

วารสารไทยศึกษา
Journal of Thai Studies

ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ฤทธิรงค์ จิวากานนท์

ผู้เขียน

ศิริธร สุตตานนท์

พรทิพย์ อันทิวโรทัย

ศิบัติ นพประเสริฐ

เกรียงไกร ส่องแสงเสียง

สุภัทร แก้วพัตร

จตุพร เพชรบูรณ์

อาทรี วณิชตระกูล

วารสารไทยศึกษา

Journal of Thai Studies

ISSN 1686 - 7459

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารประชาธิปไตย - ราชมังคลาภิเษก ชั้น ๙

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

โทร. ๐ ๒๒๑๘ ๗๔๙๓-๕ โทรสาร ๐ ๒๒๕๕ ๕๑๖๐

<http://www.thaistudies.chula.ac.th>

E-mail: chula.its.journal@gmail.com

ท่านที่สนใจวารสารไทยศึกษา

ติดต่อสั่งซื้อได้ที่

ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

ศาลาพระเกษีย โทร. ๐ ๒๒๑๘ ๗๐๐๐-๓ โทรสาร ๐ ๒๒๕๕ ๔๔๔๑

สยามสแควร์ โทร. ๐ ๒๒๑๘ ๔๔๔๘ โทรสาร ๐ ๒๒๕๕ ๔๔๔๕

มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก โทร. ๐ ๕๕๒๖ ๐๑๖๒-๕ โทรสาร ๐ ๕๕๒๖ ๐๑๖๕

มทส (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี) นครราชสีมา โทร. ๐ ๔๔๒๑ ๖๑๓๑

ลิขสิทธิ์ของสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้ามคัดลอกหรือผลิตซ้ำส่วนใด
ส่วนหนึ่งของสิ่งพิมพ์นี้ในรูปแบบใดก็ตาม โดยมีได้รับอนุญาตที่เป็นลายลักษณ์อักษรจาก
สถาบันไทยศึกษา

ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท



วารสารไทยศึกษา
Journal of Thai Studies
ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓
ISSN 1686 - 7459

เจ้าของ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการ :

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปราณี กุลละวณิชย์

คณะกรรมการสภามิติดั้งเดิม สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิมนานเหมินท์

ราชบัณฑิต สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน ราชบัณฑิตยสถาน

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนดา บุณนาค

ภาควิชาอักษรศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ ราชบัณฑิตยสถาน

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ศิริพร ณ ถลาง

เมธีวิจัยอาวุโส สกว.

รองศาสตราจารย์กิตติคุณ จีวากานนท์

ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ออกแบบปกและรูปเล่ม :

รองศาสตราจารย์กิตติคุณ จีวากานนท์

ฝ่ายจัดการวารสาร :

ดร.รัชนิกร รัชตกรตระกูล

วาสนา ชื่นชนะ

การเงิน :

จันทิพย์ จำปาทิพย์งาม

กำหนดออก :

ปีละ ๒ ฉบับ

ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน

ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม

ค่าบอกรับสมาชิก :

สมาชิกปีละ ๑๖๐ บาท

ขายปลีกฉบับละ ๑๐๐ บาท

ผู้ตรวจสอบภาษา (อังกฤษ) :

Dr. Frederick B. Goss

พิมพ์ที่ :

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เชี่ยวชาญประจำฉบับ :

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิมนานเหมินท์

ราชบัณฑิต สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน ราชบัณฑิตยสถาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันทิมา อังคณิกกิจ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและ

ภาษาวัฒนธรรมตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุติมา มณีวัฒนา

คณบดีประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โดม ไกรปรกรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพูนพร พรสุขสวัสดิ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำโรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีวณิชย์กุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.ดลยา เทียนทอง

รองผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาธรรมศึกษาและนวัตกรรมการทางสังคม สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.วิสันต์ สุขวิสิทธิ์

อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยสำหรับชาวต่างประเทศ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

อาจารย์บุญชัย ทองเจริญบัวงาม
อาจารย์โรงเรียนช่างฝีมือในวังชาย
อาจารย์สกุล อินทกุล
ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมดอกไม้

วารสารไทยศึกษา เป็นวารสารวิจัยราย ๖ เดือน มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยเกี่ยวกับไทย-ไทศึกษา ในลักษณะสหวิทยาการเพื่อสร้างพลวัตและความเป็นเลิศแห่งองค์ความรู้ไทย - ไทศึกษา และเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการด้านไทย-ไทศึกษา ทุกบทความที่ตีพิมพ์ได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเนื้อหาและข้อคิดเห็นในบทความเป็นความคิดเห็นของผู้เขียนไม่ถือเป็นความรับผิดชอบของคณะบรรณาธิการ

ติดต่อสมัครสมาชิกวารสารหรือส่งบทความวิจัยลงตีพิมพ์ได้ที่ :

สถาบันไทยศึกษา อาคารประชาธิปไตย-รำไพพรรณี ชั้น ๙ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐ โทร. ๐๒-๒๑๑-๗๔๔๓-๕

ศูนย์ข้อมูลไทยศึกษา โทร. ๐๒-๒๑๑-๗๔๑๐ โทรสาร ๐๒-๒๕๕-๕๑๖๐

E - mail : chula.its.journal@gmail.com

เว็บไซต์ : <http://www.thaistudies.chula.ac.th>



Journal of Thai Studies
Vol. 16 No. 2 July-December 2020
ISSN 1686-7459

Published by : Institute of Thai Studies Chulalongkorn University

Editors :

Prof. Dr. Pranee Kullavanich
Prof. Dr. Prakong Nimmanahaeminda
Prof. Dr. Piyanart Bunnag
Prof. Dr. Siraporn Nathalang
Assoc. Prof. Ritirong Jiwakanon

Cover designed and Art work :

Assoc. Prof. Ritirong Jiwakanon

Journal Administrator :

Dr. Ratchaneekorn Ratchatakorntarakoon
Wassana Khunchana

Profession Advisory Committee :

Prof. Dr. Prakong Nimmanahaeminda
Assist. Prof. Dr. Kittisak Kerdarunsuksri
Assist. Prof. Dr. Jantima Angkapanichkit
Assist. Prof. Dr. Chutima Maneewattana
Assist. Prof. Dr. Dome Kraipakorn
Assist. Prof. Dr. Pornyupan Pornsuksawat
Assist. Prof. Dr. Arthid Sheravanichkul
Dr. Dollaya Tiantong
Dr. Wison Sukwisith
Bunchai Thongcharoenbuangam
Sakon Intakul

Finance :

Chantip Champatipngam

Issue Date :

Two issues per year
issue 1 January-June
issue 2 July-December

Subscription Rate :

Member : 160 Baht a Year
Retail : 100 Baht per issue

Language Expert :

Dr. Frederick B. Goss

Publisher :

Chulalongkorn University Printing House, Bangkok, Thailand

The Journal of Thai Studies is a biannual publication with the objective of disseminating research regarding Thai-Tai studies. Working within an interdisciplinary environment in order to foster dynamism and excellence in the field of Thai-Tai studies, the Journal of Thai Studies serves as a platform to exchange ideas among Thai-Tai studies scholars. Every article that is printed in the journal is given peer review by expert scholars. The subject matter and opinions expressed in the articles are those of the authors and do not necessarily represent the views or policies of the Institute of Thai Studies.

To subscribe to the Journal of Thai Studies or to request a copy of any of the journals, please contact: Institute of Thai Studies, 9th Floor, Prajadhipok – Rambhai Barni Building, Chulalongkorn University, Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok, 10330, 02 - 218- 7493 - 5:

Thai Studies Information Center 02-218-7410; Fax: 02-255-5160

E - mail : chula.its.journal@gmail.com website : <http://www.thaistudies.chula.ac.th>

บทบรรณาธิการ

วารสารไทยศึกษานับที่ ๒ ปีที่ ๑๖ ประกอบด้วยบทความด้านไทย-ไทศึกษา ในหลากหลายประเด็น ทั้งภาษา คติชน ศิลปกรรม ล้วนแต่แสดงให้เห็นความองเงยด้านไทย-ไทศึกษา

พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรเป็นพระราชพิธีที่ประสานความรู้หลากหลายแขนง เพื่อจัดพระราชพิธียิ่งใหญ่อันเป็นการแสดงความภักดีแด่พระมหากษัตริย์ผู้จะสถิตในใจพสกนิกรชาวไทยตลอดกาล บทความเรื่อง **“คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร”** ของอาจารย์ศิริธร สุตตานนท์ และอาจารย์ ดร. พรทิพย์ อันทิวโรทัย ได้แสดงให้เห็นคุณค่าของงานช่างดอกไม้แบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพได้อย่างน่าสนใจ

บทความเรื่อง **“ผ้าไหมไทยกับ “ความมั่นคงของมนุษย์” ในสมัยสงครามเย็น”** ของอาจารย์ ดร. ศิบัติ นพประเสริฐ ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปอาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่สัมพันธ์ต่อความมั่นคงของมนุษย์ในบริบทช่วงสงครามเย็น ส่วนบทความเรื่อง **“จามรี” สัตว์ที่ไม่มีในประเทศไทย แต่ปรากฏในโบราณราชประเพณี”** ของอาจารย์ ดร.เกรียงไกร อ่องเอ่งเส็ง ได้ร้อยเรียงให้เห็นประวัติความเป็นมาของจามรีในโบราณประเพณีไทย อันเกี่ยวโยงทั้งมิติวัฒนธรรมและสถาบันพระมหากษัตริย์ บทความทั้งสามเรื่องนี้ล้วนเป็นประจักษ์พยานถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะแกนกลางของสังคมและวัฒนธรรมไทย

วรรณคดีเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาภาษาและวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ดังเช่นบทความเรื่อง **“ความเป็นชาติไทย” ใน “โคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์** ของอาจารย์ ดร. สุภัทร แก้วพัตรที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการใช้ภาษาในการสื่ออุดมการณ์ในวรรณคดีเรื่องโคลนติดล้อ ส่วนบทความเรื่อง **“ปถมมัลย์ ทูตยมัลย์ และจุฬาลงคมัลย์ กับประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ทิวตผาแตก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย”**

ของอาจารย์ ดร. จตุพร เพชรบูรณ์ ที่ได้อธิบายให้เห็นความสำคัญของคัมภีร์พระมาลัย
กับประเพณีเทศน์มหาชาติ

ปิดท้ายด้วยบทความเรื่อง **“แม่ค้าตลาดหนองมน: กระบวนการสื่อสาร
อัตลักษณ์ผู้สูงอายุผ่านการสร้างละครแบบชีวะประวัติ”** ของผู้ช่วยศาสตราจารย์
ดร. อาทรี วณิชตระกูล ที่ได้แสดงแนวทางของการวิจัยบนพื้นฐานของปฏิบัติการ
สร้างสรรค์ คือการสร้างสรรค์บทละครจากการสัมภาษณ์แม่ค้าในตลาดหนองมน

วารสารไทยศึกษาขอขอบพระคุณผู้เขียนทุกท่านที่เลือกวารสารไทยศึกษา
เป็นสื่อกลางในเผยแพร่ผลงานของท่าน ขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่เป็นกลไก
สำคัญในการพัฒนาคุณภาพของบทความและรักษามาตรฐานคุณภาพของวารสาร
ขอบพระคุณผู้อ่านที่ให้การต้อนรับวารสารไทยศึกษาอย่างดีเสมอมา

รองศาสตราจารย์ฤทธิรงค์ จิวากานนท์

บรรณาธิการวารสารไทยศึกษา

สารบัญ

หน้า

★ บทบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ฤทธิรงค์ จิวากานนท์

★ คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิง ๑

พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

The Values of Royal Pattern Floral Craftsmanship for

The Royal Cremation of His Majesty King

Bhumibol Adulyadej the Great

ศิริธร สุตตานนท์

พรทิพย์ อันทิวโรทัย

Siridhara Soottanon

Porntip Andhivarothai

★ ผ้าไหมไทยกับ “ความมั่นคงของมนุษย์” ในสมัยสงครามเย็น ๓๑

Thai Silk and “Human Security” in the Cold War Period

ศิบดี นพประเสริฐ

Sibordee Nopprasert

★ “จามรี” สัตว์ที่ไม่มีในประเทศไทย แต่ปรากฏในโบราณราชประเพณี ๖๕

Yak: The Animal Not Native to Thailand but Native in Its

Ancient Royal Tradition

เกรียงไกร ฮ่อหงเฮ้ง

Kriangkrai Honghengseng

- ★ “ความเป็นชาติไทย” ใน “โคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” : ๙๗
การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์
“Thainess” in “CLOGS ON OUR WHEELS, OUR CLOGGED UP
WHEELS, AND THE OTHER RELATED STORIES” :
A study of the relationship between language and ideology
สุภัทร แก้วพัตร
Suphat Kaewphat
- ★ ปถมมลายั พุதியมลายั และจุฬาลงคมลายั กับประเพณีเทศน์มหาชาติของ ๑๓๙
กลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่วัดผาแตก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
Pathom Malai, Thutiya Malai and Chunlangkha Malai and
the Thet Maha Chat Tradition of Tai Ethnic Groups at
Wat Pha Take Mai Sai District Chiang Rai Province
จตุพร เพชรบูรณ์
Chatuporn Petchaboon
- ★ แม่ค้าตลาดหนองมน: กระบวนการสื่อสารอัตลักษณ์ผู้สูงอายุ ๑๖๕
ผ่านการสร้างละครแบบชีวประวัติ
Nong Mon Market Female Vendors: Identity Communication
Process of the Elderly through Biographical Play
อาทรี วณิชตระกูล
Arthri Vanichtrakul
- ★ ภาคผนวก รายการอ้างอิงภาษาไทยของบทความที่ ๑-๖ ๑๘๗

คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักใน พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระ พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร^๑

Submitted date: 17 May 2020

Revised date: 20 May 2020

Accepted date: 4 September 2020

ศิริธร สุตตานนท์^๒
พรทิพย์ อันทวีโรทัย^๓

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ครูช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักและข้าราชการฝ่ายหน้าและฝ่ายใน จำนวน ๖ คน รวมถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ด้วยผู้วิจัยได้มีโอกาสเรียนรู้งานช่างดอกไม้สด ณ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ในปีการศึกษา ๒๕๖๐ และร่วมเป็นอาสาสมัครในการจัดทำงานช่างดอกไม้สดทั้งก่อนและหลังพระราชพิธี โดยเข้าร่วมถวายงานพร้อมกับข้าราชการฝ่ายใน ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) จำนวน ๓๐๐ คน ผลการศึกษาพบว่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีนี้มีคุณค่า ๕ ประการคือ คุณค่าด้านจริยศาสตร์ เกิดคุณธรรม จริยธรรม ทั้งในเรื่องของกาลเทศะ วิถีปฏิบัติต่อดอกไม้

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “การสืบทอดคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก” งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ประจำปี ๒๕๖๒

^๒ นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๓ อาจารย์ประจำภาควิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ และความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ เป็นการสัมผัสความงามในองค์ประกอบศิลป์ และการออกแบบที่เหมาะสมกับฐานานุภาพของภูมิปัญญาหลวง คุณค่าด้านการจัดการทรัพยากร เป็นการจัดการทรัพยากรในเชิงเศรษฐศาสตร์และการจัดการแบบโลจิสติกส์ ตั้งแต่การคัดสรรควบคุมระยะเวลาในการจัดการวัตถุดิบ จนกระทั่งถึงการจัดการขนส่งชิ้นงานประดิษฐ์อย่างมีประสิทธิภาพ คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ เป็น “งานช่าง” ในราชสำนัก โดย “ช่างประณีตศิลป์” คือ ผู้ประกอบไปด้วยองค์คุณสองประการ คือ มีฝีมือดีและความคิดดี รวมทั้งมีเทคนิคพิเศษ ได้แก่ วิธีการแบบร้อยสร้าง คือ การถอดรูปดอกไม้เดิมแล้วนำมาประกอบเป็นรูปแบบใหม่ และคุณค่าด้านนวัตกรรม เป็นการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่โดยเชื่อมโยงองค์ความรู้ช่างกับพิธีกรรม ศาสนา ก่อให้เกิดงานประดิษฐ์รูปแบบต่าง ๆ ที่ใช้วัสดุหลากหลายและมีความคงทนถาวร

คำสำคัญ: คุณค่า, งานช่างดอกไม้สด, แบบราชสำนัก, พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร

The Values of Royal Pattern Floral Craftsmanship for The Royal Cremation of His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great⁴

Siridhara Soottanon⁵

Porntip Andhivarothai⁶

Abstract

The aim of this research was to decode subtle meaning and significance of traditional floral arrangements at the Royal Cremation of the Thai King Rama IX. The research article focuses on a deep assessment of the flower arrangements dedicated to the late King Bhumibol Adulyadej the Great (H.M. King Rama IX). The study identified the hidden meaning and significance in the choice of floral patterns and arrangements as followings: 1. Ethical significance as represented in the steps taken by the artists to assemble fresh flowers daily that conveys a high level of moral characteristics, such as gratitude, respect and loyalty to teachers who bestowed their knowledge, to the nation, religion and the monarchy; 2. The aesthetics and beauty in the art form of flower arrangement in which can be traced back to the ancient wisdom of the Thai royal court passed on from

⁴ This article is based in part on a dissertation for the degree of Philosophy of Arts entitled “The Values in The Royal Pattern Floral Craftsmanship”. This research was financially supports by Foundation of King Prajadhipok and Her Majesty Rambhai Barni. (Fiscal year 2019)

⁵ PhD.Student, Department of Educational Policy, Management, and Leadership, Faculty of Education, Chulalongkorn University.

⁶ A lecturer of Development Education Department, Faculty of Education, Chulalongkorn University.

generation to generation of artisans containing their beliefs, principles and religion; 3. Resource management from an intelligent selection of material through techniques adopted to arrange for the massive quantity of fresh flowers and transport them to be displayed at the right place at the right time in the most efficient manner possible; 4. The fine craftsmanship at the highest level of excellence and skillsets to generate beautiful artistic possibilities; and 5. Innovation beyond expectation but still realistic to be practical reflected in the imagination that comes from the mindset of the royal court artists and craftsmen.

Keywords: values, floral craftsmanship, royal pattern, royal cremation, King Bhumibol Adulyadej

บทนำ

คนไทยยกย่องเทิดทูนพระมหากษัตริย์มาจากคติความเชื่อในเรื่องสมมุติเทพ ซึ่งถือว่าพระมหากษัตริย์ คือ องค์อวตารของเทพ เมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคต เชื่อว่าพระองค์เสด็จกลับสู่เขาพระสุเมรุ (Yoomangmee, 2016, p. 215) เขาพระสุเมรุ คือ ศูนย์กลางของจักรวาล จึงต้องถวายพระเพลิงพระศพกลางใจเมือง พระเมรุ คือ สิ่งปลูกสร้างที่ใช้ในการประกอบพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ โดยมีพระจิตกาธาน เพื่อใช้ในการถวายพระเพลิง (Fine arts, Department, 1998, p. 184) ความสำคัญของการจัดเตรียมเครื่องดอกไม้สดประดับบนพระเมรุมาศและพระจิตกาธาน คือ ไม่สามารถเตรียมการล่วงหน้าเป็นระยะเวลานานได้ ตามอายุของดอกไม้ ใบไม้ และพืชผักที่ใช้แกะสลัก จะต้องทำให้เสร็จในคืนก่อนที่จะเชิญพระบรมศพขึ้นประดิษฐาน ดอกไม้บางชนิดสามารถเตรียมล่วงหน้าได้ ๒-๓ วัน ส่วนใบต้องสามารถเตรียมได้นานหลายวันถ้าจำเป็น เพื่อให้ดอกไม้ ใบไม้ต่างๆ ยังคงความสดอยู่ ผู้ทำจึงต้องทำงานแข่งกับเวลา และอาศัยความประณีตละเอียดอ่อน ในการจัดทำเพื่อเป็นการถวายพระเกียรติแด่พระบรมศพ (Thanapradit, personal interview, 2017, October 23) ในปัจจุบันกระทรวงวัฒนธรรมได้ขึ้นทะเบียนงานช่างดอกไม้สดเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ ในสาขางานช่างดั้งเดิม โดยมีการส่งสมสืบทอดภูมิปัญญาหลวงนี้รวมกับความคิดสร้างสรรค์ของช่างหลวงกันมาหลายรุ่น (Thongcharoengbua-ngam, 2014, p. 70-68) นับเป็นงานหลวงที่สำคัญอีกแขนงหนึ่งในงานเครื่องสดประดับพระจิตกาธาน พระบรมโกศ และพระราชยาน ซึ่งเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศที่มีระเบียบแบบแผนตามจารีตราชสำนัก (Fine arts, Department, 1998, p. 452)

ดังนั้น งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จึงเป็นเครื่องมือทางการศึกษาที่จะใช้ในการวิเคราะห์คุณค่าเพื่อพัฒนาจิตใจและจิตสำนึกของคนในชาติ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาคน ชุมชน และประเทศอย่างยั่งยืน เพื่อธำรงรักษาศิลปอันดั่งาม คือ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายใต้พื้นฐานจิตสำนึกของความเป็นไทยนี้ให้คงอยู่ตลอดไป

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

ขอบเขตการวิจัย

๑. ข้อมูลเกี่ยวกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงงานช่างดอกไม้สดในการประดับจิตกาธาน พระบรมโกศ และพระราชยาน เท่านั้น เนื่องจากงานแขนงนี้เป็นความรับผิดชอบของฝ่ายใน ซึ่งเป็นบริบทพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัย

๒. ช่วงระยะเวลาการเก็บข้อมูลเริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๐ ถึง ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

๓. ข้อมูลเกี่ยวกับงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เป็นการสังเกตการณ์โดยเข้าร่วมในการถวายงานหลวงในพระราชพิธีนี้ เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ถึง ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๐ ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร พระบรมมหาราชวัง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยนำทฤษฎีคุณวิทยา แนวคิดคหกรรมศาสตร์ แนวคิดงานช่างประณีตศิลป์ และแนวคิดงานพระบรมศพของบูรพกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยจำแนกเป็นคุณค่า ๕ ด้าน ดังนี้ จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ การจัดการทรัพยากร เชิงช่างประณีตศิลป์ และนวัตกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

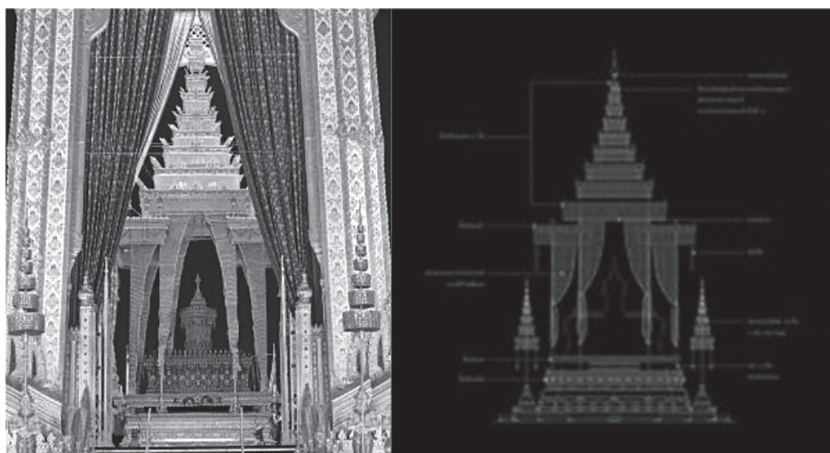
๒. สัมภาษณ์ เก็บข้อมูลภาคสนาม (fieldwork) และเข้าร่วมสังเกตการณ์โดยถวายงานในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

๓. วิเคราะห์ข้อมูล สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักประดับพระจิตกาธานนับเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ที่มีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนตามจารีตราชสำนักซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาถึงปัจจุบัน (Fine arts, Department, 2018, p. 255) เป็นงานที่มีความวิจิตรประณีตบรรจงเป็นศูนย์รวมของช่างฝีมือถึง ๓ แขนงด้วยกัน คือ งานช่างแทงหยวก งานช่างแกะสลักของอ่อน และงานช่างดอกไม้สด ซึ่งจะรวมเรียกกันว่า “งานช่างเครื่องสด” (Thongcharoengbua-ngam, 2014, p. 70-68) โดยใช้สีเหลืองอันเป็นสีประจำวันพระราชสมภพ เป็นสีหลักในการตกแต่งพระจิตกาธาน (Poonkhuntod, personal interview, 2017, October, 20) โดยในงานวิจัยนี้จะขกกล่าวถึงเฉพาะงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่ปรากฏในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยข้าราชการบริพารฝ่ายใน รวมทั้งศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง)



ภาพที่ ๑ และ ๒ พระจิตกาธาน พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และแผนผังงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

ที่มา: Fine arts, Department. (2018). *The Accessory of honour of His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great*. Bangkok: Rungsil Printing. p. 240, 254.



ภาพที่ ๓ และ ๔ การประดับพระบรมโกศและพระราชยาน ด้วยมาลัยกลมกลีบ
กล้วยไม้สีขาว อุเบกสิบกกล้วยไม้จากการดูตีสีเหลือง

ที่มา: Fine arts, Department. (2018). *The Accessory of honour of His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great*. Bangkok: Rungsil Printing. p. 126, 128.

คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร แสดงออกซึ่งความวิจิตรประณีตสวยงาม อันเป็นคุณค่าเชิงศิลปะ ซึ่งช่างได้บรรจงสร้างสรรค์ขึ้นด้วยฝีมือและความคิด เพื่อสื่อสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของงานหลวง อันเป็นลักษณะพิเศษที่แตกต่างกันไปในแต่ละงาน พระจิตกาธานจึงมีรูปทรงและการตกแต่งล้วนวิจิตรอลังการหลากหลายรูปแบบไม่ซ้ำกัน ช่างหลวงแขนงนี้ได้เลียนแบบโบราณ และคิดค้นนำเอาวัสดุที่มีในท้องถิ่นจากสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวตามธรรมชาติมาใช้ตอบสนององวัฒนธรรมการปลง

พระบรมศพอย่างสมประโยชน์ (Pornsuksawad, 2012, p. 160) ประกอบกับเวลาที่จำกัด จึงต้องใช้ช่างประดิษฐ์เป็นจำนวนมากให้แล้วเสร็จในเวลาสั้นที่สุด เพื่อรักษาความสดของดอกไม้สดต่างๆ ไว้ให้ทันในการพระราชทานเพลิง (Fine arts, Department, 2012, p. 278) ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนถึงความน้อมใจของเหล่าช่างฝีมือ บรรดาข้าราชการบริพาร และอาณาประชาราษฎร์ ในการร่วมกันถวายความจงรักภักดี เป็นการไว้อาลัยและแสดงความกตัญญูต่เวทิตาคุณต่อพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายผู้มีพระกรุณาธิคุณเป็นครั้งสุดท้าย อันเป็นคุณค่าสำคัญที่แฝงอยู่ในงานพระราชพิธีนี้ ดังจะกล่าวถึงคุณค่าในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. คุณค่าด้านจริยศาสตร์

ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระบรมมหาราชวัง ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นพระราชพิธีที่ต้องใช้ข้าราชการบริพารจำนวนมากในการประดิษฐ์ดอกไม้สด เพื่อทำเครื่องประดับพระจิตกาธานตกแต่งพระเมรุมาศ ทางโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) ได้ติดตามศิษย์เก่าหลาย ๆ รุ่น และศิษย์ปัจจุบันเข้ามาถวายงานผ่านพระราชพิธีนี้ในพระบรมมหาราชวัง ณ พระที่นั่งบรมสถิตยมโหฬาร นับเป็นประสบการณ์อันยิ่งใหญ่ครั้งหนึ่งในชีวิตของช่างฝีมือชั้นสูงทุกแขนง ข้าราชการบริพาร ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน แผนกงานช่างดอกไม้สดทุกคน ซึ่งมีคุณค่าทางจริยศาสตร์ คือ เป็นคุณค่าทางความประพฤติของคนในชุมชนชาววัง (Koset, 1973, p. 161) ในที่นี้ คือ ข้าราชการบริพารและประชาชนทั่วไปที่มีโอกาสเข้ามาถวายงานหลวงในครั้งนี้ ที่มีความตั้งใจอนุรักษ์แบบแผนในเรื่องพระราชประเพณี ด้วยความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาประเทศชาติ โดยการแสดงออกซึ่งความรักสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีมิตรไมตรี การเอาใจใส่ การแบ่งปัน และการให้กำลังใจกัน (Chanthanaphalin, 1989, p. 2) โดยทุกคนจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ตั้งใจถวายงานเพื่อน้อมส่งเสด็จดวงพระวิญญาณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างประณีตวิจิตรให้สมพระเกียรติแก่เจ้าเหนือหัวที่รักยิ่งของประชาชนชาวไทย ไม่ว่าจะเหน็ดเหนื่อยหรือยากลำบากเพียงใด เพียงระลึกถึงพระพักตร์ของพระองค์ท่าน โดยเฉพาะเมื่อทราบว่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาเสด็จฯ และทรงงานช่างดอกไม้

สตอยในพระที่นั่งนี้ด้วย ผู้ถวายงานไม่มีความรู้สึก ง่วง หิว เหนื่อยลำใด ๆ เลย เมื่อเสร็จงานจึงพัก แม้จะยังอารมณ์ตื่น และชื่นชมผลงานงามวิจิตรนั้น ๆ เนื่องจากงานประดิษฐ์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในครั้งนี้ ต้องใช้เวลาในการทำก่อนพระราชพิธีเป็นเวลาสามวันสามคืนเพื่อให้ดอกไม้คงความสดไว้ได้นานที่สุด ดังนั้นทุกคนจึงใช้พลังงาน พลังใจทุ่มเทอย่างเต็มที่ เพื่อให้งานออกมาสวยงามและสมพระเกียรติ



ภาพที่ ๕ และ ๖ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ทอดพระเนตรการประดิษฐ์งานช่างดอกไม้สดของข้าราชการบริพารฝ่ายใน ของศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) และทรงร้อยตาข่ายดอกกรัก ลายตาประชุมยอดรัก ติดด้วยดอกเข็มสีแดง ประดับเลื่อมสีทองตรงมุมประชุมยอดรัก เพื่อประดับพระจิตกาธาน ในเรือนยอด ชั้นที่ ๙ ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

ดังนั้น คุณค่าทางจริยศาสตร์นี้ เป็นคุณค่าที่เกิดจากความประพุดติและการปฏิบัติงานในพระราชพิธี แสดงให้เห็นถึงความดีงาม ความสูงส่งในจิตใจของทุกคนที่ได้ถวายงานแด่พระบรมกษัตริย์อันเป็นที่รักของปวงชนชาวไทยผ่านงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีอันทรงคุณค่ายิ่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความประพุดติความคิด ทศนคติ การใช้ชีวิต กรอบจารีตประเพณีที่ต้องปฏิบัติตาม เกิดเป็นความดีงามของจิตใจ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ต่อไป



ภาพที่ 7 และ 8 ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน แผนกงานช่างดอกไม้สดโรงเรียนช่างฝีมือ
ในวัง (หญิง) กำลังร้อยมาลัยกลมกลีบดอกกล้วยไม้สีขาว และ
ประดิษฐ์ดอกข่าจากกลีบกล้วยไม้ดุดสีเหลือง

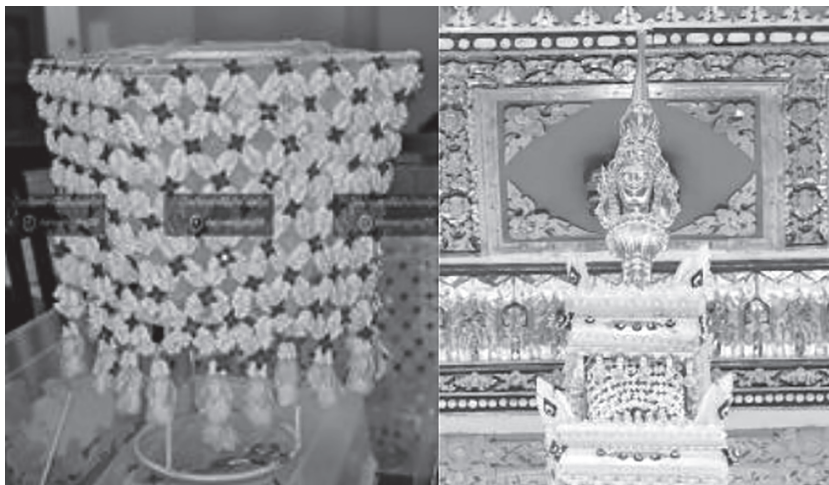
ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

๒. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระบรมนาถบพิตร นับว่ามีคุณค่า ในทางสุนทรียะในมิติของคุณค่าเชิงความงาม (Fine arts, Department, 1996, p. 198) สามารถกระทบอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ที่ชม ดม และสัมผัสว่ามีความสวยงาม วิจิตรตระการตา (Chanthanaphalin, 1985, p. 1) ผ่านการประดิษฐ์อย่างประณีต มองดูแล้วชวนให้รู้สึกอ่อนโยน สละสลวย ละมุนละไม ยิ่งเมื่อมีลมโชยพัดพากลิ่นหอม ระรื่นระรวยอบอวลในห้องนั้นให้ชื่นใจ ผู้พบเห็นก็เกิดความ ชื่นชมไปถึงช่างผู้ประดิษฐ์ ผลงาน ที่มีความคิดสร้างสรรค์และใช้ฝีมือประณีตบรรจง จับจิบ ร้อยกรองได้อย่าง วิจิตรงดงาม (Intakul, 2009, p. 8)

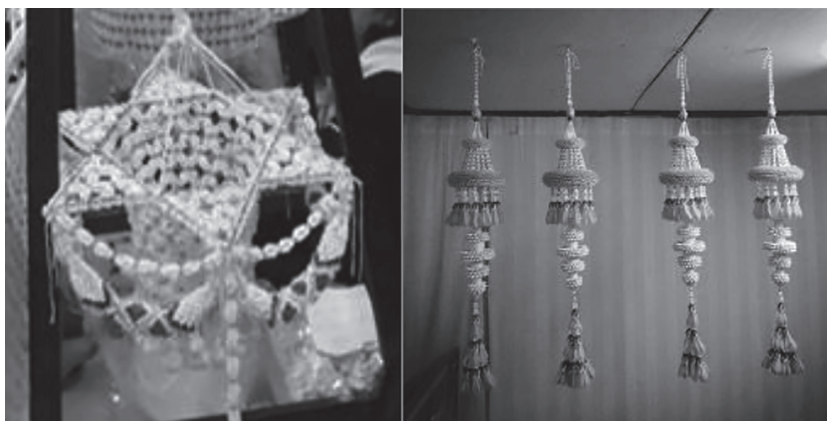
โดยงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักปรากฏในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง พระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร แบ่ง ประเภทงานได้ ๒ ประเภท ได้แก่ เครื่องแขวน และมาลัย ดังนี้

๑. ตาข่ายดอกกรัก



ภาพที่ ๙ และ ๑๐ ตาข่ายดอกกรัก ลายตาประชุมยอดกรัก ติดด้วยดอกเข็มสีแดง
ประดับเลื่อมสีทองตรงมุมประชุมยอดกรัก ประติษฐาน ๙ ชั้น
โดยประดับเรือนยอดของพระชั้นที่ ๙ ชั้นบนสุดของพระจิตกาธาน
เป็นฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

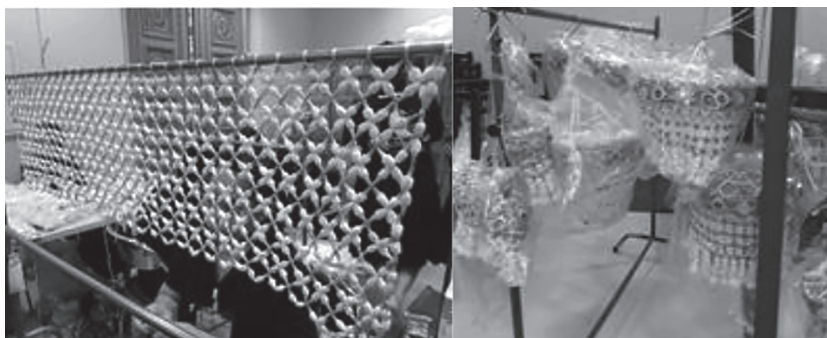
ที่มา: Fine arts, Department. (2018). *The Accessory of honour of His Majesty
King Bhumibol Adulyadej the Great*. Bangkok: Rungsil Printing, p. 256.



ภาพที่ ๑๑ และ ๑๒ ระย้าน้อย เครื่องแขวนประดับในส่วนกึ่งกลางใต้ชั้นเรือนยอด
ของพระจิตกาธาน และพู่กลั่น ประดับประจํามุมทั้งสี่ด้านของ
พระจิตกาธาน

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

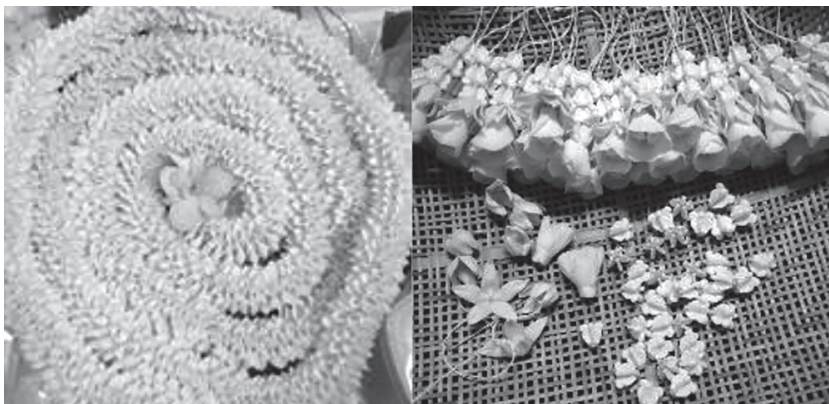
๓. ตาข่ายดอกมะลิ



ภาพที่ ๑๓ และ ๑๔ ผืนตาข่ายกรองตาข่ายดอกมะลิ ลายสี่ก้านสี่ดอก ประดับชั้น
เรือนยอดและชั้นรัดเกล้า และตาข่ายดอกมะลิ ลายสี่ก้านสี่ดอก
ติดด้วยดอกเข็มสีแดง ประดับเลื่อมสีทอง ประดิษฐ์เป็นฉัตร
๗ ชั้น จำนวน ๔ ต้น ประจํามุมพระจิตกาธานทั้งสิ้น

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

๔. มาลัยกลมและอุบะ



ภาพที่ ๑๕ และ ๑๖ มาลัยกลม กลีบดอกกล้วยไม้สีขาว และอุบะดอกชากกลีบกล้วยไม้
ตุตสีเหลือง ประดับพระบรมโกศและพระราชยาน

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

จากภาพดังกล่าว จะเห็นได้ว่าในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักปรากฏในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สุนทรียะมีความสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามไปได้ในงานช่างฝีมือชั้นสูง คือ ผลงานที่มีลักษณะความงาม เป็นที่นิยมชมชอบ และยอมรับของสังคมวงกว้าง มีความประณีต และสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนความสามารถและทักษะของช่างประณีตศิลป์เป็นอย่างดี ซึ่งลักษณะความงามนี้จะมิพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยหรือสังคม ซึ่งทำให้ผลงานมีคุณค่าทางความงาม และสามารถใช้ฝีมือเป็นงานอาชีพได้ (Thepsit, Mathika, personal interview, 2017, October 21)

๓. คุณค่าด้านการบริหารจัดการทรัพยากร

คุณค่าในด้านการจัดการทรัพยากรและโลจิสติกส์เป็นภาพรวมในการบริหารจัดการที่มีความสำคัญยิ่งประการหนึ่งในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีกระบวนการประดิษฐ์งานหลวงในพระราชพิธีอย่างมีระบบ ตั้งแต่การคิดวิเคราะห์วางแผน

การทำงานอย่างดี โดยสำนักพระราชวังออกแบบสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยใช้ช่างฝีมือในราชสำนัก ฝ่ายในคัดเลือกและรวบรวมช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้มีจำนวนเหมาะสมกับสถานที่ รวมถึงการจัดเตรียมดอกไม้ วัสดุต่าง ๆ การฝึกซ้อมฝีมือ การจัดบ้านทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การจัดพิธีไหว้ครูและบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขั้นตอนการประดิษฐ์ จนกระทั่งการรวบรวมและตระเตรียมการขนส่ง แล้วส่งมอบชิ้นงานให้กับฝ่ายหน้า เพื่อการประกอบและประดับตกแต่งพระจิตกาธานให้แล้วเสร็จสมบูรณ์ในรุ่งเช้าของวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐ (Fine arts, Department, 2018, p. 257) ดังนั้นคุณค่าการจัดการทรัพยากร คือ การยกระดับกระบวนการผลิต และการกระจายสินค้าและบริการ ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งด้านเวลา ต้นทุน และคุณภาพ นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน



ภาพที่ ๑๗ และ ๑๘ ข้าราชการบริพารฝ่ายในกำลังจัดเก็บชิ้นงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในแต่ละส่วน เพื่อนำไปประกอบพระจิตกาธาน

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017



ภาพที่ ๑๙ และ ๒๐ ข้าราชการฝ่ายหน้ากำลังขนส่งชิ้นงานช่างดอกไม้สดแบบ
ราชสำนัก เพื่อนำไปประกอบพระจิตกาธาน
ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

๔. คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์

เมื่อพิจารณาคูณลักษณะของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ได้แก่ มาลัยพานพุ่ม เครื่องแขวน ล้วนมีข้อจำกัดในด้านความคงทน จะย่อยสลายหายไปไม่คงรูปเหมือน ศิลปะวัตถุอื่นๆ ดังนั้นสิ่งที่จะดำรงอยู่และสืบทอดในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก คือ ทักษะ หรือ “ฝีมือ” โดยมีใช้เพียงฝีมือธรรมดา หากแต่เป็นฝีมือเชิงช่างชั้นสูง (Bunnak, Thithipa, 2017, p. 98) ซึ่งมีศูนย์กลางการสืบทอดผ่านการฝึกหัดเพื่อใช้งานจริงจากราชสำนักฝ่ายพระราชฐานชั้นใน ในการพระราชพิธีต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ พระบรมมหาราชวัง มาตั้งแต่อดีต ถือเป็นต้นแบบของงานช่างแขนงนี้



ภาพที่ ๒๑ และ ๒๒ อาจารย์มณฑนา ครูช่างดอกไม้สด และลูกศิษย์ แผนกงาน
ช่างดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) กำลังร้อยอุบะ
ประดิษฐ์ดอกปากลิบกล้วยไม้สีขาว

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017



ภาพที่ ๒๓ และ ๒๔ อาจารย์พิมพ์ ครูช่างดอกไม้สด และข้าราชการบริพารฝ่ายพระราชฐาน
ชั้นใน กำลังร้อยตาข่ายดอกมะลิ ลายสีก้านสีดอก

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

งานช่างฝีมือชั้นสูงนั้น ล้วนต้องใช้ “ทักษะ” ในการประดิษฐ์ผลงาน โดยทักษะที่ว่านี้ต้องอาศัยการฝึกฝน ฝึกปฏิบัติจากขั้นพื้นฐาน พัฒนาไปสู่ความชำนาญ และเป็นทักษะชั้นสูงอยู่ในตัวช่าง ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้โดยมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ ไม่สามารถจะถ่ายทอดทักษะผ่านตำราได้ (Kongsantia, personal interview 2017, October 20) และในกระบวนการถ่ายทอดนั้น ไม่เพียงทักษะเท่านั้นที่ถูกถ่ายทอดไป ยังมีความรู้ในเรื่องของแบบแผน ประเพณีปฏิบัติที่สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคมช่างนั้น ๆ เป็นความรู้และเพิ่มพูนเป็นทักษะพิเศษ หรือความชำนาญพิเศษอีกด้วย (Malakul na Ayudthaya, personal interview, 2560, October 19)



ภาพที่ ๒๕ และ ๒๖ อาจารย์บุญเตือน ครูช่างดอกไม้สด และลูกศิษย์ แผนกงานช่างดอกไม้สด โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) กำลังร้อยตาข่ายดอกมะลิ ลายสีกันสีดอก

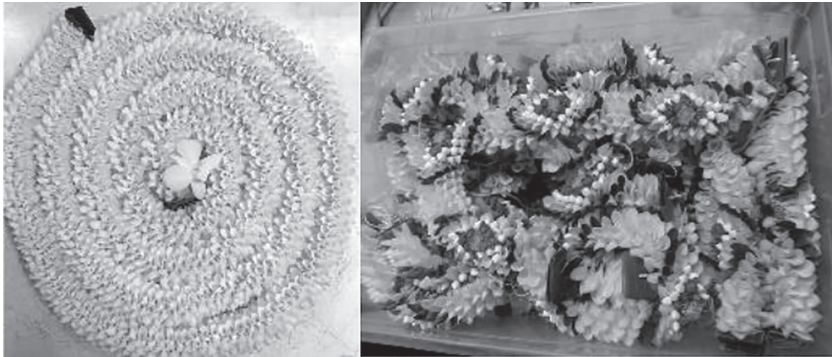
ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

๕. คุณค่าด้านนวัตกรรม

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักที่ใช้ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีหลายประเภท หลายวิธีการประดิษฐ์ จะเห็นได้ว่างานหลวงแขนงนี้มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่จะมีความสวยงามตามอายุของดอกไม้ ใบไม้ และวัสดุสดทั้งหลาย โดยประยุกต์หรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่แต่ยังคงรักษาไว้ในแบบแผนหรือรูปแบบเดิม (Lumbangla, personal interview, 2017, October 22) เช่น การร้อยสร้างการใช้วัสดุอื่น ๆ แทนดอกไม้สด ดังจะเห็นได้จากวิธีการของงานช่างดอกไม้สดแบบ

ราชสำนักในพระราชพิธีนี้ได้แก่ การร้อย การกรอง การถัก ดั้งนี้ (Thongcharoengbua-ngam, 2014, p. 69)

๑. การร้อย คือ การร้อยมาลัยกลมสีเดียว หรือเป็นลวดลายต่าง ๆ โดยใช้กลีบดอกไม้ ใบไม้ เช่น กลีบกล้วยไม้สีขาว นำมาร้อยเป็นมาลัยกลม และกลีบกล้วยไม้สีเหลืองดูลี ดอกพุด ใบแก้ว ใจดอกบานไม่รู้โรย นำมาร้อยเป็นมาลัยซิก ลายคุณหญิงประกอบเครื่องแขวน



ภาพที่ ๒๗ และ ๒๘ การร้อยมาลัยกลมกลีบกล้วยไม้สีขาว และมาลัยลายตาประชุม กลีบกล้วยไม้สีเหลืองดูลี ดอกพุด ดอกเบญจมาศน้ำใบแก้ว เกสรดอกบานไม่รู้โรย

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

๒. การกรอง คือ การคัดดอกไม้ กลีบดอกไม้ให้มีขนาดเท่ากัน เช่น การกรองดอกกรัก กรองมะลิ กรองดอกกล้วยไม้ กรองดอกพุด กรองดอกบานไม่รู้โรย ซึ่งชิ้นงานดอกไม้สดแบบราชสำนักในราชพิธีที่ช่างดอกไม้สดใช้เทคนิควิธีการกรอง ได้แก่ ตาข่าย ดอกมะลิลายสีก้านสีดอก ตาข่ายดอกกรัก ลายตาประชุมยอดรัก มาลัยกลม มาลัยลายตาประชุม อุบะดอกกรัก ดอกข่าประดิษฐ์



ภาพที่ ๒๙ และ ๓๐ การกรองกลีบดอกกล้วยไม้ดัดสีดเหลืองเพื่อประดิษฐ์ดอกชำและ
อุบะ

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

๓. การถัก คือ การถักตาข่ายด้วยดอกไม้สด เช่น ดอกพุด ดอกมะลิ ดอกกรัก โดยทำลวดลายเลียนแบบลายผ้า สลับดอกสลับกันให้เกิดเป็นลวดลายที่สวยงาม ได้แก่ ลายสีกันสี่ดอก ซึ่งปรากฏเทคนิคการถักในงานพระราชพิธีนี้ เป็นตาข่ายตกแต่งเครื่องแขวนต่างๆ หรือประดับพระจิตกาธาน อาทิ พวงกลาง พูกลิ้น ม่านตาข่ายมะลิ ฉัตรตาข่ายดอกมะลิ โคมดอกกรัก เป็นต้น

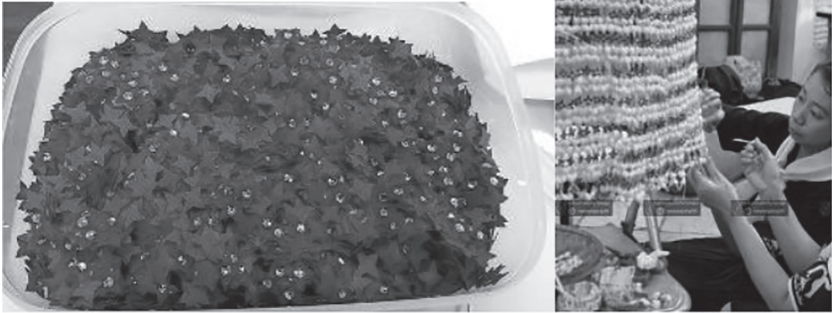


ภาพที่ ๓๑ และ ๓๒ การถักตาข่ายดอกกรัก ลายตาประขุมยอดกรัก และการถักดอก
มะลิ ลายสีกันสี่ดอก

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

ชุดแต่งงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์
พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

นอกเหนือจากวิธีการงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีนี้ที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังมีการประดิษฐ์สร้างสรรค์ผลงานชิ้นใหม่ เป็นการใช้วัสดุอื่นแทนดอกไม้สดในงานหลวงนี้ ได้แก่ การใช้ผ้าสีแดงทำเป็นดอกเข็มโดยใช้เครื่องปั๊มจากไม้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาหลวง และใช้เส้นสีทองสำเร็จรูปติดตรงกลางดอกเพื่อตกแต่งให้งดงามวิจิตร แล้วนำไปประกอบกับชิ้นงานอื่น ๆ ต่อไป



ภาพที่ ๓๓ และ ๓๔ ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน แผนกงานช่างดอกไม้สดโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (หญิง) กำลังติดดอกเข็มจากผ้าสีแดง ประดับเส้นสีทอง ลงบนตาข่ายดอกกรัก ลายตาประขุมยอดรัก

ที่มา: Royal traditional Thai crafts school for woman, 2017

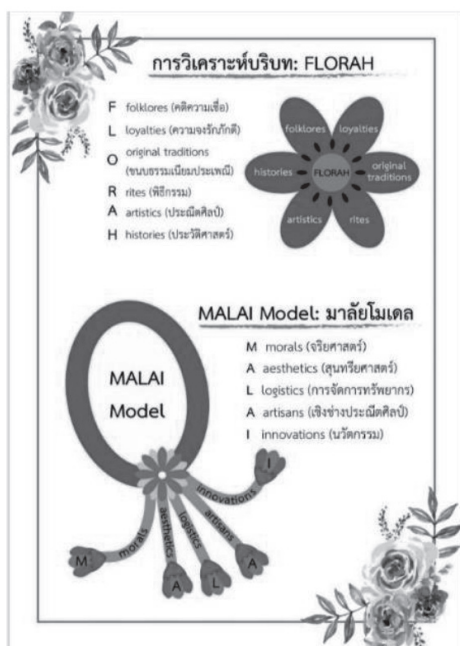
จะเห็นได้ว่าความคิดสร้างสรรค์ด้านการประดิษฐ์คิดค้น งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ย่อมเป็นสิ่งที่สะท้อนชีวิตของผู้คนในชุมชนชาววังหลวง เป็นนวัตกรรมที่ก่อให้เกิดสุนทรียภาพ การแก้ปัญหาในเรื่องทรัพยากรและเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี พร้อมทั้งแสดงผลงานช่างหลวงชั้นสูงให้เด่นชัด แตกต่าง โดดเด่น มีอัตลักษณ์ และการย้อนอดีตที่เป็นแบบโบราณ ที่มีมาอย่างยาวนานมั่นคง ค่อย ๆ สร้างสรรค์ดัดแปลงให้เข้ากับสมัยอันเนื่องมาจากวัสดุใหม่ ๆ อุปกรณ์ และความคิดของช่างปัจจุบันที่เติมแต่งงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักนั้น เป็นแบบอนุรักษ์รักษานิยม คือ อนุรักษ์แบบดั้งเดิมเข้มแข็งการออกแบบที่สะท้อนความเป็นไทยให้ชาวโลกในปัจจุบันได้ยกย่องและชื่นชม

สรุป

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เป็นงานช่างประณีตศิลป์ ประเภทหนึ่งที่สามารถสะท้อนคติความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม และประวัติศาสตร์ของชาวไทยได้อย่างดี และถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างช้านาน การร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักของข้าราชการและประชาชนตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ความรัก ความสามัคคี การรวมใจเป็นน้ำหนึ่งเดียวกันของช่างประณีตศิลป์ชั้นเลิศ ผู้มีความเชี่ยวชาญงานในการสร้างงานที่วิจิตรตระการตาตามขนบเดิมที่มีมาแต่โบราณ ผสมกับการสร้างสรรค์ประดิษฐ์ชิ้นงานใหม่ ๆ ให้มีความทันสมัยและเข้ากับพระราชพิธีได้อย่างเหมาะสม เกิดเป็นงานศิลป์ชั้นเลิศที่ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกอย่างท่วมท้น รวมไปถึงมีการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างแยบยล สำเร็จเรียบร้อย เป็นส่วนหนึ่งในพระราชพิธีที่ยิ่งใหญ่ สวยงาม และสมพระเกียรติ แสดงให้ชาวไทยและชาวโลกประจักษ์แก่สายตาว่ามรดกวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของชาติไทยนี้ มีความงดงาม มีอัตลักษณ์ความเป็นไทย และทรงพลังอย่างภาคภูมิ

โมเดลคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก (MALAI model)

โมเดลคุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากการประดิษฐ์งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักผ่านพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยมีอิทธิพลในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ พิธีกรรม ประณีตศิลป์ ประวัติศาสตร์ และความจงรักภักดี นำมาประดิษฐ์สร้างสรรค์จนเกิดเป็นผลงานชิ้นเอก มีคุณค่าในด้านต่าง ๆ ดังนี้



ภาพที่ ๓๕ มัลลย์โมเดล (MALAI model)

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

๑. คุณค่าด้านจริยศาสตร์ (morals & ethics)

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ก่อให้เกิดคุณค่าทาง จริยศาสตร์ เป็นการแสดงถึงความกตัญญูตเวที พระราชพิธีนี้ทำให้คนในชุมชนวัง ได้พบปะกัน มีไมตรี ความสามัคคี กลมเกลียวกัน การให้และความเมตตาเอื้อเพื่อ เพื่อแผ้ว เอื้ออารี และให้กำลังใจกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกใน สังคม (Chanthanaphalin, 1989, p. 2) ดังจะเห็นได้จาก ในช่วงพระราชพิธีถวาย พระเพลิงพระบรมศพ ข้าราชการบริพารจำนวนมาก รวมไปถึงประชาชนทั่วไปผู้ประสงค์จะ ถวายงานอย่างสุดความสามารถ ต่างก็ร่วมจิตร์ร่วมใจ ประดิษฐ์ดอกไม้สดเพื่อนำมาทำ เครื่องประดับพระจิตกาธาน ตกแต่งพระเมรุมาศ เพื่อสรรค์สร้างผลงานชิ้นสูงให้เป็น ที่ประจักษ์แก่สายตาประชาชนชาวโลก ให้ทุกคนได้เห็นและซาบซึ้งในผลงานชิ้นสูง

อันทรงคุณค่า ร่วมเป็นหนึ่งในผู้อนุรักษ์วัฒนธรรมในพระราชประเพณีอันดงาม และสืบต่อขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ พิธีกรรม งานประณีตศิลป์ ศิลปะงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษไทยในอดีต ด้วยความระลึกถึงและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของในหลวง รัชกาลที่ 9 ตลอดระยะเวลาที่พระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจและทรงงานมาอย่างไม่หยุดหย่อน เพื่อให้ชาวไทยอยู่ดีกินดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้ง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จฯ เป็นการสวนพระองค์เพื่อทอดพระเนตรการจัดทำเครื่องสดประดับจิตกาธานและทรงงานช่างดอกไม้สดด้วยพระองค์เอง โดยทรงร้อยตาด้ายดอกกรัก ลายสีกันสีดอก ติดด้วยดอกเข็มสีแดงประดับเลื่อมสีทองเพื่อประดับจิตกาธานในเรือนยอดชั้นที่ ๙ ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนัก มีคุณค่าทางจริยศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง และควรค่าต่อการอนุรักษ์ไว้มิให้สูญหายไปตามกาลเวลา

๒. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (aesthetics)

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ก่อให้เกิดคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากความวิจิตรงดงามในงานช่างฝีมือดอกไม้สดที่ปรากฏสู่สายตาชาวโลก เป็นที่ยอมรับในนานาประเทศ ซึ่งงานเขียนของ Chanthanaphalin (1985) ได้บรรยายถึงงานดอกไม้สดที่กระทบอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ที่ชม ดม สัมผัสว่ามีความสวยงามงดงาม วิจิตรตระการตา ผ่านการประดิษฐ์อย่างประณีต มองดูแล้วชวนให้รู้สึกอ่อนโยน สละสลวย ละมุนละไม ยิ่งเมื่อมีลมโชยพัดพากลิ่นหอมระรื่นระรวยอบอวลในห้องนั้นให้ชื่นใจ ผู้พบเห็นก็เกิดความชื่นชมไปถึงช่างผู้ประดิษฐ์ผลงานที่มีความคิดสร้างสรรค์ และใช้ฝีมือบรรจงจัดร้อยกรองได้อย่างลงตัว (Bunnak, 2017) โดยความสวยงามในงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรด้วยความวิจิตรที่อยู่ในงานช่างฝีมือดั้งเดิมในงานหลวงเหล่านี้ ได้ใช้แบบแผนที่มิอยู่ในองค์ประกอบศิลป์ของงานประณีตศิลป์ เป็นคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คือ การรับรู้ทางการสัมผัสทั้ง ๖ ทวาร ได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจ มีความสุขที่ได้เห็นสิ่งที่

สวยงาม มีความเพลิดเพลิน เกิดความพึงพอใจในผลงานนั้น ๆ เป็นการนำพามนุษย์สู่ความสุขผ่านความงามของดอกไม้โดยเคารพต่อธรรมชาติ เรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติ และเยียวยาอารมณ์ จิตใจทั้งผู้ประดิษฐ์ดอกไม้และผู้ชมผลงานการประดิษฐ์ ก่อให้เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้พบเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวต่างชาติที่ไม่คุ้นชินกับความวิจิตรตระการตาของงานช่างดอกไม้สด ต่างก็ชื่นชมไปกับความงดงามและความอลังการที่ถูกสรรค์สร้างมาอย่างสมพระเกียรติที่สุด

๓. คุณค่าด้านการจัดการขนส่ง (logistics)

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ระเบียบ เป็นขั้นเป็นตอน โดยเฉพาะงานช่างดอกไม้สด เป็นงานที่มีข้อจำกัดด้านเวลา บุคลากร คุณภาพของดอกไม้ ต้นทุน และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานต้องใช้ดอกไม้ที่มีคุณภาพ สด สวยงาม เป็นไปตามมาตรฐานการทำงาน แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลาที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานเป็นอย่างมาก จึงต้องการการขนส่งที่ทันสมัย รวดเร็ว ตลอดจนการเก็บรักษาความสดใหม่และคุณภาพของดอกไม้สด เป็นสิ่งสำคัญที่เข้ามามีส่วนร่วมช่วยให้การทำงานของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นตามไปด้วย ในคืนก่อนพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ผู้ปฏิบัติงานต้องทำงานแข่งกับเวลา ต้องทำงานให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนด เพื่อคงความสดของดอกไม้ให้มากที่สุดตลอดระยะเวลาที่พระราชพิธีดำเนินไป

๔. คุณค่าด้านเชิงช่างประณีตศิลป์ (artisans (exquisite art))

งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรเป็นงานช่างฝีมือที่ได้สืบทอดตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่เจ้านายฝ่ายในต่างให้ความสนใจพัฒนาฝีมือของตนและข้าหลวงในตำหนักให้มีความชำนาญ โดยเฉพาะตำหนักของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงมีฝีมือในด้านการประดิษฐ์ดอกไม้สดของราชสำนัก เป็นที่ยอมรับในฝีมือชาววังเป็นอย่างมาก

ซึ่งความโดดเด่นของผลงานคือ “ความประณีต” สะท้อนถึงการใช้งานสำหรับชนชั้นสูง ในราชสำนักไทย (Bunnak, 2017, p. 98) สอดคล้องกับที่ Thotong (2014, p. 11) ได้กล่าวถึงความหมายของช่างประณีตศิลป์ หมายถึง ผู้ที่ใช้ฝีมือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์สำหรับการตกแต่ง เพิ่มพูนความสวยงามให้มันแกวเครื่องที่จะได้ใช้ในโอกาสพิเศษ ใช้ในเทศกาล ใช้สำหรับพิธีกรรม ดังเช่น ช่างดอกไม้สด แสดงให้เห็นว่า เป็นงานช่างฝีมือชั้นสูงที่ต้องใช้ทักษะฝีมือและระยะเวลาในการฝึกฝน พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จึงเป็นอีกหนึ่งโอกาสพิเศษและพิธีกรรมที่สำคัญที่ช่างประณีตศิลป์จะได้มีโอกาสแสดงศักยภาพเชิงช่างประณีตศิลป์ของงานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวไทยและชาวโลก ตลอดจนร่วมเป็นหนึ่งในผู้อนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีไทยที่งดงามให้คงอยู่สืบไป

๕. คุณค่าด้านนวัตกรรม (innovation)

ในยุคโลกาภิวัตน์ คนรุ่นใหม่ต่างก็เติบโตมาในเจนเอเรชั่น ซี (generation Z) ซึ่งในยุคนี้สิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีนวัตกรรมต่าง ๆ นั้นเจริญรุดหน้าไปมาก เมื่อเทียบกับสมัยก่อนที่คนส่วนใหญ่ใช้ชีวิตในยุคเบบี้บูมเมอร์ (baby boomers) อาศัยการพึ่งพิงคติความเชื่อหรือการดำรงชีวิตแบบเดิม ๆ ไม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย (Tanthichuwet, 2017, p. 6) แต่ในสังคมยุคเจนเอเรชั่น ซี คนส่วนใหญ่ไม่เว้นแม้กระทั่งผู้ใหญ่บางคนก็ยังเติบโตมาในสังคมยุคเก่า ก็ยังสามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างคล่องมือ นั่นก็เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลง มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในสังคม ก็ต้องปรับตัวตามไปด้วย (Tanthichuwet, 2017, p. 12) งานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักถือเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่มีมาตั้งแต่ยุคสมัยเก่า แต่เมื่อถึงคราวพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร กลับพบว่ามีการนำนวัตกรรม วิธีการ และวัสดุมาปรับใช้ได้อย่างทันสมัย มีประสิทธิภาพมุ่งประโยชน์ใช้สอย เพื่อให้รับกับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งในปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่งผลให้งานช่างฝีมือต่าง ๆ ต้องปรับตัว พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาไปสู่สมัยนิยมมากขึ้น มีการปรับเปลี่ยน สร้าง และออกแบบงานที่เป็นสิ่งใหม่สอดคล้องกับความต้องการและสนิยมของผู้คน สังคม และโลก

ดังจะเห็นได้จากผลงานที่เกิดขึ้นในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ถึงแม้จะยังคงขนบเดิมอยู่ แต่รูปลักษณะเป็นไปตามสมัยนิยมมากขึ้นนั่นเอง

Reference

- Bunnak, T. (2017). *Royal Floral Arrangement Guidance: A Case Study of the Royal Traditional Thai Crafts School for Women*. (Master's Degree Thesis). Silpakorn University.
- Chanthanaphalin, M. (1985) *Khrung Khwaen Thai dok mai so* [Thai Flower Hanging]. Bangkok: Amarin Printing.
- Chanthanaphalin, M. (1989) *Mali sanyalak wanmae khong thai* [Mali the Signature of Mother's Day.]. 3rd ed. Bangkok: Amarin Printing.
- Fine arts, Department. (1996). *The Accessory of honor in the Royal Vehicle, the Royal Chariot, and the Royal Crematorium of the Royal Cremation of Princess Srinagarindra*. Bangkok: Amarin Printing & Publishing.
- Fine arts, Department. (1998). *Achieves of the Royal Cremation of the Royal Cremation of Princess Srinagarindra*. Bangkok: Rungsil Printings Company.
- Fine arts, Department. (2012). *The Accessory of honor of Princess Bejaratana Rajasuda*. Bangkok: Amarin Printing.
- Fine arts, Department. (2008). *The Accessory of honour of Galyani Vadhana, Princess of Naradhiwas*. Bangkok: Amarin Printing & Publishing.
- Fine arts, Department. (2018). *The Accessory of honour of His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great*. Bangkok: Rungsil Printing.
- Intakul, S. (2009). *Dok mai thai. (The flower Culture of Thailand)*. Bangkok: Flower culture press.

- Koset, S. (1973). *Wanthanatham lae prapheni tang tang khong thai* [Thai Culture and Tradition]. Bangkok: Charoengtham Printings.
- Pornsuksawad, P. (2012) *The Development of the Thai Floral Pattern Arrangement of the Central Thai Tradition*. (Doctor's Degree Dissertation). Mahasarakham University, Mahasarakham, Thailand
- Thotong, P. (2014) *Inheriting the Traditional Artisans' Artworks: Case Study of Khon Craftsmanship of the Royal Traditional Thai Crafts School for Men*. (Master's Degree Thesis). Silpakorn University, Nakornpatom, Thailand.
- Tanthichuwet, P. (2017). *Generation Alpha: New Generation in Thai Society of 21st Century 21*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Thongcharoengbua-ngam, B. (2014) The Royal Floral Arrangement. *Registration of the Floral Arrangement as an Intangible Cultural Heritage of the Nation in 2014*, 68-70.
- Yoomangmee, N. (2016). *Thamniam phraboromsop lae phra sop caonai* [Customs of the Royal Family Cremation]. Bangkok: Matichon Pakgred Printings.

Interviews

- Kongsantia, B. (2017, October 20). Personal Interview.
- Lumbangla, R. (2017 October 22). Personal Interview.
- Malakul Na Ayudthaya, U. (2560 October 19). Personal Interview.
- Poonkhuntod, N. (2017, October 20). Personal Interview.
- Thepsit, M. (2017 October 21). Personal Interview.
- Thanapradit, M. (2017 October 23). Personal Interview.

ผ้าไหมไทยกับ “ความมั่นคงของมนุษย์” ในสมัยสงครามเย็น

Submitted date: 17 September 2019

Revised date: 5 November 2019

Accepted date: 3 August 2020

ศิปติ นพประเสริฐ^๑

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่างผ้าไหมไทยกับความมั่นคงของมนุษย์ในสมัยสงครามเย็น และพบว่าผ้าไหมไทยมีบทบาทสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว แม้ว่าในช่วงแรกผ้าไหมไทยจะมีบทบาทในด้านการเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐ (state security) อันเป็นรูปแบบความมั่นคงแบบดั้งเดิม (traditional security) ผ่านการเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศด้วยการเป็นวัสดุในการประดิษฐ์ฉลองพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในการโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช^๒ เสด็จฯ เยือนสหรัฐอเมริกาและทวีปยุโรป อันส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกลุ่มประเทศโลกเสรีมีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น แต่ในเวลาต่อมา ผ้าไหมไทยมีบทบาทส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ (human security) อันเป็นรูปแบบหนึ่งของความมั่นคงรูปแบบใหม่ (non-traditional security) โดยมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สนับสนุนให้ประชาชนทอผ้าเป็นอาชีพเสริม ส่งผลให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถปลดเปลื้องหนี้สิน เกษตรกรสามารถนำรายได้เสริมจากการทอผ้าไหมมาต่อยอดอาชีพเกษตรกรรมอันเป็นอาชีพหลัก พร้อมทั้งยังมีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะส่งบุตรหลานเข้าสู่

^๑ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

^๒ บทความนี้ได้ยืมชื่อพระปรมาภิไธย “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช” และพระนามาภิไธย “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ” เพื่อให้เหมาะสมแก่ยุคสมัยที่บทความชิ้นนี้ศึกษา อันเป็นรัชสมัยที่ทั้งสองพระองค์ยังทรงพระราชสถานะพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระบรมราชินีนาถแห่งราชอาณาจักรไทย

ระบบการศึกษา อันเป็นการปูพื้นฐานชีวิตที่มั่นคงในอนาคต นับได้ว่ามีส่วนอย่างสำคัญในการส่งเสริมสภาวะความมั่นคงของมนุษย์ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนคนไทย แม้ว่าบริบททางการเมืองภายในและระหว่างประเทศในสมัยสงครามเย็นจะยังคงเน้นความมั่นคงแบบดั้งเดิมเป็นสำคัญอยู่ก็ตาม

คำสำคัญ: ผ้าไหมไทย, สงครามเย็น, ความมั่นคงของรัฐ, ความมั่นคงของมนุษย์

Thai Silk and “Human Security” in the Cold War Period

Sibordee Nopprasertⁿ

Abstract

This article aims to study the relationship and important role between Thai silk and human security. Initially, Thai silk had a role in spreading the reputation of Thailand by being the material used to make dresses for Her Majesty Queen Sirikit on the occasion of a state visit with His Majesty King Bhumibol Adulyadej to the United States and Europe in 1960. Using Thai silk for the Queen’s dresses was an important factor in making an impression on host countries, which helped strengthen the relationship between Thailand and Western countries in the Cold War period. However, in the 1970s, the role of Thai silk shifted from supporting state security to supporting “human security” by the SUPPORT Foundation, established by Queen Sirikit, to support Thai farmers in weaving Thai silk, such as *ikat* silk. This became a part-time job to earn extra income and brought about a better quality of life, although “state security” and “traditional security” were still a major trend of security studies in the Cold War period.

Keywords: Thai silk, Cold War, state security, human security

ⁿ A lecturer in Department of Social Science, Faculty of Arts Silpakorn University

บทนำ: “สิ่งทอ” ในประวัติศาสตร์สยาม

การทอผ้าเป็นหัตถกรรมประเภทหนึ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน โดยผู้หญิงจะใช้เวลาว่างจากอาชีพเกษตรกรรมมาทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน ทั้งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงใช้เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอื่นๆ ที่ชุมชนของตนผลิตเองไม่ได้ ในขณะเดียวกันบางชุมชนยังทอผ้าตามความต้องการของชนชั้นสูงด้วย นอกเหนือไปจากผ้าที่นำเข้าจากต่างเมือง ไม่ว่าจะเป็นผ้าไหมลาว ผ้าไหมกัมพูชา และผ้าไหมโคราช (Thanaprasitpattana, 1999, p. 27, 41)

เอกสารทางประวัติศาสตร์หลายฉบับทั้งจดหมายเหตุและภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงให้เห็นว่าสตรีสยามแต่งกายด้วยการ “นุ่ง” และ “ห่ม” ผ้าเป็นหลัก (De la Loubère, 2009) ต่างกันที่คุณภาพ รายละเอียด และความงดงามของผ้า อันจะเป็นเครื่องบ่งบอกสถานะทางสังคมของบุคคล โดยสตรีชั้นสูงจะนุ่งและห่มผ้าที่งดงามเป็นพิเศษ ทอด้วยฝีมือที่ประณีต วัสดุที่ใช้ในการทอมีราคาแพง มีทั้งผ้าที่สั่งมาจากต่างประเทศ เช่น ผ้าเยียรบับ ผ้าเข้มخاب ผ้าอต์ลัตจากประเทศอินเดีย และยังมีผ้าพื้นเมืองชนิดพิเศษ เช่น ผ้ายกทองของนครศรีธรรมราช (Queen Sirikit Museum of Textiles, 2012, p.15) ที่ชนชั้นสูงในสมัยรัตนโกสินทร์นิยมเป็นพิเศษ เนื่องด้วยฝีมือการทอที่ละเอียดประณีต จนถึงขั้นมีการส่งทองไปจากส่วนกลางไปยังเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อทอเป็นผ้ายกทองขึ้นโดยเฉพาะ (Thanaprasitpattana, 1999, p. 41-43) ส่วนสามัญชนนุ่งผ้าพื้นเนื้อหยาบ (Queen Sirikit Museum of Textiles, 2012, p.15) นอกจากนี้ในสังคมสยามสมัยเก่ายังมีกฎเกณฑ์ว่าด้วยการแต่งกายและการใช้เครื่องประดับเพื่อแสดงยศศักดิ์ เช่น สตรีชั้นสูงสามารถใช้เครื่องประดับประเภทเงิน ทอง และอัญมณีต่างๆ แต่สตรีสามัญชนไม่อาจสวมใส่ได้ (Royal Institute, 2007, p. 188)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามเริ่มเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตก อันส่งผลต่อแนวทางการแต่งกายของสตรีด้วย เนื่องจากชาวยุโรปที่เข้ามาในช่วงนี้เห็นว่าการแต่งกายของชาวสยามไม่เป็นอารยะ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำธรรมเนียมการแต่งกายแบบตะวันตกมาใช้ในราชสำนัก เช่น ทรงพระเกศายาว แทนทรงมหาดไทย ฉลองพระองค์เสื้อชั้นนอกพร้อมพระสนับเพลา รวมไปถึงฉลองพระบาทแบบตะวันตก และยังโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางสวมเสื้อ

เข้าเฝ้าฯ (Queen Sirikit Museum of Textiles, 2012, p. 19) และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายฝ่ายในและสตรีในราชสำนักแต่งกายแบบสตรีตะวันตก เมื่อต้องเสด็จออกมหาสมาคมต้อนรับแขกชาวตะวันตก แต่ก็ยังเป็นเพียงชั่วคราวชั่วคราวเท่านั้น ส่วนการแต่งกายในราชสำนักยังคงแต่งแบบเดิมเฉกเช่นในรัชกาลก่อนๆ และสามัญชนทั้งชายและหญิงก็ยังคงแต่งกายด้วยการนุ่งและห่มตามแบบเดิม

แนวทางการแต่งกายของสตรีสยามเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเนื่องมาจากการนำแฟชั่นตะวันตกผสมผสานเข้ากับการแต่งกายตามขนบธรรมเนียมเดิมของไทย และเริ่มแพร่หลายออกจากเขตพระราชฐานฝ่ายในไปสู่ภายนอก (Thanaprasitpattana, 1999, p. 69-70) สตรีที่มีฐานะเริ่มสวมเสื้อแบบต่างๆ ตามสมัยนิยมมากขึ้น นั่นคือ เสื้อประดับลูกไม้หรือผ้าลูกไม้ เสื้อแขนพองอย่างสมเด็จพระจักรพรรดินีอเล็กซานดราแห่งรัสเซีย เสื้อแขนขาหมูแฮม (Leg O'Mutton Blouse) อย่างที่นิยมกันในรัชสมัยสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งอังกฤษ ในขณะเดียวกัน สตรีสยามยังรักษาเอกลักษณ์แบบสยามไว้ด้วยการห่มสไบทับเสื้อ ผสมผสานไปกับการนุ่งโจงหรือนุ่งจีบตามแต่โอกาส (Queen Sirikit Museum of Textiles, 2012, p. 20, 26)

นอกจากความทันสมัยในเรื่องการแต่งกายแล้ว ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังเป็นครั้งแรกที่มีการพัฒนาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมแบบอุตสาหกรรมขึ้นอีกด้วย โดยใน พ.ศ. ๒๔๔๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงเกษตรธิการจ้างนายคาเมทาโร ไทยามาและคณะ ผู้เชี่ยวชาญด้านหม่อนไหมชาวญี่ปุ่นสร้างสถานีเลี้ยงไหมขึ้น (Smanchat, 2019, p. 15) ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม เป็นอธิบดีกรมช่างไหม และในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนการทำไหมแห่งแรกขึ้นในพระราชวังดุสิต และได้ขยายมาสู่พื้นที่ปทุมวันจนกลายเป็นโรงเรียนช่างไหม และพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในที่สุด (The Queen Sirikit Department of Sericulture, 2011)

รูปแบบการแต่งกายของสตรีไทยเปลี่ยนแปลงไปอีกครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่แบบแผนการแต่งกายของสตรีไทยใกล้เคียงกับ

ตะวันตกมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังคงรักษารูปลักษณ์ดั้งเดิมบางประการไว้ ดังจะเห็นได้จากการแต่งพระองค์และการแต่งกายของพระมเหสี เจ้านายฝ่ายใน และพระสนมเอกในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นั่นคือสตรีสวมเสื้อตามแบบแผนแฟชั่นตะวันตกในทศวรรษ ๑๙๒๐ แต่รูปร่างซึ่งคล้ายคลึงกับการโปรยแบบตะวันตก และขึ้นยังเป็นการแต่งกายพื้นเมืองของสตรีชาวเหนือและชาวอีสานมาแต่เดิม โดยขึ้นใหม่ทีนุ่กันนี้นิยมแบบขึ้นทางภาคเหนือ แต่ตัวขึ้นเป็นผ้าไหมพื้นและมีเชิงเฉพาะส่วนล่างเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่าความนิยมผ้าไทยที่เป็นผ้าทอพื้นเมืองเริ่มต้นขึ้นเป็นครั้งแรกในยุคนี้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แบบแผนการแต่งกายของสตรีชั้นสูงของไทยเป็นไปตามแฟชั่นตะวันตกสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ มากยิ่งขึ้น นั่นคือเสื้อตัวหลวม ยาวคลุมสะโพก แขนเสื้อสั้นหรือไม่มีแขน นิยมการตกแต่งชายเสื้อโดยผูกเป็นโบทั้งชายยาวไว้ด้านข้าง แต่ก็ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมบางประการไว้นั้น คือการนุ่งขึ้น โดยในช่วงนี้ สตรีนิยมนุ่งขึ้นผ้าพื้น ไม่มีลวดลาย ไม่มีเชิง (Thanaprasitpattana, 1999, p. 69-70) เป็นขึ้นแบบสำเร็จ ชายสั้นขึ้นมาพอดีเอว (Queen Sirikit Museum of Textiles, 2012, p. 33) ขึ้นแบบสำเร็จนี้เกิดขึ้นจากพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวิไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ที่ทรงคิดค้นสำเร็จเป็นพระองค์แรก (Navikmool, 2004, p. 187)

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลวอดุลยเดช เป็นสมัยที่สตรีแต่งกายแบบตะวันตกมากยิ่งขึ้น โดยในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๐๐ ที่ไทยดำเนินนโยบายต่างประเทศใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทางการเมืองคือการดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ส่วนทางด้านเศรษฐกิจคือการที่ไทยพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีระเบียบแบบแผนผ่านบทบาทของสหรัฐอเมริกาในการกำหนดนโยบายและวางแผนทางเศรษฐกิจของไทย แต่ถึงกระนั้น แม้ว่ากระแสตะวันตกจะไหลบ่าเข้ามาเป็นอย่างมาก แต่ก็ยังมีสตรีบางส่วนที่นิยมการแต่งกายแบบไทยในพิธีการสำคัญ หรือในโอกาสที่ต้องพบปะกับชาวต่างประเทศเท่านั้น แม้ในขณะนั้นจะยังเป็นการแต่งกายที่ไม่ได้มีแบบแผนแน่นอน แต่ก็ปรากฏว่ามีการใช้ผ้าไหมไทยในการออกแบบตัดเย็บด้วย ทั้งนี้ ผ้าไหมไทยจะมีบทบาทสำคัญในช่วงที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงรังสรรค์ชุดไทยพระราชานิยมขึ้นในช่วงพุทธทศวรรษ ๒๕๐๐ และจะเข้ามามีบทบาทกับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทย ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

กรอบแนวคิด

บทความนี้ใช้แนวคิด “ความมั่นคงของมนุษย์” (human security) เป็นกรอบในการศึกษา แนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ ๑๙๙๐ ที่สงครามเย็นสิ้นสุดลงแล้ว ส่งผลให้แนวคิดเรื่องความมั่นคงที่รวมศูนย์อยู่กับรัฐในลักษณะของความมั่นคงแห่งชาติ (national security) ย้ายความสำคัญมาอยู่ที่มนุษย์มากยิ่งขึ้น โดยในสมัยสงครามเย็น ประเด็นและปัญหาด้านความมั่นคงได้เน้นหนักไปที่เรื่องการใช้กำลังทางทหารในการปกป้องอธิปไตยของรัฐ ดินแดน และพลเมืองภายในรัฐจากภัยคุกคามภายนอก รัฐที่มีอำนาจคือรัฐที่มั่นคง อาจกล่าวได้ว่าในยุคสงครามเย็น ความมั่นคงของรัฐคือ ความมั่นคงทางทหาร ที่ในทางทฤษฎีเรียกว่า “ความมั่นคงรูปแบบดั้งเดิม” (traditional security) แต่ในเวลาต่อมาเมื่อความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต และการเผชิญหน้าทางการทหารได้สิ้นสุดลงในช่วงต้นทศวรรษ ๑๙๙๐ ส่งผลให้กระบวนทัศน์แบบดั้งเดิมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปกป้องความมั่นคงของรัฐถูกท้าทายจากประเด็นใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีทางการสื่อสารโทรคมนาคมที่ก้าวหน้า การเกิดขึ้นของตัวแสดงใหม่ ๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นองค์การระหว่างประเทศ บรรษัทข้ามชาติ หรือขบวนการก่อการร้าย การบูรณาการทางเศรษฐกิจ อัตราการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานที่เพิ่มมากขึ้น อาชญากรรมข้ามชาติในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการค้ามนุษย์ การค้ายาเสพติด ความขัดแย้งทางศาสนาและชาติพันธุ์ หรือการใช้ความรุนแรงอันมีสาเหตุมาจากข้อเรียกร้องในเรื่องสิทธิทางการเมือง เป็นต้น ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ มิใช่เรื่องใหม่ในช่วงสงครามเย็น แต่ด้วยการให้ความสำคัญกับความมั่นคงของรัฐและศักยภาพทางการทหารเป็นหลัก ทำให้ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้รับการให้ความสำคัญ

เมื่อบริบทระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลโดยตรงกับกระบวนทัศน์ด้านความมั่นคงที่ต้องมองประเด็นให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นไปกว่าประเด็นด้านการทหาร แต่เพียงประการเดียว เราเรียกแนวคิดเช่นนี้ว่า “ความมั่นคงใหม่” (new security) หรือความมั่นคงที่ไม่ใช้รูปแบบดั้งเดิม (non-traditional security) โดยประเด็นปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ แท้ที่จริงแล้วกลับส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐเองอีกด้วย โดยหนึ่งในแนวคิดที่สำคัญคือความมั่นคงของมนุษย์ (human security) ที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์และความต้องการของมนุษย์ เพื่อนำไปสู่เรื่องความเป็นธรรมและ

การปลดปล่อยมนุษย์ (emancipation) โดยที่ความมั่นคงของรัฐมิใช่เป้าหมายหลัก หากแต่เป็นเพียงหนทางที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์ ทั้งนี้ ความมั่นคงของมนุษย์ มีรายละเอียดในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๑: ลักษณะของความมั่นคงของมนุษย์

ลักษณะต่างๆ	ความมั่นคงของมนุษย์
คุณค่าหลัก	ความต้องการของมนุษย์
ความมั่นคงเพื่อใครและจากภัยคุกคามใด	ความมั่นคงเพื่อประชาชนและตัวแสดงอื่นๆ ที่มีได้จำกัดอยู่ที่รัฐเท่านั้น ส่วนภัยคุกคามก็มีได้มาจากความขัดแย้งแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีที่มาจากภัยคุกคามเชิงโครงสร้าง ภัยคุกคามจากการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรม ภัยคุกคามทางเศรษฐกิจและสังคม รวมไปถึงภัยคุกคามจากรัฐเอง
ความมั่นคงเพื่อจุดมุ่งหมายใด	การเสริมพลังแก่ประชาชน คัดค้านความเป็นมนุษย์สิทธิมนุษยชน

ที่มา: ดัดแปลงจาก Shahrbanou Tadjbakhsh and Anuradha M. Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications* (London: Routledge, 2007), 75. Cited in ณัฐธิดา บุญธรรม เขียน, สุรชาติ บำรุงสุข, บรรณาธิการ, “ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security),” *จุลสารความมั่นคงศึกษา* ๙๘ (กันยายน ๒๕๕๕)

บทความนี้ต้องการนำเสนอว่าสำหรับประเทศไทยนั้น ทั้งแนวคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์ได้เกิดขึ้นก่อนที่สงครามเย็นจะสิ้นสุดลงแล้ว ผ่านการส่งเสริมให้การทอผ้าเป็นอาชีพเสริมในยามว่างจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่แม้ว่าจะเป็นอาชีพที่สร้างรายได้หลัก แต่ก็ยังเป็นอาชีพที่ต้องขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่แน่นอน อาชีพทอผ้าทำให้ประชาชนมีรายได้เสริมอันนำมาสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และนำมาสู่การสร้างความมั่นคงของมนุษย์ ในขณะเดียวกัน “ความมั่นคงของมนุษย์” ที่เกิดขึ้นจากอาชีพทอผ้านี้ยังได้กลายเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเอาชนะ

จิตและใจ (winning heart and mind) ของประชาชน ในการต่อกรกับคอมมิวนิสต์ อันเป็นภัยคุกคามความมั่นคงรูปแบบดั้งเดิมในสมัยสงครามเย็นได้อีกด้วย

ผ้าไหมไทยกับความมั่นคงของรัฐไทย: “เสด็จฯ ต่างประเทศทางราชการ”

รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๖) ให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ผ่านการฟื้นฟูโบราณราชประเพณี เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน การเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค การจัดงานวันเฉลิมพระชนมพรรษา การเปลี่ยนแปลงวันชาติจากเดิมคือวันที่ ๒๔ มิถุนายน มาเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม และในขณะเดียวกัน รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ดำเนินการติดต่อกับรัฐบาลสหรัฐฯ และรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ๑๔ ประเทศเพื่อเตรียมการรับเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสที่ทรงไปเยี่ยมเยือนประเทศต่าง ๆ เหล่านั้นทางราชการ (Sirikit, H.M.Q, 2004, p. 81) เพื่อเจริญสัมพันธ์ไมตรี (state visit) ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ (Yimprasert, 2008, p. 96)

ทั้งนี้พระราชกรณียกิจในการเสด็จฯ เยือนต่างประเทศดังกล่าว นับได้ว่าเป็นการส่งเสริมการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ เนื่องจากรัฐบาลนี้มีความรับรู้ (perception) ว่าคอมมิวนิสต์เป็นภัยคุกคาม (threat) ดังนั้น แนวนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลชุดนี้ยังคงเป็นไปในลักษณะต่อต้านคอมมิวนิสต์เด่นชัดในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ลดการให้ความสำคัญกับความมั่นคงร่วมกันแบบพหุภาคีผ่านองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเน้นความใกล้ชิดกับสหรัฐฯ มากยิ่งขึ้น ด้วยความหวังว่าสหรัฐฯ จะช่วยประกันความมั่นคงแก่ไทยในกรณีที่ถูกคอมมิวนิสต์รุกราน ทั้งจากจีนและเวียดนามเหนือ จนไทยกลายเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดที่สุดของสหรัฐฯ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Chinwanno, 1993, p. 125)

การเสด็จ ต่างประเทศทางราชการในคราวนั้น ถือว่าเป็นพระราชกรณียกิจครั้งสำคัญ เพราะนอกจากจะเป็นการเผยแพร่ให้ประชาคมระหว่างประเทศรู้จักประเทศไทยมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังเป็นการกระชับความสัมพันธ์ฉันมิตรกับกลุ่มประเทศโลกเสรีด้วยกัน อันจะส่งผลดีต่อความมั่นคงของรัฐไทยด้วย ทั้งสองพระองค์จึงต้องทรงเตรียมพระองค์ในหลายด้าน โดยเฉพาะสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถที่จะต้องทรงเตรียมฉลองพระองค์ที่ถูกต้องทั้งระเบียบแบบแผนและเหมาะสมกับฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากการเสด็จ ในระยะยาวติดต่อกัน จึงต้องทรงเตรียมทั้งฉลองพระองค์ชุดไทยและชุดสากล ซึ่งฉลองพระองค์ชุดไทยนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงศึกษาแบบแผนการแต่งกายของสตรีในราชสำนัก และทรงปรึกษาคุณหญิงอุไร ลืออำรุง ช่างฉลองพระองค์ในขณะนั้น และมีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ไทยและการแต่งกายในประวัติศาสตร์ ทั้งพระยาอนุมานราชธน และธิดาคืออาจารย์สมศรี สุกุมลนันทน์ (Queen Sirikit Museum of Textiles, 2012, p. 49) ผลลัพธ์ที่ได้คือฉลองพระองค์รูปแบบไทยที่เหมาะสมกับแต่ละโอกาส โดยใช้ผ้าไหมไทยในการตัดเย็บ (Sirikit, H.M.Q, 2004, p. 89)

ในขณะเดียวกัน สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ก็ต้องทรงฉลองพระองค์สากลตามหมายกำหนดการที่ส่งมาทูลเกล้าฯ ถวายให้ทอดพระเนตรล่วงหน้า โดยความยากคือฉลองพระองค์แบบสากลที่ถูกต้องตามแบบแผนนั้นมีรายละเอียดปลีกย่อยเป็นจำนวนมาก ซึ่งสุดความสามารถของช่างเสื้อชาวไทย รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ได้กราบบังคมทูลเสนอว่าจะเรียกช่างจากห้องเสื้อคริสเตียน ดิออร์ (Christian Dior) ให้มาถวายงานออกแบบตัดเย็บฉลองพระองค์แบบสากล พร้อมทั้งทูลเกล้าฯ ถวายงบประมาณรายจ่ายในเรื่องนี้ (Queen Sirikit Museum of Textiles, 2016, p. 13) แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชรับสั่งว่าจะทรงเป็นพระราชธุระในเรื่องนี้เอง กอปรกับในช่วงเวลาเดียวกันนั้นที่ปีแอร์ บัลแมง (Pierre Balmain) นักออกแบบเสื้อชาวฝรั่งเศสกำลังอยู่ที่กรุงเทพฯ พอดี ดังนั้น คุณหญิงอุไร ลืออำรุง ช่างฉลองพระองค์ จึงกราบบังคมทูลแนะนำปีแอร์ บัลแมงแต่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และบัลแมงก็ได้ถวายงานด้านฉลองพระองค์สำหรับการเสด็จ ต่างประเทศทางราชการในครั้งนั้นและในโอกาสต่อ ๆ มาอีกด้วย โดยที่บัลแมงนั้นได้จัดเตรียมฉลองพระองค์แบบต่าง ๆ ดังข้อความต่อไปนี้

“... Mr. Balmain เป็นผู้จัดฉลองพระองค์ถวาย พร้อม
พระกระเป๋าทูต ฉลองพระบาท ถูพระหัตถ์หนึ่งยาว-สั้น
ถูพระบาท พระมาลา ฉลองพระองค์คลุมสั้น-ยาว มีทั้งผ้าไหม
ไทย ผ้าฝ้ายบุข้างในสำหรับหน้าร้อน จนถึงผ้าสักหลาดอย่างบาง
และหนา ตลอดจนเฟอร์นิเจอร์ชนิดต่าง ๆ ฉลองพระองค์เฟอร์ชนมิ่งค์
ตามโปรแกรมที่จัดส่งมาถวาย เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนหรือ
มกราคมปีหน้า ซึ่งอากาศทางสหรัฐฯ และยุโรปจักเปลี่ยนแปลงจาก
ร้อนสู่ความหนาวเย็นเมื่อใดก็ได้...” (Supamit, 2003, p. 143-144)
(เน้นข้อความโดยผู้เขียนบทความ)

ปีแอร์ บัลแมง ถวายงานออกแบบตัดเย็บฉลองพระองค์ทั้งชุดกลางวัน
ชุดราตรีสั้น ชุดราตรียาว รวมไปถึงฉลองพระองค์คลุม โดยตัดเย็บอย่างประณีต
มีรูปแบบที่แม้จะเรียบง่ายแต่ก็สมพระเกียรติ ที่น่าสนใจคือบัลแมงใช้ผ้าไหมไทยเป็นวัสดุ
สำคัญสำหรับการออกแบบฉลองพระองค์ โดยในระยะแรกก่อนที่สมเด็จพระนางเจ้า
สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จะทรงตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ นั้น ปีแอร์ บัลแมง
ใช้ผ้าไหมจากบริษัทอุตสาหกรรมผ้าไหมไทยของจิม ทอมป์สัน (Warren, 1996, p. 111)
นักธุรกิจชาวอเมริกันผู้เปิดร้านขายผ้าไหมไทยหลากหลายชนิด ทั้งผ้าไหมพื้นและผ้าไหม
พิมพ์ลายที่ถนนสุรวงศ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ทั้งนี้ บัลแมงได้เลือกใช้ผ้าไหมจากจิม ทอมป์สัน
ทั้งในการออกแบบตัดเย็บเสื้อผ้าในคอลเลคชั่น และการออกแบบตัดเย็บฉลองพระองค์
ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โดยมากแล้วเป็นฉลองพระองค์ชุด
กลางวัน (Queen Sirikit Museum of Textiles, 2016, p. 25) และนอกจากจิม
ทอมป์สันแล้ว ยังปรากฏว่าฉลองพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม
ราชินีนาถ ยังใช้ผ้าไหมไทยจากร้านสตาร์ ออฟ โซแอมในการออกแบบตัดเย็บอีกด้วย
ส่วนฉลองพระองค์ที่มีลักษณะแบบไทยนั้น แนนอนว่าต้องใช้ผ้าไหมพื้นเมืองที่ทอขึ้น
ในประเทศไทยในการตัดเย็บ ไม่ว่าจะเป็นผ้าไหมพื้น หรือผ้าไหมยกทึงดงาม



Photo © Queen Sirikit Museum of Textiles 2016

ภาพประกอบ ๑

ฉลองพระองค์ชุดกลางวัน ห่องเสื้อบัลแมงตัดเย็บจากผ้าไหมพื้น
มีเสื้อคลุมยาวตามสมัยนิยม บัลแมงใช้ผ้าไหมไทยในการออกแบบตัดเย็บ

ถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ทรงในการเสด็จฯ เยือนสหรัฐอเมริกา และอิตาลี

ที่มา : พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ



ภาพประกอบที่ ๒

ฉลองพระองค์ชุดกลางวัน ตัดเย็บจากผ้าไหมพื้นสีสด

บัลแมงใช้ผ้าไหมไทยในการออกแบบตัดเย็บ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงในการเสด็จฯ สหรัฐอเมริกา

และยุโรป และทรงในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจในภายหลัง

ที่มา : พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ



ภาพประกอบที่ ๓

ฉลองพระองค์ชุดกลางวัน ตัดเย็บจากผ้าไหมพื้นสีฟ้าและสีม่วง

ปีแอร์ บัลแมงใช้ผ้าไหมไทยในการออกแบบตัดเย็บ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงในการเสด็จฯ สหราชอาณาจักร

และทรงในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจในภายหลัง

ที่มา : พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ



ภาพประกอบที่ ๕

ฉลองพระองค์ชุดกลางคืน ปีแอร์ บัลแมงออกแบบตัดเย็บจากผ้ายักทอง

ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ คัดด้วยผ้าไหมพื้นสีชมพูอ่อนใต้อก

ต่อชายสองข้างที่ขอบเอวด้านหลังยาวจรดพื้น

ที่มา : พิพิธภัณฑ์ผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ



ภาพประกอบที่ ๕

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงฉลองพระองค์ที่ปีแอร์ บัลแมง
ใช้ผ้าไหมไทยในการออกแบบตัดเย็บ ในโอกาสเสด็จฯ เยือนทวีปยุโรป

ที่มา: Getty Images

ความสำเร็จในการเสด็จฯ ต่างประเทศทางราชการนั้น เห็นได้จากสื่อมวลชน
ในประเทศไทยที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการเสด็จฯ ดังกล่าว นอกจากเนื้อหาด้าน
พระราชกรณียกิจและพระราชจริยาวัตรของทั้งสองพระองค์แล้ว ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับ
ฉลองพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ว่าเป็นผลงานการ
ออกแบบตัดเย็บที่ละเอียดประณีต และเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจาก ‘ประวัติศาสตร์
และวัฒนธรรมแห่งสตรีไทย’ อย่างแท้จริง โดยชี้ให้เห็นว่าธรรมเนียมการทรงสะพัก
และการทรงพระภูษาจีบนั้นเป็น ‘มรดกตกทอดมาแต่เมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี’
แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไป รูปแบบการแต่งกายของสตรีไทยก็เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย

ทั้งนี้ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริว่าสุภาพสตรีไทย ควรหันกลับไปแต่งกายอย่างไทยในบางโอกาส เพราะนอกจากจะมีความสวยงามแล้วยังเป็นการเชิดชูอดีตอันรุ่งเรืองของไทยอีกด้วย ในขณะเดียวกัน ชุดแต่งกายอย่างไทยที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่นี้ยังเหมาะสมกับการนำมาสวมใส่ในยุคปัจจุบันอีกด้วย (Phillips, 2016) จากกรณีนี้อาจกล่าวได้ว่า หนึ่งในเบื้องหลังความสำเร็จนี้เป็นผลมาจากการใช้ผ้าไทยในการตัดเย็บฉลองพระองค์ทั้งแบบไทยและแบบสากล

ในช่วงพุทธทศวรรษ ๒๕๐๐ ชาวกรุงเทพฯ ยังมีทัศนคติต่อผ้าไหมไทยว่าเป็นเพียงสินค้าที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศซื้อกลับไปเป็นของฝากแก่คนทางบ้าน แม้แต่ทัศนะของช่างเลื้อยชั้นสูงเองก็ยังเห็นว่าผ้าไหมคือสินค้าที่นักท่องเที่ยวอเมริกันนิยมซื้อกลับไปเป็นของฝาก อย่างเช่นใน พ.ศ. ๒๕๐๕ นางสาวลิลี่ เหลียง (Miss Lily Liang) เจ้าของธุรกิจย่านถนนสุรวงศ์ยังกล่าวว่ารายได้กว่าร้อยละ ๕๐ ของกิจการเธอนั้นมาจากผ้าไหมไทย โดยชาวกรุงเทพฯ นิยมนำผ้าไหมไทยไปออกแบบตัดเย็บชุดราตรีหรือชุดสำหรับวาระพิเศษต่าง ๆ และเมื่อสื่อมวลชนนำเสนอข่าวที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงได้รับเสียงชื่นชมในพระสิริโฉมและความงดงามของฉลองพระองค์เป็นอย่างมากในสหรัฐอเมริกา ก็ยิ่งทำให้ผ้าไหมไทยและผ้าไทยได้รับความนิยมมากขึ้น (Phillips, 2016, p. 188)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ผ้าไหมไทยที่ใช้เป็นวัสดุหลักในการออกแบบฉลองพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สำหรับปฏิบัติพระราชกรณียกิจ อันเป็นการเจริญพระราชไมตรีระหว่างไทยกับกลุ่มประเทศเสรีนิยมนั้น นอกจากจะช่วยส่งเสริมพระสิริโฉมให้งามเด่นเป็นที่ประทับใจแก่ทุกประเทศที่เสด็จฯ เยือน อันเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมการเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศ ที่ช่วยเกื้อหนุนต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยในสมัยนั้น ยังนับได้ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ชาวต่างประเทศได้รู้จักผ้าไทยได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นและเป็นการแสดงเอกลักษณ์ไทยให้ชาวต่างประเทศได้รับรู้ในอีกสถานหนึ่ง ทั้งนี้ ผ้าไทยจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์อย่างชัดเจนในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ ดังที่จะได้กล่าวในรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

ผ้าไทยกับความมั่นคงของมนุษย์ : บทบาทของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

หลังจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ การเมืองไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุครัฐบาลพลเรือน ช่วงนี้มีการปรับเปลี่ยนแนวนโยบายต่างประเทศ จากแต่เดิมที่มีลักษณะใกล้ชิดกับกลุ่มประเทศฝ่ายโลกเสรีที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ มาสู่นโยบายต่างประเทศที่ลดความใกล้ชิดกับสหรัฐฯ และสร้างความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนและกลุ่มประเทศในภูมิภาคอินโดจีนภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบการเมืองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ในขณะเดียวกัน บรรยากาศทางการเมืองภายในของไทยในช่วงนั้นเป็นช่วงที่มีเสรีภาพทางการเมือง มีพื้นที่ให้ตัวแสดงต่าง ๆ ได้แสดงบทบาท ประชาชนสามารถออกมาเรียกร้องความเป็นธรรม ประกอบกับการที่กระแสความคิดทางการเมืองที่เป็น “ซ้าย” หรือแนวคิดแบบก้าวหน้าแพร่ขยายออกไปเป็นวงกว้าง โดยขบวนการนิสิตนักศึกษาได้รับเอาแนวคิดดังกล่าวมาเป็นเครื่องมือในการแสดงบทบาททางการเมืองและทางสังคม

ในด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศในช่วงเวลานี้ ในช่วงต้นยังคงมีความระมัดระวังในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ (Bunnag, 2016) ไม่ว่าจะเป็นการป้องกันประเทศให้พ้นจากภัยคุกคามทุกรูปแบบ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังรักษาหลักการในการรักษาความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งขึ้นต่อกัน (Dhammasak, Isarangura na Ayudhya, Chulasupya, 1974, p. 2) และยังมีการสร้างความสัมพันธ์กับจีนแบบค่อยเป็นค่อยไปอีกด้วย ในขณะเดียวกัน รัฐบาลในสมัยนั้นตระหนักว่าไทยมิใช่ประเทศมหาอำนาจ ดังนั้น เป้าหมายของนโยบายต่างประเทศจึงเป็นเรื่องความเป็นไทย เอกราชของชาติ และผลประโยชน์แห่งชาติ ยึดถือระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดถือหลักการไม่นำลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามา แม้ว่าจะมีนโยบายสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและอยู่ร่วมกันกับประเทศคอมมิวนิสต์โดยสันติก็ตาม

ทางด้านนโยบายความมั่นคงภายใน รัฐบาลยังคงเน้นนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์เป็นหลัก โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Dhammasak, Isarangura na Ayudhya, Chulasupya, 1974, p. 42) และในขณะเดียวกันยังต้อง

ใช้นโยบาย “ปลอด” ประชาชนในกลุ่มที่ยังไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ และประชาชนในกลุ่มที่ต้องการกลับใจ หรือที่เรียกว่า “แผนการณยเทพ” หากกล่าวในภาพรวมก็คือรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ เน้นดำเนินความสัมพันธ์ที่ดีกับทุกประเทศโดยไม่แบ่งแยกลัทธิการปกครอง ควบคู่ไปกับแนวนโยบายด้านความมั่นคงเน้นบทบาทของทหาร ที่จะรักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และทำลายลัทธิทางการเมืองใด ๆ ก็ตามที่เป็นภัยต่อสามสถาบันหลักของชาติข้างต้น (Dhammasak, Isarangura na Ayudhya, Chulasupya, 1974, p. 34)

ต่อมาในรัฐบาลหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นช่วงที่บรรยากาศทางการเมืองไทยมีเสรีภาพ นำมาสู่ความตื่นตัวทางการเมือง และนำมาสู่การประท้วงเรียกร้องที่มากขึ้นขอบเขตในสายตาของกลุ่มอนุรักษ์นิยม ส่งผลให้กลุ่มอนุรักษ์นิยมมีปฏิกิริยาโต้ตอบความตื่นตัวทางการเมืองดังกล่าว ในรูปของการจัดตั้งกลุ่มต่อต้าน หรือขบวนการต่อต้านการเคลื่อนไหวทางสังคม (countermovement) อันมีกิจกรรมที่แสดงความรุนแรงและคุกคามต่อการรวมกลุ่มทางการเมือง เช่น กลุ่มนวพล กระทั่งแดง และลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น เมื่อปรากฏการณ์ทางการเมืองเป็นเช่นนี้ ความคิดทางการเมืองจึงแตกแยกออกเป็นสองขั้ว และมีลักษณะเผชิญหน้า นั่นคือการแบ่งขั้วทางการเมืองออกเป็น “ซ้าย” และ “ขวา” โดยฝ่ายขวามีทัศนะต่อฝ่ายซ้ายว่าเป็นภัยต่อสังคมไทย มีความคิดแบบคอมมิวนิสต์ เป็นอันตรายต่อสามสถาบันหลักของไทย คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทางด้านฝ่ายซ้ายนั้นมองฝ่ายขวาว่าเป็นอนุรักษ์นิยม ไม่ต้องการการเปลี่ยนแปลงที่นำมาสู่ความก้าวหน้า ความขัดแย้งเช่นนี้เข้มข้นมากขึ้นจนสถานการณ์ทางการเมืองภายในของไทยใกล้ถึงจุดแตกหัก ในขณะเดียวกัน สถานการณ์ด้านความมั่นคงของประเทศก็อยู่ในสภาวะตึงเครียด เนื่องจากการต่อสู้ระหว่างกองทัพกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ กอปรกับใน พ.ศ. ๒๕๑๘ กลุ่มประเทศอินโดจีนได้เปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการล้มล้างสถาบันกษัตริย์ในลาว ส่งผลให้ชนชั้นนำของไทยรู้สึกหวาดวิตกกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เองที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ทรงเยี่ยมเยียนประชาชนตามภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อพระราชทานความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่ประสบความเดือดร้อน ทั้งสองพระองค์จึงทรงทราบถึงปัญหาทางด้านการประกอบอาชีพของประชาชนว่า

มีรายได้ไม่พอครองชีพ ดังที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถมีพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงมอบหมายให้ข้าพเจ้าดูแลทุกข์สุข รวมทั้งสุขภาพอนามัยของครอบครัวชาวนา ชาวไร่ เพราะหากเขาเหล่านั้นเจ็บไข้ได้ป่วยไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ครอบครัวก็จะประสบความทุกข์ยาก ชาวไร่ชาวนาที่ยากจนอยู่แล้ว ก็จะยิ่งจนลงไปอีก บางรายถึงกับต้องสูญเสียที่ดินไปก็มี ในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงมุ่งเน้นในการช่วยเหลือด้านเกษตรกรรม มักจะทรงพระราชดำเนินไปตามไร่นา เพื่อทอดพระเนตรปัญหาต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด สิ่งใดที่เป็นความหวังของชาวไร่ชาวนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแหล่งน้ำ พัฒนาการเพาะปลูก หรือพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เป็นต้น พระองค์ท่านจะรับฟังและทรงพยายามส่งเสริมสนับสนุนความหวังนั้นทุกวิถีทางเพื่อเป็นกำลังใจแก่เกษตรกรของชาติ ระหว่างที่พระองค์ท่านทรงพระราชดำเนินไปตามไร่นานั้น ข้าพเจ้าก็จะอยู่กับราษฎรที่มารับเสด็จฯ ได้มีโอกาสพูดคุยซักถามเรื่องสุขภาพอนามัยและความเป็นอย่าง...” (Bank of Thailand, 2005, p. 14-15)

การที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชน ทำให้ทรงทราบว่า การประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงสูง เนื่องจากต้องพึ่งพาธรรมชาติที่ไม่อาจควบคุมได้เป็นหลัก ปีใดที่ฝนตกต้องตามฤดูกาล และมีปริมาณเพียงพอจึงสามารถทำการเกษตรได้ผลดี แต่หากปีใดที่มีฝนมากเกินไปหรือฝนแล้งก็ทำการเกษตรไม่ได้ผล แม้ว่าปัญหาความแห้งแล้งจะพอแก้ไขได้ด้วยระบบชลประทาน แต่ก็ต้องอาศัยทั้งระยะเวลาและมีต้นทุนสูง ดังนั้น เกษตรกรจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการพึ่งพาธรรมชาติได้ นอกจากนี้ อาชีพเกษตรกรยังมีความเสี่ยงในเรื่องผลผลิตที่ปริมาณผลผลิตแปรผกผันกับราคายา อันส่งผลถึงรายได้ของเกษตรกรที่ไม่แน่นอน และอาจต้องไปกู้หนี้ยืมสิน นำมาซึ่งปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมาก (Bank of Thailand, 2005, p. 15-16) ส่งผลถึงปัญหาความมั่นคงในแง่คุณภาพชีวิต และกลายเป็นปัญหาความมั่นคงของมนุษย์ในที่สุด

จากปัญหาดังกล่าว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชดำริที่จะเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร และทรงพบว่าเกษตรกรเหล่านี้มีความสามารถทางศิลปะ ดังความที่ปรากฏในพระราชดำรัสต่อไปนี้

“...ทุกวันนี้ลูกหลานของชาวไร่ชาวนาผู้ยากจน และการศึกษา
น้อย กลับมาเป็นผู้จรรโลงรักษาศิลปะของบ้านเมืองเราไว้ได้อย่าง
เยี่ยมยอด คนไทยคนใดก็ตามที่ได้มีโอกาสฝึกหัดงานศิลปะ ล้วน
แล้วแต่แสดงออกถึงฝีมืออันเลิศล้ำ ไม่เพียงแต่จะทำงานในไร่นา
ผลิตเมล็ดข้าวและอาหารต่าง ๆ มาเลี้ยงชาติเท่านั้น มือที่ทำงาน
หนักนี้ยังสามารถประดิษฐ์ผลงานที่ละเอียดลออได้หลายรูปแบบ
เช่น เครื่องถมเงิน และแพรพรรณอันสวยงามเป็นต้น...” (Bank of
Thailand, 2005, p. 17-19)

การที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเล็งเห็นถึงความเป็น
“ศิลปิน” ของเกษตรกร กอปรกับที่ทรงมีรสนิยมส่วนพระองค์ที่โปรดผ้าทอพื้นเมืองมา
แต่เดิมอยู่แล้ว (Matichon Editorial Department, 2006, p. 136) จะเห็นได้จากเมื่อ
ครั้งที่ตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปทรงเยี่ยม
ประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ ทรงสังเกตเห็นว่าผู้หญิงที่มารับเสด็จฯ ต่างแต่งกายด้วย
ผ้าทอพื้นเมืองสีสันงดงามเป็นที่ต้องพระราชหฤทัย โดยใน พ.ศ. ๒๕๔๘ พระบาทสมเด็จพระ
ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี
(พระราชอิสริยยศในขณะนั้น) เสด็จฯ ทรงเยี่ยมประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ได้ทอดพระเนตรสุภาพสตรีชาวอีสานนุ่งซิ่นไหมมารับเสด็จฯ ทุกพื้นที่ (The Queen Sirikit
Department of Sericulture, 2016, p. 6) ดังเช่นที่ท่านผู้หญิงเกนหลง สนิทวงศ์ ณ
อยุธยา นางสนองพระโอษฐ์ ได้บันทึกไว้ว่า

“...ในพระราชหฤทัยยังทรงจำภาพของภาคอีสานได้ดี
เมื่อครั้งที่ทรงตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ
พระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรภาคอีสานเมื่อ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ.
๒๕๔๘ ... มีสิ่งหนึ่งที่ทรงจำได้แม่นยำคือ ชาวบ้านแม้แต่จะยากจน
แก่เฒ่าอย่างไร ส่วนมากก็นุ่งผ้าไหมสีสวยลายแปลก และเมื่อรับสั่ง

ชมว่า ‘ผ้าที่แม่พุ่งสวยมาก’ แม้ก็ยืมเสียน้ำหมากหกกว่าจะตอบได้
ว่าเป็นผ้า ‘มัดหมี่...’ (Snidwongse Na Ayudhya, 1992, p. 215)

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงพิจารณาถึงอาชีพเสริมที่ประชาชนสามารถทำได้หลังฤดูการเก็บเกี่ยว โดยจะต้องช่วยให้เกษตรกรมีรายได้พิเศษ ที่นอกจากจะสามารถนำมาจุนเจือครอบครัวได้แล้ว ยังอาจพัฒนากลายเป็นรายได้หลักต่อไปได้ในอนาคตอีกด้วย ต้องไม่เป็นภาระหนักสำหรับเกษตรกรและครอบครัวในการประกอบอาชีพเสริม ต้องสอดคล้องกับวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น ประกอบกับการที่เกษตรกรเหล่านี้มีความสามารถพิเศษอยู่แล้ว ดังนั้น คำตอบที่เหมาะสมคือ “การทอผ้า” ด้วยเหตุผลที่ว่า นอกจากผ้าจะเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่อันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตแล้ว ความต้องการผ้าสำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มนั้นเกิดขึ้นตลอดเวลา ยกตัวอย่างเช่น บุคคลที่มีฐานะย่อมต้องการแต่งกายสมฐานะ สมกาลเทศะ และหลากหลายไปตามโอกาส ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้ยังมีความชื่นชอบสิ่งทอหลากหลายรูปแบบอีกด้วย อุปสงค์เหล่านี้สอดคล้องกับกิจกรรมทอผ้าของครอบครัวเกษตรกร ที่กระทำเป็นประจำอยู่แล้ว เนื่องจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนนั้น สตรีต้องมีความสามารถในการทอผ้า ส่วนวัตถุดิบเช่นฝ้ายหรือไหมก็เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชน ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ผ้าเป็นของไม่เน่าเสีย สามารถทอแล้วเก็บไว้จำหน่ายยามเดือดร้อนได้อีกด้วย (Bank of Thailand, 2005, p. 20-21)

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเริ่มนำโครงการทอผ้าไปทดลองดำเนินงานใน พ.ศ. ๒๕๐๗ เมื่อครั้งที่ตามเสด็จ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปทรงเยี่ยมราษฎรที่เขาค้อ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยทรงชักชวนให้สตรีในท้องถิ่นมาร่วมกันทอผ้าขาวม้า ผ่าถุง โดยใช้เส้นใยฝ้ายเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม โดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จัดหาเครื่องจักรการทอ รวมทั้งเส้นฝ้ายที่ใช้ทอ พร้อมทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดหาครูมาฝึกสอนให้ทอเป็นลวดลายต่าง ๆ ต่อมายังโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงทอผ้าขึ้นที่ท้ายวังไกลกังวลเพื่อที่จะได้ทรงติดตามและควบคุมคุณภาพการทอได้อย่างใกล้ชิด และเมื่อได้ผ้าจำนวนหนึ่งแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลโครงการก็นำไปจำหน่ายในจังหวัดราชบุรี โครงการนำร่องของพระองค์นี้นับได้ว่าประสบผลและสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง (Bank of Thailand, 2005, p. 23)

จุดเปลี่ยนสำคัญที่ผ้าทอพื้นเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์ ก็คือเมื่อครั้งที่เกิดอุทกภัยที่ อ.นาหว้า จ. นครพนม และในพื้นที่ใกล้เคียงใน พ.ศ. ๒๕๑๓ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมประชาชนที่ประสบภัยพร้อมทั้งพระราชทาน เครื่องอุปโภคบริโภคบรรเทาความเดือดร้อน โดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา ภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชปรารภว่า

“...การแจกของแก่ผู้ประสบภัยจะเปรียบก็เสมือนโยนก้อน หินเล็ก ๆ ลงแม่น้ำ สักเท่าใดจึงจะเพียงพอให้เขาได้อยู่รอด น่าจะ หาอะไรให้เขาทำเพื่อมีรายได้สม่ำเสมอ...” (Mudmee Maithai... Saiyai Chonnabot n.d., p.11)

และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ยังเคยมีพระราชกระแส รับสั่งว่า

“...ข้าพเจ้าได้มีโอกาสตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปเยี่ยมราษฎรตามชนบทมาหลายสิบปี ได้พบว่า ราษฎรส่วนใหญ่ เป็นชาวนาข้าวไรที่ต้องทำงานหนัก และต้องเผชิญอุปสรรคจากภัย ธรรมชาติมากมาย ... ทำให้ชาวไร่ชาวนามักยากจน การนำสิ่งของ ไปแจกราษฎรผู้ประสบภัยธรรมชาติ เป็นเพียงบรรเทาความเดือด ร้อนเฉพาะหน้า ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปรารภ ว่าเป็นการช่วยเหลือที่ไม่ยั่งยืน ควรจะหาวิธีอื่นที่ช่วยให้ราษฎร พึ่งตนเองได้...”

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงสังเกตว่ากลุ่มผู้หญิงที่ มารับเสด็จฯ ต่างก็นุ่งผ้าชิ้นไหมมัดหมี่ มีพระราชกระแสรับสั่งถามจนได้ความว่า เป็นผ้าไหมมัดหมี่ที่ทอไว้ใช้เอง หรือไม่ก็ทอไว้สำหรับลูกหลานที่ออกเรือน ไม่ได้ทอไว้ ขาย ตั้งความที่ปรากฏในพระราชกระแสพระราชทานสัมภาษณ์แก่กลุ่มนักข่าวหญิง

“...เรื่องศิลปาชีพเริ่มต้นจากมัดหมี่ คือมัดหมี่นี้ หนแรกก็เห็น ชาวบ้านใส่ ก็บอกกับเขาว่า ทอให้ฉันใส่ได้ไหมจ๊ะ เขาค่อนข้างใหญ่ บอก ว่า ท่านจะไปใส่อะไรกัน เขามีแต่คนใช้ใส่ มีแต่คนบ้านนอกคอกนา

ใส่ เขาวางอย่างนี้ ฉันบอกว่าไม่จริง อันนี้สวยมาก ฉันจะใส่ให้ดู ทอ
ให้ฉันไหมล่ะ ชาวบ้านในอีสานบอก จริงนะ ถ้าไม่ใส่ไม่ทอให้ เขาก็
เลยทอ แล้วถามว่า เอาเหมือนอย่างฉันเลยหรือ บอก ใช่ เอาอย่าง
นี้นะ...” (Women News Reporter Group, 1984)

จากสายพระเนตรที่เห็นความงดงามของผ้าไหมมัดหมี่ กลายเป็นพระราชดำริ
ที่จะส่งเสริมการทอผ้าไหมมัดหมี่เป็นอาชีพเสริม จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้ประชาชน
ในท้องถิ่นเริ่มทอผ้าส่งไปถวาย และทรงรับซื้อไว้เองสำหรับตัดเย็บเป็นฉลองพระองค์
โดยทรงตรวจคุณภาพผ้าไหมมัดหมี่ที่ได้รับมา และมีพระราชกระแสรับสั่งให้ผู้ทอ
ผ้าผืนทั้งดงามเป็นพิเศษทอในปริมาณเพิ่มขึ้น (The Queen Sirikit Department of
Sericulture, 2016, p. 6) และใน พ.ศ. ๒๕๑๕ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ และท่านผู้หญิง
จรงจิตต์ ทิษระ ออกไปซื้อผ้าไหมที่ประชาชนทอเก็บไว้มาเป็นตัวอย่าง ดังความที่
ปรากฏในพระราชดำรัส จากนั้นจึงนำกลับไปส่งเสริมให้ประชาชนทอเพิ่มขึ้น พร้อมทั้ง
แจ้งด้วยว่าสมเด็จพระบรมราชินีนาถจะทรงรับซื้อ พร้อมทั้งยังได้แนะนำเรื่องการผลิต
ให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับการใช้สอย จากแนวพระราชดำริดังกล่าวนำมาสู่การฟื้นฟู
และส่งเสริมหัตถกรรมทอผ้าเชิงพาณิชย์ ช่วยเพิ่มรายได้ของเกษตรกรที่นอกเหนือไป
จากรายได้หลักจากการเกษตร (Queen Sirikit Museum of Textiles, 2012, p. 59-61)
ต่อมา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้ง
“มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์” ขึ้น เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๕๑๙ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในพื้นที่ทุรกันดารให้มีรายได้เสริมจากงานทอผ้า
(Matichon Editorial Department, 2006, p. 95)

หากพิจารณาในแง่บริบททางการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศ
แล้ว ปีที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ
พิเศษฯ ขึ้นนั้น นับได้ว่าเป็นช่วงที่ตึงเครียดที่สุดสำหรับไทยในประเด็นการเมืองและ
ความมั่นคง ไม่ว่าจะเป็นเพราะสหรัฐฯ ถอนตัวออกจากสงครามเวียดนาม การยกเลิก
สถาบันกษัตริย์ในลาว การที่กลุ่มประเทศอินโดจีนเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์
และยังเป็นปีที่ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ในสังคมการเมืองไทยก้าวขึ้นสู่จุดสูงสุด
การที่ฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์เปิดปฏิบัติการก่อความไม่สงบ ปรากฏการณ์ “ชาวพิฆาต

ซ้าย” ก็เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้งในพื้นที่กรุงเทพมหานคร สถาบันพระมหากษัตริย์เองก็วิตกกังวลต่อสถานการณ์ด้านความมั่นคงที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๑๙ ที่แสดงถึงความรู้สึกวิตกกังวลได้อย่างชัดเจน (Nopprasert, 2017, p. 256-264) ฝ่ายผู้นำกองทัพก็มีความคิดที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการรัฐประหาร ดังจะเห็นได้จากการณัติที่ผู้บัญชาการเหล่าทัพขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๙ เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตดำเนินการรัฐประหาร (Atthakorn, n.d., p.185-186)

แม้แต่พระราชบันทึกของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ก็ยังแสดงถึงความวิตกต่อปัญหาด้านความมั่นคงของประเทศที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๘ ดังคำว่า “...ครึ่งญวนล่อม ลาวแตก ฉันทกใจ ตกใจมาก...” (Prachumthong, n.d.) นอกจากนี้ ช่วงต้นปีดังกล่าวยังเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ประชาชนไทยรู้สึกวิตกกังวลเป็นอย่างมาก นั่นคือการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระประชวร ดังที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานสัมภาษณ์ไว้ว่า

“...เมื่อครั้งพระเจ้าอยู่หัวประชวร (ต้นพุทธศักราช ๒๕๑๘) ตอนนั้นหมอที่รักษาร้องให้ พี่ชายฉัน (นายแพทย์ ม.ร.ว.กัลยาณกิติ์ กิตยากร) ก็เป็นหมอยู่ด้วย หน้าเขียวไม่นอนทั้งคืน เขาบอกว่า รู้สึกว่าเรากำลังจะเสียท่านไป เพราะว่าหมอลงยาทำอะไรๆ ไข้ไม่ลงเลย ท่านแบบคล้าย ๆ เพ้อ ๆ คือ ปอดทั้งสองข้างนี้บวม แล้วสูดปรอทอยู่ได้ตั้งเกือบ ๑๐ วัน จนหมอบอกว่า นี่ถ้าเป็นคนหัวใจไม่ดี ก็หัวใจวายแล้ว สมเด็จพระศรีฯ (สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี) ท่านไปดูเองเลย...” (Women News Reporter Group, 1984)

ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๘ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นช่วงที่สถานการณ์ด้านความมั่นคงของไทยตกอยู่ในความเสี่ยงอย่างยิ่งที่จะกลายเป็น “โดมิโนตัวที่ ๔” ต่อจากประเทศในภูมิภาคอินโดจีน รวมทั้งยังมีการปะทะกันด้วยกำลังอาวุธระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่าย

ความมั่นคงไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอีกด้วย และแม้ว่าสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จะทรงวิตกกังวลกับสถานการณ์บ้านเมือง แต่ด้วยน้ำพระราชหฤทัยที่ทรงห่วงใยในการดำเนินชีวิตของประชาชน และมีพระราชปณิธานอันแน่วแน่ที่จะทรงปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ดังนั้นการส่งเสริมการทอผ้าโดยมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ จึงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเลี้ยงไหมเลยทีเดียว ดังความปรากฏในพระราชกระแสพระราชทานสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“..มี ๒ โครงการ เรียกหม่อนไหมแท้ หมายความว่าไหมพื้นเมือง ซึ่งมันออกสันแค่นี้ ใช้ป้อนโรงงานเครื่องจักรไม่ได้ ต้องชาวบ้านนั่งผูก น้ำตาร่วง เขาไม่ชอบเลย อันนี้ ฉันสนับสนุนแล้วท่านรองสมุหฯ นิรันดร์ ไปได้ทุนมาทำไหมจากญี่ปุ่นเพื่อจะป้อนโรงงาน ฉันก็บอกตกลง ให้คุณนิรันดร์ทำโครงการหม่อนไหมสำเร็จ เอาไหมญี่ปุ่น เพราะว่าเส้นยาว โรงงานเขานิยม ชาวบ้านนิยมมากกว่า เพราะทอง่าย ไม่ต้องมานั่งผูก ๆๆ ไหมของไทยมันสั้นหมดแล้วก็ต้องผูกๆ กว่าจะได้แต่ละผืน แสบแสบ แต่ปรากฏว่าฝรั่งชอบอย่างผูก คราวนี้นั้นไปดู พบว่ามัดหมี่ ถ้าเผื่ออันไหนที่ชาวบ้านใช้ไหมไทยที่ต้องผูกนี้ จะไม่ยับเลย หมายความว่า เอาเสंबัดๆ แล้วก็แขวน เดี่ยวเดียวจะทิ้งตัวเลย ไม่มีวันยับ...” (Women News Reporter Group, 1984)

และยังทรงรับเป็นพระราชธุระด้านการหาตลาดให้กับผ้าไหมไทยอีกด้วย

“..มัดหมี่นี้ ญี่ปุ่นเขาให้ราคาดี อย่างสูงสุดเมตรละ ๓,๐๐๐ บาท คือฉันเรียกเต็มที่ แต่เขาก็กลับมาสู้ทุกปี ...แล้วเขาก็ชอบเอาตัดใส่เป็นกิโมโน เขาจะซื้อเยอะ เดียวนี้ญี่ปุ่นสั่ง ตลาดส่งไม่ทัน แต่เขาจะสู้จื๊มาก จะเอาลายเล็ก แบบที่ชาวบ้านตาจะ ... ญี่ปุ่นบอกว่า ลายเล็กนี้ ทำกิโมโนสวยมาก เพราะว่าคุณภาพมัดหมี่...เอาแล้วโฆษณาอีกแล้ว แม่ค้า พอฉันโฆษณา เขาบอก อะไร ครวิน (พระราชินี) เป็นแม่ค้าบอก ใช่ (ทรงพระสรวล) มาเที่ยวนี้ ไม่ใช่

เป็นควีน เป็นแม่ค้า เพราะว่ามัดหมี่มีคุณภาพไม่เหมือนไหมของชาติไหนเลย จะเห็นว่า ในผืนเดียวกันจะมีทุกสีเป็นรูปร่างออกมา พอโดนแสงไฟ ผืนเดียวกันนี่จะเป็นสีเขียวออกรุ้งชมพู ออกรุ้งม่วง อันนั้นนะ คิดว่าเป็นคุณภาพของไหมไทย...” (Women News Reporter Group, 1984)

การดำเนินการของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ที่แรกเริ่มเป็นการส่งเสริมการทอผ้าไหมมัดหมี่ ขยายมาสู่โครงการเลี้ยงไหม และการหาตลาดนั้น ได้ส่งผลให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

“...เมื่อก่อนนี้ เด็กสาว ๆ ไม่ชอบทำ ถ้าได้ค่าแรงเพียง ๑๐๐ บาท ไม่ยอมทำ มีแต่คนแก่ทำ เมื่อฉันเข้าไปใหม่ ๆ คนแก่ ๆ เท่านั้นทำสาว ๆ ไม่ยอมทำ เดียวนี้อายุ ๑๔-๑๕-๑๖ ปี นั่งทำ เพราะว่าต้องผูกตลอดเลย ฉันไม่ยอมให้ใช้ไหมฝรั่ง...ชาวบ้านที่แรกก็ร้องไห้ให้พอให้ผืนหนึ่งถึง ๕๐๐ บาทเท่านั้น เด็กสาว ๆ อื้อ ฉันกินข้าวพลาจ ทำพลาจ เพราะยังเสร็จเร็วเท่าไรก็ได้ เขาบอกว่า ถ้าทำจริง ๆ ๕ วันเสร็จ ๕ วัน ๕๐๐ บาท ฐานะนี้เปลี่ยนหมดเลย บ้านขึ้นเป็นแถวหมด ไถ่ถอนที่ดิน ชื่อวัวควายเปลี่ยนใหม่หมด...” (Women News Reporter Group, 1984)

รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการส่งเสริมการทอผ้าไหมโดยมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ อันเป็นอาชีพเสริมที่ประชาชนมีทักษะอยู่แล้ว ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น นับเป็นการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ (human security) ภายใต้บริบทการเมืองระหว่างประเทศสมัยสงครามเย็นที่ยังคงให้ความสำคัญกับความมั่นคงของรัฐ (state security) ที่เน้นในด้านการพัฒนาศักยภาพทางการทหารมาเป็นลำดับต้น นับได้ว่าการดำเนินงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ที่เอื้อให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์นั้นมีความ “ล้ำสมัย” เนื่องจากบริบทด้านความมั่นคงใหม่ (new security) ที่เน้นด้านความมั่นคงของมนุษย์ จะกลายเป็นกระแสที่มีความสำคัญในยุคหลังสงครามเย็นเป็นต้นมา โดยการดำเนินงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ เป็นไปในด้านการพัฒนาเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งในด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เนื่องจาก

การพัฒนาคือการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และยังต้องเป็นการพัฒนาที่ไม่ขัดกับวิถีชีวิตอีกด้วย (Kunthic, 2011, p. 8) เนื่องจากการพัฒนาในที่นี้คือการส่งเสริมให้ประชาชนนำเอาทักษะที่มีอยู่มาแต่เดิม นั่นคือ “การทอผ้า” มาเป็นอาชีพเสริม

กอบกับในช่วงพุทธทศวรรษ ๒๕๑๐ ที่รัฐไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์การต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์จากการใช้มาตรการทางทหารมาสู่มาตรการทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๑๑๐/ ๒๕๑๒ ที่เป็นก้าวสำคัญที่เปิดโอกาสให้นายทหารสายพิราบได้เข้ามามีบทบาทในการควบคุมหลักการและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์ให้มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น (Nopprasert, 2017, p. 61) นอกจากนี้ พลโทเปรม ติณสูลานนท์ แม่ทัพภาคที่ ๒ ยังได้เริ่มใช้มาตรการ “การเมืองนำการทหาร” ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากตระหนักดีว่าการใช้มาตรการที่รุนแรงจะเป็นการผลักดันให้ประชาชนไปเข้ากับฝ่ายตรงข้าม และส่งผลให้รัฐไทยแพ้ในทางยุทธศาสตร์กับฝ่ายตรงข้าม และคอมมิวนิสต์ก็จะยิ่งขยายตัวออกไปมากยิ่งขึ้นเท่านั้น จนกลายเป็นปัญหาร้ายแรงที่เกิดขึ้นในทุกภูมิภาคของไทย และต่อมา เมื่อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้นำยุทธศาสตร์ดังกล่าวมาต่อยอดเป็นนโยบายด้านความมั่นคงของประเทศ ผ่านการประกาศใช้ “คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๖๖/ ๒๕๒๓” และ “คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๖๕/ ๒๕๒๕” จนสามารถเอาชนะสงครามกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ในที่สุด ในเวลาต่อมา การดำเนินการของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ยังได้แตกกิ่งก้านสาขาจากการทอผ้าไหม ไปสู่การส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพทางด้านหัตถกรรมประเภทอื่น ๆ ด้วย ช่วยให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น มีคุณภาพ อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดสภาวะความมั่นคงของมนุษย์ออกไปในวงกว้างมากยิ่งขึ้น และเมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง ประชาคมระหว่างประเทศปรับกรอบแนวคิดจากความมั่นคงรูปแบบดั้งเดิมที่เน้นการให้ความสำคัญกับความมั่นคงของรัฐไปสู่ความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการทอผ้าไหมโดยมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ยังคงดำเนินต่อไปตามวัตถุประสงค์ที่มีมาแต่เดิม นั่นคือ “การเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์”

สรุป

ผ้าไหมไทยมิได้มีแต่เพียงความสวยงามเท่านั้น แต่ยังมีมิติทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต และยังเข้ามาเกี่ยวข้องกับมิติด้านความมั่นคงด้วย ดังจะเห็นได้จากสมัยสงครามเย็น ที่ไทยต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศที่สอดคล้องกับสหรัฐฯ ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จฯ เยือนต่างประเทศทางราชการ เป็นพระราชกรณียกิจครั้งสำคัญที่เกื้อหนุนการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในสมัยนั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับมหาอำนาจ ในการนี้ ผ้าไหมไทยเป็นส่วนส่งเสริมการดำเนินนโยบายดังกล่าวด้วยการเป็นวัสดุที่ใช้ในการออกแบบตัดเย็บเป็นฉลองพระองค์ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อันช่วยสร้างความประทับใจแก่ประเทศที่เสด็จฯ เยือน และทำให้นานาประเทศรู้จักความงดงามของผ้าไหมมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ในช่วงสงครามเย็น แม้ว่าประเด็นความมั่นคงของรัฐมีความสำคัญเป็นลำดับต้น แต่ในขณะเดียวกัน ผ้าไหมไทยกลับได้รับบทบาทใหม่ นั่นคือบทบาทในการพัฒนาเพื่อสร้างสภาวะ “ความมั่นคงของมนุษย์” อันนับเป็นแนวความคิดสมัยใหม่ยิ่งในสมัยนั้น ด้วยการที่มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สนับสนุนให้เกษตรกรทอผ้าไหมเป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้เกษตรกรมีรายได้เสริมมาจุนเจือครอบครัว มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น สามารถเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถปลดปล่อยหนี้สิน เกษตรกรสามารถนำรายได้เสริมจากการทอผ้าไหมมาต่อยอดอาชีพเกษตรกรรมอันเป็นอาชีพหลัก มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะส่งบุตรหลานเข้าสู่ระบบการศึกษา อันเป็นการปูพื้นฐานชีวิตที่มั่นคงในอนาคต กอปรกับการที่มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ดำเนินการหาตลาดให้แก่ผ้าไหมไทย ด้วยการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับคุณลักษณะพิเศษของผ้าไหมไทยที่ไม่เหมือนกับผ้าไหมจากแหล่งอื่น จนเป็นผลให้ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติหันมาให้ความสนใจและนิยมนำผ้าไหมไทยไปออกแบบตัดเย็บเสื้อผ้ากันอย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น จนผ้าไหมไทยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ การสร้างสภาวะความมั่นคงของมนุษย์ในที่นี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทการเมืองระหว่างประเทศที่ยังให้ความสำคัญกับความมั่นคงของรัฐ

อันเป็นความมั่นคงรูปแบบดั้งเดิม ต่อมา เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง ภารกิจในการส่งเสริมการทอผ้าไหมไทย และการรณรงค์ให้ประชาชนชาวไทยหันมาใช้ผ้าไหมไทย และผ้าทอชนิดอื่นๆ ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ก็ยังคงดำเนินต่อไป ก็เพื่อเสริมสร้างมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความมั่นคงแก่ประชาชนชาวไทยสืบต่อไป

Reference

- Atthakorn, B. (n.d.). *Bantuek Karnpatiwat 1-3 Mesayon 2524 kub Kapachao* [My Memoir of the Coup d'état 1-3 April 1981]. Bangkok: n.p.
- Bank of Thailand. (2005). Somdej Phra Nang Chao Sirikit Phra Borom Rajininath Kub Karnanurak Suebsarn Pueiphræ Moradok Thang Wattanatham Phathoemue [Her Majesty Queen Sirikit and the Conservation, Continuation and Dissemination of Handwoven Textile Cultural Heritage]. In *Ho Sadang Phathai Puenban Chalerm Phrakiat Somdej Phra Nang Chao Phra Borom Rajininath* [Museum of Thai Textiles in honor of Her Majesty Queen Sirikit]. Bangkok: Bank of Thailand.
- Chinvanno, C. (1993). Nayobai Tangprathet Kong Thai nai Chuang Songkram Yen [Thai Foreign Policy in the Cold War period.] in *5 Todsawat Karn Tangprathet kong Thai: Chak Kwarm Kudyang su Kwarm Ruammue* [In, 5 Decades of Thai Foreign Affairs: From Conflict to Cooperation (p.125)]. Chulasiriwong, C. (ed.). Bangkok: Office of National Cultural Committee, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.
- De la Loubère, S. (2009) *Chotmai Het la Loubère: Raja Anachak Siam* [Archives of la Loubère: Kingdom of Siam]. Nonthaburi: Sripanya.
- Dhammasak, S., Isarangura na Ayudhya, C., Chulasupya, D. (1974). *Karntangprathet Kub Kwarmmunkong Kong Prathet* [Thai Foreign

- Affairs with State Security]. in *Aekkasan Chak Raikarn “Pob Prachachon”* [Documents from “Meet the People” Television Program]. 1974, January 30th.
- Kunthic, K. (2011). Winning Hearts and Minds. *Security Studies Monograph* 95, 8. Bamrungsuk, S. (ed.). Bangkok: Security Studies Project.
- Matichon Editorial Department. (2006). *Nang Kaew Khu Phra Barami* [Jewel of the Kingdom]. Bangkok: Matichon.
- Mudmee Maithai...Saiyai Chonnabot. (n.d.). Bangkok : Krungthep Printing.
- Navikmool, A. (2004). *Karn Tangguy Samai Rattanakosin* [Fashions in the Rattanakosin Era]. Bangkok: Muang Boran.
- Nopprasert, S. (2017). *Thai Conservatives and Foreign Policy (1973-1978*. (Doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Office of the Permanent Secretary, Prime Minister Office. (1992). *Bot Sampas Nayokratthamontri Kontee 12 Nai Sanya Dhammasakdi* [Interview with Mr. Sanya Dhammasakdi, 12th Prime Minister of Thailand]. In *60 Pee Samnak Nayokratthamontri* [60th Year of the Prime Minister Office]. Bangkok: Office of the Permanent Secretary, Prime Minister Office.
- Office of the Royal Development Projects Board. (1992). *Somdej Phra Nang Chao Phra Borom Rajininath Phra Mae Chao Kong Chao Thai Kub Ngan Pattana Kunnaphap Chewit Singwadlom Lae Silpacheep Puea Pasoknikon* [Her Majesty Queen Sirikit and the Quality of Life Development, Environment and SUPPORT Project]. Bangkok: Office of the Royal Development Projects Board.
- Phillips, M. (2016). *Thailand in the Cold War*. London : Routledge.
- Prachumthong. (n.d.). *Tee Raluek Nai Ngan Phrarajthan Ploeng Sop Phantao Narongdej Nanthapothidej* [Cremation Memorial Book of Lieutenant Colonel Narongdej Nanthapothidej]. Bangkok: Prachumthong.
- Queen Sirikit Museum of Textiles Working Group. (2012) *Rajsilpa Bastrabhorn*

- [In Royal Fashion]. Bangkok: Queen Sirikit Museum of Textiles.
- Queen Sirikit Museum of Textiles. (2016). *Ngamsom Borom Rajininath* [Fit For a Queen: Her Majesty Queen Sirikit's Creations by Balmain]. Bangkok: Siri Wattana Interprint.
- Royal Institute. (2007). *Kotmai Tra Samduang Chabub Rajbuditayasthan Lem 2*. [First Thai Enacted Law, Royal Institute Issue 2]. Bangkok: Royal Institute.
- Sirikit, H.M.Q. (2004). *Kwan Songcham nai Karntamsadej Tangprathet Tangrajakarn* [Memoir of the State Visit of Her Majesty Queen Sirikit]. Bangkok: Kilen Printing.
- Smachat, S. (2019). *Moradok Poompanya Singthor Isan* [Isan Textile Wisdom Heritage]. Bangkok: Department of Cultural Promotion, Ministry of Culture.
- Snidwongse Na Ayudhya, K., Thanpuying. (1992) *Pen Yu Kue: Somdej Phra Nang Chao Phra Borom Rajininath* [Royal Biography of Her Majesty Queen Sirikit]. Bangkok: Siri Wattana Interprint.
- Supamit, P., Thanpuying. (2003) *Tam Sadej Tang Prathet* [Joining the State Visit]. Bangkok: Pailin Booknet.
- Tadjbakhsh, S. and Chenoy A. M. (2007) *Human Security: Concepts and Implications*. London: Routledge, 2007.
- Thanaprasitpattana, S. (1999). *Karn Tangguy Satri kub Hatthakham Thorpha Nai Sangkom Thai Samai Rattanakosin* [Women's Fashion with Hand-woven Textiles in the Rattanakosin Era]. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.
- The Queen Sirikit Department of Sericulture. (2012). *Krongkarn Mhuban Anurak Mai Thai Puen Ban* [Native Silk Conservation Village Project]. Bangkok: The Queen Sirikit Department of Sericulture Ministry of Agriculture and Cooperatives.

- Warren, W. (1991). *Jim Thomson: the Legendary American of Thailand*. Bangkok: Jim Thompson Thai Silk.
- Women News Reporter Group. (1981). *Phra Raj Krasae Somdej Phra Nang Chao Sirikit Phra Borom Rajininath Phra Raj Than Sampas Kae Kloom Nak Khao Ying Wan Pharuehas Bodi Tee 23 Singhakom 2523* [Exclusive Interview with Her Majesty Queen Sirikit by Women News Reporter Group, Thursday 28 August 1981]. Bangkok: Women News Reporter Group.

Interviews

- Bunnag, T. (2016, April 21). Personal Interview.

“จามรี” สัตว์ที่ไม่มีในประเทศไทย แต่ปรากฏในโบราณราชประเพณี

Submitted date: 13 May 2019

Revised date: 7 June 2019

Accepted date: 18 February 2020

เกรียงไกร ฮ่อเฮงเส็ง^๑

บทคัดย่อ

“จามรี” ไม่ใช่สัตว์ประจำถิ่นของประเทศไทย แต่ปรากฏในเขตเทือกเขาหิมาลัย ทางตอนใต้ของเอเชียกลาง บริเวณที่ราบสูงทิเบต ครอบคลุมตั้งแต่ประเทศอินเดีย เนปาล มองโกเลีย ภูฏาน ไปจนถึงเขตที่มีอากาศหนาวเย็นมากอย่างประเทศรัสเซีย ทว่า คนไทยมีความรับรู้เกี่ยวกับจามรีเท่าที่ปรากฏหลักฐานอย่างน้อยที่สุดคือตั้งแต่สมัย กรุงสุโขทัย อยุธยา เรื่อยมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสันนิษฐานว่าเผยแพร่เข้ามา ผ่านการเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาซิกข์ และพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดีย หรือผ่านเส้นทางการค้าจากพ่อค้าชาวอินเดีย อาหรับ และจีน ที่มีการผลิตผ้าขนสัตว์ จากจามรี จะเห็นได้ว่า ขนจามรีถูกนำมาใช้เป็นเครื่องประกอบในโบราณราชประเพณี ของราชสำนักสยามหลากหลายประการ เช่น “พระแสงจามรี” หนึ่งในเครื่องเบญจราช กกุฏภัณฑ์อันเป็นสัญลักษณ์แสดงพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งได้รับ อิทธิพลมาจากอินเดียโบราณ ทั้งยังเป็นส่วนประกอบของคชาภรณ์หรือเครื่องประดับ ข้างคู่พระบารมีของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ “พู่หู” ทำจากขนหางจามรีสีขาว ใช้ห้อย จากผ้าปกกระพองลงมาอยู่ส่วนหน้าของใบหูทั้งสองข้างในการประกอบเป็นตัวพู่หรือ ลูกพู่ เป็นเครื่องประกอบเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์และเรือพระที่นั่งอนันตนาครีขันธ์ ในส่วนที่เป็น “พู่ห้อย” ในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เป็นเครื่องประกอบใน พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพู่ยอดประดับบนหมวกของทหารตำรวจ

^๑ อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

และราชวงศ์ในพิธีสวนสนาม เป็นส่วนประกอบของเครื่องแขวนตามประตูและหน้าต่าง และเป็นเครื่องประดับอาวุธจำพวกหอกและทวนตามตำรายุทธพิชัยสงคราม เป็นต้น จึงเป็นที่มาของความสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการนำขนจามรีมาใช้ในโบราณราชประเพณีของไทย

คำสำคัญ: จามรี, โบราณราชประเพณี, เบญจราชกกุธภัณฑ์, คชามาตร

Yak: The Animal Not Native to Thailand but Native in Its Ancient Royal Tradition

Kriangkrai Honghengseng¹⁰

Abstract

The yak is not an animal indigenous to Thailand, living in the areas of the Himalaya Range in the southern part of Middle Asia and the Tibetan Plateau, including India, Nepal, Mongolia, Bhutan to Russia. However, Thai people have had some knowledge about this animal at from the Sukhothai and Ayutthaya, until the early Rattanakosin period. This knowledge is assumed to have derived from the dissemination of Brahmanism, Sikhism and Buddhism by Indians, or from trade done by Indian, Arabian or Chinese merchants who produced yak wool. Yak wool has been used in Thai royal traditions for many occasions and in diverse manners. For example, it is the main part of “Yak Tail Fan”, a part of the royal regalia as a symbol of the monarch, showing the influence of Indian culture. Royal elephants are decorated with tassels made from white yak tail that hang down in front of their ears. The royal barges Suphannahong and Anekkachathuchong in the grand royal barge procession have yak tail tassels in their bows. In addition, yak tail serves as a main component of the royal ploughing ceremony as a decoration on the hat worn by royal guards while marching in the color ceremony. As well, yak hair is used as ornaments for windows and gates and adorns spears and lances according to the treatise on war strategy. However, despite its extensive use, little research has been done on yak wool by Thai scholars. This paper aims to investigate the appearance of this exotic material in Thai royal tradition.

Keywords: yak, Thai royal traditional, royal regalia, ornaments of the royal Thai elephants

¹⁰ A lecturer in Faculty of Liberal Arts, Mahidol University.

บทนำ

“จามรี” ไม่ได้เป็นสัตว์ประจำถิ่นของประเทศไทย แต่กลับปรากฏหลักฐานที่แสดงถึงความรู้ของคนไทยที่มีต่อสัตว์ชนิดนี้อย่างน้อยที่สุดคือสมัยสุโขทัยมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมแห่งราชสำนักของหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ซึ่งมูลเหตุหลักที่นำวัฒนธรรมการใช้ประโยชน์จากจามรีและการเรียนรู้พฤติกรรมตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดนี้ได้ดีที่สุดย่อมได้แก่ พ่อค้าจากอินเดียและเอเชียกลางผ่านเส้นทางการเดินเรือและนักบวชผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากจามรีมีถิ่นกำเนิดอยู่บริเวณตอนใต้ของเอเชียกลาง ที่ราบสูงทิเบต และทางตอนเหนือของอินเดีย อันเป็นแหล่งกำเนิดของศาสนาที่สำคัญของโลกหลายศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสนาพราหมณ์ฮินดูและพุทธซึ่งส่งอิทธิพลด้านความเชื่อต่อคนไทยและอีกหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยรับเข้ามาผ่านสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้จามรีปรากฏอยู่ในโบราณราชประเพณีของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัยพบว่า มีผู้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างจามรีกับโบราณราชประเพณีของไทยเป็นจำนวนน้อยมาก จึงเป็นที่มาของความสนใจศึกษาในประเด็นดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาที่มาของการใช้ประโยชน์จากขนจามรีในโบราณราชประเพณีของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาความรู้ของสังคมไทยที่มีต่อตัวจามรีในบริบทต่าง ๆ

วิธีดำเนินการศึกษา

เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยสืบค้นข้อมูลผ่านเอกสาร หนังสือ งานวิจัย และบทความวิชาการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งของไทยและต่างประเทศ รวมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและโบราณราชประเพณี เพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาประมวลให้เห็นถึงที่มาของการใช้ประโยชน์จากขนจามรีในโบราณราชประเพณีของประเทศไทย และความรู้ของสังคมไทยที่มีต่อตัวจามรีในบริบทต่าง ๆ

“จามรี” คืออะไร?

“จามรี” (Yak) เป็นหนึ่งในสัตว์ตระกูลวัวควายที่จำแนกออกเป็นสายพันธุ์ย่อยทั้งหมด ๕ ชนิด นอกเหนือจากประเภทวัว (Cattle) ประเภทกระทิง (Bison) ประเภทควาย (Buffalo) ประเภทกวางและเสี้ยวผา (Various antelopes) อาศัยอยู่ตามเทือกเขาหิมาลัยทางตอนใต้ของเอเชียกลาง ที่ราบสูงทิเบต ตอนเหนือของอินเดีย เนปาล เรื่อยไปจนถึงมองโกเลีย ภูฏาน ไชปีเรีย และรัสเซีย ซึ่งเป็นเขตอากาศหนาวเย็นที่มีความสูงเหนือกว่าระดับน้ำทะเลราว ๔,๐๐๐ เมตร จึงทำให้จามรีมีขนยาวปกคลุมทั้งสีขาว สีน้ำตาล และสีดำ ขอบอยู่รวมกันเป็นฝูง มีทั้งจามรีป่าที่อาศัยอยู่ตามธรรมชาติและจามรีบ้านที่นำมาเลี้ยงในเชิงปศุสัตว์ มนุษย์รู้จักนำขนของจามรีมาใช้ประโยชน์เป็นเครื่องนุ่งห่ม ใช้ประดับเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นสัตว์พาหนะสำหรับบรรทุกสิ่งของ ใช้มูลเป็นเชื้อเพลิง ใช้ประกอบอาหาร คนจีนเชื่อว่าจามรีสามารถปรุงเป็นยาเสริมสมรรถภาพทางเพศได้ เป็นต้น (Udomphol, 2013, p. 3)

ที่มาของการเรียกชื่อว่า “จามรี”

มีคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องหรือคล้ายคลึงกับคำว่า “จามรี” อยู่หลายคำ ได้แก่ จมรี จมร จามร จารี เป็นต้น สำหรับคำว่าจามรีในภาษาฮินดี เรียกว่า “จารี” ส่วนคำว่า “จมร” ในภาษาบาลี อ่านว่า “จะ-มะ-ระ” มีรากศัพท์มาจากคำว่า “จม” แปลว่า “กิน” กับ “อร” แปลว่า บังจัย รวมกันแล้วหมายถึง สัตว์ที่กินหญ้า ขณะที่คำว่า “จมรี” อ่านว่า “จะ-มะ-รี” มาจากคำว่า “จม” แปลว่า “กิน” กับ “อิ” แปลว่า บังจัย รวมกันแล้วมีความหมายเช่นเดียวกับรากศัพท์ของ “จมร” ส่วนคำว่า “จามร” อ่านว่า “จา-มะ-ระ” หรือ “จา-มอร” แปลว่า เครื่องพัดโบกประเภทหนึ่ง เป็นปลอกผ้าที่ทำจากขนจามรีเมื่อแผ่ได้เสื่อมสภาพไปจนหลงเหลือแค่เพียงปลอก ได้นำพุ่มดอกไม้เงินดอกไม้ทองหรือทวนที่มีพุ่มาแทน มีลักษณะเป็นแผ่นคล้ายพัดรูปน้ำเต้า ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ โดยจามรสำหรับหนึ่งมีทั้งหมด ๑๖ คัน ใช้พนักงานสวมเสื้อสีแดงที่เรียกว่า “พรหม” ถือจามรจำนวน ๘ คันทางด้านขวาของพระราชยาน ส่วนทางด้านซ้ายให้พนักงานสวมเสื้อสีเขียวที่เรียกว่า “อินทร์” ถือจามรอีก ๘ คันที่เหลือ (The public relation department for the coronation of king, 2019, p. 1) สอดรับกับนิยามดังปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช

๒๕๕๕ ระบุว่า “จามรี หมายถึงแส้ตั้มยาวทำด้วยขนจามรี มีฝักแบนรูปคล้ายน้ำเต้า สำหรับสอดเก็บแส้ เป็นเครื่องสูงชนิดหนึ่ง” ส่วนคำว่า “จามรี” หมายถึง “ชื่อสัตว์เคี้ยวเอื้องชนิดหนึ่งอาศัยอยู่แถบภูเขาสูงในทิเบต” กับอีกความหมายคือ แส้ที่ทำด้วยขนหางจามรี เรียกว่า “แส้จามรี” (Sangsinchai, 2019, p. 2)

เมื่อนำมาเทียบเคียงกับคำศัพท์ที่ใช้ในต่างประเทศ พบว่า “จามรี” มาจากคำว่า “Chamara” เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายในเอเชียใต้และทิเบต ส่วนในจีนเรียกว่า “ผูลิน” แปลว่า ไม้ขัดฝุ่น ซึ่งตรงกับการใช้ประโยชน์ในการขัดแปลงหรือเป็นเครื่องขัดผิว ในหนังสือสาสน์สมเด็จจะระบุว่า “จุม” หมายถึง หนังสัตว์ ขณะที่ศาสนาซิกข์มีการใช้เส้นขนจามรี เรียกว่า “จอร์” (Chaur) อันมีรากศัพท์ที่สื่อความหมายถึง “พู่ขนสัตว์” สำหรับภาษาสันสกฤตเรียกจามรีว่า “จามร” แต่เมื่อนำมาใช้ในบริบทภาษาไทยปัจจุบันมีความหมายว่า เครื่องสูงชนิดหนึ่งสำหรับประดับกระบวนราชยาน รูปเหมือนพัดมียอดสามแฉกมีคันยาวเพื่อถือเข้าขบวนแห่เวลาเสด็จในกระบวนพยุหยาตรา ดังปรากฏในบุณโณวาทคำฉันท์ตอนหนึ่งที่อธิบายเกี่ยวกับขบวนเครื่องสูง ความว่า

“พัตโปกและจามรมณี
ธงฉานฉว้ตวรพิบูลย์

ແລະ

...

“จามรแลธรสุริยวารร

● ● ●

“ธงทวนฟฟายจามริรมย์”

ทรงกึ่งกำบังสุริย์
ระยยาบที่ธงไชย”

ณพัตไบกระบายลม”

ดูจกวัักจะไกวโพยม”

(Vajirayana, 1959)

บันทึกความทรงจำของ แฟร์เนา เมนเดซ ปินโต (Fernão Mendez Pinto: 1509-1583) เรื่อง “Pérégrinação” ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อปี ๑๖๑๔ ได้ใช้คำว่า “abada” เมื่อกล่าวถึง “จามรี” (yaks) ซึ่งเป็นสัตว์ต่างถิ่น (beast of burden) เพราะไม่มีศัพท์ดังกล่าวในภาษาโปรตุเกส และใช้คำภาษาอาหรับว่า “abida” ในที่อื่น ๆ อีกร่วม ๑๒ ครั้งเมื่อกล่าวถึงสัตว์ชนิดนี้ ด้านเอกสารจีนในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นหนังสือทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงจีนกับกรุงสยาม หลวงเจินจินอักษร

พนักงานหอพระสมุทวชิรญาณ แปลถวายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระบุว่า

“แผ่นดินเขียนหลังปีที่ ๑๘ กุญอ้วยงัว (เดือนสี่ปีระกา จุลศักราช ๑๑๑๕ ปี) เลี่ยมหลอกักอ่องให้ราชทูตนำเครื่องบรรณาการมาถวาย ทูลขอประทานหยินเซียน (โสมคน) เองหฺงู (ขนจามรี) เหลียงเบ๊ (ม้ามีไฟเท้า) แลขอตุธรรมเนียมขุนนางโหลก้า (ขันที) (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕ พิมพ์แจกในงานศพ จางวางโท พระยารณไชยชาญยุทธ (ศุข โชติกะเสถียร) ปีมะเส็งนพศก พ.ศ. ๒๔๖๐) แสดงว่าขนจามรีเป็นหนึ่งในเครื่องบรรณาการที่พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาต้องการนำเข้ามาใช้ประโยชน์ (Sriwattanasan, 2010)

สอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ได้ระบุวาทนชั้นปกครองของญวนนำขนจามรีแดงมาถวายเป็นเครื่องบรรณาการ เพราะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากจีนซึ่งนิยมนำขนจามรีมาข้อมเป็นสีแดง แล้วนำไปแขวนห้อยไว้บริเวณปลายด้ามทวนหรือหอกเพื่อเป็นเครื่องรางนำชัยชนะมาไว้ในยามศึกสงคราม ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) ได้เรียบเรียงส่วนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจชำระและทรงพระนิพนธ์อธิบาย ระบุว่า **“ทางพระราชไมตรีจะได้ยิดยาวไปชั่วฟ้าและดิน จัดด้ายขนจามรีแดง ๕๐๐ พู่เข้ามาทรงยินดี ถ้ากรุงเทพฯ จะต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้มีพระราชสาส์นออกไปให้แจ้ง จะได้จัดเข้ามาถวาย”**

การใช้ขนจามรีในแหล่งอารยธรรมอินเดีย

ในอินเดียโบราณแล้วขนจามรีใช้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาฮินดู โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มพราหมณ์และวรรณะกษัตริย์ภายในราชสำนักตามคติความเชื่อของชาวฮินดู ต่อมาในสมัยราชวงศ์มุกัลหรือโมกุลที่กษัตริย์มุสลิมมีอำนาจขึ้นปกครอง แล้วขนจามรีถูกนำมาใช้เป็นเครื่องพัดโบกไล่แมลงเพื่อแสดงสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับสมัยอียิปต์โบราณที่สัญลักษณ์ของกษัตริย์ ประกอบด้วย คทาตำทองคำที่จารึกคำว่า Heqa หมายถึง อำนาจปกครองกับแส้ หรือไม้หวัดข้าว ซึ่งสื่อความหมายถึงการลงโทษ ใช้สำหรับพัดแมลงในพื้นที่ทะเลทรายอันมีความแห้งแล้งและเต็มไปด้วยแมลง

ขณะที่ในศาสนาซิกข์พบการใช้แล้ขนสัตว์ เรียกว่า “จอร์” (Chaur) หมายถึง พูชนสัตว์ มาใช้เป็นเครื่องแสดงความเคารพสูงสุดต่อองค์ศาสดา โดยใช้ระหว่าง สวดพระธรรม จำเป็นต้องมีผู้โบกแล้ขนจามรีเหนือองค์ศาสดาเสมอ ปัจจุบันในทาง ปฏิบัติจริงแล้จามรีหรือจอร์จะวางไว้ใกล้กับเตียงไม้หรือมณัฏ เมื่อชาวซิกข์จะแสดงความเคารพต่อศาสดา นิยมโบกแล้จามรีไปมาเหนือองค์ศาสดาในรูปพระมหาคัมภีร์ แบบไม่จำกัดจำนวนครั้ง จึงมิได้วางไว้เป็นเครื่องประกอบเหมือนกับพระแล้จามรีใน เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์เพียงเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แล้จามรีหรือจอร์ที่ใช้ในศาสนา ซิกข์ปัจจุบันไม่ได้ถูกใช้ในความหมายเดิม คือ การโบกไล่แมลง แต่ใช้ในความหมาย เชิงสัญลักษณ์ คือเป็นสัญลักษณ์แทนการแสดงความเคารพสูงสุดต่อศาสดา ทั้งยังเป็น เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ทำให้การโบกแล้จามรีสื่อถึงการแสดงความเคารพ ปัจจุบันนิยมใช้ใยสังเคราะห์มาประยุกต์แทนขนจามรีของจริงที่หายาก มีราคาแพง และ เสื่อมสภาพได้ง่าย (Khamwang, 2017, p. 39)

สำหรับศาสนาพุทธในสมัยพุทธกาลได้ปรากฏความในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๗ หน้าที่ ๕๓ ระบุว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาต พัดโบกและพัดใบตาล” สมัยนั้นแล้ปัดยุงเกิดขึ้นแก่สงฆ์ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตแล้ปัดยุง แล้ขนจามรี ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูล พระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้แล้ ขนจามรี รูปใดใช้ต้องอาบัติทุกกฏ อนุญาตแล้ ๓ ชนิด คือ แล้ปอ แล้แฝก และแล้ขน นกยูง (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2016, p. 53)

จึงสันนิษฐานได้ว่า สาเหตุที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ใช้แล้ขนจามรี ในการพัดแมลงอาจด้วยเหตุผลของการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพื่อนำขนจามรีมาใช้เป็น เครื่องพัดโบก กับอีกประเด็นหนึ่งคือสร้างความแตกต่างจากศาสนาฮินดู ศาสนาเชน และศาสนาซิกข์ ซึ่งเป็นศาสนาเก่าแก่ที่มีการใช้แล้ขนจามรีในการแสดงความเคารพ ต่อศาสดาก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตาม ในพุทธศาสนาแบบมหายาน นิกายที่ใช้แล้ขนจามรี ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ นิกายเซน (นิกายฉาน) และนิกายวัณโย โดยผู้ที่ถือแล้จามรี คือ พระวัณโยธร ถือเป็นธรรมเนียมว่าเมื่อจะแสดงธรรมต้องถือแล้จามรี ต่อมาสาย โพธิสัตว์มรรค หรือแนวทางเพื่อการเป็นพระโพธิสัตว์ได้เจริญขึ้นมา แล้จามรีสำหรับ พระมหายานจึงใช้น้อยลง เพราะพระโพธิสัตว์จะไม่บริโภคเนื้อสรรพชีวิต หรือใช้ของ

ที่ได้จากการเบียดเบียนสัตว์ ส่งผลให้แสร้งจามรีต้องใช้น้อยลงไป นอกจากนี้ ชาวจีนยังนิยมนำขนจามรีมาใช้ทำพู่กันเพื่องานศิลปะ ใช้ทำสายขอเพื่อเล่นดนตรี นำมาย้อมสีแดงเพื่อผูกปลายทวนสำหรับทำสงคราม เป็นต้น

แสร้งจามรีในเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์

“เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์” เป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นเทวราชาของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยซึ่งได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมภายในราชสำนักมาจากอินเดียโบราณ ปรากฏหลักฐานในอรรถกถาหมาวีวงศ์ ปฐมภาค เวรณชกัณฑ์ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชที่ทรงถวายแด่พระเจ้าเทวานัมปิยะตติ โดยพระแสร้งจามรีถือเป็นหนึ่งในเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์นอกเหนือไปจาก พระมหาพิชัยมงกุฏ พระแสงขรรค์ไชยศรี ธารพระกร และฉลองพระบาทเชิงงอน อย่างไรก็ตาม เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ของไทยในปัจจุบันถึงแม้จะระบุว่าเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศของสถาบันพระมหากษัตริย์ ๕ ประการ แต่ความจริงแล้วมีเครื่องประกอบทั้งหมด ๖ ชนิด คือ พัดโบตาลและพระแสร้งจามรีรวมเข้าไว้ด้วยกันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ รวมเรียกว่า “วาลวิชนี” ซึ่ง “วาล” หมายถึง ขนสัตว์ ขณะที่ “วิชนี” หมายถึง พัดโบตาล ตามคติอินเดียโบราณผู้ทำหน้าที่โบกแล้ปิดอยู่เบื้องหน้ากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เรียกว่า “Chauri” ส่วนทางพระพุทธศาสนาได้ปรากฏหลักฐานจากภาพสลักเรื่องเนกขัมมะหรือมหาภิเนษกรรมณ์ แสดงภาพผู้เชิญแสร้งจามรีผู้ชาย เรียกว่า “Camaradhara” กำลังโบกแล้อยู่เบื้องหน้าเจ้าชายสิทธัตถะ ส่วนผู้เชิญแสร้งจามรีผู้หญิงเรียกว่า “camaradharinis” ขณะที่ในพุทธประวัติตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงยิงสหัสถามณูเพื่อแสดงพระปรีชาสามารถต่อหน้าพระประยูรญาติ ทรงใช้ขนหางทรายจามรีเป็นเป้าเพื่อคัดเลือกพระชายา (Saraphaivanich, 2013, p. 37-38)

หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ของไทยสามารถนับย้อนไปได้ตั้งแต่สมัยทวารวดี ปรากฏแสร้งจามรีเป็นสัญลักษณ์มงคลทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “คชลักษณ์” อยู่บนแผ่นหินจุณเจิมหรือแผ่นหินสลักแสดงตอนพระนางสิริมหามายาประสูติพระกุมารที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดียราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ ที่พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม อันเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมทวารวดีในประเทศไทย มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีหลุมตื้นอยู่ตรงกลาง

แสดงสัญลักษณ์เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และสถาบันพระมหากษัตริย์หรือจักรพรรดิราช โดยแส้จามรีอยู่ในสัญลักษณ์ประเภทนี้ร่วมกับพัดวาลวิชนี ฉัตร วัชรระ สังข์ บ่วงบาศ และอังกศ หรือข้อสับช้าง ถือเป็นเครื่องสูงที่แสดงถึงฐานะของพระมหากษัตริย์ในศาสนาพุทธ แสดงถึงความเมตตาของพระพุทธเจ้าที่ทรงหลีกเลี่ยงทำร้ายสิ่งมีชีวิตแม้แต่แมลงตัวเล็ก ดังนั้น แส้จามรีจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความเมตตาและความเป็นกษัตริย์ของพระพุทธเจ้า (Junlaprom, 2017, p. 116)

สมัยกรุงสุโขทัย ในไตรภูมิพระร่วงของพญาลิไทยฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ พุทธศักราช ๒๕๐๖ ได้กล่าวถึงตัวจามรี ไว้ว่า **“เนื้อแลหนังนั้นอ่อนดั่งสำลีอันพานสพัตได้ละร้อยคาบ และขุบเบรียงประโคจามรีอันใสงามนักหนา”** ทั้งนี้ ในจารึกวัดป่ามะม่วงของพญาลิไทยราปีพุทธศักราช ๑๘๙๐ ปรากฏเครื่องราชกกุธภัณฑ์เพียงแค่ ๓ ชนิด ประกอบด้วย มงกุฏ พระขรรค์ไชยศรี และเศวตฉัตรเพียงเท่านั้น ต่อมาหลักฐานจากแผ่นไม้จำหลักเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย ได้ปรากฏการใช้เครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสิ้น ๕ ชนิด ประกอบด้วย พระอุณหิสหรือกรอบกระบังหน้า พระขรรค์ไชยศรี ธารพระกร ฉลองพระบาทเชิงงอน และพระแส้จามรี สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นสมัยตอนปลายของแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งทรงครองราชย์อยู่ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๒๗๕-๒๓๐๑ มีพระราชประสงค์ในการสร้างแผ่นไม้จำหลักเครื่องราชกกุธภัณฑ์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระบรมสารีริกธาตุภายในปราสาทประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย (Soomjinda, 2010, p. 122-135)

โดย Kirdsiri (2027) ได้กล่าวถึงที่มาของเครื่องสูงไว้ในหนังสือ “งานพระเมรุ ศิลปะสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง” ระบุว่า “เครื่องประกอบเกียรติยศของพระมหากษัตริย์มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นอย่างมาก เนื่องจากกล่าวถึงไว้ในไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวถึงเครื่องสูง เช่นคำว่า กลด ชุมสาย จามร จามรี” เป็นต้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๔ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ ได้ระบุถึงข้อมูลของการนำพู่จามรีมาใช้เป็นเครื่องแต่งมาในงานพระบรมศพและพระเมรุมาศสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งสร้างในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาเอาไว้ว่า **“แล้วจึงให้เชิญพระโกศทองคำ ซึ่งใส่พระบรมศพสุมหาพิชัยราชรถลงกฎ กอบด้วยสุพรรณมาศมณีนครี กระจำงับพรายพร้อมหลาก**

**หลายแลสลับเทียมด้วยอาชาไนยชาติม้าตัน ๒ คู่ภูงกมล สุวรรณกุดันดาชดวง
เพ็ชรมณี ขนจามรีชาวละอองามห้อย ๒ หูกทิว”** ส่วนในพงศาวดารมีปรากฏว่า
สมเด็จพระเพทราชาทรงถือพัชนีฝักมะขามเสมอ เช่น เสด็จออกในการชักพระบรมศพ
ทรงโบกพัชนี ๓ ครั้งให้ทั้งทวน ในพระราชพิธีโล้่น้ำที่ท่ากันมาตั้งแต่อยุธยา พระเจ้า
แผ่นดินก็ทรงพัชนี

ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ พระราชครูทั้งสี่และท้าวพระยาสามนตราข
มหาเสนาบดีมนตรีพิริยโยธามาตย์ทั้งหลายได้ตั้งพลับพลาชัยสุวรรณหาวีมานประดับ
ด้วยอภิมุขมลายู กลิ้งกลด จามรมาศทั้งปวง และเครื่องมหาเบญจราชกกุธภัณฑ์
มาถวายแต่พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรวชิราบรมนารถบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว”
ส่วนในสมัยพระเจ้าปราสาททอง หม่อมขุนมนตรีกิ่งปวงนำเอาเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์
เข้าถวายเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ อำพันด้วยเครื่องอภิมุขมลายูพรายพรรณ**จามร**
มาศกลดกลิ้งกรรชิง” (Saraphaivanich, 2013, p. 122)

ด้านพระคัมภีร์มหาวงศ์ที่พระมหานามเถระชาวลังกาได้เรียบเรียงขึ้นเป็น
ภาษาบาลีราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๑ โดยพระยารธรรมปโรหิตได้แปลและเรียบเรียง
เป็นภาษาไทยเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๓๙ ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ได้กล่าวถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ในพระราชพิธี
บรมราชาภิเษกพระเจ้าเทวานัมปิยสดีสละว่ามิทั้งหมด ๕ ประการ ได้แก่ วาลวิชนี คือ
พัดอันกระทำด้วยขนทรายจามรี พระมหาพิชัยมงกุฏ พระแสงขรรค์ชัยศรี เสด็จฉัตร
และฉลองพระบาทเชิงงอน

เช่นเดียวกับพระคัมภีร์อภิธานัปทิกปา หรือพระคัมภีร์พจนานุกรมบาลี
ประเภทอภิธาน ซึ่งพระโมคคัลลานะเถระแห่งคณะเขตวันมหาวิหารเรียบเรียงขึ้นที่
ลังกาในรัชสมัยพระเจ้าปรักรักรมพาหุที่ ๑ ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ โดยพระเจ้า
วรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลริวัฒน์ ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ อภิธาน ซึ่งพระโมคคัลลานะ
เถระแห่งคณะเขตวันมหาวิหารเรียบเรียงขึ้นที่ลังกาในรัชสมัยพระเจ้าปรักรักรม
พาหุที่ ๑ ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลริวัฒน์
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๖
ในคาถาที่ ๓๕๔ ได้กล่าวถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ว่ามี ๕ ประการเช่นเดียวกัน ประกอบ

ด้วย พระขรรค์แสงไชยศรี ฉลองพระบาทเชิงงอน พระมหาเศวตฉัตร พระอุณหิส และวาลวิชนีหรือพระแสงจำร

ทั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงอธิบายถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า “วาลวิชนี” กับ “จำร” เป็นวัตถุอันเดียวกัน วาล กับ จมร เป็นสัตว์อย่างเดียวกัน คือ จามรี หรือ Yak ดังปรากฏในพจนานุกรมของอาจารย์จิลเดอส์ ทั้งนี้ “วิชนี” แปลว่า เครื่องปัก “วาลวิชนี” แปลว่า เครื่องปักทำด้วยขนวาล ส่วน “จำร” แปลว่า แล่ขนหางจมรหรือขนจามรี

สมัยกรุงธนบุรี ได้มีการกล่าวถึงจามรีไว้ใน “จดหมายเหตุรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี” หน้าที่ ๒๗ ความว่า **“แลดูเห็นงามเป็นชั้นเป็นขัณฑ์ จามรกรรชิงฉัตร พระกลดพชนีละของผง..อิกรุมรัตสว่างไสว ทวนธงชัยยาบแสงแดงปลาบจามรี”** ส่วนในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เนื่องจากไม่มีเครื่องราชกกุธภัณฑ์ใดหลงเหลือมาจากกรุงศรีอยุธยาเลย อีกทั้งในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ไม่ได้ทรงสร้างเครื่องราชกกุธภัณฑ์ขึ้นแต่อย่างใด รัชกาลที่ ๑ จึงทรงสร้างขึ้นใหม่ โดยมีพระราชดำริให้สร้างพัดใบตาลปิดทอง มีขอบและด้ามเป็นทองคำ จำหลักลายลงยาราชาวดี นมพัตรูปอย่างพุ่มข้าวบิณฑ์ ด้ามพัดทำด้วยทองคำเป็นคั่นกลมยาว เรียกว่า “พชนีฝักมะขาม” สำหรับเป็นหนึ่งในเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม พชนีใบตาลยังใช้เป็นเครื่องประกอบยศของบรรดาเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ อำมาตย์ราชบริพาร และพระสงฆ์ชั้นสูงอีกด้วย

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ พชนีใบตาลยังคงใช้เป็นสัญลักษณ์หนึ่งในเครื่องราชกกุธภัณฑ์อยู่ ดังข้อมูลในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ตอนที่ว่าด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ความว่า **“พระมหाराชครูพราหมณ์กราบบังคมทูลฯ ถวายศิริราชสมบัติ แลถวายสังวาลพราหมณ์ซึ่งสมมติว่าเป็นของพระอิศวรทรง แล้วถวายพระสุพรรณบัฏแลเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ มหาเล็กแหนกำนัลทั้ง ๘ ถวาย..พัศวาลวิชนี ๑..พระมหाराชครูพราหมณ์วางถวาย”** (Junlaprom, 2017, p. 118)

แต่สำหรับชนชั้นเจ้านายได้เปลี่ยนความนิยมจากการใช้พชนีใบตาลมาเป็น พัดขนนกแทน จนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ ล้มเลิกการใช้พชนีใบตาลอย่างสิ้นเชิง ปรากฏเพียงการปักหน้าเรือกัญญาตามเสด็จ ทางกระบวนขลมารคเพียงเท่านั้น ถึงจะเป็นพัดด้ามทองแต่ก็เป็นพัดด้ามทองจาก ขนนกไม่ได้ทำมาจากใบตาลเช่นแต่ก่อน ส่วนชนชั้นเจ้านายทั่วไปปรากฏการใช้ในพิธี สวดสมโภชในพระราชพิธีโสกันต์และในการเล่นละครภายในราชสำนักอีกกรณีหนึ่ง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ มีพระราช ประสงค์ให้ชำระนิยามความหมายของเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ให้ถูกต้องตาม ความหมายทางอักษรศาสตร์ให้ตรงตามคาถาพระบาลีมากกว่าเรื่องวิวัฒนาการทาง ด้านรูปแบบหรือความเหมาะสม อันเหตุเกิดจากความแตกต่างทั้งการตีความเรื่อง พระอุณหิสกับพระมหาพิชัยมงกุฏ รวมทั้งการตีความเรื่องพระแสงจามรีกับพชนีใบตาล ว่าเป็นสิ่งเดียวกันหรือแตกต่างกันอีกด้วย จึงเป็นที่มาของพระราชดำริให้สร้างพระแสง จามรีขึ้นมาให้ตรงตามความหมายของคำว่า “วาล” ที่แปลว่า “ขนสัตว์” อันหมายถึง ขนของจามรี เป็นพุ่มสีขาวนวลประกอบติดกับด้ามทำด้วยแก้ว ส่วนจงกลรับพุ่มขนจามรี และสันด้ามทำด้วยทองคำหลักกลดลายลงยาราชวดี แล้วผนวกรวมเอาพัดใบตาลกับ พระแสงจามรีเข้าไว้ด้วยกัน รวมเรียกว่า “วาลวิชนี” ตั้งแต่การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในแผ่นดินนั้นเป็นต้นมา ดังหลักฐานปรากฏภาพเครื่องราชกกุธภัณฑ์บนบานัญชร พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งปรากฏรูปพระแสงจามรีไขว้อยู่กับพระแสงขรรค์ไชยศรี ทั้งนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานว่าสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้นำเข้าขนจามรีมาจากอินเดียเมื่อครั้ง พระราชสมบัตินี้ (การเวก รัตนกุล) ข้าหลวงในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้ไปหาซื้อเพชรเพื่อประดับขอมมหาพิชัยมงกุฏและ เครื่องราชูปโภคหลายอย่างกลับมา ณ เมืองกาลกัตา ประเทศอินเดียเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๐๒ โดยออกเดินทางพร้อมบุตรคนโตและบ่าวอีกหนึ่งคนไปลงเรือกำปั่นพระยา ไทรบุรี เดินทางออกจากปากอ่าวมุ่งหน้าไปตามทิศตะวันออกผ่านเกาะและเมืองต่างๆ มากมาย เช่น สิงคโปร์ ย่างกุ้ง เมื่อถึงเมืองกาลกัตา ประเทศอินเดีย ได้ไปตามหา ของที่ได้รับมอบหมาย ระยะเวลาเดินทางทั้งสิ้น ๘ เดือน (Thongchua, 2016)

ส่วนในประกาศเรื่องพัทวาลวิชนี เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๑๑ สมัยรัชกาลที่ ๔ ระบุว่า “แต่ก่อนนับถือพชนีเป็นเครื่องยศ แม้นในหลวงอยู่งานในที่พระบารัณม แลที่ทรง

เครื่องแลที่เสวย ฤาหมาดเล็กอยู่งานข้างหน้าก็ใช้พັນทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อเสด็จออกแขกเมือง ฤาออกพลพลาจึงอยู่งานพัดโบก ว่าด้วยเจ้านายทั้งปวงก็ใช้พັນเป็นเครื่องยศอยู่งานทุกหนทุกแห่ง ขุนนางแห่งละสนาน แลเหยียนชิงซำก็มีทนายแบกพັນตามสองเล่ม เมื่อลงจากชิงซำไปแครแล้วทนายก็ถือพັນพัดไปทั้งสองข้าง เพราะแต่เดิมชาวบ้านใช้พັນเป็นเครื่องยศอย่างนี้แล้ว บางทีผู้มียศเป็นเจ้าของพັນล้มตายหายจากไป ก็เก็บเอาพັນใช้เป็น เครื่องยศนั้น ถวายพระสงฆ์ไปใช้ปนตาลิปัตร” (Vajirayana Library, 2017, p. 306)

โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์มีพระดำริว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในความหมายของเครื่องราชกกุธภัณฑ์มาตั้งแต่ทรงผนวชแล้ว เมื่อทรงครองสิริราชสมบัติจึงได้ทรงแก้ไขให้ถูกต้องตามตำรา โดยเพิ่มพระแสงจามรีคู่กับพัดวาลวชิรของเดิมเพื่อรักษาความหมายที่ถูกต้องของคำว่าวาลวชิรไว้ เพราะไม่อาจที่จะทรงเปลี่ยนเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งสำหรับที่สมเด็จพระบรมราชบุพการีทรงสร้างมาก่อนหน้านั้นได้ คงได้แต่ทรงเพิ่มเติมเข้าไปในสิ่งที่ทรงพอจะกระทำได้ดังกรณีของวาลวชิรเพื่อให้ถูกต้องตามความหมายทางบาลีในภายหลังเท่านั้น (Soomjinda, 2017, p. 123-135)

นอกจากนี้ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังพบการใช้พระแสงจามรีในการพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ อันเป็นพระราชพิธีหลวงซึ่งมีมาแต่โบราณอีกด้วย ถือเป็นพระราชพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีพระบรมราชานุญาตโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมฯ ให้กระทำขึ้นเพื่อขับไล่เสนียดจัญไรสิ่งอัปมงคล ภูติผีดวงวิญญาณร้ายที่เข้ามาสิงเมือง ให้สลายหายออกไป ซึ่งพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์นี้นิยมกระทำกันช่วงก่อนถึงวันสงกรานต์ ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ในเดือนสี่ฉบับหอสมุดวชิรญาณ ระบุว่า **“..พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทูลขอพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นไปตั้งพิธีในพระบวรราชวัง..พระแสงหว่านข้างเผือก พระแสงจามรี พระแสงข่อยขาว พระแสงข่อยไม้เท้าคร่ำทอง..”** (Vajirayana Library, 2017)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรากฏการนำพระแสงจามรีและพระแสงหว่านข้างเผือกมาใช้เป็นเครื่องประกอบพระราชพิธีลงทรงเจ้าฟ้าลูกหลวงเอก กรุงทวารวดีศรีอยุธยา โดยเจ้าพระยาอภัยมณเฑียรรับพระสิงหนาท

ราชโองการ ให้ตั้งการพระราชพิธีลงทรงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าลูกหลวงเอกตามชัตติยราชประเพณีโบราณ สั่งให้เจ้าพนักงานทั้งปวงทุกกระทรวงจัดการตามอย่างธรรมเนียมต่าง ๆ ครบครัน ฝ่ายเจ้าพนักงานตั้งพระราชพิธีมณฑลบนพระที่นั่งสรรเพชญ์มหาปราสาท ภายในพระที่นั่งตั้งพระแท่นสุพรรณเบญจา ประกอบด้วย **“..พระแสงจามรีสีขาว ๑ พระแสงขางช้างเผือก ๑ พระแสงขอกัลเม็ด ชื่อพระแสงดีช้างล้ม ๑..”** (Silphakorn Journal, 8 (8), 53-65) ทั้งยังปรากฏการใช้พระแสงจามรีในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ โดยให้พราหมณ์ถือในขบวนแห่พระโค เพื่อช่วยปัดเป่าความอัปมงคลออกไปให้สามารถปลูกข้าว พืชสวนพืชไร่ ผลิดอกออกผลได้อย่างบริบูรณ์ตามวิถีเกษตรกรรม

สำหรับการตั้งแต่งเครื่องบรมราชาภิเษกบนพระแท่นมณฑลโดยมีพระแสงจามรีเป็นหนึ่งในรายการเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศสมัยรัตนโกสินทร์นั้นปรากฏตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จนถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัววชิราลงกรณ รัชกาลที่ ๑๐ ยกเว้นสมัยรัชกาลที่ ๘ โดยปรากฏการใช้พระแสงขางช้างเผือก ๒ ครั้ง คือสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ และรัชกาลปัจจุบัน เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๖๒ ที่ผ่านมา ส่วนในพิธีถวายเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งมีพระแสงจามรีเป็นหนึ่งในรายการเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศปรากฏตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จนถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัววชิราลงกรณ รัชกาลที่ ๑๐ ยกเว้นสมัยรัชกาลที่ ๘ เช่นเดียวกัน โดยพัทธวาลวิชนีทองปรากฏในทุกรัชกาลตั้งแต่รัชกาลที่ ๑-๑๐ ยกเว้นสมัยรัชกาลที่ ๘ ส่วนพระแสงขางช้างเผือกปรากฏตั้งแต่รัชกาลที่ ๖-๑๐ ยกเว้นสมัยรัชกาลที่ ๘ โดยพระแสงจามรีได้เสื่อมสภาพชำรุดเสียหายระหว่างรัชกาลที่ ๖ และ ๗ ส่วนสมัยรัชกาลที่ ๑๐ ได้นำแสงจามรีกลับมาใช้ใหม่โดยนำเข้ามาจากประเทศเนปาลผ่านกระทรวงการต่างประเทศ เพราะตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา ไม่ได้มีการใช้พระแสงจามรี เนื่องจากหาตัวจามรีมาตัดขนเปลี่ยนแสงได้ยาก ประกอบกับพระแสงจามรีเดิมชำรุดมาก จึงเปลี่ยนมาใช้ขางช้างเผือกแทน

ขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านของไทยอย่างเมียนมาซึ่งเคยมีกษัตริย์ในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้พบแผ่นหินจุณเจิมที่เมืองเวศาลี รัฐยะไข่ เป็นแผ่นหินมีร่องรูปวงกลมซึ่งรองรับกับหมอน้ำปูระณะฆฎะ รายล้อมด้วยสัญลักษณ์

มงคล ๑๒ ประการ หนึ่งในนั้นคือแสงจามรี เพื่อใช้ประกอบพิธีราชสุยะแบบเดียวกับ กษัตริย์อินเดียในอดีต ทั้งนี้ เมียนมามีเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ที่ได้รับอิทธิพลทาง วัฒนธรรมจากอินเดียอันเป็นประเทศเพื่อนบ้าน เรียกว่า “มิง มเยาก์ ตะสา งาปา” แปลว่า เครื่องตกแต่งสำหรับยกย่องขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ๕ ประการ” อย่างไรก็ตาม เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ระหว่างไทยและเมียนมามีความแตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ เมียนมาประกอบด้วย พระมหาเศวตฉัตร เรียกว่า “ที พยู” พระมหาพิชัย มงกุฎ เรียกว่า “มะไถ้” พระขรรค์แสงชัยศรี เรียกว่า “ต่าน ลเยะก” ฉลองพระบาท ปลายงอน เรียกว่า “เง่ นิง” และพระแสงหางจามรี เรียกว่า “ตา มยิ ยัต” ขณะที่ ไทยไม่มีพระมหาเศวตฉัตรแต่มีธำมรงค์แทน นอกจากนี้ประเทศเมียนมายัง ปรากฏคำว่า “วาทพิชนิ” มาจากการแปรรูปตามหลักไวยากรณ์คือ “วาเพน” แปลว่า ด้วยหางจามรี “กตา” แปลว่า อันกระทำแล้ว “พิชนะนิ” แปลว่า พัด ดังนั้น คำว่า “วาทพิชนะนิ” ของเมียนมาจึงแปลว่า พัดที่ทำด้วยขนหางจามรี (Netniyom, 2016, p. 1)

ด้านประเทศกัมพูชา พบหลักฐานเป็นภาพสลักหินพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ บนระเบียงทางทิศใต้ของปราสาทนครวัดซึ่งแสดงให้เห็นรายละเอียดของเครื่อง ประกอบพระราชอิสริยยศสำหรับพระมหากษัตริย์ อันมีแสงจามรีเป็นส่วนประกอบหนึ่ง ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตและธรรมเนียมในราชสำนักกัมพูชามัยนั้น ส่วนเครื่องเบญจราช กกกุธภัณฑ์ของกษัตริย์กัมพูชาได้กล่าวไว้ในเอกสารโบราณฉบับหนึ่งเกี่ยวกับพระราชพิธี ทวาทศมาสหรือพระราชพิธีสิบสองเดือน โดยระบุว่า เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ประกอบด้วย พระมงกุฎ พระขรรค์ เศวตฉัตร ฉลองพระบาททองคำ และพัดที่ทำ จากขนสัตว์สีขาว ซึ่งคาดว่าจะเป็นขนจามรี เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระองค์ ทรงตั้งนกก่องค์จันทน์เป็นสมเด็จพะอุทัยราชาครองพระราชอาณาจักรกัมพูชาเมื่อปีขาล พุทธศักราช ๒๓๔๙ ได้พระราชทานขญา พระพัตรภูษา เครื่องยศ และเครื่องสูงตาม อย่างเจ้าประเทศราช จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศของ กษัตริย์กัมพูชามีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับของไทย (Saraphaivanich, 2013, p. 64)

พู่จามรีในเรือพระราชพิธี



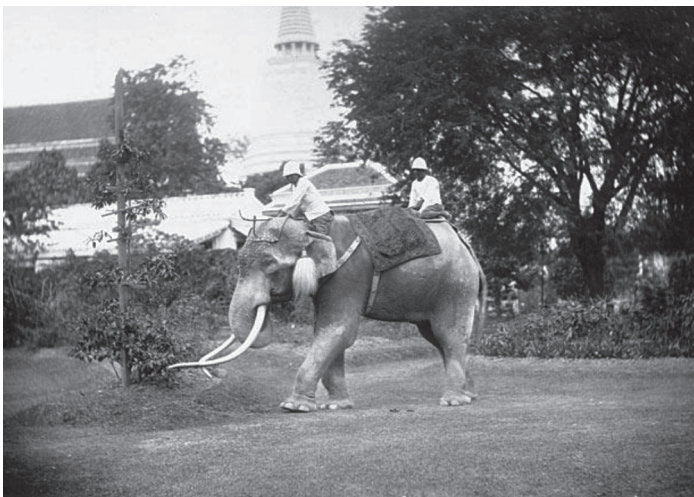
ที่มาของภาพ: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเรือพระราชพิธี, ๒๕๖๒

“สุพรรณหงส์ทรงพู่ห้อยงามขดข้อยลอยหลังสินธุ์” เป็นตอนหนึ่งจากภาพย่นเรือเพื่อชื่นชมความงดงามของเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ ซึ่งองค์ประกอบหนึ่งที่ปรากฏในภาพย่นเรือนี้ คือ “พู่ห้อย” ทำมาจากขนจามรี โดยในหนังสือตำนานเรือรบไทยพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตาดำรงราชานุภาพได้ทรงกล่าวไว้ว่า เรือศรีสุพรรณหงส์สร้างในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตามจดหมายเหตุเมื่อพุทธศักราช ๒๓๗๐ มีหมายรับสั่งให้จัดเรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ อันเป็นเรือทรงพระบรมธาตุที่ได้มาจากเวียงจันทน์ ในจดหมายเหตุในรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ เรียกชื่อเรือนี้ว่า “เรือศรีสุพรรณหงส์” อย่างไรก็ตาม เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ลำปัจจุบันเป็นเรือพระที่นั่งที่รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้ต่อขึ้นใหม่ เพราะเรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ลำเดิมผุพังเกินซ่อมแซมได้ กระทั่งเสร็จสมบูรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ และเปลี่ยนชื่อเป็นเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ โดยมีพลตรีพระยาราชสงคราม (กร หงสกุล) เป็นนายช่าง ประกอบพิธีลงน้ำเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๕๔

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ หัวเรือทรงพู่ห้อยทำจากขนจามรี โดยนายวุฒิ สุมิตร รองราชเลขาธิการ ได้มอบหางจามรีสีขาวซึ่งเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศเนปาล

ได้จัดหาส่งมาให้กรมศิลปากรใช้ทำพุ่ประดับเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์แทนของเดิมซึ่งชำรุดและเก่ามาก ทั้งนี้ นาวาโทธนัฐวิทย์ อร่ามเกลื้อ รองผู้อำนวยการกองเรือเล็ก กรมการขนส่งทหารเรือ ในฐานะครูฝึกกำลังพลฝึพายชบวนพยุหยาตราชลมารค รับหน้าที่นำพุ่ห้อยซึ่งเป็นเครื่องประดับชิ้นสำคัญติดตั้งที่ส่วนหัวเรือสุพรรณหงส์ที่ใช้ประกอบในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัววชิราลงกรณรัชกาลที่ ๑๐ เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๖๒ ที่ผ่านมา โดยพุ่ห้อยทำจากแก้วเจียรไนนำมาประกอบกัน ตัวพุ่ทำจากขนจามรีนำเข้ามาจากประเทศเนปาล ลักษณะขนสีขาวนุ่มละเอียด นำมาประกอบทำเป็นชั้นตามทรงของพุ่ที่เป็นแบบอยู่ข้างใน โดยอัญเชิญไปจุดที่ท่าราชวรดิฐ เป็นการถวายพระราชอิสริยยศเครื่องราชูปโภคตามราชประเพณีโบราณ และใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนคร โดยชบวนพยุหยาตราทางชลมารค พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม ในเดือนตุลาคม ๒๕๖๒ นอกจากนี้ วัฒนธรรมการนำพุ่ขนจามรีสีขาวมาประดับบริเวณส่วนหัวเรือเพื่อความเป็นสิริมงคลยังพบในเรือพระราชพิธีล้านน้อย อีกด้วย ได้แก่ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราชขลุ่ยขลุ่ย เรือตั้ง เรือคู่ชัก เป็นต้น

พุ่จามรีในเครื่องคชาภรณ์



ที่มาของภาพ: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติช้างต้น, ๒๕๖๒

ความหมายคำว่า “คชาภรณ์” หมายถึง “เครื่องประดับช้าง” คำว่า คชาภรณ์ มาจากคำว่า คช (คะ-ชะ) แปลว่า ช้าง กับคำว่า อาภรณ์ แปลว่า เครื่องประดับ เป็นเครื่องแต่งตัวของช้างเผือกที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้ในวันสมโภชขึ้นระวางเพื่อเป็นเครื่องยศสำหรับช้างต้นของพระมหากษัตริย์ ประกอบด้วย ผ้าปกกระพอง พู่หูซึ่งเป็นส่วนที่นำขนจามรีมาใช้ ทามคอ พานหน้า พานหลัง ลำอาง พนาศ เสมาคชาภรณ์ และเครื่องยศ ๕ เครื่องคชาภรณ์จะแตกต่างกันไปตามลำดับชั้นยศของช้างต้น และความเหมาะสมในการใช้งาน เช่น ช้างตั้งหรือช้างศึก พระราชทานเป็นเครื่องลูกพลู ส่วนตาข่ายทำด้วยผ้าปักดินทองฉลุเป็นลวดลายมีพู่ห้อยที่ทำมาจากขนจามรีเรียงรายตามส่วนต่าง ๆ เช่น พู่ห้อยที่ตาข่าย ข้างตะเกียบหู ขอบชายของพนาศ ข้างของหาง เป็นต้น (Ritpakdee, 2017, p. 1-9)

พู่ห้อยจากขนจามรีดังกล่าวเรียกว่า “คชเกสร” เป็นชื่อของโยคนึงในโหราศาสตร์การตะ คำว่า “คช” แปลว่า ช้าง ส่วนคำว่า “เกสร” แปลว่า ขนแพงคอ เมื่อนำมารวมกันจะหมายถึง พู่จามรีที่อยู่อยู่ข้างหูของช้างทรง ทั้งนี้ การสร้างและประดับเครื่องคชาภรณ์แก่ช้างสำคัญหรือช้างต้นในราชสำนักไทยเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใด ไม่พบหลักฐานที่ชัดเจน สันนิษฐานว่า น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย พร้อมกับคติความเชื่อเรื่องช้างเผือกตามตำราคชศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับช้างเผือกหรือช้างมงคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยพบหลักฐานการสร้างเครื่องคชาภรณ์ประดับช้างเผือกหรือช้างสำคัญในศิลปะอินเดียโบราณที่มีการประดับด้วยเครื่องคชาภรณ์ (Chanthawit, 2004, p. 80-83)

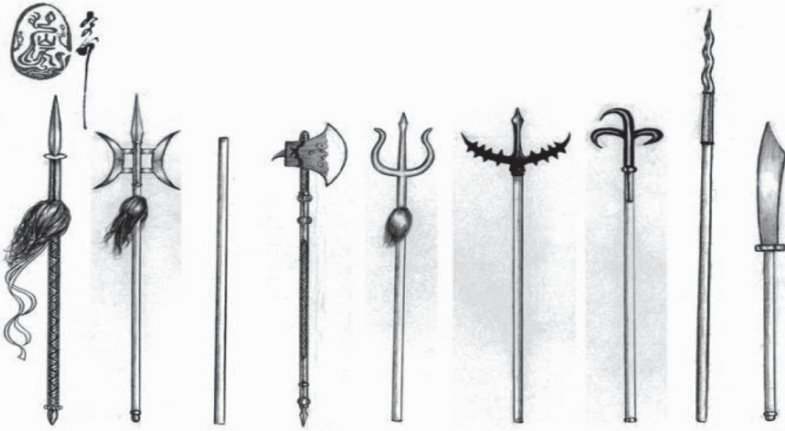
สมัยกรุงสุโขทัยได้ปรากฏความในศิลาจารึกหลักที่ ๑ เกี่ยวกับเครื่องคชาภรณ์ของช้างทรงพ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่า **“ท่านแต่งช้างเผือก กรพัฒนยาง เทียนญ่อมทองงา ช้ายขาวชื้อรจากรี พ่อขุนรามคำแหงขึ้นขี่ไปนบพระที่อรัญญิก”** โดย “ลายาง” หมายถึง พู่ประดับหัวช้างห้อยทางด้านหน้าของหูทั้งสองด้าน เครื่องประดับช้างทรงของพ่อขุนรามคำแหงคล้ายกับเครื่องประดับช้างต้นในสมัยรัตนโกสินทร์ มีลายางห้อยและทิ้งาประดับด้วยกำไลทองคำ ส่วนเครื่องประดับช้างทรงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จะสวมศิราภรณ์หรือมงกุฎ ดังเห็นได้จากภาพสลักบนตำที่ปราสาทบายน เมืองนครธม (Khaosod editorial department, 2014, p. 156) ส่วนดินแดนล้านนาทางภาคเหนือของไทยปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับจามรีในเครื่องคชาภรณ์เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระ

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เสด็จประพาสเมืองเชียงใหม่ ความว่า “**ข้างสมเด็จพระบรมราชินีผูกเครื่องทองเจ้าผู้ครองนครลำพูน มีปกตะพองห้อยหู พู่จามรี ห้อยข้างของหาง ผูกกุบจำลองทอง**” (Choompol, 2016, p. 59)

สำหรับพู่หูในเครื่องคชารักษ์ทำด้วยขนหางจามรีสีขาวบริสุทธิ์ เป็นเครื่องประดับทรงพู่ใช้ห้อยจากผ้าปกกระพองลงมาอยู่ส่วนหน้าของใบหูทั้งสองข้าง ในการประกอบเป็นลูกพู่เบื้องต้นต้องทำแกนด้วยผ้าขาวเป็นรูปดอกบัวตูม มีเชือกหุ้มผ้าตาดทองต่อจากขั้วแกนเพื่อใช้ผูกกับผ้าปกกระพอง จากนั้นเย็บขนจามรีประกอบเข้ากับแกนที่เตรียมไว้จำนวน ๒ พู่ เมื่อเย็บขนจามรีแล้วจะมีรูปทรงคล้ายดอกบัว มีเส้นผ่าศูนย์กลางกว้างที่สุด ๒๖ เซนติเมตร ส่วนผ้าคลุมพู่ทำด้วยผ้าเยียรบับรูปดาวหกแฉก ใช้คลุมบนขั้วพู่จามรี โดยเจาะรูตรงกลางเพื่อใช้เป็นที่ร้อยเชือก ขอบผ้าริมนอกขลิบด้วยผ้าตาดทอง ริมในขลิบด้วยผ้าสีแดง โดยลูกพู่ขนจามรีที่ใช้เป็นเครื่องคชารักษ์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ ได้นำเข้าขนจามรีจากประเทศเนปาล โดยมีนายวุฒิ สมิตรรองราชเลขาธิการได้ประสานงานกับเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศเนปาลจัดหาส่งมาเพื่อให้กรมศิลปากรใช้ทำพู่หูเครื่องคชารักษ์ (Fine Arts Department, 2007, p. 1)

ปัจจุบันได้มีการส่งมอบเครื่องคชารักษ์ให้กรมธนารักษ์เพื่อเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ เมื่อครั้งที่กรมศิลปากรได้ถวายเครื่องคชารักษ์ที่จัดทำเมื่อปี ๒๕๔๙ เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี กรมศิลปากรได้นำเครื่องคชารักษ์ทั้งหมดจำนวน ๘ รายการเก็บรักษาไว้ที่กรมธนารักษ์ ภายในพิพิธภัณฑสถานแสดงทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดิน ทั้งนี้ กรมศิลปากรมอบหมายให้สำนักช่างสิบหมู่ ดำเนินการจำลองเครื่องคชารักษ์ทั้งหมดขึ้นมาใหม่ ๑ ชุดเพื่อนำไปประดับข้างกายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติข้างต้นต่อไป (Chinnaphong, 2013, p. 1-2)

พู่จามรีในเครื่องราชศาสตราวุธ



ที่มาของภาพ: ห้องศาสตราวุธพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร, ๒๕๖๒

“ราชศาสตราวุธ” ถือเป็นอาวุธเพื่อใช้ในการทำสงครามสำหรับปกป้องราชอาณาจักรของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ โดยการนำขนจามรีมาใช้ประดับอาวุธโบราณของไทยคาดว่าได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากจีนมากกว่าอินเดีย เนื่องจากที่ราบสูงของจีนและทิเบตถือเป็นอีกพื้นที่หนึ่งซึ่งนิยมเลี้ยงตัวจามรีทั้งสำหรับนำมาใช้เป็นบริโภคในชีวิตประจำวันและใช้ประดับตกแต่งอาวุธด้วย ส่วนใหญ่นิยมนำมาข้อมให้เป็นสีแดงเนื่องจากเป็นสีมงคล ทั้งยังมีความเชื่อว่าเส้นขนจามรีข้อมสีแดงยังช่วยขับไล่สิ่งชั่วร้ายและความเป็นอัปมงคลออกไป ส่งผลให้เป็นขวัญกำลังใจในการทำศึกสงคราม

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หอกและทวน ถือเป็นอาวุธที่นิยมประดับเส้นขนจามรีเอาไว้บริเวณด้ามทวนหรือด้ามหอกมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นอาวุธยาวสำหรับทหารม้า ซึ่งปรากฏตำราอาชาลักษณ์ หรือการดูแลรักษาอาวุธม้าดีเพื่อใช้ในการสงครามที่เกี่ยวข้องกับตัวจามรี คือ ต้องมีเส้นขักเท้าเหมือนขนจามรี ความว่า **“ม้าที่มีลักษณะดีนั้น จะมีรูปร่างก็งายสิทธิ์และสิงห์ มีจักขุดั่งมิ่งขันธ์ น้ำในจักขุเป็นนิล จักขุดวงกลมดำขลับดุจดั่งตานกแขกเต้า ขนกายทั่วไปเกรียนดั่งขนโคป่า คอคอดแววกกลมเชื่อมวงน่องดั่งราชสีห์ เท้าเรียว จุดเส้นขักเท้าดั่งขนจามรีต้นเสมอหุ”**

ด้านบทละครเรื่องอิเหนาในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ได้บรรยายถึงการประดับขนจามรีไว้ที่อาวุธของทหาร ความว่า **“ขุนม้าผูกม้าพลาหก ผันผก่องไวในสนาม ทหารขี่เสื้อสีน้ำเงินงาม ถือทวนพู่จามรีแดง”** ส่วนในวรรณคดี เรื่อง “เชียงใหม่หรือศรีธนญชัย” ได้ระบุว่า **“ประดับขากรณ์เรื่องแลเครื่องมัน ล้วนสุวรรณเนาวรัตน์เลือกจัดสรรห้อยภูจามรีทั้งสองกรรณ งามดั่งเอราวรรณอมรินทร์”** กับอีกตอนหนึ่งปรากฏใช้คำว่า “จามรี” ความว่า **“พลอัศวอัศวทวนมาศสำยอง จามรีลำพอง”** และ **“กำภูหุ้มภูพวรรณจามรีเพื่อยพายงาม”** สะท้อนให้เห็นว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นช่วงเวลาที่แต่งบุญโผนาคำฉันท์ปรากฏการเรียกชื่อทั้งคำว่า “จามร” และ “จามรี” โดย “จามรี” มีความหมายถึงตัวจามรีที่เป็นสัตว์ ขณะที่ “จามร” ใช้เรียกในลักษณะการแปลงสภาพจากขนของจามรีเป็นราชูปโภคหรือเครื่องสูงประเภทพัดโบกแล้ว นอกจากนี้ ยังมีการบรรยายฉากสวรรค์ชั้นกามาพจรในพระราชนิพนธ์ เรื่อง “ธรรมาธรรมะสงคราม” ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ซึ่งทรงอธิบายถึงขบวนเทพที่ถือทวนผูกด้วยขนจามรีสีแดง หรือแม้แต่ในเรื่องสามก๊กที่มีการบรรยายถึงธงประจำกองทัพก็มีการประดับด้วยขนหางจามรีด้วยเช่นกัน (Chanthasaro, 2016, p. 1-2)

“จามรี” ในวรรณคดีไทย

วรรณคดีไทยหลายเรื่องและหลากหลายยุคสมัยได้ปรากฏการสอดแทรกเนื้อหาหรือข้อมูลเกี่ยวกับ “จามรี” ไว้เป็นจำนวนมาก เริ่มตั้งแต่เรื่อง “ไตรภูมิกถา” สมัยกรุงสุโขทัย ฉบับถอดความได้บรรยายถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ความว่า

**“เมื่อขึ้น ๘ คำ ๑๕ คำ แรม ๘ คำ ๑๕ คำ หรือ ๑๕ คำ
ท้าวตรสุราชผู้เป็นใหญ่ในหมู่เทวดาบนเขายุคันธร ซึ่งอยู่ทางทิศ
ตะวันออกของเขากำแพงจักรวาล พร้อมทั้งหมู่คนธรรพ์ที่ประดับ
ประดาไปด้วยเงินและทองตั้งแต่ศีรษะตลอดถึงเท้าลำตัว มีเงิน
ทองมากกว่าร้อยล้าน มีเครื่องแท่นและหอก ดาบ จามรจามรี
ล้วนแต่เป็นเงินและทองทั้งสิ้น”**

และได้บรรยายถึงผู้คนที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ของชมพูทวีปว่า

“ป่าเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยบำเพ็ญบุญของผู้ทรงธรรมทั้งหลาย ปลาเนื้อถ้าตายเองพวกเขาจึงจะกินกัน ป่าไม้นั้นมีเนื้อทรายจามรียู่มากมาย พวกเขาเอาหางจามรียามุ่งเรือนกันอยู่อาศัย”

ส่วนใน “สมุทรโฆษคำฉันท์” ซึ่งแต่งขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น มีผู้ประพันธ์หลายคน ไม่ว่าจะเป็นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระมหาธรรมาทร และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรให้เป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมประเภทคำฉันท์ ปรากฏการกล่าวถึง “จามรี” ในหลายบทตอน ได้แก่

**“ขุนไดอันทรงมงกุฎการ
เห็จขึ้นในเหมรภทยาน**

**กุมกระบองกระเบัญหาญ
จมรียอันเทียมสรรพ”**

(Ruengruklikit, 2014, p. 13)

กับอีกบทหนึ่ง ความว่า

**“ถัดนั้นจิตตเสนคือไกร-
แลเทียมด้วยตัวจามรี”**

สรรพแกว่งไกร.

จะเห็นได้ว่า ฉันท์ทั้งสองบทได้สะท้อนเรื่องราวของกษัตริย์เจ้าเมืองหลายแห่งที่มาเข้าร่วมแข่งขันขงโลหะธนูในงานสุมุพรมนางพินทุมดี ณ กรุงมยนคร หนึ่งในนั้นคือท้าวจิตตเสนซึ่งชริดเทียมด้วยตัวจามรี ทั้งนี้ ความน่าสนใจอยู่ตรงที่ว่าวิถีชีวิตในสังคมแบบเกษตรกรรมของคนไทยอาจพบเห็นการนำสัตว์พาหนะจำพวกช้างม้า วัวควายมาทำเป็นรถเทียมเพื่อไถนาหรือเพื่อการออกศึกสงคราม ทว่า ในวรรณคดีเรื่องดังกล่าวกลับมีทั้งสัตว์ในจินตนาการและสัตว์ที่มีอยู่ในชีวิตจริงแต่ไม่ได้เป็นสัตว์ประจำถิ่นของประเทศไทย ได้แก่ กษัตริย์นามว่า “เทพพิชัย” ที่ชริดเทียมอูฐ ซึ่งเป็นสัตว์ที่อยู่ในพื้นที่แห้งแล้งตามทะเลทรายในตะวันออกกลางและอีกตระกูลหนึ่งในทวีปอเมริกาใต้ กับสัตว์ที่เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้คือ “จามรี” อยู่ในทิเบต เนปาล ภูฏาน และอินเดียใช้เป็นพาหนะสำหรับบรรทุกสิ่งของ แต่กรณีนี้กลับใช้เป็นสัตว์เทียมเพื่อทำศึกสงคราม ส่วนใน “บุณใดวาทคำฉันท์” ของพระมหานาควัดท่าทราย เป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานพระพุทธบาทและงานสมโภชรอยพระพุทธบาท สันนิษฐานว่าแต่งขึ้น

ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ตรงกับสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้กล่าวถึงจามรีไว้ตอนหนึ่ง ความว่า **“กำภูหุ้มภูพรรณจามรีเพื่อยฟายงาม”** ขณะที่ฉันทอภิทหนึ่งระบุว่า

“ในจอมศิริมี่ จามรีอันนงคราญ เห็นทางประหลาด พงูทรส่ายผม”

เป็นการบรรยายให้เห็นถึงแหล่งที่อยู่อาศัยของตัวจามรีบริเวณภูเขา และอวัยวะสำคัญอย่างเส้นขนตรงส่วนหางที่ผู้แต่งอุปมาให้เหมือนกับสตรีที่กำลังสยายผมอยู่ เนื่องจากจามรีจะห่มขนอมเส้นขนของมันเองเป็นอย่างมาก ส่วนฉันทอภิทอีกสามในเรื่องเดียวกันที่มีการเอ่ยถึงจามรี ประกอบด้วย

“แล้วจึงให้ห้อยเส้นขน จมรีโดยกล และผูกเป็นขวันแขวนวง”

“ให้แผลงศรหนึ่งอย่านาน ยิ่งจามรีพาล นั้นจงต้องกึ่งกลาง”

“ต้องเส้นหางมฤคาจามรี ขาดขจัดทฤษฎี กิตกตระบัดดูแสดง”

(Maneesai, 2005, p. 804-822)

สะท้อนให้เห็นว่าขนหางจามรีซึ่งมีขนาดเล็กมากได้นำมาใช้เป็นเป้าล่อยิงธนูในการทดสอบความแม่นยำสมัยโบราณ ส่วนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงบรรยายถึงการสร้างเขาไกรลาสไว้ใน “อิเหนา” ตอนไล่กันต์สียะตรา (Sajjaphan, 2009, p. 158) ความว่า

“ช่องชะวากเว้งว่างไว้อ่างแก้ว บนเนินแนวนั้นปลูกพุกฤษา

รายรูปสิงห์สัตว์นานา โคกเอนเสียงผาจามรี”

จะเห็นได้ว่าสัตว์ทั้งสี่ในวรรณคดีเรื่องอิเหนาจะแตกต่างไปจากพระราชนิพนธ์ไล่กันต์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตรงที่สัตว์สี่ชนิดประกอบด้วยราชสีห์ โค ช้าง และม้า ซึ่งมีท่อน้ำออกจากรากบริเวณสระอินดาชโดยรอบเขาไกรลาสจำลอง ส่วนวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ “นิราศนรินทร์” ประพันธ์โดยนายนิรินทรธิเบศร์ เป็นมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร (วังหน้า) ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ได้กล่าวถึงจามรีไว้ตอนหนึ่ง ความว่า

๑ นางทรายจามเรศรู้	รักชน
คือนุขสงวนงามตน	แต่น้อย
ตายองตอบตายล	ยวนเนตร นางเอย
โถมแม่บาดตาย้อย	อยู่พุ้นฉันทไค ๑-

(Sangsinchai, 2019, p. 1)

ขณะที่ใน “โคลงโลกนิติ” ฉบับประชุมจารึกวัดโพธิ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อพุทธศักราช ๒๓๗๔ ทรงมีพระราชดำริให้จารึกองค์ความรู้ในสรรพวิชาไว้ในจารึกศิลา ซึ่งได้กล่าวถึงจามรีไว้ตอนหนึ่ง ความเป็น

๑ จามรีชนช้อยอยู่	หยุดปลด
ชีพรักรักยศ	ยิ่งไซ้
สัตว์โลกซึ่งสมมติ	มีชาติ
ดูเยี่ยงสัตว์นั้นได้	ยศช้อยสรรเสริญ๑-

อีกเรื่องที่ปรากฏในประชุมจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามคือ “กลบทเบญจวรรณห่าสี” ของหลวงนายชาญภูเบศร์ ระบุว่า “น้องนับหน้าหนักนักกว่าเชษฐารักรอร่ามเรื่องรักหักให้ขาม จะช่างให้เข่งขึ้นทำกันความ เงามเงื่อนงดงามเหมือนจามรี”

วรรณคดีเรื่องต่อมาที่เอ่ยถึงจามรีในเนื้อหา ได้แก่ “พระมาลัยคำหลวง” เป็นวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา นิพนธ์โดยเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร เมื่อปีพุทธศักราช ๒๒๘๐ ทรงได้ต้นคำมาจากมาลัยสูตรภาษาบาลี สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งขึ้นในพม่ามากกว่าลังกาตามที่ตีความกัน เดิมใช้เป็นบทสวดในพิธีแต่งงานแต่ต่อมาได้ใช้สวดในงานศพ ได้กล่าวถึงเครื่องสูงเครื่องพัดโบกหลายประเภท กล่าวคือ

“พชนีพริ้งพรายพรรณ	บังสุรย์สรรพชุมสาย
จามรรายจามรี	วาลวิชนีแกว่งกวด”

ส่วนเรื่องราวเกียรติยศในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ได้กล่าวถึงจามรีในฐานะสัตว์พาหนะของยักษ์ไว้ในสมุดไทยเล่มที่ ๕๙ ความว่า”

**“โยธาทัฬหลวงลั่นสามารถ องอาจฤทธิ์แรงแข็งกล้า
ข่มหิงส์สิงห์เสือกิเลนลา เสี่ยงผาไลโตจามรี”**

วรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งที่แต่งขึ้นโดยสุนทรภู่ครูกวีสมัยรัตนโกสินทร์ คือ “สุจิตสอนหญิง” ที่เปรียบเทียบพฤติกรรมการรักษาร่างกายให้เหมือนกับตัวจามรีรักษาขนหางของตัวเอง ความว่า

**“ตั้งพฤษาต้องวายพัดโบก เขยื้อนโยกก็แต่กิ่งไม้ทั้งที่
จงบยับยังข้างใจเสียให้ดี เหมือนจามรีรู้จักรักษากาย”**

จากข้อมูลเกี่ยวกับจามรีกับสังคมและวัฒนธรรมไทยในมิติต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา วัฒนธรรม กล่าวคือ “ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม” (Cultural Diffusion Theory) เป็นการกระจายตัวของแบบแผนทางวัฒนธรรมจากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่อื่น เช่น ภาษา การแต่งกาย ศาสนา ฯลฯ สำหรับกรณีของการนำวัฒนธรรมการใช้นจามรีเข้ามาในประเทศไทยทั้งจากประเทศอินเดียและจีน ถูกนำเข้ามาด้วยเหตุผลเชิงศาสนา ความเชื่อ การประกอบพิธีกรรม วัฒนธรรมราชสำนักของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหลัก ซึ่งรูปแบบการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมี ๕ ลักษณะ ประกอบด้วย ลักษณะแรก การแพร่จากที่หนึ่งไปยังที่อื่นโดยวัฒนธรรมในที่เดิมยังคงมีพลังและแพร่ออกไปมีพลังในที่อื่นด้วย เมื่อนำมาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับกรณีศึกษานี้จะพบว่า วัฒนธรรมการใช้นจามรีที่ได้รับจากอินเดียและจีนไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะแค่เพียงประเทศไทยอย่างเดียวเท่านั้น แม้แต่ในประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เมียนมา กัมพูชา เวียดนาม รวมทั้งภูมิภาคอื่นๆในโลก เช่น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากการใช้นจามรีด้วยเช่นกัน

ลักษณะต่อมา คือ การแพร่แบบเปลี่ยนพื้นที่ โดยกลุ่มคนในวัฒนธรรมหนึ่ง ย้ายถิ่นอาศัยไปอยู่ในที่ใหม่ เมื่อวิเคราะห์จากกรณีของบทความวิชาการนี้จะพบว่าการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวอาหรับ เปอร์เซีย รวมทั้งชาวอินเดียในสยามนั้นมีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ด้วยเหตุผลทางการค้าหรือการอพยพย้ายถิ่นใดก็ตาม แต่ได้นำเอาความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีเข้ามาเผยแพร่ในสยามด้วยส่วนหนึ่ง

ลักษณะที่สาม เป็นการแพร่แบบลำดับชั้น เป็นการนำวัฒนธรรมของชนชั้นสูง แพร่ไปสู่ชนชั้นล่าง ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการนำวัฒนธรรมการใช้เส้นขนจามรีของไทยมาใช้ภายในราชสำนักจนก่อเกิดเป็นโบราณราชประเพณีที่มีขนจามรีเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการประกอบพิธีกรรม แล้วเผยแพร่ไปสู่ชนชั้นสูง พระบรมวงศานุวงศ์ อำมาตย์ราชบริพาร รวมทั้งชนชั้นนักบวชที่มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมโดยตรงด้วย

ลักษณะที่สี่ การแพร่ผ่านบุคคลซึ่งนำวัฒนธรรมติดตัวไปและเผยแพร่ไปสู่คนอีกคนหนึ่งแบบตัวต่อตัว ซึ่งผู้เขียนนึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีพระปรีชาสามารถด้านภาษาบาลีสันสกฤตและศึกษาวัฒนธรรมอย่างแตกฉาน ทำให้มีพระราชประสงค์ชำระและฟื้นฟูวัฒนธรรมการใช้พระแสงจามรีตามแบบอินเดียโบราณ ขึ้นมาในโบราณราชประเพณีอีกครั้ง โดยมีรับสั่งให้ขุนนางเดินทางไปยังประเทศอินเดีย เพื่อหาวัตถุดิบมาใช้ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์

และสุดท้าย การแพร่แบบมีตัวกระตุ้น เป็นการแพร่วัฒนธรรมผ่านบางสิ่งบางอย่าง หรืออาศัยความคิดบางอย่างเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ ซึ่งผู้เขียนมองว่าปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการเผยแพร่วัฒนธรรมการใช้เส้นขนจามรีในโบราณราชประเพณีของสังคมไทยได้ดีที่สุด คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งยังคงเป็นรากฐานทางสังคม และวัฒนธรรมที่สำคัญของไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน จึงมีการสืบทอดวัฒนธรรมภายในราชสำนักเรื่อยมา ถึงแม้ว่าพิธีกรรมเหล่านั้นจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ตั้งแต่สมัยโบราณกาล แต่วัฒนธรรมเหล่านั้นก็ยังคงสืบทอดและดำรงอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน (Duangwiset, 2017, p. 1)

Reference

- Bunprasirt, J. *Analysis of texts regarding oxen*. (Master's thesis). Graduate School, Architectural Heritage Management and Tourism (International Program) Silpakorn University, Bangkok, Thailand.
- Chantarasaro, S. (2016). *Tamnieb sattrawut jean*. [Chinese weapons]. Bangkok: Gypsy Printing.
- Chanthawit, N. (2004). Beliefs in the white elephant. *Vimanmek Journal*. 8 (3), 80-83.
- Chinnaphong, P. (2013). *Kromsil pei kreung kacharaporn*. [Fine Arts Department display of elephant ornaments]. Bangkok: Manager Printing.
- Choompol, P. (2016). *Karn sangkor prewatsart boklao nai somdejphanagchao Ramphaiphanni phaborromrachinee nai ratchakarn tee jed*. [Oral history synthesis in the reign of H.M. Queen Ramphaiphanni of King RAMA VII]. Bangkok: King Phajadhipok Museum, King Phajadhipok Institue.
- Duangwiset, N. (2017). *Karn phaekrajai tang wattanatham*. [Cultural Assimilation]. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation)
- Fine Arts Department. (2007). *Karn sang keuang kocharaporn*. [Elephant ornament making]. Bangkok: Fine Arts department.
- Fine Arts Department. (1977). *Chareug nai phatej Thai*. [Manuscripts in Thailand]. Bangkok: The national library.
- Fine Arts Department. (1995). *Pharatchapongsawadan rattanakosil ratchakarn tee sam Chao Phraya Thipakornwong*. [Chronicles of the Rattanakosin period: King RAMA III by Chao Phraya Thipakornwong]. Bangkok: Ministry of cultural.

- Fine Arts Department. (2007). *Phamuan phap prawatsatThai pharatchaphiti boromrajabhisek samai Rattanakosil*. [Thai historical image processing of the royal coronation ceremony in the Rattanakosin period]. Bangkok: National Archives of Thailand.
- Fine Arts Department. (2007). *Teaw muang Bhama*. [A journey in Myanmar]. Bangkok: Vajirayan Library.
- Fine Arts Department. (2009). *Pharatchaphitisibsongdeun pharatchanipol nai phabhatsomdejphai chilachomkaochaoyuhua*. [The twelve months royal ceremony writings of King RAMA VI]. Bangkok: Horrattanachai Printing.
- Junlaprom, J. (2017). *Karn pabpian rubbab rae khammai kong sanyalak monkkol jak samil Dvaravati teung Rattanakosil*. [Changes in form and meaning of sacred symbols from the Dvaravati to Rattanakosin Periods]. Bangkok: School of Humanities and Applied Arts, University of the Thai Chamber of Commerce
- Khamwang, A. (2017). *Satsada nai rubbab phamahakrasat hang satsana Sikh: phawatsat kwammai rae ongphakob* [The Sikh Guru in the form of the holy book history, meaning and composition (comparative explanation)]. Nakhonpathom: Center for Bharat studies, Research institute for languages and cultures of Asia, Mahidol University.
- Khaosod editorial department. (2017). *Wai phapratana jedsibjed chagwat*. [Paying respect to the principal Buddha image in 77 provinces]. Bangkok: Khaosod Printing.
- Kirdsiri, K. (2027) *Ngan phra man: sinlapasathapattayakam piawattisat lae watthanatham kiaonueang* [The Royal Cremetorium: Architecture, History, and Related culture]. Bangkok: Matichon Publishing.

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2016). *Phataipidok lemtee jeb phawinaipidok lem tee jed*. [Tipitaka and Vinaya, The Book of Discipline]. Bangkok: Department of Religious Affairs.
- Maneesai, C. (2005). *Samuthakhot Khamchan chuang tee tang samai ayuddhaya: witeekarn dan nuea reung*. [Ayutthaya portions of Samuthakhot Khamchan : Continuity]. Bangkok: The Journal of the Royal Institute of Thailand. Vol. 30 No. 3 Jul-Sep.
- Ministry of Education. (1988). *Mahawejsandonchadok chabab sibsam kan*. [The story of Gautama Buddha, 13 episodes edition]. Bangkok: Kurusapha Ladphao printing.
- Netniyom, S. (2016). *Kreungratchakakutthapan tang ha kong Thai lae Myanmar*. [Five royal regalia of Myanmar and Thailand]. Nakhon Pathom: Research Institute for Languages and Cultures of Asia.
- Ritpakdee, S. (2020). *Kuengkacharapornphasawej adulyadejbhahana keungphadan chanton samai rattanakosil nai ratchakarn tee kao*. [The elephant ornaments of Pha Savej Adulyadej Bhahana: The state elephant accessories in the Rattanakosin period of King Rama IX]. Bangkok: Treasury Department, Ministry of Finance.
- Ruengraklikit, C. (2016). *Panha khampuchapak bank kham nai reung Samutthakhot Kham Chan*. [Some Problems of Khmer Loanwords in Samutthakhot Kham Chan]. Bangkok: Thai language Department, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Sajjaphan, R. (2009). *Enau roi kaew chabab tod kham somboon*. [Enau: Completely prose edition]. Bangkok: Sathapornbooks Printing.
- Sangsinchai, T. (2019). *Chamari an wa Cha-Ma-Ri*. [Chamari read as Cha-Ma-Ri]. Bangkok: Dhammaserichon Printing.
- Saraphaivanich, B. (2017). *Kreung phakob pharatchaisariyayod samrab phamahakasat tee prakod nai pharatchabhiti borromrajabhisek nai*

- samai rattanakosil*. [The component of royal regalia used in the coronation in the Rattanakosin Period]. (Master's thesis). Graduate School, Silpakorn University, Bangkok, Thailand.
- Soomjinda, P. (2010). *Pik khamroo kreungmai chamrak benjaratchakakut-thaphan nai phipittaphansathanhangchat ramkhamham changwat sukhothai*. [The knowledge regarding royal regalia engraved wood plates in the Ramkhamhaeng National Museum, Sukhothai province]. Silpawattanatham Journal 10th August.
- Sriwattanasan, P. (2010). *Samroi kaosibhapi banteuk kong pinto lakthan phawatsatnipol rue niyai phachonpai*. [395 Years Pinto's Pérégrinação: an Account of Historiography or Adventurous Novel]. 48th National conference of Kasetsart University.
- Thongchua, P. (2016). *Kreungbancharatchakakutthaphan Phra Maha Phichai Mongkut*. [Royal Regalia: The Great Crown of Victory or "Phra Maha Phichai Mongkut"]. Bangkok: Muang Thai Life Assurance.
- Udomphol, P. (2013). *Belief, Tradition, Rite and Conservation of Thai Buffaloes: A Case Study of Farmers in the Don Pru Sub-District of the Si Prachan District In Suphanburi Province*. (Master's thesis). Graduate School, Sukhothai Thammathirat Open University, Bangkok: Thailand.
- Vajirayana. (1959). *Bunnawat Kham Chan rae subhasit isarayan*. [Bunnawat Kham Chan and Isarayan Proverbs]. Phanakorn: Runfreungtham.

“ความเป็นชาติไทย” ใน “โคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์^๑

Submitted date: 7 March 2019

Revised date: 13 March 2019

Accepted date: 21 March 2020

สุภัทธร แก้วพัตร^๒

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่ใช้การสื่ออุดมการณ์ใน “โคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” และศึกษาอุดมการณ์ในวาทกรรมดังกล่าวโดยศึกษาจากบทความแสดงความคิดเห็นที่พิมพ์ในหนังสือ “โคลนติดล้อ ของ อัครพาหุ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” เป็นบทความที่ตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๔๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการศึกษาพบว่า ในบทความดังกล่าวมีการใช้กลวิธีทางภาษาในการนำเสนออุดมการณ์ ๖ กลวิธี ได้แก่ ๑) การเลือกใช้คำศัพท์ ๒) การใช้อุปลักษณ์ ๓) การใช้สำนวน ๔) การใช้ถ้อยคำนัยผกผัน ๕) การใช้นามนัย และ ๖) การใช้นามปากกา กลวิธีทางภาษาทั้งหมดนี้ได้นำเสนอชุดความคิดต่าง ๆ ๑๒ ชุดความคิด ได้แก่ ๑) ชุดความคิดเกี่ยวกับชาติและสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับชาติ ๒) ชุดความคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ๓) ชุดความคิดเกี่ยวกับความเป็นหญิงและชาย ๔) ชุดความคิดเกี่ยวกับรัฐและประชาชน ๕) ชุดความคิดเกี่ยวกับเมืองและชนบท ๖) ชุดความคิดเกี่ยวกับคนจน ๗) ชุดความคิดเกี่ยวกับชาติพันธุ์อื่น ๘) ชุดความคิด

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ใน “โคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” : การศึกษาตามแนว วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์” ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

^๒ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

เกี่ยวกับผู้ใหญ่และผู้น้อย ๙) ชุดความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ๑๐) ชุดความคิดเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองที่ดี ๑๑) ชุดความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนา ๑๒) ชุดความคิดเกี่ยวกับความเป็น “พวกเรา” “พวกเรา” จากชุดความคิดทั้งหมดนี้สามารถสื่ออุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในวาทกรรมดังกล่าวได้ ๓ อุดมการณ์ คือ ๑) อุดมการณ์ “ราชาธิปไตย” ๑) อุดมการณ์ “ชาตินิยม” และ ๓) อุดมการณ์ “ปิตาธิปไตย” วาทกรรมนี้ได้นำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นชาติไทย” เพื่อต้องการให้คนไทยมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ในขณะที่สภาพสังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุคการปกครองแบบประชาธิปไตย

คำสำคัญ: ภาษา, อุดมการณ์, วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

“Thainess” in “CLOGS ON OUR WHEELS, OUR CLOGGED UP WHEELS, AND THE OTHER RELATED STORIES” : A study of the relationship between language and ideology

Suphat Kaewphat^๙

Abstract

This article aims to analyze the ideological linguistic strategies in “Clogs on Our Wheels, Our Clogged up Wheels, And the Other Related Stories”, and to analyze the discourses through critical articles in the book written by Asawabhahu “Clogs on Our Wheels, Our Clogged up Wheels, And The Other Related Stories”, published in 1915 during the reign of King Rama VI. Results of the study indicated that six linguistic strategies were used to present ideology: 1) lexical selection; 2) metaphor; 3) idioms; 4) verbal irony; 5) metonymy; and 6) pseudonym. These linguistic strategies presented 13 mindsets: 1) nationality mindset; 2) monarchy mindset; 3) gender mindset, male and female; 4) state and people mindset; 5) city and rural mindset; 6) poverty mindset; 7) ethnic groups mindset; 8) senior and junior mindset; 9) democracy mindset; 10) good population mindset; 11) Buddhism mindset; 12) ‘Theirs’ and ‘Us’ mindset; and 13) parents mindset. These mindsets show three latent ideologies in the discourse: 1) monarchy; 2) nationalism; and 3) paternalism. These discourses demonstrate ideas about Thainess to make Thai people loyal to the concept

^๙ A lecturer in Department of Thai for Communication, Faculty of Humanities and Social Sciences, Udonthani Rajabhat University

of Nation, Religion and Monarch because the situation of Thailand, both inside and outside the country, was transforming into a new regime, democracy.

Keywords : Language, Ideology, Critical Discourse Analysis (CDA)

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถในหลายด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอักษรศาสตร์และวารสารศาสตร์ บทพระราชนิพนธ์ของพระองค์นั้นได้สะท้อนถึงแนวพระราชดำริและแนวพระทัศนะที่กว้างไกล ทั้งนี้เกิดจากการที่ทรงได้รับการศึกษาจากประเทศทางตะวันตก และมีความมีพระวิริยะอุตสาหะในการแสวงหาความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนการที่ได้ซึมซับแนวพระราชดำริของพระบรมราชชนกอันเนื่องมาจากความใกล้ชิดในเบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทพระราชนิพนธ์ด้านวารสารศาสตร์ได้แสดงให้เห็นประจักษ์ว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักหนังสือพิมพ์ และทรงเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองมากขึ้น โดยที่พระองค์ทรงใช้พระนามแฝงในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องการเมืองผ่านหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลซึ่งเป็นเครื่องมือในการแสดงความคิดเห็นที่สำคัญมากในสมัยนั้น

ตามที่ Tiwanit (1988) กล่าวว่า “การขัดแย้งกับ **“อศฺวพาหุ”** ใครก็ยอมทำได้ เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล็งเห็นคุณประโยชน์ที่จะส่งเสริมกิจการหนังสือพิมพ์ให้เป็นเวทีแห่งการแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองของทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายประชาชน พระองค์ทรงอยู่ฝ่ายบริหารในฐานะสูงสุดคือ พระมหากษัตริย์องค์พระประมุขของประเทศ แต่ในกิจการหนังสือพิมพ์แล้วพระองค์ก็ทรงเป็นเพียงอศฺวพาหุ นักเขียนบทความหนังสือพิมพ์คนหนึ่งเท่านั้น โดยมิได้ทรงไกรธเคืองผู้ตอบโต้แต่อย่างใดเลย พระราชจริยวัตรประการนี้ของพระองค์นั้นว่าทรงเป็นกษัตริย์นักหนังสือพิมพ์โดยแท้จริง” ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักหนังสือพิมพ์ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านสามัญชน เขียนบทความโต้แย้งกับพระองค์ได้อย่างมีเสรีภาพอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ดังนั้นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะมีความงามทางด้านวรรณศิลป์แล้วยังมีความน่าสนใจในด้านเนื้อหาที่แฝงไว้ด้วยความคิดที่พระองค์ต้องการสื่อให้ประชาชนของพระองค์ได้รับรู้ โดยเฉพาะในสมัยนั้น

มีการตื่นตัวในเรื่อง “ลัทธิชาตินิยม” กันมาก งานเขียนต่าง ๆ จึงมีการแทรกเนื้อหาและแฝงความคิดในเรื่องของ “ชาตินิยม” ไว้ด้วย ดังที่ Wathakan (1969) กล่าวว่า “ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ที่เราอาจกล่าวได้ว่า ทรงเป็นพระบิดแห่งลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย บทพระราชนิพนธ์ พระบรมราโชวาท และพระราชกรณียกิจทั้งหลาย เป็นการปลุกให้ชาวไทยตื่นตัวกันเรื่องชาติ ให้แลเห็นความสำคัญของชาติ และคุณค่าแห่งความเสียสละเพื่อชาติ ตั้งแต่นั้นมาลัทธิชาตินิยมก็ปลูกฝังอย่างดีในประเทศไทย”

เมื่อศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาตามแนววรรณคดีที่ศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ โดยนำแนวคิดทฤษฎีทางด้านวรรณศิลป์มาศึกษาและวิเคราะห์ตีความ เช่น Supanvanit (1999) ศึกษาเรื่อง “ภาษาเพลงรักจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” นอกจากนี้งานวิจัยที่ใช้กับตัวบทอื่นในการวิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยทางด้านรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ นิติศาสตร์ และนิเทศศาสตร์ งานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ เช่น Gatkamon (1974) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) Bunyasathit (2014) ศึกษาเรื่อง “การตอบโต้และตอบสนองต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบตะวันตกของเจ้านายฝ่ายใน ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔-พ.ศ. ๒๔๖๘)” Nonthawat (1990) ศึกษา “ประวัติศาสตร์และการเมืองสมัยรัชกาลที่ ๔-๗ ก่อนประชาธิปไตยจะมาถึง : ที่มาของประชาธิปไตยก่อนปิดฉากสมบูรณาญาสิทธิราชย์” งานวิจัยทางด้านนิเทศศาสตร์ เช่น Phamuthphisai (1989) ศึกษาเรื่อง “ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนปฏิวัติ ๒๔๗๕ : ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์” Charoenthansakul (1999) ศึกษาเรื่อง “แนวทางการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมผ่านหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับรัฐบาลในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม”

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า งานวิจัยข้างต้นส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาทางด้านนิเทศศาสตร์ สังคมและประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการศึกษาโดยอาศัยข้อมูลทาง

ประวัติศาสตร์และนำเสนอแนวคิดทางด้านชาตินิยม แต่งานวิจัยที่เกี่ยวกับกลวิธีทางภาษาที่มีความสัมพันธ์กับอุดมการณ์นั้นยังไม่มีผู้ใดศึกษา ซึ่งในการศึกษากลวิธีทางภาษาเป็นสิ่งที่น่าสนใจและสำคัญมาก เพราะการศึกษากลวิธีทางภาษาจะทำให้เข้าใจตัวบท และทำให้เข้าใจสังคมมากขึ้นด้วย ภาษาที่ใช้ในแต่ละสมัยนั้นมีมิติทั้งทางด้านภาษาและทางด้านสังคม ผลของการใช้ภาษาสามารถแสดงให้เห็นความคิดที่อยู่เบื้องหลังภาษานั้น ๆ ทำให้เห็นถึงอำนาจ และอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ด้วย

ดังนั้นการศึกษาวาทกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้เห็นความคิดที่อยู่เบื้องหลังภาษาที่ปรากฏในบทความนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทความ “โคลนติดล้อ” ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นบทความที่เน้นให้เห็นถึงแนวทางในการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมประเทศต่าง ๆ ดังที่ Tiwanit (1988. p. 71) กล่าวว่า “บทความนี้เป็นการชี้แนะแนวทางพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยดูรูปแบบจากอารยประเทศ แต่ให้รักษาความเป็นตัวของตัวเองไว้ให้มากที่สุด” ในขณะเดียวกันในสมัยนั้นหนังสือพิมพ์ได้มีอิสระเสรีในการแสดงความคิดเห็นจึงได้มีการเขียนโต้แย้งบทความ “โคลนติดล้อ” โดยใช้ชื่อบทความว่า “ล้อติดโคลน” ใช้นามปากกาว่า “โค่นทวิศาล” ทำให้เกิดการแสดงความคิดเห็นอย่างรุนแรงจนกลายมาเป็นสงครามปากกาในยุคสมัยนั้น จะเห็นได้ว่าสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดความเห็นโต้แย้งเหล่านี้ คือ การแสดงความคิดเห็นในบทความ โดยการสื่อความคิด ต่าง ๆ ผ่านตัวบท ดังนั้นการศึกษาวาทกรรมจึงไม่ใช่การศึกษาเพียงรูปภาษาที่ปรากฏ แต่ศึกษาบริบททางสังคมที่สะท้อนจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ด้วย

เมื่อศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาตามแนวทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์พบว่า มีงานวิจัยที่หลากหลาย เช่น นักรัฐศาสตร์ นักนิเทศศาสตร์ และนักภาษาศาสตร์ ในที่นี้จะกล่าวถึงการศึกษาในแนวภาษาศาสตร์ ได้แก่ การศึกษาของ Hongladarom (2000) ศึกษาปริเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ Panpothong (2007) ศึกษาเรื่อง “Discourse of Plastic Beauty : A Critical Analysis of Cosmetic Surgery Ads in Thai” Kaewphat (2016) ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและ

หนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่น : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์” จากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า งานวิจัยที่เกี่ยวกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ และจะเลือกศึกษากลุ่มหรือเหตุการณ์ที่น่าสนใจในสังคมไทย นอกจากนี้จะเห็นว่า งานวิจัยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาวาทกรรมกระแสหลัก ส่วนงานในลักษณะวาทกรรมการแข่งขันทันนั้นเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าการศึกษาวาทกรรมที่มีลักษณะการโต้แย้งกันนั้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจ และเป็นวาทกรรมที่ยังมีผู้ศึกษาไม่มาก โดยเฉพาะวาทกรรมที่เป็นการศึกษาข้อมูลภาษาเก่า นอกจากนี้ยังไม่มีผู้ใดศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีทางภาษาในการนำเสนออุดมการณ์ใน “โคลนติดล้อ” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และบทความที่มีการโต้ตอบบทความนี้คือ “ล้อติดโคลน” โดยเฉพาะในการศึกษาวาทกรรมที่มีลักษณะการแข่งขันทันของคนสองกลุ่มคือกลุ่มคนที่เห็นด้วยกับบทความ “โคลนติดล้อ” และกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วยกับบทความ “โคลนติดล้อ”

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวาทกรรมดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการสื่ออุดมการณ์ใน “โคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” และศึกษาอุดมการณ์ที่ปรากฏ

วิธีการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากบทความแสดงความคิดเห็นที่พิมพ์ในหนังสือ “โคลนติดล้อของอัศวพาหุ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” โดยมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระบรมราชานุสรณ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ แบ่งกลุ่มข้อมูลออกเป็น ๒ กลุ่มด้วยกันคือ ๑) บทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์และหนังสือพิมพ์ไทย และ ๒) บทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพ เดลิเมล์ โดยใช้เกณฑ์ในการจำแนกคือ หนังสือพิมพ์ที่เป็นของรัฐบาล คือ หนังสือสยามออบเซอร์เวอร์, หนังสือพิมพ์ไทย และหนังสือพิมพ์ที่เป็นของเอกชน คือ หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เดลิเมล์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หนังสือพิมพ์	บทความ	ผู้เขียน	วันที่ตีพิมพ์
หนังสือพิมพ์ สยามออบ เซอร์เวอร์ / หนังสือพิมพ์ไทย	โคลนติดล้อ	อัสวพาหุ	๒๘ เมษายน- ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘
	ตอบล้อติดโคลน	โคอุศุกราช	๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘
	กวาดโคลนจากล้อ	วัชร	๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๘
	จดหมาย	โคอุศุกราช	๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘
	จดหมาย	อัสวพาหุ	๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘
	ประเพณีแต่งงาน	คนไทย	๑ มิถุนายน ๒๕๕๘
	กวาดโคลนจากล้อ	วัฒน์	๒ มิถุนายน ๒๕๕๘
หนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯ เดลิเมล์	ล้อติดโคลน	ไคนันทวิศาล	๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘
	ล้อติดโคลน	ไคนันทวิศาล	๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘
	ล้อติดโคลน	ไคนันทวิศาล	๒ มิถุนายน ๒๕๕๘
	บทบรรณาธิการ	บรรณาธิการ	๕ มิถุนายน ๒๕๕๘
	ล้อติดโคลน	ไคนันทวิศาล	๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๘

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและอุดมการณ์ตามแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น ๓ ส่วน คือ ๑) การวิเคราะห์องค์ประกอบวาทกรรมตามกรอบทฤษฎีชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร ๒) กลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการนำเสนออุดมการณ์ และ ๓) อุดมการณ์ที่แฝงในโคลนติดล้อล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง

กรอบแนวคิดที่นำมาวิเคราะห์ข้อมูล

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาคือ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) Fairclough (1995) ได้อธิบายเกี่ยวกับ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis หรือ CDA) สรุปความได้ว่า คือ การศึกษา

เพื่อให้เข้าใจลักษณะทางวาทกรรมในด้านการผลิตและเผยแพร่ รวมถึงรูปแบบของภาษาที่ใช้ และวิเคราะห์ต่อไปว่า วาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นนั้น ควบคุมจิตใจและการกระทำของผู้คนในสังคมได้อย่างไร และส่งผลกระทบต่อบุคคลโดยรวม เช่น ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม หรือโน้มน้าวให้เกิดความคิดหรือการกระทำใด ๆ จากการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดทำให้เห็นว่า การศึกษาวิเคราะห์เชิงวิพากษ์จำเป็นต้องศึกษาทั้งภาษาและบริบท เพื่อให้เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษา และความหมายที่ภาษาสื่อออกมา

จากแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ดังที่ได้กล่าวมานี้ เห็นได้ว่าแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาที่สัมพันธ์กับภาพตัวตน โดยที่ภาษานั้นเป็นภาษาที่ใช้จริงอยู่ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำแนวทางการศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในเรื่องของกรอบมิติทั้งสามของวาทกรรมของ Fairclough (1995) ที่ได้เสนอกรอบที่ใช้ในการวิเคราะห์วาทกรรมว่า วาทกรรมประกอบด้วย ๓ มิติ คือ ตัวบท (Text) หมายถึง ถ้อยคำ หรือข้อเขียน ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ทั้งที่เป็นวัจนภาษาและอวัจนภาษา พยางค์ คำ ประโยค รวมทั้งรูปแบบของวาทกรรมที่ต่างเรียงร้อยเข้าด้วยกัน การวิเคราะห์ตัวบททำได้โดยการวิเคราะห์ รูปแบบภาษาในระดับต่างๆที่ปรากฏในตัวบท วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (Discursive Practice) เป็นการวิเคราะห์กระบวนการสร้าง/ผลิตตัวบท (Text Production) ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร มีการถ่ายทอดอย่างไร และวิเคราะห์การรับตัวบทหรือการบริโภคตัวบท (Text Consumption) รวมทั้งช่องทางการสื่อสาร และวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural Practice) เป็นการวิเคราะห์บริบทที่ส่งผลให้เกิดวาทกรรม เช่น ปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง ในแง่ที่ว่าตัวบทที่เกิดขึ้นนั้นอยู่ในบริบทลักษณะใด สัมพันธ์กับการผลิตและบริโภคตัวบท และอิทธิพลที่ตัวบทมีต่อสังคมและวัฒนธรรม การวิเคราะห์ทั้งสามองค์ประกอบนี้ไม่ได้แยกขาดจากกัน แต่จะคาบเกี่ยวเชื่อมโยงกัน ในการวิเคราะห์สถานการณ์การสื่อสารนี้ ชี้ให้เห็นว่าตัวบทไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างโดดเดี่ยว แต่ถูกล้อมกรอบด้วยวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมตามลำดับ หรืออธิบายได้ว่าบริบททางสังคมวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการผลิตและบริโภคตัวบท ทำให้ตัวบทถูกผลิตออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังนั้นเมื่อจะต้องวิเคราะห์ตัวบทหนึ่ง ๆ จะต้องทำความเข้าใจปัจจัยซึ่งเป็นที่มาของตัวบทด้วย ซึ่งในบทความนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ทั้งสามมิติ เพื่อให้เห็นอุดมการณ์ที่ปรากฏอย่างรอบด้าน

ขั้นตอนการสรุปผลและอภิปรายผล

สรุปและอภิปรายผลการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและอุดมการณ์สังคมใน “โคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” โดยเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของผลการวิจัยกับงานวิจัยที่วิเคราะห์อุดมการณ์สังคมตามแนวทฤษฎีวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เช่นเดียวกัน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ๑) วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมของบทความโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง ๒) กลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการนำเสนออุดมการณ์ในโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง และ ๓) อุดมการณ์ที่แฝงในโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง

๑. วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมของบทความโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง

จากการศึกษาตามแนวทฤษฎีวิเคราะห์เชิงวิพากษ์พบว่า แนวคิดทางภาษาศาสตร์ที่ช่วยในการวิเคราะห์ปริบทในงานวิพากษ์ได้เป็นอย่างดี คือ แนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร บลอร์และบลอร์ (Bloor and Bloor, 2007 cited in Panpothong, 2007, p. 121) ได้เสนอรายการส่วนประกอบของปริบทให้แก่วาทกรรมวิเคราะห์ใช้เป็น “checklist” เมื่อศึกษาปริบท รายการดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบ SPEAKING ของ Hymes (1974) ที่ได้เสนอกรอบที่ใช้วิเคราะห์ปริบทแวดล้อมภาษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารไว้ มีองค์ประกอบ ๘ ประการ ได้แก่ ฉาก (Setting/ Scene) ผู้ร่วมเหตุการณ์ (Participants) จุดมุ่งหมาย (Ends) การลำดับวัจนกรรม (Act Sequence) น้ำเสียง (Key) เครื่องมือ (Instrumentalities) บรรทัดฐานของปฏิสัมพันธ์และการตีความ (Norms of Interaction and Interpretation) และประเภทการสื่อสาร (Genre) สามารถสรุปเป็นคำว่า SPEAKING กรอบแนวคิดนี้มุ่งวิเคราะห์ภาษาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การใช้ภาษาต่างหน้าที่ต่างเหตุการณ์ ต่างสังคม ดังนั้นการที่จะเข้าใจการสื่อสารได้อย่างชัดเจนจึงต้องทำความเข้าใจพฤติกรรมโดยรวมของการสื่อสารและองค์ประกอบในการสื่อสารด้วย

ดังนั้นในบทความนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์มิติทางด้านวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมของ บทความโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง จากการศึกษางานของ Fairclough (1995) พบว่าการวิเคราะห์วาทกรรมหนึ่ง ๆ มีประเด็นมุ่งเน้นอยู่ ๒ ประการ คือ ๑) กระบวนการผลิตและกระจายตัวบท และ ๒) กระบวนการบริโภคและตีความตัวบท ดังนั้นในการวิเคราะห์ วาทกรรมในบทความนี้ผู้วิจัยจะประมวลผลการวิเคราะห์เพื่อสรุป ให้เห็นวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมทั้งสองส่วน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) กระบวนการผลิตและกระจายตัวบท จากการศึกษาพบว่า บทความโคลน ติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง ส่วนที่สำคัญคือ **ฉาก** คือ หนังสือพิมพ์ สยามออบเซอร์เวอร์ และหนังสือพิมพ์กรุงเทพ เดลิเมล์ ซึ่งหนังสือพิมพ์สยาม ออบเซอร์เวอร์ ได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐบาล และเป็นศูนย์กลางการนำเสนอข่าว ของรัฐบาล เป็นหนังสือพิมพ์หลวง เป็นสัญลักษณ์ของรัฐบาล การแสดงความคิดเห็น จึงเป็นไปเพื่อการสนับสนุน รัฐประศาสน์นโยบาย ในขณะที่หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เดลิเมล์ เป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้รับความนิยมและเชื่อถือจากประชาชนมากที่สุด และเป็น หนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านที่มีอิทธิพลมาก มีข้อเขียนที่โจมตีรัฐบาลอย่างถึงแก่น บทความส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอปัญหาอันเนื่องมาจากการบริหารงานของรัฐบาล โดยมี**ผู้ร่วมเหตุการณ์** ได้แก่ ผู้ส่งสาร คือ ผู้เขียนบทความในหนังสือพิมพ์ทั้งสองเล่ม และมี**จุดมุ่งหมาย**เพื่อแสดงความคิดเห็นวิจารณ์หลักของบทความ คือ การแสดง ความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ ใช้คำเสียงจริงจังและแบบเป็นกันเอง สื่อสารด้วย ภาษาเขียนเพราะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์

๒) กระบวนการบริโภคและตีความตัวบท พบว่า **ผู้ร่วมเหตุการณ์** ได้แก่ **ผู้รับสาร** คือ กลุ่มข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ ๖ และประชาชนที่มีการศึกษาซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยในประเทศไทยในสมัยนั้น ดังนั้นจึงถูกตีความได้ว่า วาทกรรมที่นำเสนอ นั้นเป็นความจริงในระดับหนึ่ง เพราะผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความรู้ มีอำนาจในการบริหาร ประเทศ และมีสถานภาพเป็นประมุขของประเทศ ถึงแม้จะใช้นามปากกา แต่ผู้อ่านก็รู้ว่าผู้ส่งสารเป็นผู้ใด และผู้เขียนต้องการโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านเชื่อและปฏิบัติตาม

จากการศึกษาองค์ประกอบการสื่อสารในบทความดังกล่าวเพื่อวิเคราะห์วิถี ปฏิบัติทางวาทกรรมตามแนวการศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ สามารถสรุปได้ว่า “บทความโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” เป็นวาทกรรมที่มีอำนาจ

เหนือผู้บริโภคทางวาทกรรม สามารถเข้าถึงกลุ่มคนที่มีอำนาจในสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ ๖ โดยผลิตและการดำเนินกิจกรรมของรัฐ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน

๒. กลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการนำเสนออุดมการณ์ในโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า กลวิธีทางภาษาที่นำเสนออุดมการณ์ “ความเป็นชาติไทย” ในโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง มีการเลือกใช้กลวิธีทางภาษาที่นำเสนออุดมการณ์ “ความเป็นชาติไทย” ที่พบมี ๖ กลวิธี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ การเลือกใช้คำศัพท์

การเลือกใช้คำศัพท์เป็นกลวิธีที่มีความสำคัญมากที่สุดใน การประกอบสร้างชุดความคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติไทย เนื่องจากการเลือกใช้คำศัพท์สามารถเน้นย้ำหรือลดน้ำหนักภาพความคิด ตลอดจนอารมณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์หนึ่ง ๆ ได้ จากการศึกษาพบว่า หนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับเลือกใช้คำศัพท์เพื่อแสดงความคิดเห็นในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ ๑) การเลือกใช้คำศัพท์เพื่ออ้างถึงคนไทย และ ๒) การเลือกใช้คำศัพท์เพื่ออ้างถึงคนต่างชาติ

๑) การเลือกใช้คำศัพท์เพื่ออ้างถึงคนไทย

การเลือกใช้ คำศัพท์เพื่อสื่อถึงคนไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในข้อมูล ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงคนไทย และการเลือกใช้คำศัพท์บรรยายพฤติกรรมของคนไทย จากข้อมูลพบว่าการเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทความและมีส่วนในการนำเสนออุดมการณ์ ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงพระมหากษัตริย์ การใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงข้าราชการ และการใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงประชาชน การเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงคนไทย จะเป็นการเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทความและมีส่วนในการนำเสนออุดมการณ์ ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงพระมหากษัตริย์ การใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงข้าราชการ และการใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงประชาชน

- การใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์

การใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์ พบว่า ในหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์จะใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์ด้วยความเคารพว่า “พระมหากษัตริย์” “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” “พระองค์” “สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน” “ภูบาล” “อิศวรศรี” นอกจากนี้จะใช้ถ้อยคำที่ระบุว่าพระมหากษัตริย์คือเจ้าประเทศ จะเห็นได้จากการใช้คำว่า “เจ้าของบ้าน” การที่เลือกใช้คำเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความคิดของผู้เขียนว่า พระมหากษัตริย์คือประมุขของประเทศ ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนเจ้าของประเทศ เจ้าของแผ่นดิน การใช้คำที่สื่อถึงพระองค์จึงเต็มไปด้วยความเคารพ

ในขณะที่ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์ที่หลากหลาย มีทั้งการใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์ด้วยความเคารพ ได้แก่ “พระมหากษัตริย์” “พระเจ้าแผ่นดิน” “เจ้าแผ่นดิน” “พระองค์ท่าน” การที่ใช้คำศัพท์เหล่านี้ในการสื่อถึงพระมหากษัตริย์นั้นเป็นการใช้คำศัพท์ตามแบบแผนนิยมในการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ แต่หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ยังมีการเลือกใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า นำมาใช้เพื่อสื่อถึงพระมหากษัตริย์ด้วย ได้แก่ “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ในที่นี้สามารถตีความได้สองลักษณะคือ ผู้เขียนยกย่องพระมหากษัตริย์เทียบเท่าองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า กับอีกนัยหนึ่งเป็นการประจบประชันพระมหากษัตริย์ว่าทำตนเสมอเหมือนพระพุทธเจ้าที่คอยสั่งสอนสัตว์โลก

นอกจากนี้ยังมีการนำชื่อตัวละครในวรรณคดีมาใช้เพื่อสื่อถึงพระมหากษัตริย์ด้วย ได้แก่ “ทศกรรฐ์” “ทศเศียร” ซึ่งเป็นตัวละครในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เขียนมิได้เลือกใช้คำศัพท์ที่เป็นตัวละครเอก “พระราม” เพื่อสื่อถึงพระมหากษัตริย์ แต่กลับเลือกใช้คำศัพท์ที่เป็นตัวละครฝ่ายตรงกันข้ามกับตัวละครเอก คือ “ทศกรรฐ์” แทน ทั้งนี้ผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์มิใช่ “พระราม” ที่เป็นตัวละครที่มีเมตตา เป็นตัวเอกของเรื่อง แต่กลับเป็นตัวร้ายที่มีจิตใจตรงกันข้ามกับตัวละครเอก

อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่พึงระวังในสังคมไทย แต่ปรากฏว่าผู้เขียนสามารถเลือกใช้คำศัพท์ที่แสดงถึง

ความจงรักภักดีของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ในขณะเดียวกันเป็นการ
ประชดประชันเสียดสีพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน เช่น การเลือกใช้คำว่า “พระเจ้าชวิต”
ที่ต้องการสื่อว่า พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของชวิต แต่ผู้เขียนกลับเลือกที่จะใช้คำว่า
“พระเจ้าชวิต” เพื่อเพิ่มน้ำหนักของความหมายของคำว่า เป็นยิ่งกว่าเจ้าของชวิต

- การใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงกลุ่มข้าราชการ

การเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงกลุ่มข้าราชการ พบว่า ในหนังสือพิมพ์
สยามออบเซอร์เวอร์ มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงกลุ่มข้าราชการ ๒ ลักษณะคือ กลุ่มที่
เป็นข้าราชการรุ่นใหม่ และข้าราชการทั่วไป กลุ่มแรกจะเป็นกลุ่มนักเรียนที่เรียนจบจาก
ต่างประเทศแล้วเข้ามารับราชการ มีการใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงกลุ่มคนเหล่านี้ ได้แก่ “พวก
หนุ่ม ๆ” “พวกนักเรียนเหล่านี้” “พวกนักเรียนยุคแรก” “หมู่คนไทยสมัยใหม่” “คนไทยสมัย
ใหม่ชั้นสูง ๆ” “คนหนุ่มสมัยใหม่ชั้นสูงๆของเรา” “คนชั้นหนุ่ม ๆ” “พวกหนุ่ม ๆ ของเรา”

กลุ่มที่สองจะเป็นกลุ่มข้าราชการทั่วไป มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อ
ถึงข้าราชการ ได้แก่ “ราชการ” “รัฐบาล” “ข้าราชการ” “กองทัพของพระองค์ท่าน”
“ข้าราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” “ฝ่ายรัฐบาล” “ทางราชการ” “เสมียน”
“เจ้าพนักงาน” นอกจากนี้มีการเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ด้วย ได้แก่
“คนที่อยู่ในตำแหน่งสูงๆ” “คนชั้นผู้ใหญ่” “คนใหญ่คนโต” “ผู้อุปถัมภ์” “ผู้ใหญ่” อย่างไรก็ตาม
ก็ตามผู้เขียนยังได้เลือกใช้คำศัพท์ที่กล่าวถึงกลุ่มข้าราชการที่มีบทบาทในสื่อสิ่งพิมพ์ว่า
เป็นกลุ่มคนที่มีความคิดมีสติปัญญา ได้แก่ “ท่านผู้มีความคิด” “ผู้ทำงานด้วยปากกา”
“ท่านผู้มีสติปัญญาความคิด”

ส่วนหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ มีการเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อ
ถึงกลุ่มข้าราชการฝ่ายใน ว่าเป็นกลุ่มคนที่มีบุญวาสนา มียศถาบรรดาศักดิ์ และรักกลุ่ม
ของตน คำศัพท์ที่เลือกใช้ ได้แก่ “ผู้มีวาสนา” “ท่านที่มีเงินทอง” “ผู้ใหญ่” “ผู้มีบุญวาสนา
มาก” “พวกที่มีบุญวาสนามาก” “ผู้มีอำนาจวาสนา” “พวกเจ้าคุณ” “เจ้าคุณ” “คนที่มีบุญ
วาสนามาก” “ผู้ที่มียศบรรดาศักดิ์วาสนา” “ผู้มีวาสนา”

นอกจากนี้มีการสื่อถึงกลุ่มข้าราชการทั่วไป มีการเลือกใช้คำศัพท์
ที่สื่อถึงข้าราชการ ได้แก่ “ทหารของทศกรรฐ์” “ทหารของทศเศียร” “เจ้าพนักงาน”

“เจ้าหน้าที” และเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงกลุ่มคนที่เห็นด้วยกับความคิดของ “อัครพาทู” ว่าเป็นกลุ่มคนที่มั่นใจข้างประจบสอพลอ คำศัพท์ที่นำมาใช้ ได้แก่ “ผู้ใกล้ชิด” “ข้างสอพลอ” “พวกสอพลอ” “พี่เลี้ยง” “คนพวกนี้” “คนจำพวกนั้น” “ข้างอัครพาทู”

- การใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงประชาชน

การเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงประชาชน พบว่า ในหนังสือพิมพ์สยาม ออบเซอร์เวอร์ มีการเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงประชาชนว่าเป็นข้าแผ่นดินของพระมหากษัตริย์ มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงประชาชนได้แก่ “ท่านทั้งหลาย” “ชาวเรา” “เรา” “ผู้เป็นไทย” “คนไทยเรา” “เราคนไทย” “คนร่วมชาติ” “ชาวเมืองร่วมชาติของเรา” “คนของเรา” “หมู่ชน” “เราผู้เป็นไทยแท้” “พลเมืองแห่งชาติไทย” “หมู่คนไทย” “ข้าละออ ธงสีพระบาททั้งปวง” “ประชาชนของพระองค์” “สหายผู้ร่วมชาติ” “สหายของข้าพเจ้า” “ท่านผู้เป็นไทยทั้งหลาย” “ราษฎร” “สาธารณชน” “สาธารณชนทั่วไป” “ผู้ร่วมชาติ” “สหายไทย” “พลเมือง” “สามัญ” “บรรดาชายหญิงทุก ๆ ชั้น” “ท่านผู้เป็นสาธารณชน”

ส่วนหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ มีการเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงประชาชนว่าเป็นคนไทยอาศัยอยู่ในประเทศไทย มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงประชาชนได้แก่ “คนไทย” “คนร่วมชาติ” “มนุษย์เมืองไทย” “มนุษย์” “ราษฎร” “สาธารณชน” “ชาวเรา” “คนในประเทศสยาม” “สาธารณชนทั่วไป” นอกจากนี้ยังเลือกใช้คำศัพท์ที่บ่งบอกว่าประชาชนเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะต่ำเป็นชนชั้น โพร ทาส และเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีอำนาจวาสนา ได้แก่ “โพร” “ผู้น้อย” “ผู้ที่มีวาสนาน้อย” “ผู้มีวาสนาน้อย” “คนมีวาสนาน้อย” “ทาส” “ทาสพระมหากษัตริย์” “โพรฟ้า” “ทาสของพระเจ้าแผ่นดิน” “โพรฟ้าข้าแผ่นดิน” “โพรฟ้าข้าแผ่นดินของพระมหากษัตริย์”

- การใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงประเทศไทย

การใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงประเทศไทย พบว่า หนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับ ทั้งสยามออบเซอร์เวอร์ และกรุงเทพฯ เดลิเมล์ ต่างก็เลือกใช้คำศัพท์ในกลุ่มเดียวกัน เพื่อสื่อถึงประเทศไทยได้แก่ ราชอาณาจักร พระราชอาณาจักร บ้านเกิด เมืองนอน พื้นเมืองเรา ชาติไทย บ้านเมือง เมืองเรา เมืองไทย บ้านเมืองของเรา

ประเทศสยามของเรา ชาตินี้เรา ชาตินี้ เมืองไทยของเรา ประเทศเรา ประเทศบ้านเมือง
ของข้าพเจ้า ขนชาติของท่าน ชาตินี้ที่รุ่งเรือง บ้านของข้าพเจ้า ประเทศสยาม แดนไทย
บ้านเมือง ชาติของเรา ประเทศของเรา ประเทศสยาม กรุงเทพมหานคร

การเลือกใช้คำศัพท์เพื่อบรรยายพฤติกรรมคนไทย ในที่นี้จะเป็นการเลือก
ใช้คำศัพท์เพื่อบรรยายพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทความและมีส่วนใน
การนำเสนออุดมการณ์ ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์บรรยายพฤติกรรมพระมหากษัตริย์
และการใช้คำศัพท์บรรยายพฤติกรรมข้าราชการ

- บรรยายพฤติกรรมพระมหากษัตริย์

การเลือกใช้คำศัพท์ในการบรรยายพฤติกรรมของพระมหากษัตริย์
ในหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์นั้น เป็นการเลือกใช้คำศัพท์ที่เปี่ยมไปด้วยความ
เคารพ และการแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ คำศัพท์ที่ใช้บรรยาย
พฤติกรรมของพระมหากษัตริย์ที่ควรเอามาเป็นแบบอย่าง โดยเฉพาะเรื่องของการถ่อม
พระองค์ ที่เป็นคุณสมบัติอันเป็นลักษณะแห่งพระราชาอย่างหนึ่ง

ตัวอย่าง

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทั้งหลายพระองค์ทรง
ดำรงความเป็นใหญ่ยิ่งในแดนไทยจะหาใครเสมอเหมือนไม่มีแล้ว
พระองค์ก็ยิ่งทรงแสดงความเคารพต่อสมเด็จพระอู่ยมา
พระกรรมวาจาจารย์ พระสงฆ์ทั้งปวง และพระบรมวงศานุวงศ์
ผู้ใหญ่ ทั้งพระองค์ทรงคำนับอวยชัยเฉลิมพลทวารบก และธงทหาร
เรือ และไม่ว่าใครที่ถวายคำนับหรือถวายบังคมในเวลาที่ได้เสด็จผ่าน
พระองค์ก็ทรงรับคำนับอยู่เป็นนิตย์ ในการที่ทรงกระทำเช่นนี้ใคร
จะคิดหรือว่าพระองค์ได้ทรงทำให้เป็นที่เสื่อมเสีย พระเกียรติยศ
ด้วยประการใด ๆ? กลับตรงกันข้ามทุกสมัยทุกคราวที่พระองค์
ทรงแสดงความคำนับถือแก่ผู้ใด การที่ทรงแสดงก็เพิ่มพูนพระ
เกียรติยศ พระเกียรติคุณทุกคราวทุกสมัย เพราะว่าพระองค์ได้ทรง
สำแดงคุณสมบัติอันเป็นลักษณะแห่งพระราชาอย่างหนึ่ง ซึ่งบรรดา

ปราชญ์ในโบราณสมัยได้สรรเสริญ กล่าวคือ การถ่อมพระองค์ ถึงแม้ว่าจะไปแห่งใด ๆ การถ่อมตนหรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าการแสดงกิริยาเรียบร้อย เป็นของที่เขานิยมกันว่าเป็นความดี” (ถือนกเขมรตีศ ไม่มีมูล, อัครพาหุ)

ส่วนหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ เลือกใช้คำศัพท์เพื่อบรรยายถึงพฤติกรรมของพระมหากษัตริย์โดยสื่อสารผ่านการใช้นามปากกาของพระมหากษัตริย์ คือ “อัครพาหุ” ผู้เขียนมิได้กล่าวถึงพฤติกรรมของพระมหากษัตริย์โดยตรง แต่สิ่งที่จะกล่าวถึง “อัครพาหุ” แทน โดยเน้นถึงพฤติกรรมที่พระมหากษัตริย์พยายามที่จะนำเสนอแนวคิดในเรื่องของการไม่มีเมียลับนั้นเป็นเรื่องที่ดี แต่ผู้เขียนกลับใช้คำบรรยายพฤติกรรมของพระมหากษัตริย์ว่า ถ้าไม่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจริงแล้ว ก็ไม่ควรที่จะมาสั่งสอนผู้อื่นให้ประพฤติหรือปฏิบัติตาม

ตัวอย่าง

“การที่ข้าพเจ้าต้องการให้อัครพาหุตำคนจำพวกนี้ให้มาก ๆ ยิ่งกว่าพวกมีเมียลับนั้น ก็เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าสำคัญนัก เมื่อเหตุนั้นยังมีอยู่มากตราบใดก็เป็นทางผลาญชาติยิ่งกว่าไฟลุสมขน เป็นเครื่องเดือดร้อนของสาธารณชนได้มาก เมื่อผู้ใหญ่ไม่รู้จักความจริง กระทำไปเป็นต้น การที่สั่งสอนกันให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็จะเป็นอันสำเร็จได้ด้วยนำคำพูดเล่น ๆ เท่านั้น จึงควรกำจัดเสียโดยเร็วยิ่งกว่าการมีเมียลับ” (ล้อติดโคลน, โคนันทวิศาล)

- บรรยายพฤติกรรมของกลุ่มข้าราชการ

การเลือกใช้คำศัพท์ในการบรรยายพฤติกรรมของกลุ่มข้าราชการ พบว่า ในหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ มีการใช้คำศัพท์เพื่อบรรยายพฤติกรรมของข้าราชการในทางลบ ได้แก่ การกล่าวถึงพฤติกรรมที่ข้าราชการมีความเข้าใจผิดว่า คนที่มีการศึกษาต้องแสดงความฉลาดด้วยการไม่เคารพผู้ใหญ่ หากใครไปหาที่บ้านตามประเพณีไทยที่มีการไปมาหาสู่กันก็เรียกว่าเป็น “หัวประจบ” และในเรื่องของพฤติกรรมของข้าราชการที่นิยมมีเมียลับ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี และเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์

ตัวอย่าง

“เพราะฉะนั้นต่อมาในไม่ช้า จึงกลายเป็นธรรมเนียมว่าถ้าจะแสดงตนว่าเป็นคนมีสติปัญญาและได้รับการศึกษาแล้ว ก็จำเป็นต้องแสดงกิริยาจากอันหยาบคาย ปราศจากความนับถือต่อผู้ที่มีอายุหรือ ผู้ที่สูงกว่า ร้ายกว่านั้น ถ้าผู้ใดไปหาใครที่บ้าน แม้จะไปด้วยความรักใคร่ชอบพอก็ถูกเรียกว่าเป็น หัวประจบ”
(ถือเกียรติยศไม่มีมูล, อัครพาทุ)

ส่วนหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ เลือกใช้คำศัพท์ในการบรรยายพฤติกรรมของข้าราชการในทางลบ คำศัพท์ที่เลือกใช้เป็นคำศัพท์ที่แสดงให้เห็นว่า ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กำลังรังแกข้าราชการชั้นผู้น้อย เป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม แต่พฤติกรรมเหล่านี้ยังคงปรากฏอยู่ในสังคมไทย คำศัพท์ที่ใช้บรรยายพฤติกรรมข้าราชการที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสม เช่น “เบียดเบียน” “ข่มขี”

ตัวอย่าง

“ผู้ใหญ่เบียดเบียนผู้น้อย ผู้มีวาสนาข่มขีผู้น้อย ด้วยอำนาจแห่งทางอ้อมจนผู้น้อยตกอยู่ในหายนะ ผู้มีวาสนาเชื่อฟังแต่ผู้ใกล้ชิดหาได้เอาหามาฟังคนห่างและคนอันต่ำไม่ จนทำให้ปราศจากความรู้จริงในสิ่งซึ่งเป็นจริง ถ้าผู้ใดมีวาสนาบารมีขึ้นก็ชอบคบหาคณะให้มาก บำเพ็ญกุศลแต่ในพวกในหมู่ในคณะของตน ผู้อื่นที่ถือตัวเป็นกลางก็เกียจกันเสีย” (ล่อติดโคลน, โคนันทวิศาล)

นอกจากนี้ผู้เขียนยังใช้คำบรรยายพฤติกรรมของข้าราชการบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับความคิดของผู้เขียนว่ามีพฤติกรรมที่น่ารังเกียจ และตั้งตนเป็นกลุ่มเป็นคณะที่มีอำนาจมากสามารถประพฤติตนอย่างไรก็ได้ไม่มีความผิด ดังเช่น ผู้เขียนเลือกใช้คำศัพท์ว่า “พวกมีบุญวาสนาหรือถือว่าใครเล่นด่าได้ จะกระตือรือร้นใครเล่นก็กระตือรือร้น”

ตัวอย่าง

“ตั้งแต่โคนันทวิศาล คือข้าพเจ้าเขียนเรื่องลัทธิโคโลน หัวข้อพาหุขึ้นข้อเดียว พวกของท่านเองรุมกันด่าบ้างหาว่าเป็น สัตว์เดรัจฉานบ้าง เป็นเถนเทวทัตบ้าง พึงออกจากกลีบเมฆบ้าง เป็นคนโหดร้ายบ้าง จะกระต๊อบเสียบ้าง จะเอาน้ำทอ้งร่องสาตบ้าง เทียวสืบทาตัวโคนันทวิศาลบ้าง นี่ไม่ใช่พวกมีบุญวาสนา หรือถือว่า ด่าใครเล่นด่าได้ จะกระต๊อบใครเล่นก็กระต๊อบได้ ดูรับอาสารวกับ ทหารทศกรรฐ์ อ้ายบ้างอวดฤทธิ์เดชจะทำสงครามโดยลำพัง ตนเอง ห้ามมิให้ผู้อื่นช่วย ขอให้ท่านผู้อ่านพึงพิเคราะห์ดูเถิด ว่า พวกเหล่านี้ไม่ผิดอะไรกับทหารทศเศียร กิริยาที่ท่านแสดงออกมา ต่าง ๆ นั้น ดูประหนึ่งว่าถ้ารู้ว่าเป็นโคนันทวิศาลแล้ว จะกดขี่เสีย ให้ล้มมาตราบายจม” (ลัทธิโคโลน, โคนันทวิศาล)

๒) การเลือกใช้คำศัพท์เพื่ออ้างถึงคนต่างชาติ

การเลือกใช้คำศัพท์ในที่นี้คือ การที่หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ และหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ เลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงคนต่างชาติในสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ที่ใช้สื่อคนต่างชาติ และการเลือกใช้คำศัพท์บรรยายพฤติกรรมของคนต่างชาติ

การเลือกใช้คำศัพท์ที่ใช้สื่อถึงคนต่างชาติ

การเลือกใช้คำศัพท์เพื่อสื่อถึงคนต่างชาติ พบว่า หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงชื่อประเทศโดยตรงหรือชื่อทวีป ได้แก่ “อเมริกา” “ญี่ปุ่น” “ชาวยุโรป” “ฝรั่ง” และมีการใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นคนละกลุ่มกับประเทศไทย ได้แก่ “คนชาติอื่น” “คนต่างชาติ” “ชาวต่างชาติ” “ชาวต่างภาษา” “ชาวชาติอื่น” “ชนชาติอื่น” “ชาวต่างประเทศ” “คนร่วมธงของเขา” “เขา” ในขณะที่เมื่อกล่าวถึงประเทศจีน ผู้เขียนเลือกใช้คำศัพท์ที่เป็นคนละกลุ่มกับตนเอง และเลือกใช้ชื่อประเทศมากกว่าถึงโดยตรง ได้แก่ “ข้างจีน” ในขณะเดียวกันก็ถือว่า “จีน” เป็นมิตรเป็นกลุ่มเดียวกัน ได้แก่ “สหายจีน”

ส่วนหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ มีการเลือกใช้คำศัพท์ในการสื่อถึงชาวต่างชาติคล้ายคลึงกับหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ กล่าวคือ มีการใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นคนละกลุ่มกับประเทศไทย ได้แก่ “ชาวต่างชาติ” “เขา” และนิยมใช้คำว่า “ฝรั่ง” เพื่อสื่อถึงคนต่างชาติทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น “ฝรั่ง” “เมืองฝรั่ง” “ราษฎรฝรั่ง”

จากการเลือกใช้คำศัพท์ที่กล่าวถึงคนต่างชาติของหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับ จะเห็นได้ว่า คำที่เลือกมาใช้นั้นได้นำเสนอภาพของคนไทยและคนต่างชาติแตกต่างกัน เสมือนเป็นคนละกลุ่มกันซึ่งผลการวิเคราะห์นี้สอดคล้องชุดความคิดเรื่องความเป็นพวกเราพวกเรา

การใช้คำศัพท์บรรยายพฤติกรรมคนต่างชาติ

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ เลือกใช้คำศัพท์เพื่อบรรยายพฤติกรรมชาวต่างชาติว่า มีพฤติกรรมบางอย่างที่ควรเอาเป็นแบบอย่าง มีนิสัยที่ขยันและสามารถทำงานได้ดี

ตัวอย่าง

“ความนิยมฝรั่งนี้ได้เริ่มบังเกิดขึ้นแต่ความพอใจในความสะดวกสบายของเรา ในเวลาที่เราแรกเริ่มใช้วิธีฝรั่งมาบำรุงปกครองบ้านเมืองของเรานั้น ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่มีคนน้อยตัวซึ่งรู้จักใช้วิธีนั้น ๆ และก็เป็นที่ธรรมดาที่เราต้องจ้างฝรั่งเข้ามาแนะนำสู่ทางให้เราเดิน ขวัญยุโรปได้นำนิสัยที่ขยันและความสามารถทำการงานได้มากเข้ามากับเขาด้วย คนไทยผู้ที่เกียจคร้านอยู่โดยนิสัยแล้ว จึงนิยมมาก เพราะฉะนั้นคนไทยได้เริ่มชอบคล้ายฝรั่ง คล้าย ๆ กับที่เราชอบใช้เงิน แต่ฝรั่งได้เปรียบที่มีสองความคิดดีกว่าเงินเป็นอันมาก” (การทำตนให้ต่ำต้อย, อัศวพาหุ)

นอกจากนี้ผู้เขียนยังเลือกใช้คำศัพท์ในการบรรยายพฤติกรรมของชาวต่างชาติที่ไม่ควรเอาเป็นแบบอย่าง โดยยกตัวอย่างให้เห็นพฤติกรรมของ “ฝรั่ง” และ “อเมริกา” ที่มีความประพฤติที่ไม่ดี คำศัพท์ที่เลือกใช้บรรยายพฤติกรรม เช่น “ประพฤติให้เลวทราม

ต้าซ่าแม่เสมอกับเดียร์จนาจาน” “ถ้าปรารถนาสิ่งใดซึ่งมีไขของตนเอง ก็หยิบเอาเสียเฉย ๆ ได้ โดยแก้ตัวว่าตนเป็นอิสระไม่ต้องพึ่งผู้ใด” เป็นต้น

ตัวอย่าง

“ไม่ต้องสงสัยเลยความเห็นที่ประหลาดที่สุดนั้น ก็คือความเห็นที่ว่าถ้าสามารถจะอ้างว่าเอาอย่างฝรั่งขึ้นเป็นข้อแก้ตัวได้แล้ว จะประพุดให้เลวทรามต้าซ่าแม่เสมอกับเดียร์จนาจานก็ทำได้ ยกตัวอย่าง ถ้าต้องการจะเมาก็ไปเชิญเอาพวกฟองมาสัก ๓ หรือ ๔ คน แล้วก็ดื่มให้กัน” จนทุกคนลงนอนกลิ้งอยู่ใต้โต๊ะเก้าอี้กับพื้นหรือกับดิน ซึ่งดูราวกับสัตว์ที่เขาฆ่าแล้วนั้นก็ทำได้ หรืออีกอย่าง ๑ เมื่อกล่าวเท็จกลับชมตนเองว่า ค่อนข้างแหลมอยู่ หรือมีฉะนั้น ถ้าปรารถนาสิ่งใดซึ่งมีไขของตนเอง ก็หยิบเอาเสียเฉย ๆ ได้ โดยแก้ตัวว่าตนเป็นอิสระไม่ต้องพึ่งผู้ใด “จะไปนั่งคอยถือประเพณีอันล่งสมัยของคนพื้นเมืองเอาเรื่องอะไร” ถ้าแม้มีสาเหตุแค่นี้ก็จะเป็นส่วนตัวอยู่กับผู้ใด เข้าใจว่าถ้าตรงไปเอาปิ่นยังมันเสียแล้ว คนทั้งหลายก็จะกลับเห็นชอบด้วยกับตน เพราะในอเมริกาเขาทำกันอย่างนั้น” (ความเห็นผิด, อัครพาหุ)

ส่วน “คนจีน” นั้น ผู้เขียนมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ไม่น่าเอาแบบอย่าง โดยเลือกใช้คำศัพท์ในการบรรยายถึงพฤติกรรมของคนจีนที่มีพฤติกรรมที่ไม่ทันสมัย ยังคงนับถือและบูชาในสิ่งที่ไม่น่าเชื่อถือ ดังนั้นคนไทยจึงไม่ควรที่จะไปประพุดหรือปฏิบัติตาม

ตัวอย่าง

“เมื่อเราพยายามจะเดินให้ทันสมัย และทำตัวของเราให้เป็นคนทันสมัยที่สุดที่จะทำได้ขณะนี้แล้ว ท่านจะไม่เห็นด้วยหรือว่าถึงเวลาแล้วที่เราควรจะเลิกบูชาหนังสืออันเป็นลัทธิแห่งโบราณสมัย? การที่ข้างจีนจะคิดอย่างไร หรือทำอะไรในเมืองจีนของเขาหรือในที่ใด ๆ นั้น ไม่เป็นข้อที่เราจะคำนึงเลย ถ้าข้างจีนเขาจะยังคงถือประเพณีเดิมของเขา บูชาหนังสือราวกับเจ้าหรือเขียนอะไรอันหนึ่ง และ

นับถือบรรดาผู้ที่เขียนหนังสือเป็น ว่าเป็นปราชญ์หรือชนแสบทั้งนั้น
ก็ช่างเขาเป็นไร เราผู้เป็นไทยไม่จำเป็นจะต้องเดินพร้อมกับจีนไม่ใช่
หรือ เราควรจะใช้ความคิดไตร่ตรองวางหนังสือและผู้เขียนหนังสือ
ไว้ในที่อันควร” (การบูชาหนังสือจนเกินเหตุ, อัศวพาหุ)

ทางด้านหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่บรรยายถึง
พฤติกรรมของชาวต่างชาติว่าพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ชาวต่างชาติประพฤตินั้นเป็นเรื่อง
ธรรมดาของโลก ถึงแม้บ้านเมืองของเขาจะมีความเจริญรุ่งเรืองเพียงใด ความ
ประพฤติบางอย่างก็ถือว่าเป็นเรื่องปกติ ดังเช่น ในเรื่องของการมีเมียลับ ที่มีการใช้
คำศัพท์สื่อถึงพฤติกรรมเหล่านี้ว่า ชาวต่างชาติต่างก็ประพฤติกันทั้งนั้น ดังนั้นจึงไม่ใช่
เรื่องที่เสียหาย อาจกล่าวได้ว่าผู้เขียนใช้คำบรรยายพฤติกรรมชาวต่างชาติในทางลบแต่
ในขณะเดียวกันก็กล่าวว่าเป็นเรื่องธรรมดา

ตัวอย่าง

“ตามธรรมดาโลกมนุษย์จะยังละเว้นกันไม่ได้ตลอด อย่างว่า
แต่ประเทศเราเลย ถึงเมืองฝรั่งก็มีเมียลับกันถมไป ข้าพวกเราบาง
คนทีไปเมืองฝรั่งก็ไปพลอยมีเมียลับจนผิดพอมอยู่ เดียวนี้ก็มีที่
ข้าพเจ้ากล่าวมานี้มิใช่อยากให้ชาวเราเอาธรรมเนียมที่ไม่ดีของเขา
มาเป็นสรรณะของเราก็หาไม่ได้ เป็นแต่ชี้ให้เห็นว่าถึงเมืองศิวิไลซ์ยิ่ง
กว่าเรา ก็ยังเป็นอยู่เช่นนี้เหมือนกัน” (ล่อติดโคลน)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเลือกใช้คำศัพท์เป็นสิ่งที่สำคัญมากในการวิเคราะห์ว่า
ผู้เขียนมีความคิดอย่างไร และต้องการสื่อความคิดใดให้แก่ผู้อ่านได้รับรู้ ทั้งนี้คำศัพท์
ยังเป็นการบ่งบอกชุดความคิดที่แฝงอยู่ในรูปภาษาที่ผู้เขียนเลือกใช้ด้วย ดังจะเห็นได้
จากหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับนั้น ต่างก็มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่ต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
ว่าผู้เขียนต้องการที่จะสื่อสารสารนี้ไปให้แก่ผู้ใด และมีวัตถุประสงค์ใดในการสื่อสาร

๒.๒ การใช้อุปลักษณ์

Lakoff and Johnson (1988, p. 7-8) กล่าวว่า “การใช้อุปลักษณ์ไม่เพียง
แต่เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ช่วยสร้างจินตภาพเท่านั้น แต่อุปลักษณ์ยังเป็นเรื่องที่

เกี่ยวข้องกับความคิดและวิธีการมองโลกของคนในสังคมซึ่งมีลักษณะเป็นความเปรียบเทียบที่อยู่ในระบบการเรียนรู้ของผู้ใช้ภาษาในแต่ละสังคมวัฒนธรรม ดังนั้นการใช้อุปสรรคจึงเป็นอีกกลวิธีหนึ่งในการนำเสนออุดมการณ์ เพราะผู้อ่านต้องเชื่อมโยงคุณลักษณะของแบบเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบโดยใช้ความคิดหรือประสบการณ์รับรู้ของตนที่มีอยู่ทำให้เกิดมุมมองและสามารถกำหนดความคิดของผู้อ่านได้ จากการศึกษาข้อมูลพบว่ามีการใช้อุปสรรคในการนำเสนออุดมการณ์ ได้แก่ อุปสรรคเกี่ยวกับการต่อสู้/สงคราม อุปสรรคเกี่ยวกับละคร อุปสรรคเกี่ยวกับการเดินทาง อุปสรรคเกี่ยวกับกีฬา

อุปสรรคเกี่ยวกับการเดินทาง จากข้อมูลที่น่าวิเคราะห์พบว่ามีการใช้วงคำศัพท์ที่เกี่ยวกับการเดินทาง ได้แก่ คำว่า “การเดินทาง” “อันตราย” “ทางเดียวกัน” “ดำเนินไป” “ก้าวหน้า” “ทาง” “อุปสรรค” “เคลื่อน” “เร็ว” “ช้า” “ขับ” “รถ” “ฝั่ง” “ถนน” มาใช้กับประเทศชาติ การเลือกใช้คำศัพท์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ว่าเปรียบเทียบประเทศชาติกับการเดินทางเป็นการเริ่มต้นดำเนินชีวิต มีการเริ่มต้นเดินทาง และมีเป้าหมายของชีวิตที่กำหนดหรือวาดหวังไว้ในระหว่างการเดินทางอาจพบอุปสรรคต่าง ๆ แต่ก็ต้องพยายามฝ่าฟันไปให้ถึงจุดหมาย นอกจากนี้ยังเป็นการเปรียบประเทศชาติกับรถซึ่งต้องมีผู้ขับปรด นารถไปในทิศทางที่ถูกต้อง

อุปสรรคเกี่ยวกับการต่อสู้/สงคราม จากข้อมูลที่น่าวิเคราะห์พบว่ามีการใช้วงคำศัพท์ที่เกี่ยวกับการต่อสู้ ได้แก่ คำว่า “สู้” “ศัตรู” “ตอบโต้” “ดิรนต่อสู้” “ต่อสู้” “สงคราม” “เป้าหมาย” “ชัยชนะ” “ฝ่ายตรงกันข้าม” “ประจัญบาน” “ปืน” “ดินระเบิด” “ยิง” “ปืนใหญ่” มาใช้กับการจัดการกับความคิดและพฤติกรรมของข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ ๖ ที่มีการเลียนแบบต่างชาติโดยที่ไม่มีการไตร่ตรองว่าสิ่งใดควรเอาแบบอย่าง และสิ่งใดไม่ควรเอาแบบอย่าง การพยายามเอาชนะความคิดที่ผิดของข้าราชการให้ปรับเปลี่ยนความคิดใหม่ และหันมาเห็นด้วยกับ “อัสวพาทุ” โดยมองว่าฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย และมีความคิดเห็นที่ไม่ถูกต้องนั้นเป็นคนละฝ่ายกับตน มีการแสดงการเชื่อมโยงให้เห็นว่า ผู้เขียน (อัสวพาทุ) เป็นผู้ทำสงครามหรือผู้ต่อสู้ คู่ต่อสู้คือข้าราชการที่มีความคิดและพฤติกรรมที่ไม่ดี รวมไปถึงกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วยกับความคิดของตน มีแนวคิด “ความเป็นชาติไทย” และข้อเท็จจริงเป็นอาวุธหรือผู้ช่วยทำสงคราม

จะเห็นได้ว่า การใช้อุปลักษณ์เกี่ยวกับการต่อสู้/สงคราม นอกจากจะช่วยเน้นภาพความของคนที่ไม่พอใจและไม่เห็นด้วยกับความคิดของ “อัครพาทู” แล้ว ยังเป็นการเสียดสีกลุ่มคนดังกล่าวที่ไม่ต่อสู้อย่างสมศักดิ์ศรี แต่เป็นการต่อสู้แบบกองโจร คือการลอบทำร้าย โดยการเปรียบเทียบการต่อสู้ในครั้งนี้เป็นการ “ขุดอุโมงค์วางดินระเบิด” มิใช่การต่อสู้อย่างกล้าหาญที่ต้องใช้ “การประจัญบานด้วยปลายดาบหรือยิงต่อสู้ด้วยปืนใหญ่”

อุปลักษณ์เกี่ยวกับละคร จากข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์พบว่า มีการใช้วงศัพท์เกี่ยวกับละคร โดยเฉพาะ “โขน” และ “ยี่เก” ได้แก่ “โรงโขน” “แต่งตัว” “หัวโขน” “เต้น” “จำอวด” “ตลก” “ยี่เก” “เล่น” “ตัวโขนละคร” “ตลกยี่เก” มาใช้กับการเขียนบทความแสดงความคิดเห็นโดยเปรียบหนังสือพิมพ์เหมือนกับโรงละคร เนื้อหาในการแสดงความคิดเห็นของทั้งสองฝ่าย คือ การแสดง “จำอวด” หรือ “ตลก” การที่ใส่ความคิดเห็นต่าง ๆ เท่ากับเป็นการ “แต่งตัว” เพื่อให้ “ตัวโขนละคร” ออกมาสนุกสนาน

จะเห็นได้ว่า นอกจากจะมีการใช้อุปลักษณ์เกี่ยวกับละครมาใช้แล้ว ผู้เขียนยังต้องการเสียดสี “อัครพาทู” ด้วย เพราะประชาชนจะรู้ว่าพระมหากษัตริย์โปรด “โขน” มาก ดังนั้นการที่ “โค่นทวิศาล” เลือกที่จะนำเอา “โรงโขน” มาเปรียบเทียบกับ “ประเทศชาติ” จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า ผู้เขียนต้องการที่จะสื่อความคิดที่แฝงอยู่ในรูปภาพที่ปรากฏได้อย่างชัดเจน

อุปลักษณ์เกี่ยวกับกีฬา จากข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์พบว่ามีการใช้วงคำศัพท์ที่เกี่ยวกับกีฬา ซึ่งกีฬาที่กล่าวถึงนี้คือการชกมวย ได้แก่ คำว่า “มวย” “มวยหมู” “ออกเต้น” “ตั้งท่า” “เพลง” มาใช้กับการแสดงความคิดเห็นของทั้งสองฝ่าย กล่าวคือทั้งทางหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ และหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ เป็นคู่แข่งกัน การเลือกใช้คำศัพท์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ว่าเปรียบเทียบความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับกับการแข่งขันชกมวย หนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับเป็นนักกีฬา ซึ่งกีฬาชกมวยจะเป็นการแข่งขันตัวต่อตัว ผู้เข้าแข่งขันมีเพียงฝ่ายละหนึ่งคน ก่อนการแข่งขันจะมีการตั้งท่าเตรียมชก และชกกันจนหมดหนึ่งเพลง แสดงว่าหมดยกนั้น แต่การที่ผู้เขียนได้เลือกใช้คำศัพท์ “มวยหมู” นั้น แสดงว่าต้องการสื่อมโนทัศน์ให้เห็นว่า ในการแสดงความคิดเห็นครั้งนี้ฝ่ายของตนมีผู้ชกเพียงคนเดียว

ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งมีกันหลายคน แต่ตนก็รอให้อีกฝ่ายนั้นช่วยกันแสดงความคิดเห็นจนเสร็จสิ้นก่อน แล้วตนถึงจะเริ่มแสดงความคิดเห็นบ้าง

จากการวิเคราะห์การใช้อุปสรรคทั้งหมด พบว่า กลวิธีการใช้อุปสรรคนี้มีส่วนสำคัญในการนำเสนออุดมการณ์เกี่ยวกับ “ความเป็นชาติไทย” อย่างหนึ่ง ซึ่งผู้เขียนจากหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับต่างก็มีกลวิธีการใช้ถ้อยคำอุปสรรคเพื่อสื่ออุปสรรคที่ต่างกันเพื่อต้องการโน้มน้าวใจผู้อ่านให้คล้อยตามความคิดของตน ดังที่ Richardson (2007) อธิบายว่า “ในการรายงานข่าว การใช้อุปสรรคอาจจัดเป็นการใช้รูปแบบภาษาวาทศิลป์ประเภทหนึ่งเพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่านยอมรับว่า การบรรยายและการตีความของหนังสือพิมพ์เป็นสิ่งที่มิมีเหตุผลและเหมาะสม” จากคำกล่าวนี้นี้สอดคล้องกับผลของการศึกษาข้อมูลที่ได้พบว่า หนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับต่างก็เลือกใช้กลวิธีทางภาษาโดยการใช้อุปสรรคในการโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านเกิดความคล้อยตามกับความคิดเห็นของตน

๒.๓ การใช้สำนวน

การใช้สำนวน หมายถึง คำหรือกลุ่มคำที่ใช้ในความหมายที่แตกต่างไปจากที่ใช้ปกติ หรือใช้ในความหมายที่มิได้เกิดจากความหมายปกติของคำที่ประกอบอยู่ ความหมายที่ต่างต่างนั้นมักเป็นไปในลักษณะเปรียบเทียบและใช้กันอย่างแพร่หลายจนผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายได้ทันที

จากข้อมูลพบว่า ทั้งหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ และหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ มีการใช้สำนวนในการเปรียบเทียบให้เห็นภาพของข้าราชการได้ชัดเจนขึ้น เช่น ในหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์อัครพาทูจะใช้สำนวน “หัวประจบ” และ “นกแก้ว” ในการช่วยบรรยายเกี่ยวกับพฤติกรรมของข้าราชการที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสม หรือการใช้สำนวน “ภูเขาเลากา” ในการอธิบายและให้เห็นว่าฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับความคิดของตนนั้นมีจำนวนมากเพียงใด

ส่วนหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์จะใช้สำนวนในการกล่าวถึงพฤติกรรมของกลุ่มคนที่เห็นด้วยกับความคิดของ “อัครพาทู” และแสดงความเห็นสนับสนุน “อัครพาทู” ด้วยการตั้งเป็นกลุ่มคณะและใช้ถ้อยคำที่รุนแรงในการแสดงความคิดเห็น

ตอบโต้หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ดังนั้นจึงใช้สำนวน “ฝนตกชุกหมูไหล พวกจัญไร มาพบกันเช้า” เพื่อต้องการสื่อให้เห็นภาพว่า กลุ่มคนที่ออกมาแสดงความไม่เห็นด้วยกับ หนังสือพิมพ์ของตนนั้นเปรียบเหมือนกับ การรวมเอาสิ่งที่ไม่ดีเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้เกิด เรื่องเหลวไหล เตือนร่อนกันไปทั่ว สำนวนที่ใช้นี้เป็นสำนวนที่นำเสนอภาพผู้ที่สนับสนุน “อศวพาหุ” ในทางลบ

๒.๔ การใช้ถ้อยคำนัยผกผัน

Panpothong (1996) กล่าวไว้ว่า ถ้อยคำนัยผกผัน หมายรวมถึง ๑) การพูดอย่างหนึ่งแต่หมายความว่าตรงกันข้าม หรือการพูดสิ่งที่ผู้พูดเชื่อว่าเป็นเท็จ เช่น พูดว่า “ดี” แต่หมายความว่า “เลว” หรือก็คือผู้พูดไม่ได้เชื่อว่า “ดี” ตามที่ตนกล่าว ถ้อยคำนัย ผกผันต่างจากถ้อยคำที่เป็นเท็จตรงที่ผู้พูดจะต้องให้ผู้ฟังรู้ว่าตนต้องการหมายความว่าตรง กันข้าม และ ๒) การแสดงวจนกรรณต่าง ๆ โดยละเมิดเงื่อนไขความจริงใจของ วจนกรรณประเภทนั้น เช่น การกล่าวขอบคุณในสถานการณ์ที่ผู้ฟังเพิ่งทำสิ่งที่ เป็นผล ร้ายต่อผู้พูดและผู้พูดไม่ได้รู้สึกขอบคุณต่อการกระทำนั้น หรือการขอร้องให้ผู้ฟังทำ อย่างใดอย่างหนึ่งในบริบทที่ผู้พูดไม่ต้องการให้ทำเช่นนั้นจริง หรือต้องการให้ทำตรง กันข้าม เป็นต้น

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ในหนังสือพิมพ์สยามออนไลน์ มีการใช้ ถ้อยคำนัยผกผัน เพื่อต้องการประชดประชันข้าราชการที่มีความประพฤติไม่เหมาะสม มีการใช้ถ้อยคำนัยผกผัน ทั้งที่เป็นการพูดอย่างหนึ่งแต่หมายความว่าอีกอย่างหนึ่ง และ การละเมิดเงื่อนไขความจริงใจของวจนกรรณในประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะวจนกรรณ การชม และวจนกรรณการขอบคุณ ที่รู้ภาษากับการสื่อเจตนาไม่ตรงกัน

ตัวอย่าง

“คนที่ปรารถนาถึงความจนมากที่สุดนั่น ต้องนับว่าเป็นคนที่ฝัน
ไปว่าตัวจนเท่านั้น เขาจนด้วยเหตุที่เขาสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายในค่านุ่งหม
งดงามเกินความจำเป็น บ้านเรือนก็มีอยู่หลายแห่ง ซึ่งถ้าเขาจะไม่มี
เมียสักหลาย ๆ คนแล้ว แห่งเดียวก็จะเป็นอันพอเพียงเงินของเขา
มีเท่าใดก็เล่นการพนันหมด ...ข้าพเจ้าก็อยากจะได้ใคร่กล่าวต่อท่านว่า

“อย่าได้หลงเชื่อเขาเลย! คนชนิดนี้ถึงแม้ว่าจะได้ผลประโยชน์ปิลละตั้งล้าน ก็ยังนึกว่าตัวจน” (ความจนไม่จริง, อัสวพาหุ)

“ส่วนหญิงเล่า ถ้าหากเป็นมารดาที่ดี (สาวที่ยังมีมารดาเช่นนี้อยู่อีกมาก) ก็ต้องทำอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ ถึงแม้ว่าผู้ซึ่งโดยธรรมชาติของมนุษย์ควรจะมาช่วยเขาบำรุงลูก ไม่น่าพา เขาก็สู้สุดส่าห์เลี้ยงดูรักษาลูกไปโดยลำพัง เด็กคนใดที่มีมารดาดังเช่นนี้ก็นับว่าเป็นเคราะห์ดีอย่างที่สุด” (ความไม่รับผิดชอบของมารดาบิดา, อัสวพาหุ)

ในขณะที่หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯเดลิเมล์ มีการใช้ถ้อยคำนัยแฝงเพื่อประชดประชันพฤติกรรมของ “อัสวพาหุ” มีทั้งการใช้รูปภาพในการแสดงการของร้องแแต่ละเมิดเงื่อนไขความจริงใจ ดังตัวอย่างที่ใช้คำว่า “อาราธนา” ซึ่งจะใช่กับการเชื่อเชิญหรือการอ้อนวอนมักใช้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ในที่นี้ใช่กับการ “ต่อว่า” พฤติกรรมของ “อัสวพาหุ”

ตัวอย่าง

“ถ้าผู้ใดมีอำนาจวาสนาบาร์มีขึ้นก็ขอคบหาคณะให้มาก บำเพ็ญกุศลแต่ในพวกในหมู่คณะของตน ผู้อื่นที่ถือตัวเป็นกลางก็เกียจกันเสีย ข้าพเจ้าเห็นว่ากิเลสเหล่านี้ยังหนาแน่นอยู่ในหมู่มนุษย์เรา เบื้องต้น อัสวพาหุแม้จะเป็นคนตั้งใจดีแล้ว ขออาราธนาท่านคนจำพวกนี้ให้มาก ๆ จะมีประโยชน์ดีกว่าไปค้าขายสิ่งที่เป็นไปไม่ได้” (ลัทธิติดโคลน, โคนันทวิศาล)

“ข้อความหรือถ้อยคำของโคคุคุกราชในสยามออบเซอร์เวอร์ นั้นมีผู้เห็นว่าน่าจะเขียนด้วยกำลังโลหิตในเส้นประสาทแล่นแรงไปหน่อย แต่ก็ขอขอบใจที่มีทั้งหลักสมบัติผู้ดีเสียทีเดียว” (ลัทธิติดโคลน, โคนันทวิศาล)

“ก็การที่ข้าพเจ้าต้องการให้อัสวพาหุตำคนจำพวกนั้น (คือคนจำพวกที่ข้าพเจ้ายกมาเป็นอุทาหรณ์ ดังได้เขียนไว้ข้างบนนี้)

ให้มากนั้นก็เพราะข้าพเจ้ารู้สึกว่ายศพรหมไม่เป็นคนจำพวกนั้น คงมีอำนาจวาสนาพอที่จะตำคนจำพวกนั้นได้ถนัดจึงขอให้ตำ ถ้าถือว่า ยศพรหมเป็นคนจำพวกนั้นจะขอให้ยศพรหมตำตัวเองจะสำเร็จได้อย่างไร นำที่ยศพรหมจะภูมิใจอีกชั้นหนึ่ง ที่เขาให้เกียรติยศเช่นนี้” (ลัทธิโคณ, โคนันทวิศาล)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ทั้ง “ยศพรหม” และ “โคนันทวิศาล” ต่างก็ใช้ถ้อยค่านัยผกผันเพื่อสื่อเจตนาประชดประชัน ต้องการโจมตีให้ผู้ฟังรู้สึกเจ็บปวดด้วยถ้อยค่านัยผกผัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการประชดประชันเป็นเป้าหมายหนึ่งของการใช้ถ้อยค่านัยผกผัน ดังนั้นการที่ทั้งสองฝ่ายต่างก็ใช้ถ้อยค่านัยผกผันเพื่อสื่อถึงพฤติกรรมของแต่ละฝ่าย แต่เป้าหมายของกลุ่มที่โจมตีต่างกัน กล่าวคือ “ยศพรหม” จะใช้ถ้อยค่านัยผกผันเพื่อสื่อถึงข้าราชการที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม ในขณะที่ “โคนันทวิศาล” จะใช้เพื่อสื่อถึง “ยศพรหม” โดยตรง

๒.๕ การใช้นามนัย

Charteris-Black (2005, p. 27) อธิบายว่า “นามนัย คือ การที่คำหนึ่งใช้แทนคำอีกคำหนึ่ง ทั้งสองคำนั้นอยู่ในวงความหมายเดียวกัน” จากการศึกษาวาทกรรมความเป็นชาติไทยในโคลนติดล้อ ลัทธิโคณและเรื่องสืบเนื่อง พบว่ามีการใช้นามนัยที่สื่อโน้ตทัศน์ “รัฐบาล” แทน “พระมหากษัตริย์”

ตัวอย่าง

“อีกประการหนึ่ง ทั้งกองทัพบกและในพระราชสำนักในเวลา นั้นมักขู่ขบับในเรื่องการจดทะเบียนกรรยาแล้ว และข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถ้าสาธารณชนแสดงความปรารถนาที่จะให้มีการจดทะเบียนกรรยาสำหรับใช้ทั่วไปแล้ว รัฐบาลก็คงจะรีบจัดการออกกฎหมายในเรื่องจดทะเบียน การแต่งงาน ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบที่รัฐบาลกำลัง ดำริแล้ว” (แต่งงานชั่วคราว, ยศพรหม)

เมื่อพิจารณาในแง่หน้าที่ของการใช้นามนัย “รัฐบาล” แทน “พระมหากษัตริย์” พบว่า การแทนพระมหากษัตริย์ด้วยรัฐบาลในที่นี้ช่วยให้เห็นว่าการดำเนินงานของ รัฐบาล คือ การดำเนินการในนามของพระมหากษัตริย์ ที่องค์ประกอบทุกอย่างใน ประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประชาชนหรือสถาบันต่าง ๆ มีความรับผิดชอบร่วมกันในลักษณะ เป็นหนึ่งเดียวกันโดยที่รัฐบาลอยู่ภายใต้การควบคุมของพระมหากษัตริย์ เพราะ ประเทศไทยในสมัยนั้นมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์เป็น เจ้าของประเทศ มีอำนาจสูงสุด ถึงแม้ว่าในยุคสมัยนั้นจะมีการกระจายอำนาจการ ปกครองไปตามหัวเมืองต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง ประเทศก็คือ “กษัตริย์” ดังนั้นการใช้คำว่า “รัฐบาล” ก็มีความหมายรวมไปถึง “พระมหากษัตริย์” ด้วย

๒.๖ การใช้นามปากกา

การใช้นามปากกาเป็นกลวิธีทางภาษาวิธีหนึ่งที่เป็นลักษณะเด่นใน การนำเสนออุดมการณ์ความเป็นชาติไทย โดยเฉพาะในเรื่องของการสื่อชุดความคิด เกี่ยวกับประชาธิปไตย กล่าวคือ การที่พระมหากษัตริย์ทรงลดตัวลงมาเขียนแสดง ความคิดเห็นแย้งกับประชาชน เป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างของ การให้เสรีภาพ และความเสมอภาคให้แก่ประชาชน ในเรื่องของการแสดงความคิดเห็น ดังนั้นการศึกษานี้ การใช้นามปากกาที่มีความสำคัญต่อการนำเสนออุดมการณ์ความ เป็นชาติไทย คือ การใช้นามปากกาของ “อศฺวพาหุ” “ไคณัณทวิศาล” และ “ไคอุศฺสุกราช”

“อศฺวพาหุ” เป็นนามปากกาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนิพนธ์บทความเรื่อง “โคลนติดล้อ” และใช้ในการตอบโต้การแสดงความคิดเห็น ของ “ไคณัณทวิศาล” โดยใช้ชื่อบทความว่า “ตอบล้อติดโคลน” จะเห็นได้ว่าพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมไว้หลายเรื่อง เช่น พระชนคําหลวง นารายณ์สิบปาง ศกุนตลา มัทนะพาธา หัวใจนักรบ โรมิโอและจูเลียต ตามใจท่าน เวนิชวานิช เทศนาเสือป่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร เมืองไทยจงดั้นเถิด ยิวแห่งบูรพาทิศ ปลุกใจเสือป่า โคลนติดล้อ ลัทธิเอาอย่าง นิทานทองอิน นิทานทหาร เรือ ในการพระราชนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ พระองค์ทรงใช้ทั้งพระนามจริงและพระนาม แฝงในโอกาสต่าง ๆ ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับการเมืองและบทปลุกใจ ใช้พระนามแฝงว่า

อศฺวพาหุ สำหรับบทละคร ใช้พระนามแฝงว่า **ศรีอยุธยา** นายแก้วนายขวัญ **พระบรรค์เพชร** บันเทิงคดีและสารคดีต่าง ๆ ที่ทรงแปลจากภาษาต่างประเทศ ใช้พระนามแฝงว่า **รามจิตติ** ส่วนเรื่องเกี่ยวกับทหารเรือ ใช้พระนามแฝงว่า **พันแหลม** และนิทานต่าง ๆ ใช้พระนามแฝงว่า **น้อยลา สุครีพ**

“โค่นันทวิศาล” เป็นนามปากกาของเจ้าคุณพระยาอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นามปากกาที่ใช้ันั้นมีที่มาจากชื่อของ “โค” ที่ปรากฏอยู่ในมงคลที่ ๑๐ ว่าด้วยการมีวาจาสุภาสิต – โค่นันทวิศาล ที่กล่าวว่า “เรากล่าวบุคคล ผู้เปล่งวาจาไม่หยาบคาย อันเป็นเหตุให้ผู้อื่นรู้แจ่มแจ้งกันได้ เป็นคำจริง ไม่ทำให้ใคร ๆ ขัดใจกันนั้น ว่าเป็นพราหมณ์” จะเห็นได้ว่าการกล่าววาจา สุภาสิต เช่น คำหยาบ คำด่านั้นไม่ดีเลย เหมือนที่พราหมณ์พูดกับโค่นันทวิศาล ในการเดิมพันครั้งแรก ทำให้ต้องเสียทรัพย์แก่เศรษฐี และอับอายขายหน้า แต่ครั้นพราหมณ์กล่าวถ้อยคำที่ไพเราะเสนานะหุ และเสริมสร้างกำลังใจให้แก่กัน ก็สามารถกู้ชื่อเสียงกลับคืนมาได้ และยังได้ทรัพย์สินอีกมากมาย เพราะคำพูดที่ไพเราะนั้นมีฤทธิ์มีอานุภาพจะทำให้ผู้ฟังสบายใจและเกิดกำลังใจ ที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นเราจึงควรกล่าวแต่ถ้อยคำที่ไพเราะ เป็นคำพูดที่กลั่นออกมาจากใจที่ใสสะอาด และเป็นคำจริง เป็นคำพูดที่ก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดผลดี ทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟัง พูดด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา และมีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง ที่สำคัญจะต้องพูดให้ถูกกาลเทศะ คือรู้ว่าเวลาไหนควรพูด เวลาไหน ไม่ควรพูด

“โคอุศุกราช” เป็นนามปากกาของ “อศฺวพาหุ” ซึ่งใช้เมื่อต้องการตอบโต้ความคิดของ “โค่นันทวิศาล” โคอุศุกราช หรือ โคนนทิ หรือ โคนนทิการ เป็นโคเผือกที่เป็นพาหนะของพระคเณศ กำเนิดมาจากเมื่อครั้งกวนเกษียรสมุทร

จะเห็นได้ว่าการที่กษัตริย์ทรงใช้นามปากกาในการเขียนโต้ตอบความคิดของ “โค่นันทวิศาล” นั้น พระองค์ทรงลดตัวลงมาต่อสู่ทางความคิดกับสามัญชน แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาระดับความแตกต่างไว้ กล่าวคือ การเลือกที่จะนำเอา “โค” มาเทียบกันกับ “โค่นันทวิศาล” แต่พระองค์นำเอา “โคอุศุกราช” ซึ่งเป็นพาหนะของพระคเณศมาแข่งกับ “โค่นันทวิศาล” อย่างไรก็ตามการที่พระมหากษัตริย์ใช้นามปากกาในการแสดงความคิดเห็นนั้น เป็นสิ่งที่สำคัญมากเพราะพระองค์ทรงต้องการแสดงให้เห็น

เห็นว่า พระองค์ก็เป็นคนไทยคนหนึ่ง ที่ต้องการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเทศชาติ แต่การที่ทรงใช้นามปากกาที่ประชาชนก็สามารถรู้ว่าผู้ใดเป็นคนเขียน เพราะพระองค์จะใช้นามปากกาในการเขียนเรื่องเกี่ยวกับชาติไทย เช่น “เมืองไทยจึงตื่นเถิด” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงชุดความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย โดยพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคในสังคมไทย

จากการเลือกใช้กลวิธีทางภาษาทั้ง ๖ กลวิธี พบว่า หนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับมีการเลือกใช้กลวิธีทางภาษาที่เหมือนกัน แต่เนื้อหาที่ปรากฏนั้นจะแตกต่างกัน กล่าวคือ เนื้อหาในหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์จะเน้นไปในเรื่องของ การแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ โดยการเขียนแสดงความคิดเห็นด้วยกับ “อัครพหู” ทั้งนี้เนื้อหาใน “โคลนติดล้อ” จะเน้นในเรื่องของการโน้มน้าวใจผู้อ่านให้ปฏิบัติตามความเห็นของตน กลวิธีทางภาษาจึงแตกต่างจากหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ที่แสดง ความไม่เห็นด้วยกับกษัตริย์ ถ้อยคำและกลวิธีทางภาษาที่ปรากฏจึงมีลักษณะประชด ประชันและเสียดสี มีทั้งการกล่าวต่อว่าโดยตรง และโดยอ้อม ซึ่งการกล่าวโดยอ้อมนั้น เนื่องจากผู้เขียนเป็นข้าราชการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้เลือก ใช้กลวิธีที่หลีกเลี่ยงการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์โดยตรง และพยายามลดระดับความ รุนแรงของเนื้อหาลงโดยเลือกใช้คำศัพท์ อุปสรรคณ์ สำนวน นามปากกา เป็นต้น อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า กลวิธีทางภาษาต่าง ๆ ได้นำมาใช้ในการนำเสนออุดมการณ์นั้นสะท้อน ให้เห็นว่า ถึงแม้พระมหากษัตริย์จะอนุญาตให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้ แต่ประชาชนก็ยังคงมีความเคารพและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เช่นในอดีตกาล

๓. อุดมการณ์ที่แฝงในโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง

จากกลวิธีทางภาษาที่นำเสนออุดมการณ์ “ความเป็นชาติไทย” ใน โคลนติด ล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น พบว่า กลวิธีทาง “ภาษา” ที่ได้นำเสนอข้างต้น มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับอุดมการณ์ดังกล่าว สามารถจัดกลุ่มชุดความคิดได้เป็น ๑๒ ชุดความคิด ดังนี้

๑) ชุดความคิดเกี่ยวกับชาติและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชาติ

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ ประชาชนต้องรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประชาชนต้องรักษาเอกราชและความเป็นไทย และประชาชนต้องมีความกตัญญูต่อแผ่นดิน

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ได้แก่ ประชาชนต้องสามัคคีกัน และประเทศชาติคือสมบัติของพระมหากษัตริย์

๒) ชุดความคิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ ประชาชนต้องจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์จะต้องทรงทศพิธราชธรรม และพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ได้แก่ พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าชีวิต และพระมหากษัตริย์สามารถทำอะไรก็ได้ไม่มีความผิด

๓) ชุดความคิดเกี่ยวกับความเป็นหญิงและชาย

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ การเรียกร้องความเสมอภาคให้แก่ผู้หญิง สตรีย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษ และผู้หญิงมีหน้าที่เป็นแม่บ้านและเลี้ยงลูก

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ได้แก่ ผู้หญิงยังคงเป็นสมบัติของผู้ชาย และการมีภรรยาหลายคนเป็นเรื่องปกติของมนุษย์

๔) ชุดความคิดเกี่ยวกับรัฐและประชาชน

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ดูแลและให้ความช่วยเหลือราษฎร รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของชาติและประชาชนและรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นที่พึ่งให้แก่ประชาชน

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ได้แก่ รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐ
เอาเปรียบประชาชน และรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐมีสถานภาพสูงกว่าประชาชน

๕) ชุดความคิดเกี่ยวกับเมืองและชนบท

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ คนชนบท คือ กลุ่มคนที่ด้อย
การศึกษา และชนบทมีความอุดมสมบูรณ์

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ได้แก่ คนชนบทถูกเอาเปรียบจาก
ข้าราชการ

๖) ชุดความคิดเกี่ยวกับคนจน

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ คนไทยไม่จน

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ได้แก่ คนไทยจน คนจนเป็นผู้ที่ขัดสน ไม่
สามารถดูแลตัวเองได้ สถานภาพทางสังคมต่ำ และความจนเป็นสิ่งที่น่าอัปยศในสังคม

๗) ชุดความคิดเกี่ยวกับชาติพันธุ์อื่น

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ คนไทยต้องไม่เลียนแบบชาติอื่น
และเป็นตัวของตัวเอง ต้องรู้จักประยุกต์แนวคิดต่างชาติมาใช้ให้เหมาะสมกับเมืองเรา
ต้องการให้คนไทยกับคนต่างประเทศมีความเสมอภาคกัน

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ได้แก่ ชาติอื่นมีประเพณีบางอย่างที่สมควร
เอาเป็นแบบอย่าง ชาวยุโรป และอเมริกา เป็นชาติที่มีความ “ศิวิไลซ์”

๘) ชุดความคิดเกี่ยวกับผู้ใหญ่และผู้เยาว์

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ ผู้เยาว์ต้องเคารพและเชื่อฟัง
ผู้ใหญ่

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ ได้แก่ ผู้เยาว์ถูกผู้ใหญ่รังแก ผู้ใหญ่รับฟัง
ความเห็นแต่คนกลุ่มเดียวกัน ผู้ใหญ่เอาเปรียบผู้เยาว์

๙) ชุดความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ การให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น แต่ประเทศไทยยังไม่พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตย

หนังสือพิมพ์กรุงเทพ เดลิเมล์ ได้แก่ จำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และประเทศไทยพร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตย

จากการวิเคราะห์ห้วงศักราชของการสื่อสารและกลวิธีทางภาษาในวาทกรรมที่นำมาศึกษาแล้วจะเห็นได้ว่า ชุดความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยนี้ เป็นชุดความคิดที่แฝงอยู่ในกลวิธีที่ใช้ มิได้ปรากฏจากรูปภาษาโดยตรง เช่นในเรื่องขององค์ประกอบการสื่อสารที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ส่งสารโดยใช้นามปากกา และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งในรัชสมัยนี้ พระมหากษัตริย์ยอมให้แสดงความคิดเห็นโดยเสรี โดยแสดงท่าทีรับฟัง (ในเงื่อนไขที่มีการโต้กลับ) และประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กรอบทางสังคมที่กำหนดไว้ ดังที่ Tiwanit (1988) ได้เสนอความคิดไว้ว่า “การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงส่งบทความไปลงในหนังสือพิมพ์ฝ่ายรัฐบาล ได้แก่ ไทยกับสยามออบเซอร์เวอร์ บทความเหล่านั้นมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ทั้ง ๒ ฉบับเป็นหนังสือพิมพ์ระดับชาติ และแม้ไทยจะเป็นหนังสือพิมพ์ฝ่ายราชสำนักโดยเด่นชัด แต่สยามออบเซอร์เวอร์มีชื่อเสียงในด้านความตรงไปตรงมาและน่าเชื่อถือมาช้านาน เมื่อเกิดการโต้แย้งในหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านได้มีเหล่าข้าราชการเข้าช่วยพระองค์ท่านผู้ใช้นามแฝงว่า “อัสวหา” อย่างมากมาย โดยเขียนบทความภายใต้นามแฝงไปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฝ่ายรัฐบาล การอภิปรายโต้แย้งในรูปแบบดังกล่าวน่าจะเป็นบทเรียนของประชาธิปไตยที่ดีได้ และดูเหมือนว่าจะมีพระประสงค์เช่นนี้ แต่เรื่องกลับบานปลายไปในทางลบอย่างน่าเสียดาย”

๑๐) ชุดความคิดเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองที่ดี

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ พลเมืองดีต้องทำตัวให้สมกับเป็นผู้ที่เจริญแล้ว ต้องขยัน ไม่เล่นการพนัน และพลเมืองดีต้องลดความนิยมที่จะเข้ารับราชการ

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมลล์ ได้แก่ พลเมืองดีต้องเคารพและเชื่อฟัง
กษัตริย์

๑๑) ขุดความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนา

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ หลักธรรมในการดำเนินชีวิต
และการปกครองบ้านเมืองคือ อิทธิบาท ๔ และผู้ปกครองบ้านเมืองสามารถปฏิบัติ
ตามหลักธรรมได้

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมลล์ ได้แก่ หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่
ผู้ปกครองบ้านเมืองต้องปฏิบัติตามให้เคร่งครัด และผู้ปกครองบ้านเมืองไม่สามารถ
ปฏิบัติตามหลักธรรมได้

๑๒) ขุดความคิดเกี่ยวกับบิดาและมารดา

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ได้แก่ บุตรจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร
ก็ตาม แต่ห้ามดูหมิ่นบิดามารดา และบิดามารดามีหน้าที่ในการสั่งสอนบุตรให้เป็น
พลเมืองที่ดี

หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมลล์ ไม่ปรากฏเกี่ยวกับขุดความคิดนี้

จากขุดความคิดทั้ง ๑๓ ขุดความคิด จะเห็นได้ว่า ขุดความคิดทั้งหมดต่าง
มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ทั้งหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ และหนังสือพิมพ์
กรุงเทพฯ เดลิเมลล์ มีขุดความคิดหลักที่เหมือนกัน ต่างกันเพียงในเรื่องของขุด
ความคิดที่เกี่ยวกับบิดามารดาที่หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมลล์ไม่ได้กล่าวถึง อย่างไรก็ตาม
ถึงแม้ว่าหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับจะมีขุดความคิดที่คล้ายกัน แต่รายละเอียด
ปลีกย่อยนั้นจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันไปในทิศทางที่ตรงกันข้าม เช่น ในขุดความคิด
เกี่ยวกับคนจน หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์มีความคิดว่าคนโทยนั้นไม่จนเพียง
แต่คิดไปเองว่าตนเองจน ในขณะที่หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมลล์มีความเชื่อว่า คนโทย
นั้นยังจนอยู่ จากความคิดเหล่านี้ทำให้เห็นว่า เวทีการแสดงความคิดเห็นของคนโทยใน
สมัยนั้น “หนังสือพิมพ์” มีส่วนสำคัญมาก เพราะเป็นสื่อที่กระจายตัวบทไปยังผู้บริโภค
และผู้บริโภคได้ตีความตัวบทตามที่ตนเข้าใจ ดังนั้นผู้ผลิตตัวบทจึงมีอำนาจอย่างมาก

ในการที่จะนำเสนอความคิดเห็นของตน สร้างวาทกรรมที่เป็นระบบความคิด ความเชื่อต่อสภาพสังคมการเมืองในสมัยนั้น แล้วถ่ายทอดอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ใน วาทกรรมที่สร้างขึ้นไปยังผู้บริโภคร และผู้บริโภครได้รับการอุดมการณ์นั้นโดยไม่รู้ตัว ส่งผลต่อไปยังการกระทำที่เกิดขึ้น ทั้งกลุ่มที่มีความคิดเห็นที่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย ดังที่ “พระมหากษัตริย์” ได้เลือกที่จะถ่ายทอดอุดมการณ์ “ความเป็นชาติไทย” ผ่านวาทกรรมดังกล่าว จากชุดความคิดที่ปรากฏสามารถสรุปเป็นอุดมการณ์ที่แฝง อยู่ในความคิดเหล่านั้น คือ อุดมการณ์ “ความเป็นชาติไทย” ซึ่งประกอบไปด้วย อุดมการณ์ที่สำคัญ ๓ อุดมการณ์ ดังนี้

อุดมการณ์ “ราชาธิปไตย” หมายถึง การที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจ สูงสุดในการปกครองประเทศ พระมหากษัตริย์มีฐานะเป็นสมมติเทพ (ในระบอบการ ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์) เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย โดยมีข้าราชการเป็นผู้ สนองพระบรมราชโองการ ส่วนประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งโดยเคร่งครัด (ถึงแม้ ประชาชนจะมีความศึกษาสูง แต่ก็ต้องยอมให้แก่นชนชั้นศักดินา) เมื่อวิเคราะห์จากกลวิธี ทางภาษา และชุดความคิดที่ได้นั้นพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการทำให้ประเทศชาติ เจริญรุ่งเรือง คือ พระมหากษัตริย์ ดังที่พลกนิกรไทยได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ พระมหากษัตริย์และพระบรมศานุวงศ์ได้ทรงมีต่อชาวไทย การแสดงความจงรักภักดี ต่อพระมหากษัตริย์จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่คนไทยทุกคนต้องประพฤติและปฏิบัติให้ถูก ต้องตามครรลองของขนบนิยมไทย

อุดมการณ์ “ชาตินิยม” หรือ “ลัทธิชาตินิยม” หมายถึง ความรู้สึกรักชาติ บ้านเมือง ความจงรักภักดีต่อประเทศชาติและหมู่ชนที่มีชาติพันธุ์เดียวกันกับตน ซึ่ง ก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมในอันที่จะเสียสละเพื่อชาติ ตลอดจนมีความปรารถนาจะรักษาไว้ ซึ่งความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัย และเกียรติภูมิของชาติไว้ ซึ่ง สำคัญของการนำเสนออุดมการณ์ผ่านวาทกรรมนี้คือ พระมหากษัตริย์ต้องการให้ ประชาชนมีความรักชาติ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และยึดมั่นในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ในยุคสมัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ ได้เกิดมี การเคลื่อนไหวของกลุ่ม “ทหารใหม่” ในช่วง รศ. ๑๓๐ ที่ท้าทายอำนาจความชอบธรรม ของระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คิดที่จะเปลี่ยนระบบการปกครองใหม่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงตอกย้ำความเป็นชาตินิยมด้วยการปลุกฝัง

ให้ประชาชนยึดมั่นในสามสถาบัน โดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์ หากผู้ใดที่เห็นการปกครองในระบบอื่นดีกว่าย่อมเป็นผู้ที่คิดทำลายชาติ

เมื่อวิเคราะห์จากกลวิธีทางภาษา และชุดความคิดที่ได้นั้น พบว่า พระบรมราชโบายสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยมที่ปรากฏในวาทกรรมที่นำมาศึกษานี้ สอดคล้องกับแนวพระราชดำริที่ว่า การที่ประเทศจะมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาชาตินั้น ประชาชนจะต้องมีอุดมการณ์สำนึกอันใหม่ (New Spirit) ซึ่งจะเป็นพลังช่วยกระตุ้นให้ประชาชนกระทำการต่างๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้านั้น อุดมการณ์และสำนึกอันใหม่ที่พระองค์เลือกที่จะสร้างไว้ในจิตใจคนไทยคือ ลัทธิชาตินิยม

อุดมการณ์ “ปิตาธิปไตย” หรืออุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในการศึกษานี้ หมายถึง ความมีอำนาจของผู้ชายโดยเฉพาะการครอบงำความคิดของคนในสังคมว่าโลกที่ทุกคนอยู่ประกอบไปด้วย ๒ เพศ คือ เพศชาย และเพศหญิง และเพศหญิงเป็นส่วนประกอบของผู้ชาย หรือเป็นผู้ถูกกระทำ ความคิดเหล่านี้จัดเป็นระบบความคิดที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้ชายนั้น เมื่อวิเคราะห์จากกลวิธีทางภาษา และชุดความคิดที่ได้นั้น พบว่า อุดมการณ์ปิตาธิปไตยทำให้ผู้หญิงไม่มีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคเท่าเทียมกับผู้ชาย หรือผู้หญิงยังคงตกเป็นเครื่องมือหรือเป็นสมบัติของผู้ชายโดยไม่รู้ตัว ผู้หญิงปฏิบัติตามวิถีที่กรอบจารีตประเพณีของสังคมไทยที่ได้กำหนดไว้ แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า ชุดความคิดที่เกี่ยวกับผู้หญิงและผู้ชายนั้น ถึงแม้จะมีการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพให้กับผู้หญิง ทั้งในเรื่องของการมีเมียลับ การจดทะเบียนการหย่า แต่กลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในวาทกรรมนั้นก็ยังคงกล่าวถึงหน้าที่สำคัญของการเป็นผู้หญิงไทยที่ต้องเป็นแม่บ้านคอยดูแลสามี และเป็นสมบัติของผู้ชายเหมือนเช่นเดิมที่เคยปฏิบัติกันมา

การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม

ผลของการสื่ออุดมการณ์ “ความเป็นชาติไทย” ในบทความนี้ ทำให้เกิดความคิดแตกออกเป็นสองส่วนคือ ๑) **สมาชิกในสังคมที่เห็นด้วยและพร้อมปฏิบัติตาม** ดังจะเห็นได้จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิก “เสือป่า” เพิ่มมากขึ้น และ ๒) **สมาชิกในสังคมที่ไม่เห็นด้วยและคัดค้าน** หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ออกมาโจมตีรัฐบาล ทำให้เกิด “สงครามปากกา” ระหว่างกลุ่มหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนรัฐบาล กับกลุ่มที่คัดค้านรัฐบาล

และอิทธิพลของสังคมที่มีผลต่อการสื่ออุดมการณ์ “ความเป็นชาติไทย” ในบทความโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” ได้แก่ อิทธิพลจากภายในประเทศ ระบบการปกครองแบบ “ราชาธิปไตย” แนวคิดเรื่อง “ปิตาธิปไตย” อิทธิพลจากภายนอกประเทศ แนวคิดเรื่อง “ชาตินิยม” และแนวคิดเรื่องประชาธิปไตย

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษาในโคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง กับการนำเสนออุดมการณ์ “ความเป็นชาติไทย” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เข้าใจลักษณะและรูปแบบของวาทกรรมดังกล่าว รวมถึงบทบาทของกลวิธีทางภาษาที่วาทกรรมเลือกใช้ว่ามีส่วนสำคัญในการตอกย้ำและสร้างอุดมการณ์ความเป็นชาติไทย เพื่อประโยชน์ในการปกครองประเทศชาติอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับ van Dijk (2003) ที่กล่าวว่า กลุ่มผู้มีอิทธิพลในสังคมจะรักษาความเหนือกว่าของตน และควบคุมผู้อื่นในสังคมได้ผ่านการครอบงำทางวาทกรรม โดยสร้างวาทกรรมที่แฝงอุดมการณ์หรือชุดความคิดบางอย่างที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มของตน กลุ่มผู้มีสถานภาพเหนือกว่าในสังคมมักจะเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรที่สังคมให้คุณค่า อาทิ การศึกษา ตำแหน่งหน้าที่การงาน ทรัพย์สิน และวาทกรรมที่มีอิทธิพลในสังคม อาทิ วาทกรรมทางการเมืองและวาทกรรมสื่อ การรักษาสถานภาพที่เหนือกว่าในสังคมทำได้โดยการควบคุมวาทกรรมเพื่อประกอบสร้างและสื่ออุดมการณ์ที่เอื้อประโยชน์แก่ฝ่ายตน จะเห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นผู้ปกครองไทยได้เล็งเห็นประโยชน์ และนำมาใช้ในการสื่อสารจากรัฐบาลถึงประชาชนผ่านหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ขณะเดียวกันภายในสังคมอีกระดับหนึ่งก็มุ่งที่จะใช้หนังสือพิมพ์เป็นสื่อสะท้อนความคิดเห็นระหว่างกลุ่มคนผู้รู้หนังสือผ่านหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ จากการศึกษาวาทกรรมนี้ “โคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” จะเห็นได้ว่า อุดมการณ์ที่สร้างขึ้นมานั้น มีจุดหมายเพื่ออำรงไว้ซึ่งอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ ราชาธิปไตย + ชาตินิยม + ปิตาธิปไตย = ความเป็นชาติไทย ดังนั้นอุดมการณ์ “ความเป็นชาติไทย” เป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ / การสร้างฐานอำนาจให้แก่พระมหากษัตริย์ ในขณะที่สภาพสังคมในสมัยนั้น ข้าราชการบางกลุ่มต้องการอำนาจและการปกครองแบบประชาธิปไตย

Reference

- Blommaert, J. (2005). *Discourse*. Cambridge: United Kingdom.
- Bunyasathit, W. (2014). *Responses of the female county social milieu to Westernization during the reigns of King Mongkut to King Vajiravudh (A.D.1851-1925)*. (Master dissertation). Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand.
- Charoenthansakul, A. (1999). *Cultivation of nationalism through newspapers during the reign of King Vajiravudh and Prime Minister Pibulsongkram's government*. (Master dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Charteris-Black, J. (2005). "POLITICIANS AND RHETORIC: THE PERSUASIVE POWER OF METAPHOR". *Linguistics*. pp. 762-766.
- Fowler, R. (1991). *Language in News*. London and New York: Routledge.
- Fairclough, N. (1995). "Section A : Language, ideology and power" *Critical In discourse analysis: the critical study of language*, (pp. 1-81) London and New York: Longman.
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Gatkamon, M. (1974). *The historical analysis of politics and administration in the reign of King Rama VI (A.D. 1910-1925)*. (Master dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Hongladarom, K. (2000). *Discourses on ethnic minorities in Thailand: a study of the relationship between form and meaning*. Bangkok: Research report, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Hymes, Dell. (1974). Toward Ethnographies of Communication. In Dell Hymes (ed). *Foundations in Sociolinguistics*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Kaewphat, S. (2016). *The Relationship between Language and Representations of Isan People in National and Local Newspapers: A Critical*

- Discourse Analysis*. (Doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Lakoff, G. and M. Johson. (1988). *Metaphor we live by*. Chicago: University of Chicago.
- Nonthawat, C. (1990). *Prawattisat Lae Kanmueang Samai Ratchakan Thi 4-7 Kon Prachathippatai Cha Ma Thueng Thima Khong Prachathippatai Kon Pit Chak Somburanayasitthira* [History and politics during the reign of King Rama IV-VII before the arrival of democracy and the end of absolute monarchy] (1). Bangkok: Phabphim.
- Phra Borommarajanusorn, Foundation King Rama VI. (1982). *Khlon Tit Lo Khong Atsawa Phahu Lo Tit Khlon Lae Rueang Suep Nueang* [Clogs on our wheels, our clogged up wheels, and the other related stories]. Bangkok: Rongphimthaikasaem.
- Phamuthpisai, A. (1989). *Panha Phainai Sangkhom Thai Kon Kan Patiwa 2475: Phap Sathon Chak Ngan Khian Thang Nangsuephim* [Problems within Thai society before the revolution of 1932: Reflections from newspaper writings]. Bangkok: Research report, Thai Study Institute Thammasat University.
- Richardson, J.E. (2007). *Analysis Newspapers an Approach Critical Discourse Analysis*. New York: Palgrave Macmolan.
- Supanvani, I. (1999). "The language of love songs from the royal poems of King Rama VI". *Journal of Thai Language and Literature*, 16(2), 109-132.
- Tiwanit, S. (1988). *Phrabatsomdet Phra Mongkut Klao Chaoyuhua Kap Kan Nangsuephim Thai* [King Rama VI and Thai newspapers.] Bangkok: Research report, Faculty of Communication, Chulalongkorn University.
- van Dijk, T.A. (2008). Introduction: Discourse and Domination. In *Discourse and Power*. pp. 1-27. London: Sage.

- van Dijk, T.A. (2008). “Discourse and Manipulation” In *Discourse and Power*. pp. 211-236. London: Sage.
- van Dijk, T.A. (2008). “Discourse and Racism”. In *Discourse and Power*. pp. 102-119. London: Sage.
- van Dijk, T.A. (2003). Critical Discourse Analysis. *The Handbook of Discourse Analysis*, pp. 352-371. Malden, MASS and Oxford : Blackwell.
- Wichit Wathakan, Luang. (1969). *Ngan konkwaw ruang chonchatthai* [Research on Thai nationality]. (2). Pranakorn:Kongtupbok.

ปถมมालย์ ทุตติยมालย์ และจุฬาลงคมาลย์ กับประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่วัดผาแตก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย*

Submitted date: 18 November 2019

Revised date: 24 January 2020

Accepted date: 1 October 2020

จตุพร เพชรบูรณ์^๒

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคัมภีร์พระมาลัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไท คือชาวไทใหญ่ ไทเขิน และไทลื้อ ที่บ้านผาแตก ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เปรียบเทียบกับคัมภีร์พระมาลัยสำนวนไทยวนและสำนวนไทยอีสาน และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคัมภีร์พระมาลัยกับประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่บ้านผาแตก ผลการศึกษาพบว่าพระมาลัยสำนวนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท มี ๓ พบ เรียกว่า ปถมมालย์ ทุตติยมालย์ และจุฬาลงคมาลย์ ในขณะที่ของไทยวนมี ๒ พบ เรียกว่า ปฐมมालย์และทุตติยมาลย์ ส่วนของไทยอีสานมี ๒ พบ เรียกว่า มาลัยหมื่น-มาลัยแสน ด้านเนื้อหาพบว่าคัมภีร์ปถมมालย์ ทุตติยมาลย์ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่บ้านผาแตก มีใจความตรงกับคัมภีร์ปฐมมาลย์และทุตติยมาลย์ของไทยวน และตรงกับคัมภีร์มาลัยหมื่น-มาลัยแสนของไทยอีสาน ผู้แรกกล่าวถึงพระมาลัยนำดอกบัว ๘ ดอก ที่ได้รับจากชายยากจนไปสักการะพระธาตุจุฬามณีที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ผู้ที่สองพระมาลัยพบกับพระศรีอารียซึ่งสั่งความให้พระมาลัยบอกมนุษย์ว่าหากปรารถนา

* บทความนี้ปรับปรุงจากการนำเสนอในการสัมมนาวิชาการอักษรศาสตร์พุทธศาสนศึกษา ที่จัดร่วมกับ Khyentse Foundation ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

^๒ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

จะเกิดในศาสนาของพระองค์ให้จัดเครื่องพิน္ณูขามหาชาติและพืงเทศน์มหาชาติให้จบภายในวันเดียว ส่วนคัมภีร์จุฬาลงคมาลัย ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่บ้านผาแตกซึ่งเป็นส่วนที่ไม่พบในคัมภีร์พระมาลัยของไทยวนและไทยอีสานเล่าเรื่องต่อไปว่า เมื่อพระมาลัยนำความจากพระศรีอารีย์ลงไปบอกมนุษย์ มนุษย์ต่อรองว่าการจัดเครื่องพิน္ณูชาธรรมนั้นคนยากจนทำไม่ได้ พระมาลัยพร้อมจุฬาลงคอุบาสกจึงขึ้นไปถามพระศรีอารีย์ พระองค์อนุญาตว่าการจัดเทศน์เวสสันดรหากจัดคนเดียวไม่ได้ ก็ให้หลาย ๆ คนร่วมกันจัด ผลการศึกษาประเด็นถัดมาพบว่า ประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่บ้านผาแตกมีการเทศน์คัมภีร์พระมาลัยก่อนเทศน์มหาชาติเช่นเดียวชาวไทยวนและไทยอีสาน เพื่อเป็นการอธิบายที่มาของประเพณีเทศน์มหาชาติ ระยะเวลาในการเทศน์และการจัดเครื่องพิน္ณูขามหาชาติ นอกจากนี้เนื้อหาในคัมภีร์จุฬาลงคมาลัยยังเป็นการอธิบายที่มาของการจัดงานเทศน์มหาชาติในกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตกที่มี ๒ ลักษณะตามเจ้าภาพ คือ ตั้งธัมมเวสสันดรที่คนทั้งชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าภาพ และทานมหาปางปัจเจกบุคคลหรือคู่สามีภรรยาเป็นเจ้าภาพในการจัดงาน

คำสำคัญ: พระมาลัย, ปถมมาลัย, ทูตียมาลัย, จุฬาลงคมาลัย, เทศน์มหาชาติ

Pathom Malai, Thutiya Malai and Chunlangkha Malai and the Thet Maha Chat Tradition of Tai Ethnic Groups at Wat Pha Take Mai Sai District Chiang Rai Province

Chatuporn Petchaboon^๑

Abstract

The objectives of this article are to investigate three versions of Phra Malai scripture: Tai Yuan, Thai Isan and an ethnic group of Tai Yai, Tai Khoen and Tai Lue at Wat Pha Taek, Tambon Wiang Phang Kham, Mae Sai District, Chiang Rai Province. The investigation was on the content and the relationship between Phra Malai scriptures and the tradition of Maha Chat sermons. The study found that Phra Malai scriptures versions of Tai Yuan and Thai Isan have two parts. The two parts of the Tai Yuan version are called Pathom Malai and Thutiya Malai, while the two parts of the Thai Isan version are called Malai Muen and Malai Saen. However, the Phra Malai scripture version of the ethnic Tai group kept at Wat Pha Taek, Tambon Wiang Phang Kham, Mae Sai District, Chiang Rai Province has three parts called Pathom Malai, Thutiya Malai and Chunlangkha Malai. Regarding the content, the first two parts of all three versions of Phra Malai scriptures are the same, with the first part about Phra Malai taking eight lotus flowers offered to him by a poor man to pay homage to Phra That Chula Mani in Daowadueng Heaven. The second part is about Phra Malai meeting

^๑ A lecturer in Department of Society, Culture, and Human Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.

Phra Sri-arya who instructs Phra Malai to inform humans that if they desire to be born in his religion, they should prepare a thousand items of offerings to Dhamma and listen to all the sermons of Maha Chat in one day. For the third part of Phra Malai scripture, the content continues about Phra Malai coming down to Chomphu Thawip or Jambudvipa to inform humans of Phra Sri-arya's instructions, but with the humans negotiating that the poor could not afford a thousand items of offerings. Thus, when Phra Malai and Chunlangkha Ubasok went to ask Phra Sri-arya for permission to offer less items, permission was granted, and if the Thet Maha Chat could not be organized by one person, it could be jointly organized by many people. The study found further: 1) the tradition of Thet Maha Chat among Tai Yuan, Thai Isan and the Tai ethnic group at Ban Pha Taek listen to Phra Malai sermons before Maha Chat sermons; 2) Phra Malai scriptures describe the origin of the Thet Maha Chat tradition, the length of time for the sermons and the arrangement of the thousand offering items for Thet Maha Chat; and 3) Chunlangkha Malai describes the origin of Thet Maha Chat of the Tai ethnic group at Wat Pha Taek where Thet Maha Chat is classified into two types according to how the sermons are organized: Tang Dhamma Wessantara jointly hosted by people in the community and Than Maha Pang hosted by an individual person or a couple who are husband and wife.

Keywords: Phra Malai, Pathom Malai, Thutiya Malai, Chullangkha Malai, Thet Maha Chat

บทนำ

ประเพณีเทศน์มหาชาติของคนไทยทุกภาคเป็นงานบุญใหญ่ที่คนทั้งชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ ช่วยกันเตรียมของถวายวัด ตกแต่งสถานที่ แบ่งกันเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์ ประเพณีเทศน์มหาชาติในภาคเหนือมีการเทศน์คัมภีร์พระมาลัย จำนวน ๒ ผูกด้วยกัน เรียกว่าคัมภีร์ปฐมมาลัย (มาลัยเค้า) และคัมภีร์ทุติยมาลัย (มาลัยปลาย) ก่อนเทศน์มหาชาติ (Rungrueangsri 1999, p. 2340-2350) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เทศน์คัมภีร์พระมาลัยก่อนเทศน์มหาชาติจำนวน ๒ ผูกเรียกว่า มาลัยหมื่น มาลัยแสน (Thatsananan 1999, p. 3033-3042) ภาคกลางและภาคใต้ของไทยไม่มีธรรมเนียมเทศน์คัมภีร์พระมาลัยก่อนเทศน์มหาชาติแต่มีความเชื่อว่าพระศรีอารีย์ฝากให้พระมาลัยบอกมนุษย์ในชมพูทวีปว่าหากปรารถนาจะเกิดในศาสนาของพระองค์ให้ฟังเทศน์มหาชาติให้ครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ให้จบภายในวันเดียว

ประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตก บ้านผาแตก ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นวัดของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ได้แก่ ชาวไทใหญ่ ไทเขิน และไทลื้อ ที่อพยพมาจากเมืองต่างๆ ในเมียนมาและสิบสองปันนา มาตั้งถิ่นฐานที่แม่สายเมื่อ ๔๐-๕๐ ปี ที่ผ่านมา (Petchaboon, 2019, p. 5) แตกต่างจากประเพณีเทศน์มหาชาติของคนไทยในประเทศไทยกล่าวคือ มีประเพณีเทศน์มหาชาติ ๒ ลักษณะ แบ่งตามการเป็นเจ้าของ คือ ๑) คนทั้งชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ จัดเทศน์มหาชาติเรียกว่า **ตั้งธัมมเวสสันดร** ๒) คู่สามีภรรยาร่วมกันเป็นเจ้าของถวายคัมภีร์เวสสันดรชุดใหม่และสิ่งของต่าง ๆ ให้กับวัดและจัดเทศน์มหาชาติเรียกว่า **ทานมหาปาง** อนึ่งจากหลักฐานคัมภีร์ที่พบที่วัดผาแตกและจากสมุดบันทึกบัญชีคัมภีร์ประเพณีตั้งธัมมเวสสันดรที่วัดผาแตกพบว่า ในอดีตที่วัดผาแตกเทศน์คัมภีร์พระมาลัยก่อนเทศน์มหาชาติจำนวน ๓ ผูกด้วยกัน คือ ปฐมมาลัย ทุติยมาลัย และจุฬาลงคมาลัย

เนื้อความในคัมภีร์พระมาลัยสำนวนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตกสำนวนไทยวนในล้านนาและสำนวนไทยอีสาน ๒ ผูก/พับแรกมีใจความตรงกันแล้วว่า “พระมาลัย” เป็นพระเถระผู้ทรงฤทธาณาภาพลงไปในปรตาสัตว์นรกและขึ้นนรกสวรรค์ พระจุฬามณีเจดีย์ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สนทนากับพระอินทร์และพระศรีอารีย์ ทั้งยังเป็นผู้นำข่าวสารจากสวรรค์นรก พระยายมราช เทพบุตร เทพธิดา และศรีอารีย์

มาแจ้งแก่นุชย์ในชมพูทวีป เรื่องหนึ่งที่พระมาลัยนำความมาแจ้งแก่นุชย์คือ พระศรีอารีย์ฝากให้พระมาลัยแจ้งให้นุชย์ทราบว่าหากมนุษย์ผู้ใดปรารถนาจะเกิดใน ศาสนาของพระศรีอารีย์ให้พึงเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติให้จบภายใน ๑ วัน

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยพบว่า มีผู้สนใจศึกษาคัมภีร์พระมาลัยในแง่มุม ที่หลากหลาย ทั้งในแง่ที่มาของคัมภีร์พระมาลัย

อรอนงค์ พัดพาดี (Padpadee, 1978, p. 37-40) กล่าวว่า มีผู้ศึกษาและเสนอ ที่มาของพระมาลัยไว้ ๓ ประเด็น คือ

๑. ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร เชื่อว่ามาเลย์ยเทวดเถรตฤตต์โดยภิกษุชาวลังกา แต่งในลังกาทวีป ส่วนฎีกามาเลย์แต่งโดยพระพุทธรวิลาส พระภิกษุชาวลานนา

๒. สุภาพร มากแจ้ง เชื่อว่ามาเลย์ยเทวดเถรตฤตต์โดยภิกษุชาวพม่า ใน ประเทศพม่า ส่วนฎีกามาเลย์แต่งโดยพระพุทธรวิลาส พระภิกษุแห่งอาณาจักรสุโขทัย

๓. เสฐียรโกเศศและนาคะประทีปเชื่อว่าเรื่องพระมาลัยเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชน ฝ่ายเถรวาทรับจากฝ่ายมหายาน

จากการศึกษาของสุภาพรรณ ณ บางช้าง เรื่องวิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสาย พระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย ทำให้ทราบว่าเรื่องพระมาลัยได้เค้ามาจาก มาเลย์ยกะของพม่า และในลังกาเองก็ไม่ปรากฏเรื่องพระมาลัย คงมีแต่นิทานเรื่อง จุลลลสะที่มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับคัมภีร์มาเลย์ยเทวดเถรตฤตต์เท่านั้น แต่รายละเอียด และวัตถุประสงค์ของเนื้อหาต่างออกไปมาก (cited in Jaruworn, 1999, p. 60)

ความคิดเห็นเรื่องที่มาของคัมภีร์พระมาลัยในงานวิจัยของสุภาพรรณ สอดคล้องกับวัฒนา ณ นคร (Na-Nakorn, 1983, p. 45) สันนิษฐานที่มาของเรื่อง พระมาลัยในประเทศไทยว่ากวีไทยน่าจะดัดแปลงมาจากนิทานพื้นเมืองของลังกา เนื่องจากมีนิทานพื้นเมืองของลังกาเรื่องหนึ่งชื่อจุลลลสะ

นอกจากนี้ มีงานศึกษาพระมาลัยคำหลวง พระมาลัยสำนวนท้องถิ่น เช่น ขงาลักษณะ สรรพานิช (Sanpanich, 1981) ศึกษาพระมาลัยเชิงวิเคราะห์โดยใช้ ต้นฉบับสมุดข่อย อักษรขอม จากวัดราชบัลลังก์และวัดเนินซ้อ อำเภอกงเลียง จังหวัดระยอง วัฒนา ณ นคร (Na-Nakorn, 1983) ศึกษาลักษณะร่วมของเรื่อง พระมาลัยในวรรณกรรมพื้นบ้านและพระมาลัยคำหลวง รวมถึงการศึกษา

ประเพณีสวดพระมาลัยของชาวอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ของอร่ามรัศมี
ด้วงชนะ (Duangchana, 1995) และ ศึกษาการสืบทอดทำนองสวดและประเพณี
สวดพระมาลัยที่บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรีของปรมินท์ จารูร (Jaruworn,
1999) จากการทบทวนเอกสารดังกล่าวข้างต้นไม่พบว่ามีการศึกษาคัมภีร์พระมาลัย
ที่ใช้สวดร่วมในประเพณีเทศน์มหาชาติ

ประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตก ตำบลเวียงพางคำ
อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายนอกจากจะเทศน์คัมภีร์พระมาลัยก่อนเทศน์มหาชาติ
แล้วยังมีคัมภีร์พระมาลัยมากกว่าคนไทย-ลาวกลุ่มอื่น ๆ ด้วย กล่าวคือ นอกจากจะมี
คัมภีร์ปถมมาลัย คัมภีร์หุตติมาลัยแล้ว ยังมีคัมภีร์จุฬาลงคมาลัยด้วย

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคัมภีร์พระมาลัยของกลุ่มชาติพันธุ์
ไทที่วัดผาแตก ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยเปรียบเทียบกับ
พระมาลัยสำนวนไทยวนและไทยอีสาน และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคัมภีร์
พระมาลัยสำนวนวัดผาแตกกับประเพณีเทศน์มหาชาติที่วัดผาแตก

คัมภีร์ปถมมาลัย หุตติมาลัย และจุฬาลงคมาลัย สำนวนวัดผาแตกที่นำมาศึกษา
เป็นฉบับที่ขนานสามแก้วและครอบครัวถวายไว้กับวัดผาแตกเมื่อ จ.ศ. ๑๓๖๐ หรือ
พ.ศ. ๒๕๔๑ ขนานสามแก้วเป็นชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง เป็นผู้ผลิตและจำหน่ายคัมภีร์

คัมภีร์พระมาลัยสำนวนไทยวนผู้วิจัยศึกษาจากที่อุดม รุ่งเรืองศรี ปวีรรต
และชำระต้นฉบับในหนังสือมหาชาติไม้ไผ่แจ้เขียวแดง ซึ่งมี ๒ ผูก เรียกว่า ปถมมาลัย
และหุตติมาลัย

คัมภีร์พระมาลัยสำนวนอีสานผู้วิจัยศึกษาจากหนังสือลำนมหาชาติของ
สำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี มี ๒ ผูก เรียกว่า มาลัยหมื่นและมาลัยแสน

อนึ่ง วัสดุที่ใช้ในการบันทึกคัมภีร์ที่วัดผาแตกมีทั้งพับสา ใบลาน และลานเทียม
หากเป็นพับสาใช้ลักษณะนามว่าพับ หากเป็นใบลานหรือลานเทียมใช้ลักษณะนามว่าผูก

วิธีดำเนินการศึกษา

ผู้วิจัยปริญญารัตนบัณฑิตศึกษาคัมภีร์พระมาลัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตกจากอักษรธรรมเป็นอักษรไทย ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมาลัยและประเพณีเทศน์มหาชาติ ศึกษาคัมภีร์พระมาลัยทั้ง ๓ ส่วนอย่างละเอียด วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคัมภีร์พระมาลัยกับประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตก ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยจำแนกผลการศึกษาเป็น ๔ ประเด็น คือ ๑) ประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตก ๒) คัมภีร์จุฬาลงคมาลัยคัมภีร์ที่หายาก ๓) เปรียบเทียบเนื้อหาคัมภีร์พระมาลัย ๓ ส่วน และ ๔) ความสัมพันธ์ระหว่างคัมภีร์พระมาลัยกับประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตก มีรายละเอียดดังนี้

๑) ประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตก

ประเพณีเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีสำคัญของคนไทยทุกภาค มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ภาคกลางและภาคใต้เรียกว่าประเพณีเทศน์มหาชาติ ภาคอีสานเรียกว่างานบุญพระเวสส์ ส่วนภาคเหนือเรียกว่าตั้งธัมม์หลวง นอกจากนี้ยังมีประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยด้วย เช่นที่บ้านผาแตก ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย กลุ่มชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ดังกล่าวประกอบด้วยชาวไทใหญ่ ไทเขิน และไทลื้อ ซึ่งมีประเพณีเทศน์มหาชาติแตกต่างจากคนไทยในประเทศไทยกล่าวคือ มีจัดเทศน์มหาชาติโดยจำแนกตามเจ้าภาพออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ทานมหาปางและตั้งธัมม์เวสสันตระ

ทานมหาปางคือประเพณีเทศน์มหาชาติที่คู่สามี-ภรรยาร่วมกันเป็นเจ้าภาพถวายคัมภีร์เวสสันตระชุดใหม่และเครื่องไทยธรรมให้กับวัด รวมถึงถวายข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้นว่า ถ้วย จาน ชาม ช้อน เต้าอั้งโล่ หม้อ กระทะ ตูเย็น เตียนนอน เครื่องนอน ตูเสื้อผ้า และสิ่งของต่าง ๆ ด้วยเชื่อว่าเมื่อละจากโลกนี้ไปแล้ว ข้าวของต่าง ๆ ที่ถวายจะโปรอโนภพหน้า

ตั้งธัมมเวสสันตระคือประเพณีเทศน์มหาชาติที่คนทั้งชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดงานขึ้น กลุ่มชาติพันธุ์ไทที่บ้านผาแตกให้ความสำคัญกับประเพณีตั้งธัมมเวสสันตระมาก นับตั้งแต่ตั้งวัดผาแตกมากลุ่มชาติพันธุ์ไทก็ร่วมกันจัดงานตั้งธัมมเวสสันตระเป็นประจำเกือบทุกปี นับถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๒ นับเป็นการจัดงานตั้งธัมมเวสสันตระเป็นครั้งที่ ๕๒

งานตั้งธัมมเวสสันตระเป็นงานบุญใหญ่ทั้งชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าภาพ ใช้เวลาเตรียมงานประมาณ ๒ เดือน ทั้งพระภิกษุ-สามเณร ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชนแบ่งหน้าที่กันทำ โดยพระภิกษุ-สามเณรเป็นผู้เทศน์คัมภีร์ ดูแลกองอำนวยการ ต้อนรับพระภิกษุ-สามเณรที่มาจากต่างวัด ปู่จารย์กล่าวคำเวหนาน กล่าวคำอาราธนาธรรม ดูแลการประกอบพิธีกรรม กรรณการวัดจัดเก็บเครื่องไทยธรรม ประโคมดนตรี ฟ่อศีล-แม่ศีล ทำความสะอาดวิหารและบริเวณวัดเมื่อเสร็จพิธี ฟ่อบ้านต้อนรับแขกที่มาจากต่างถิ่น แม่บ้านประกอบอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมงาน กลุ่มหนุ่มสาวทำต้นเงินมาถวายวัด กลุ่มวัฒนธรรมส่งชุดการแสดงทางวัฒนธรรมจัดแสดงในงาน และใช้เวลาในการจัดงาน ๔ วัน ๓ คืน (Petchaboon, 2019, p. 108)

ในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทยมีธรรมเนียมว่าพระภิกษุเทศน์คาถาพันก่อน จากนั้นจึงเทศน์มหาชาติ ส่วนภาคอีสานพระจะเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน ก่อนวันรุ่งขึ้นเทศน์สังกาส (เทศน์บอกศักราช) จากนั้นเทศน์มหาชาติตั้งแต่กัณฑ์ทศพร จนถึงกัณฑ์นครกัณฑ์และปิดท้ายด้วยเทศน์ฉลองเวสสันตระคืออาณิสสังส์ในการฟังเทศน์มหาชาติ (Thatsananan, 1999, p. 3033-3042)

คนไทยวนในภาคเหนือลำดับการเทศน์จากคัมภีร์ปฐมมาลัย (มาลัยต้น) หุตยมาลัย (มาลัยปลาย) และอาณิสสังส์มหาชาติ รุ่งขึ้นเวลาเช้ามืดก็จะเริ่มเทศน์มหาชาติตั้งแต่กัณฑ์ทศพรไปเรื่อย ๆ จนครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ มักจะเสร็จตอนทุ่มเศษ (Rungrueangsri, 1999, p. 2340-2350)

ส่วนประเพณีตั้งธัมมเวสสันตระหรือประเพณีเทศน์มหาชาติส่วนรวมที่วัดผาแตกใช้เวลาจัดงาน ๔ วัน มีคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ดังนี้

วันที่ ๑ ปารมี อุณณหัสสะ อาณิสสังส์เช้า เปตพลี มหาวิบาก มาลัยโผด นิพพานสูตร เทวทูตทั้งห้า ปิดตามรณะ เยหหลวง หนทางนิพพาน โลกภูมิ ชัยยะสังคะ อุปคฤเตอ อาณิสสังส์ัพพะทาน สมอกทันใจ

วันที่ ๒ สุขชะวันณะ สุตตันตะ วินัยยะ อภิธัมมา วิภังคะ ธาตุกา
บุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก มหาปฏฐาน ปถมมालย์ ทุตติยมาลย์ (จุฬาลงคมาลย์)
คาถาพัน

วันที่ ๓ เวสสันตระ ๑๓ กัณฑ์

วันที่ ๔ มหาวิบากเวสสันตระ อาณิสสเวสสันตระและกัณณกวัตติ

ประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่บ้านผาแตกอีกลักษณะหนึ่ง
เรียกว่า ประเพณีทานมหาปาง ซึ่งเจ้าภาพจะถวายคัมภีร์เวสสันตระชุดใหม่ให้แก่วัด
ตั้งต้นจาก ปารมี ปถมมาลย์ ทุตติยมาลย์ (จุฬาลงคมาลย์) คาถาพัน เวสสันตระ วิบาก
เวสสันตระ อาณิสสเวสสันตระ กัณณกวัตติ ธัมมชาตาของเจ้าภาพและธัมมอุทิศให้
ผู้เสียชีวิต

๒) คัมภีร์จุฬาลงคมาลย์คัมภีร์ที่หายาก

จากคำบอกเล่าของพระที่วัดผาแตก พระสุภาพ สุขขปัญโญ อธิบายว่าแต่เดิม
ในงานตั้งธัมมเวสสันตระที่วัดผาแตกมีการเทศน์คัมภีร์ ปถมมาลย์ ทุตติยมาลย์ และ
จุฬาลงคมาลย์ ก่อนการเทศน์มหาชาติครบถ้วนทั้งสามคัมภีร์ แต่เนื่องจากช่วงหลัง
เชียงตุงไม่ผลิตคัมภีร์จุฬาลงคมาลย์ คัมภีร์นี้จึงหายาก และไม่ได้นำมาเทศน์ในงานตั้ง
ธัมมเวสสันตระอีก (Sukkapanayo, personal interview, 2014 , February 14) จากการ
เก็บข้อมูลงานตั้งธัมมเวสสันตระและงานทานมหาปางของผู้วิจัยที่วัดผาแตกระหว่าง
พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๘ พบว่ามีการเทศน์คัมภีร์พระมาลย์ก่อนเทศน์มหาชาติ เหลือเพียง
๒ พับ คือ ปถมมาลย์และทุตติยมาลย์ อย่างไรก็ตาม จากบันทึกบัญชีการเทศน์ธัมมในงาน
ตั้งธัมมเวสสันตระของวัดผาแตกปี พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๖ พบว่า เฉพาะในปี พ.ศ. ๒๕๕๒
เคยมีการเทศน์คัมภีร์พระมาลย์ทั้ง ๓ พับ ได้แก่ ปถมมาลย์ ทุตติยมาลย์ และ
จุฬาลงคมาลย์ ก่อนเทศน์คัมภีร์เวสสันตระ ๑๓ กัณฑ์ อย่างไรก็ตามแต่ตั้งแต่ พ.ศ.
๒๕๕๓ เป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๕๘ ในงานตั้งธัมมเวสสันตระไม่มีการเทศน์คัมภีร์
จุฬาลงคมาลย์อีก

จากการสำรวจคัมภีร์ที่มีผู้ถวายไว้กับวัดผาแตกเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๕๕๙ ผู้วิจัยพบว่า ที่วัดผาแตกมีคัมภีร์พระมาลย์ ดังนี้

- คัมภีร์ปถมมालย์ จำนวน ๑ พับ กับ ๗ ผูก
- คัมภีร์ทุติยมालย์ จำนวน ๔ พับ กับ ๖ ผูก
- คัมภีร์จุฬาลงคมาลย์ ๑ พับ กับ ๑ ผูก

จากข้อมูลข้างต้นพบคัมภีร์ปถมมालย์และคัมภีร์ทุติยมาลย์มากกว่าคัมภีร์จุฬาลงคมาลย์ โดยพบคัมภีร์ปถมมालย์ รวม ๘ พับ/ผูก พบคัมภีร์ทุติยมาลย์ รวม ๑๐ พับ/ผูก แต่พบคัมภีร์จุฬาลงคมาลย์ เพียง ๒ พับ/ผูก ผู้ที่ถวายคัมภีร์จุฬาลงคมาลย์เข้าวัด ผาแตกมี ๒ เจ้าภาพ คือ ๑) ขนานสามแก้ว หรือนายสาม วงศ์ใหญ่ ชาวไทเขิน ขนานสามแก้ว ถวายคัมภีร์ปถมมालย์ ทุติยมาลย์ จุฬาลงคมาลย์ และเวสสันดรฉบับทักขิณพัสสาไว้กับวัดผาแตกเมื่อ จ.ศ. ๑๓๖๐ หรือตรงกับ พ.ศ. ๒๕๔๑ และ ๒) ภาเก้อแสงพอกและนางหล้า ถวายคัมภีร์ปารมี ปถมมालย์ ทุติยมาลย์ จุฬาลงคมาลย์ วินัยะ อภิธัมมามหาราช และอานิสงส์เวสสันดร ผู้คัดลอกคือหนานแสง บันทึกลงในใบลาน ไม่ระบุปีที่ถวาย

จากหลักฐานทั้งสมุดบันทึกบัญชีคัมภีร์ในงานตั้งธัมมเวสสันดรที่วัดผาแตก และจากหลักฐานคัมภีร์จุฬาลงคมาลย์ที่วัดผาแตก ชี้ให้เห็นว่าครั้งหนึ่งที่วัดแห่งนี้ ประเพณีตั้งธัมมเวสสันดรซึ่งเป็นประเพณีเทศน์มหาชาติส่วนรวมและงานทานมหาปางซึ่งเป็นประเพณีเทศน์มหาชาติส่วนบุคคล เคยมีการถวายคัมภีร์พระมาลัยครบทั้ง ๓ พับ/ผูก ได้แก่ ปถมมालย์ ทุติยมาลย์ จุฬาลงคมาลย์ และเทศน์คัมภีร์ดังกล่าวมาก่อน แต่ในปัจจุบันเหลือเพียงการถวายคัมภีร์ปถมมालย์และทุติยมาลย์ เท่านั้น

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (The Social Research Institute, 1982) สำนวณคัมภีร์ใบลานที่ วัด ๘ จังหวัด ในเขตภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ พะเยา ลำพูน ลำปาง เชียงราย น่าน แพร่ และ ตาก รวม ๕๒๕ วัด คณะผู้วิจัยจัดให้ คัมภีร์เวสสันดร คัมภีร์ปฐมมาลย์ ทุติยมาลย์ และอานิสงส์มหาชาติอยู่รวมกัน อย่างไรก็ตามจากข้อมูลรายชื่อหนังสือโบราณล้านนาไทย : เอกสารไมโครฟิล์ม (1982, p. 182) ระบุว่า “มหาชาติชาดก ฉบับแท่นแก้วมโนเมือง ของวัดพระหลวง ต.ดอนมูล อ.สูงเม่น จ.แพร่ ขาดอานิสงส์ฯ, ปฐมาฯ, ทุติยาฯ เพิ่มจุฬาลงคมาลย์วัดฤๅ” ข้อมูลการสำราวจคัมภีร์ใบลานในภาคเหนือของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดังกล่าวพบคัมภีร์จุฬาลงคมาลย์วัดฤๅอยู่เพียงผูกเดียวที่ถวายร่วมกับคัมภีร์เวสสันดร

ในขณะที่พบคัมภีร์ปฐมมาลัยและคัมภีร์ทุติยมาลัยถวายร่วมกับคัมภีร์เวสสันดระบ่อยครั้งมากกว่า

จากข้อมูลดังกล่าวซึ่งพบคัมภีร์จุฬาลงคาลัยวัตถุร่วมกับคัมภีร์เวสสันดระ สะท้อนว่าครั้งหนึ่งที่วัดพระหลวง จ.แพร่ เคยมีผู้ถวายคัมภีร์ จุฬาลงคาลัยวัตถุร่วมกับคัมภีร์เวสสันดระมาก่อน

อนาโตน โรเจอร์ เป็ลติเยร์ (Rogen Poltier, 1987, p. 192-193) รวบรวมวรรณกรรมไทเขินจากเมืองเชียงตุงและสรุปเนื้อหาวรรณกรรมไทเขินจำนวน ๒๗๒ ชื่อเรื่อง พบว่ามี คัมภีร์ ปฐมมาลัย ทุติยมาลัย รวมอยู่ด้วย แต่ไม่มีชื่อคัมภีร์จุฬาลงคาลัยสอดคล้องกับ Sengpan Pannnyawamsa (2009) ศึกษาธัมมเวสสันดรชาดกที่เชียงตุง พบว่าการเทศน์คัมภีร์เวสสันดรชาดกที่เชียงตุงลำดับคัมภีร์ปฐมมาลัยและทุติยมาลัยก่อนแล้วจึงเทศน์เวสสันดรชาดก โดยไม่ปรากฏคัมภีร์จุฬาลงคาลัย แต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาข้อมูลของอนาโตน Sengpan และคำบอกเล่าของพระสุภาพสุขขปัญญา สะท้อนว่าที่เชียงตุงคัมภีร์ที่เทศน์ร่วมกับมหาชาติที่เป็นที่นิยมคือ คัมภีร์ปฐมมาลัยและทุติยมาลัย หากคัมภีร์จุฬาลงคาลัยไม่เป็นที่นิยมเท่าใดนัก

Kumiko Kato และ Isra Yanatan (2001)สำรวจคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่วัดในสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน พบว่ามีคัมภีร์ ปฐมมาลัย จำนวน ๒๔ พับ/ผูก คัมภีร์ทุติยมาลัย จำนวน ๒๖ พับ/ผูก และพบคัมภีร์จุฬาลงคาลัย ๑๐ พับ/ผูก ระบุชื่อที่เขียนต่างกัน ได้แก่ ตติยมาโลย ตติยจุฬคอบาสก ตติยจุฬละ ตติยจุฬมาโลย และจุฬงคมาโลย น่าสนใจว่าการเรียกชื่อคัมภีร์จุฬาลงคาลัยในสิบสองปันนาสะท้อนว่าพระมาลัยในความรับรู้ของชาวไทลื้อในสิบสองปันนามี ๓ ผูก/พับ คือ ปฐมมาลัย ทุติยมาลัย และตติยมาลัย

ข้อมูลจากการสำรวจคัมภีร์ที่สิบสองปันนาของ Kumiko และ Isra เป็นหลักฐานยืนยันว่าที่สิบสองปันนา คัมภีร์ที่ถวายร่วมกับคัมภีร์เวสสันดระ มีทั้งปฐมมาลัย ทุติยมาลัย และจุฬาลงคาลัย

จากข้อมูลการสำรวจคัมภีร์ข้างต้นทั้งที่วัดผาแตก อ.แม่สาย จ.เชียงราย การสำรวจคัมภีร์ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย เนื้อเรื่องย่อวรรณกรรมไทยเขินในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพเมียนมา รวมถึงการสำรวจคัมภีร์ที่สิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่าคัมภีร์ปถมมालย์และคัมภีร์ทุติยมาลย์เป็นเรื่องที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย มีต้นฉบับอยู่เป็นจำนวนมากกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ทั้งในภาคเหนือ เชียงตุง และสิบสองปันนา ในขณะที่คัมภีร์จุฬาลงคมาลย์ไม่เป็นที่รู้จักเท่าใดนักและมีต้นฉบับเหลืออยู่น้อยมากหากพบต้นฉบับกระจายอยู่ในหลายวัดของสิบสองปันนา อย่างไรก็ตามข้อมูลการสำรวจคัมภีร์ข้างต้น รวมถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นหลักฐานว่าครั้งหนึ่งที่วัดพระหลวง จ.แพร่ วัดบางแห่งในเชียงตุง และที่วัดหลายแห่งในสิบสองปันนาเคยมีการถวายคัมภีร์ปถมมालย์ ทุติยมาลย์ และจุฬาลงคมาลย์ ร่วมกับการถวายคัมภีร์เวสสันดรธรรมาก่อน นอกจากนี้ข้อมูลดังกล่าวยังสะท้อนว่าคัมภีร์ปถมมालย์และคัมภีร์ทุติยมาลย์ เป็นคัมภีร์ที่พบได้ทั่วไป ในขณะที่คัมภีร์จุฬาลงคมาลย์เป็นคัมภีร์ที่หายาก ข้อมูลข้างต้นยังสะท้อนให้เห็นว่าธรรมเนียมการถวายคัมภีร์จุฬาลงคมาลย์ ร่วมกับคัมภีร์ ปถมมालย์และทุติยมาลย์ ที่วัดผาแตก อ.แม่สาย จ.เชียงราย เป็นธรรมเนียมที่สืบทอดมาจากสิบสองปันนาและเชียงตุง สอดคล้องกับคนในบ้านผาแตกซึ่งจำนวนหนึ่งอพยพมาจากสิบสองปันนาและเชียงตุง

๓) เปรียบเทียบเนื้อหาคัมภีร์พระมาลย์ ๓ ส่วน

คัมภีร์พระมาลย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตกที่นำมาใช้ศึกษามี ๓ พบใช้ชื่อว่า ปถมมालย์ ทุติยมาลย์ และจุฬาลงคมาลย์ คัมภีร์พระมาลย์ของไทยวนมี ๒ พบใช้ชื่อว่า ปฐมมาลย์และทุติยมาลย์ ส่วนคัมภีร์พระมาลย์ของไทยอีสานมี ๒ พบ ใช้ชื่อว่า มาลย์หมื่นและมาลย์แสน ดังนั้นความแตกต่างที่ชัดเจนคือ คัมภีร์พระมาลย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตกมี ๓ พบ ซึ่งมากกว่าของไทยวนและไทยอีสานอยู่ ๑ พบ/ ผู้

ผู้วิจัยขอเรียกคัมภีร์ปถมมालย์ (วัดผาแตก) ปฐมมาลย์ (ไทยวน) และมาลย์หมื่น (ไทยอีสาน) เรียกรวมกันว่า พระมาลย์ผู้ที่ ๑ และขอเรียกคัมภีร์ทุติยมาลย์ (วัดผาแตก, ไทยวน) และมาลย์แสน ว่าพระมาลย์ผู้ที่ ๒ และขอเรียกคัมภีร์จุฬาลงคมาลย์ (วัดผาแตก) ว่าพระมาลย์ผู้ที่ ๓

คัมภีร์ปถมมालย์ (วัดผาแตก) ปฐมมालย์ (ล้านนา) มालย์แสน (อีสาน) มีเนื้อหาหลักตรงกัน เล่าถึงชายยากจนเลี้ยงมารดาเก็บดอกบัว ๘ ดอก ถวายพระมालย์ และอธิษฐานว่าเกิดชาติใด ๆ ขอย่าไต่ยากจน พระมालย์นำดอกบัวไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระอินทร์เป็นผู้สร้างพระเจดีย์จุฬามณี เทวดาสักการะพระเจดีย์จุฬามณีในวันโกนและวันพระ พระมालย์สนทนากับพระอินทร์ถึงบุญกุศลที่เทวดาบำเพ็ญ

คัมภีร์ทุติยมาลย์ (วัดผาแตก) คัมภีร์ทุติยมาลย์ (ล้านนา) และคัมภีร์มालย์แสน (ไทยอีสาน) มีเนื้อหาหลักตรงกัน เล่าถึงพระศรีอารียพร้อมบริวารเสด็จมาสักการะพระเจดีย์จุฬามณี พระอินทร์เล่าบุญกุศลของเทพบริวารพระศรีอารียให้พระมालย์ฟัง มालย์สนทนากับพระศรีอารียถึงบุญกุศลที่มนุษย์บำเพ็ญ พระศรีอารียฝากให้พระมालย์ลงไปบอกมนุษย์ในชมพูทวีปว่าหากปรารถนาจะเกิดในศาสนาของพระองค์ให้มนุษย์จัดเครื่องพนบูชาธัมมเวสสันดระ จัดเทศน์ให้เสร็จภายในวันเดียว ห้ามมิให้มนุษย์กระทำอนันตริยกรรม ศาสนาพระสมณโคตมตั้งอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี จากนั้นคนไม่ละอายและเกรงกลัวต่อบาปคนทำผิดศีล อายุคนน้อยลงจนเหลือ ๑๐ ปี เกิดการฆ่าฟันกัน ผู้ที่รอดชีวิตได้ชวนกันรักษาศีล เมื่อคนมีศีลต่อมาอายุคนเพิ่มขึ้น เมื่อใดที่บ้านเมืองร่มเย็นพิชพันธัญญาหารอุดมสมบูรณ์พระศรีอารียจะรับอาราธนาลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ศาสนาพระศรีอารียคนอยู่ในศีลธรรม บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข พระมालย์นำความที่พระศรีอารียฝากมาบอกให้มนุษย์ในชมพูทวีปทราบ กล่าวถึงชายผู้ถวายดอกบัวเมื่อจวนจะสิ้นชีวิตระลึกถึงกุศลที่ถวายดอกบัวจึงอุปติเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

เนื้อหาหลักในคัมภีร์พระมालย์พบ/ผูกที่ ๑ และ ๒ มีใจความหลักตรงกัน ดังได้แสดงไว้ข้างต้น แต่สิ่งที่แตกต่างกันเมื่อเปรียบเทียบในพบ/ผูกเดียวกัน คือ รายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ พระมालย์พบ/ผูกที่ ๑ ให้ชื่อสถานที่ที่พระมालย์คิดจะนำดอกบัวไปสักการะ ชื่อเทวดา จำนวนบริวารของเทวดาแตกต่างกัน พระมालย์พบ/ผูกที่ ๒ กล่าวถึงจำนวนบริวารของพระศรีอารียแตกต่างกัน ส่วนนวนไทยวนระบุชื่อเทพบุตรที่ถวายดอกบัวให้พระมालย์ว่าชื่ออุปปลเทวบุตร ในขณะที่อีกสองสำนวนไม่ระบุชื่อเทพบุตร เป็นต้น

นอกจากเนื้อเรื่องหลักของทั้ง ๓ ส่วนวนตรงกันแล้ว คัมภีร์พระมาลัยทั้ง ๓ ส่วนวนใช้ความเปรียบเดียวกันอีกด้วย

เมื่อเปรียบเทียบเนื้อหาคัมภีร์พระมาลัยทั้ง ๓ ส่วนวน ใน ๒ พับหรือ ๒ ผูกแรก พบว่ามีเนื้อหาหลักตรงกันและมีความเปรียบเทียบที่กล่าวในทำนองเดียวกัน แตกต่างเฉพาะรายละเอียดปลีกย่อยของแต่ละส่วนวน

จุดที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนคือ พระมาลัยผูกที่ ๓ หรือคัมภีร์จุฬาลงคมาลัย พบเฉพาะส่วนวงกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่บ้านผาแตก พระมาลัยผูกที่ ๓ มีเนื้อความดังนี้

คัมภีร์จุฬาลงคมาลัยเล่าว่าพระมาลัยนำดอกบัวแปดดอกที่ขายยากจนถวายไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีที่สวรค์ชั้นดาวดึงส์และได้พบพระศรีอารียะ พระองค์ฝากให้พระมาลัยบอกชาวชมพูทวีปว่าหากปรารถนาจะพบพระศรีอารียะให้จัดเครื่องพินทุชาเวสสันดรระ จัดเทศน์เวสสันดรระให้เสร็จภายในวันเดียว พระมาลัยนำความลงไปแจ้งมนุษย์ในชมพูทวีป มนุษย์กล่าวว่าเครื่องบูชาธัมมามีหลายอย่างทั้งยังต้องจัดเตรียมอย่างละพัน ถ้าเป็นเช่นนั้นเฉพาะกษัตริย์และเศรษฐีเท่านั้นจึงจะทำได้ จึงขอให้พระมาลัยขึ้นไปถามพระศรีอารียะอีกครั้ง พระมาลัยขออาสาสมัครเป็นสักขีพยาน จุฬาลงคอุบาสิกา รับอาสา หลังจากที่ถูกจุฬาลงคอุบาสิกาชำระร่างกายเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นชุดสีขาว พระมาลัยเข้ามาจน จุฬาลงคอุบาสิกาเกาะชายผ้าพระมาลัยขึ้นไปหาพระเจดีย์จุฬามณี ขณะนั้นพระศรีอารียะเทศน์มหาเวสสันดรชาดกอยู่ เมื่อเทศน์จบ ๑ ตอนพระองค์ก็ปลื้มใจว่าสนทนากับพระมาลัย พระมาลัยเล่าถึงเหตุที่ต้องขึ้นมาอีกรอบว่าชาวชมพูทวีปขอต่อเรื่องการจัดเทศน์เวสสันดรระ พระศรีอารียะอนุญาตว่า หากจัดคนเดียวไม่ได้ให้คนหลาย ๆ คนช่วยกันจัดเตรียมเครื่องพินทุชาเวสสันดรระ และจัดให้แล้วเสร็จในวันเดียว จากนั้นพระศรีอารียะและจุฬาลงคอุบาสิกลงมายังโลกมนุษย์ พระมาลัยนำความที่พระศรีอารียะบอกแจ้งให้มนุษย์ทราบ

ความแตกต่างที่ชัดเจนของคัมภีร์พระมาลัยส่วนวนวัดผาแตกเมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระมาลัยส่วนวนไทยวนและส่วนวนไทยอีสาน คือ คัมภีร์พระมาลัยส่วนวนไทยวนและไทยอีสานแบ่งจารเป็น ๒ ตอน ตอนละ ๑ ผูก รวมมี ๒ ผูก ในขณะที่ คัมภีร์พระมาลัยส่วนวงกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตก แบ่งบันทึกเป็น ๓ ตอน หรือ ๓ พับ และให้ชื่อคัมภีร์พระมาลัยพับที่ ๓ ว่าจุฬาลงคมาลัย

อนึ่ง เนื้อเรื่องในคัมภีร์จุฬาลงคมาลัยคล้ายคลึงกับเรื่องจุลคัลละอุบาสก ในหนังสือรสวาหิณี ซึ่งเป็นนิทานพื้นเมืองลังกาเรื่องมีว่า

จุลคัลละอุบาสกเป็นผู้เลื่อมใสในศาสนาอาศัยอยู่ในลังกา วันหนึ่งพระมลยมหาเทวเถราพาธไปบิณฑบาตข้าวยาจากจุลคัลละ แล้วชวนจุลคัลละไปนมัสการพระเจดีย์จุฬามณีที่ดาวดึงส์ จุลคัลละและพระมลยมหาเทวเถรพบพระศรีอาริย์นามัสการเจดีย์พร้อมเทพบริวาร จุลคัลละได้ถามกุศลกรรมของเทพบุตร ๕ องค์ พระเถระสนทนากับพระศรีอาริย์ พระศรีอาริย์ประทานผ้าทิพย์แก่จุลคัลละผืนหนึ่ง เมื่อกลับมายังโลกมนุษย์ จุลคัลละเล่าเรื่องราวให้คนฟังและแนะนำให้สร้างกุศล จากนั้นเจ็ดวัน จุลคัลละเสียชีวิตและไปอุบัติเป็นเทพบุตรที่สวรรค์ชั้นดุสิต (Rasawahini cited in Na-Nakorn, 1983, p. 45)

นิทานพื้นเมืองของลังกาดังกล่าว จุลคัลละเป็นตัวละครเอกของเรื่อง เป็นอุบาสกผู้ใฝ่ใจในพระศาสนา ได้ขึ้นไปสักการะพระธาตุเจดีย์จุฬามณีที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พร้อมกับพระมลยมหาเทวเถร จุลคัลละได้พบพระศรีอาริย์โพธิสัตว์ น่าสนใจว่าจุฬาลงคมาลัย หรือพระมาลัยพัทธที่ ๓ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่บ้านผาแตก มีชื่อตัวละครเค้าโครงเรื่อง ใกล้เคียงกับนิทานพื้นเมืองลังกาเรื่องจุลคัลละ กล่าวคือ จุฬาลงคจะเป็นอุบาสกผู้ใฝ่ในทางธรรม ได้ติดตามพระมาลัยไปนมัสการพระธาตุเจดีย์จุฬามณีที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จนได้พบพระศรีอาริย์ ชื่อจุลคัลละกับชื่อจุฬาลงคคล้ายคลึงกันมาก ทั้งยังนำชื่อของตัวละครมาตั้งเป็นชื่อเรื่อง/ชื่อคัมภีร์อีกด้วย

เนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์จุฬาลงคมาลัยมี ๒ ส่วน คือเล่าเนื้อความตามคัมภีร์พระมาลัยในพับ/ผูกที่ ๑ และ ๒ อย่างย่อ ส่วนที่แตกต่างคือ เล่าเหตุการณ์หลังจากที่พระมาลัยนำความตามที่พระศรีอาริย์สั่งลงมาบอกมนุษย์ มนุษย์บอกพระมาลัยว่า ผู้ที่จะจัดเครื่องพินทุบูชาธัมมเวสสันดรและจัดเทศน์ให้จบภายในวันเดียวมีเพียงกษัตริย์และเศรษฐีเท่านั้นทำได้ ชาวบ้านธรรมดาทำไม่ได้ ขอให้พระมาลัยขึ้นไปถามพระศรีอาริย์ จุฬาลงคอุบาสกอาสาขึ้นไปกับพระมาลัย ดังความว่า

ส่วนว่ามหาเถรเจ้า ก็ไหว้สาถามว่า ภนฺเต ภควา ข้าแต่
เจ้ากูอรียเมตเตยเจ้า แต่เมื่อเช้ายังวัน ข้าก็ไหว้เจตียเจ้าแล้ว ก็นั่ง
อยู่แล้ว คำอันเจ้ากูสั่งหื้อข้าลงไป หื้อกล่าวยังคนทั้งหลายโนชมพู

แล เมตตามานา ตั้งฟังยังมหาเวสสันดรหื้อแล้ววัน ๑ วันเดียว
ตั้งอัน หื้อตั้งเคื่องคือว่าขอพันตัว ทุ่งพันผืน ไม้สีพันพันแหล่ม
ประทิดพันดวง เข้าพันก้อนนั้น มนุส อันว่าคนทั้งหลายก็ยินกิตยา
ลำบากด้วยอันบ่ดเปน เถามีแต่ท้าวพระยาสควยเสฏฐิ จิงปดเปน
ได้แล ผู้ข้าก็จักชวนเอาอุบาสกผู้นั้นมาไหว้สาถาม อริยมตตเจ้า
เล่าแล โส เมตตยา ส่วนว่าพระเมตตยเจ้า สุตวา ได้ยินแล้ว ตรวจน
ยังคำมหาเถรเจ้า สุตวา ได้ยินแล้ว ยังปจฉาถามตั้งอัน ส่วน
อริยมตตยเจ้า ก็กล่าวว่าดูรามหาเถร มนุสสา อันว่าคนทั้งหลาย
ในชุมพุนั้นตั้งอัน คั้นว่าไคถึงสุขขสามประการนั้นตั้งอัน มักไค
หันหน้าเข้าเมื่อเปนพระพายหน้าตั้งอัน จุงจักหื้อเขาพร้อมกัน
ตั้งฟังยังมหาเวสสันดรหื้อแล้ววัน ๑ วันเดียวตั้งอัน อันว่า
เคื่องบูชาเยื่อเยพันนั้น คั้นว่าผู้เดียวบองบได้ ก็หื้อสองคน
สองคนบองบได้ ก็หื้อสี่คน สี่คนบองบได้ ก็หื้อถึงเก้าถึงสิบถึง
ชาวบองบได้ ก็หื้อชวนกันทานปเวณี คั้นจักถึงวัน ๑ บ่อยาชาแล
ก็จักได้ถึงนิพพานเจ้า อันบู้เถาบู้ตายนั้นชาแล

(Chunlangkha Malai Wat Pha Taek Version, 1998)

กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าคัมภีร์จุฬังคมาลัย หรือพระมาลัยพัทที่ ๓ เป็นภาคต่อ
ของคัมภีร์ทุติยมาลัย เมื่อพระมาลัยนำความจากพระศรีอารีย์แจ้งให้มนุษย์ทราบ แล้ว
มนุษย์เกิดข้อสงสัยและขอต่อรองเรื่องการจัดเทศน์เวสสันดรหื้อ ซึ่งพระศรีอารีย์ให้
คำตอบว่าสิ่งที่ผ่อนปรนได้คือผู้จัด หากจัดคนเดียวไม่ได้ให้หลาย ๆ คนช่วยกันจัดเตรียม
ของ แต่สิ่งที่คงไว้ตามเดิมคือเครื่องพันบูชาธัมมเวสสันดรหื้อและระยะเวลาในการจัด
เทศน์เวสสันดรหื้อให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียว น่าสนใจว่าเนื้อหาในคัมภีร์จุฬังคมาลัย
ตอนที่เพิ่มเข้ามาสัมพันธ์กับประเพณีเทศน์มหาชาติที่บ้านผาแตกหรือไม่อย่างไร

๔) ความสัมพันธ์ระหว่างคัมภีร์พระมาลัยกับประเพณีเทศน์มหาชาติของ กลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตก

ศรพร ณ ถลาง ได้สรุปความจากข้อเขียนของมาลินอฟสกีที่อธิบาย
ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับการประกอบพิธีกรรมว่า

ตำนานมิได้เป็นเพียงเรื่องเล่าธรรมดา แต่มีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติของผู้คนในกลุ่มชนนั้น ตำนานยังเป็นเรื่องเล่าที่สร้างโลกทัศน์เกี่ยวกับจักรวาลสังคม และบอกสถานภาพของตัวตนของบุคคลในสังคม ตำนานเป็นเรื่องเล่าที่สังคมใช้สร้างมาตรฐานทางศีลธรรม และสร้างคำอธิบายและเหตุผลในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในกลุ่มชนนั้น ๆ

(Nathalang, 2014, p. 366)

คัมภีร์พระมาลัยเป็นคัมภีร์ที่ให้คำอธิบายและให้เหตุผลในการประกอบพิธีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่บ้านผาแตก ทั้งในแง่ของที่มาของการประกอบพิธีกรรม เครื่องบูชาที่ต้องจัดเตรียมในพิธีกรรม ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนอานิสงส์ที่จะได้รับ

คัมภีร์พระมาลัยผู้คนที่ ๑ และ ๒ ของทั้ง ๓ ส่วนวน อธิบายที่มาของประเพณีเทศน์มหาชาติตรงกันว่าให้**จัดเครื่องพันบูชาธัมมเวสสันตระและเทศน์ธัมมเวสสันตระจบภายในวันเดียว จะมีอานิสงส์ได้พบพระศรีอารีย์ โดยไม่ได้ระบุว่าการจัดเทศน์ธัมมเวสสันตระ และจัดเครื่องพันนั้นกระทำเป็นรายบุคคลหรือคนจำนวนมากร่วมกันจัดขึ้น** ส่วนเนื้อความใน**จุฬาลงคมาลัยหรือคัมภีร์พระมาลัยผู้คนที่ ๓** ส่วนนวนวัดผาแตกเล่าเหตุการณ์หลังจากที่พระมาลัยลงไปบอกมนุษย์ในชมพูทวีปว่า มนุษย์บอกพระมาลัยตามตรงว่า เครื่องพันบูชาธัมมเวสสันตระมีหลายอย่าง การจัดเตรียมเครื่องพันนั้นคนธรรมดาเพียงคนเดียวทำไม่ได้ มีแต่กษัตริย์และเศรษฐีเท่านั้นที่ทำได้ ขอให้พระมาลัยขึ้นไปถามพระศรีอารีย์ พระมาลัยและจุฬาลงคอุบาสกขึ้นไปถามพระศรีอารีย์ **พระศรีอารีย์อนุญาตว่าหากว่าคนเดียวจัดเตรียมเครื่องพันไม่ได้ก็ให้หลาย ๆ คนช่วยกันจัดเตรียมเครื่องพัน และให้จัดเทศน์เวสสันตระให้จบภายในวันเดียว** พระมาลัยนำความจากพระศรีอารีย์มาแจ้งมนุษย์ว่า

ดูราอุบาสกอุบาสิกาททั้งหลายเหย บัดนิตนเรามาหาเถรเจ้าแล
จุฬาลงคอุบาสกก็ขึ้นเมื่อไหว้สาถามยังพระเมตตยเจ้า ไนชั้นฟ้า
ดาวดึงสา สวรรคเทวโลกพูน ทานก็บอกปัดติขาวสารว่า หื้อคน
ทั้งหลาย กทำบุรแลรักสาสิลภาวนาแล หื้อทานเคื่องวัตถุภูฐาน

แล้ว เข้าน้ำโภชนาอาหาร อัน ๑ ก็หื้อก้อมกันล้างธัมม์เป็นทานแล
เคื่องอฏฐุปริการเปนทาน อัน ๑ ก็หื้อก้อมกันทานยังมหาเวสสันดร
หื้อแล้ววัน ๑ วันเดียวแล หย่องตั้งเคื่องบูชายังธัมม์มหาเวสสันดรนั้น
คนผู้ ๑ ปองบได้ คือว่าชอน้อยพัน ประทิตพัน เข้าพันก่อนนั้น คั้น
ผู้เดียวปองบได้ ก็หื้อพร้อมกันสองคนสามคนสี่คน แปดคนสิบคน
ร้อยคน ห้าร้อยคนก็ตั้งปองตั้งธัมม์ฟังยังมหาเวสสันดรหื้อชวน
กันวันเดียวนั้นตั้งอันแล ก็หากจักได้ถึงนิพพานธัมม์ไ้ อริยมุตตย
เจ้า หากสั่งเรามาสนั้นแล

(Chunlangkha Malai Wat Pha Taek Version, 1998)

กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าคัมภีร์พระมาลัยผูกที่ ๑ และ ๒ ให้ความสำคัญกับเรื่อง
การจัดเครื่องพันบูชาธัมม์และจัดเทศน์มหาชาติให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียวว่ามีอานิสงส์
จะได้เกิดในศาสนาพระศรีอารีย ในขณะที่ยกคัมภีร์พระมาลัยผูกที่ ๓ หรือจุฬาลงคมาลัย
เน้นประเด็นที่ผู้จัด ว่ามิได้ทั้ง ๒ แบบ คือ ๑) คนเดียวหรือคนไม่กี่คนเป็นเจ้าภาพ หรือ
๒) คนจำนวนมากคนร่วมกันเป็นเจ้าภาพ และเน้นว่าให้ทำบุญด้วยการทานธัมม์หรือ
ถวายคัมภีร์

ประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่บ้านผาตงนั้นสืบต่อมาจาก
กลุ่มชาติพันธุ์ไทในสิบสองพันนา และเชียงตุง

เจ้าฟ้ามหาชนานคือผู้ครองเมืองเชียงตุงและชายา ถวายคัมภีร์มหาชาติ ๑๑๐
ชุด ถวายหอผ้าขาว (ธรรมาสน์) ๑๐๐ หลัง ต้นคร้วทาน (เครื่องไทยธรรม) ๑๐๐ ต้น
พร้อมกับสร้างพระพุทธรูป ๑๒๐ องค์ เมื่อ จ.ศ. ๑๑๗๘ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๖๗
(Wachirayano, 2018, p. 60)

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เดินทางไปสิบสองพันนา พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๔๙๘ บันทึก
เรื่องทานมหาปางของชาวไทลื้อว่า “**ทำบุญใหญ่ที่สุดสำหรับตัวบุคคลคือ การทาน
มหาปาง**ต้องถวายคัมภีร์มหาชาติ หอปราสาท สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม
เครื่องนอน และอื่น ๆ แทบทุกอย่าง เหมือนกับจะให้ผู้ได้รับทานนั้นไปตั้งครอบครองตั้งตัว
ได้ทีเดียว เชื่อกันว่าเป็นการทำบุญถวายทานที่ได้กุศลแรง” (Srisawad, 2004, p. 204)

ธรรศ ศิริรัตนบัลก์ ให้ข้อมูลว่า ชาวไทใหญ่ในรัฐฉานที่นับถือพุทธศาสนานิกายโยนให้ความสำคัญกับอัมมเวสสันตระ แต่ผู้ที่นับถือนิกายมหายานจะไม่ให้ความสำคัญเท่าใดนัก ชาวไทใหญ่ไม่เรียกว่าทานมหาปาง แต่เรียกว่าทานอัมมเวสสันตระ ชาวไทใหญ่บางพื้นที่จะใช้ “จะเรออลักอัมมเวสสันตระ” คือให้ จะเร (ผู้รู้หรือครู) เป็นผู้อ่านคัมภีร์เวสสันตระ ต่างจากชาวไทเขิน-ไทลื้อที่ให้พระเทศน์ ไทใหญ่บางพวกที่เป็นเจ้าภาพทานอัมมเวสสันตระใช้คำนำหน้าชื่อว่า “จะก่า” หรือ “จ่าก่า” และมีบางกลุ่ม ใช้คำว่า “ลายซิ่น”, “ลายใส”, หรือ “ลายคำ” เพิ่มเป็นคำนำหน้าชื่อเพื่อแสดงความยกย่อง ในขณะที่ชาวไทลื้อเมืองยองและชาวไทเขินบางพื้นที่ของเมืองเชียงตุง เมื่อทานมหาปางแล้วได้รับการยกย่องให้มีคำนำหน้าชื่อว่า “พะก่า” (Sriratanaban, personal interview, 2020 September 30) อย่างไรก็ตามคนไทลื้อในสิบสองพันนาไม่มีธรรมเนียมเรียกผู้ที่เจ้าภาพทานมหาปางว่า “พะก่า” (Shung, personal interview, 2020 September 28)

ที่บ้านผาแตก การเป็นเจ้าภาพทานมหาปางหรือถวายอัมมเวสสันตระส่วนบุคคลนอกจากต้องทานอัมมจากน้อยไปใหญ่ คือทำบุญด้วยการถวายสิ่งของตามที่กำหนดไว้ให้ครบถ้วน โดยจะไม่ทำข้ามชั้น แต่ละกลุ่มมีลำดับการทำบุญที่ต่างกันไปเล็กน้อย ดังนี้ ชาวไทใหญ่ตั้งต้นจากการถวายอัมมปารมี อัมมชาตา ถวายสิ่งของตามชาตาคำเกิดหรือชะตาเกิด เป็นเจ้าภาพตั้งอัมมกลางใจเรือน เป็นเจ้าภาพบรรพชาสามเณร เป็นเจ้าภาพอุปสมบทพระภิกษุ ทานอัมมสามสุมสี่ทัน ทานอัมมสุขชะวันณะ วัวหลวง แล้วจึงทานมหาปาง ทานอัมมจากน้อยไปใหญ่ของชาวไทเขินตั้งต้นจากทานอัมมปารมี ทานก่วยสลาก ทานอัมมชาตา ทานอัมมปีฎะทั้งสาม ทานอัมมน้ำอ้อย ถวายสิ่งของตามชาตาคำเกิดหรือชะตาเกิด เป็นเจ้าภาพบรรพชาสามเณร เป็นเจ้าภาพอุปสมบทพระภิกษุ ทานอัมมสุขชะวันณะวัวหลวง ให้ครบถ้วนก่อนจึงจะทานมหาปางได้ ทานอัมมจากน้อยไปใหญ่ของชาวไทลื้อที่บ้านผาแตก ตั้งต้นจากทานอัมมปารมี ทานอัมมชาตา ทานอัมมปีฎะทั้งสาม ถวายสิ่งของตามชาตาคำเกิด แล้วจึงทานมหาปาง (Petchaboon, 2016, p. 61)

คนไทเขินและไทลื้อมีความนิยมว่าการทานมหาปางเป็นสุดยอดของการทำบุญให้ทาน ต้องสังสมเงินทองจำนวนมากเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดงาน ค่าบูชาคัมภีร์เวสสันตระ ค่าอาหารเลี้ยงผู้ร่วมงาน ค่าทำบุญ นอกจากนี้ต้องมีญาติมิตร เพื่อนพ้อง

ที่ช่วยเหลือในการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธี และจัดพิธีกรรมให้ครบถ้วน เชื่อว่า ผู้เป็นเจ้าของภาพทานมหาปางและครอบครัวจะมีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ของที่ถวายทานไปนั้นก็จะผู้ถวายอยู่ในโลกหน้า แม้คนไทเหล่านี้อาจอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ที่ ต.เวียงปางคำ อ. แม่สาย จ.เชียงราย กว่า ๕๐ ปีแล้ว แต่ก็ยังคงรักษาความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมหลายอย่างไว้ได้ รวมถึงประเพณีตั้งธัมม์เวสสันตระและ ทานมหาปาง

คนไทเขินเชียงตุงบางส่วนและคนไทลื้อเมืองยองมีธรรมเนียมว่าเมื่อแรกตั้ง วัดใหม่ต้องถวายคัมภีร์เวสสันตระเข้าวัดก่อน จากการสำรวจคัมภีร์ที่วัดผาแตก พบว่า คัมภีร์ที่เก่าที่สุดคือคัมภีร์เวสสันตระ เดิมเป็นของวัดเวียงพาน ต่อมาเมื่อมีผู้บูชาธัมม์ เวสสันตระชุดดังกล่าวถวายไว้ที่วัดผาแตก พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย พระภิกษุ ชาวไทลื้อเมืองยองเล่าว่า วัดที่ท่านสร้างขึ้นใหม่คือวัดบ้านยี่น เมืองยอง เมื่อทำบุญ ขึ้นวัดใหม่ก็เริ่มต้นด้วยทานธัมม์เวสสันตระ ผู้อาวุโสในชุมชนอธิบายว่าเนื่องจาก เป็นประเพณีที่ทำสืบเนื่องกันมา (Mahaviriyo, personal interview, 2020 September 28)

วัดผาแตก ทั้งพระภิกษุ ปุจฉารย์ รวมถึงคนที่เข้าวัดส่วนมากเป็นคนที่ยอพยพ มาจากเมืองต่าง ๆ ในรัฐฉานและสิบสองพันนา พระสิทธิชัย วิฑฐัมโม ชาวไทเขิน เจ้าอาวาสวัดผาแตกอธิบายว่า ความเชื่อของชาวเหนือ เชียงตุง เมืองย่าง เมืองยอง เชื่อว่าตั้งธัมม์มหาชาติ มีอานิสงส์สูงสุดเนื่องจากพระเวสสันดรต้องสละทุกสิ่งทุกอย่าง ก่อน แล้วจึงจะเป็นพระพุทธเจ้าได้ ที่บ้านผาแตกชาวบ้านอยากตั้งธัมม์ตามประเพณี ที่เคยทำกันมา (Thitathammo, personal interview, 2020, October 23) ที่วัดแห่งนี้ จึงยังมีทั้งการตั้งธัมม์เวสสันตระเป็นประจำทุกปีและมีผู้เจ้าภาพทานมหาปางอยู่ อย่างต่อเนื่อง กล่าวโดยสรุปว่าคัมภีร์พระมาลัยมีบทบาทสำคัญต่อประเพณี เทศน์มหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตก ดังนี้

๑. คัมภีร์ปถมมालย์ ทุตติยมาลัย และจุฬาลงคมาลัย มีบทบาทในการอธิบาย ที่มาของการประกอบพิธี จำนวนเครื่องบูชาธัมม์ ระยะเวลาในการเทศน์ให้สิ้นสุด ภายใน ๑ วัน รวมถึงอานิสงส์ของการจัดตั้งธัมม์ภายในเวลาที่กำหนดว่าผู้นั้นจักได้ พบพระศรีอารีย์

๒. คัมภีร์จุฬาลงกรณ์ว่าเวสสันดรเป็นชาตกเรื่องสำคัญ พระศรีอารียะเทศน์เรื่องเวสสันดรให้เวทดาฟังที่ลานพระเจดีย์จุฬามณี เนื้อความในจุฬาลงกรณ์ พระศรีอารียะแนะนำให้อำมาตย์ทำการทรมานอัมมหรือถวายคัมภีร์ ให้ตั้งอัมมเวสสันดร คือถวายคัมภีร์เวสสันดร พร้อมเครื่องบูชา เน้นว่าหากจัดเตรียมเครื่องบูชาอัมม และจัดตั้งอัมมคนเดียวไม่ได้ ก็ให้หลาย ๆ คนช่วยกันจัด สอดคล้องกับความเชื่อของ ชาวไทลื้อทั้งลื้อในสิบสองปันนา ไทลื้อเมืองยอง ไทเขินในเชียงตุง รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ ไทที่บ้านผาแตกที่ถือว่าการทานมหาปางหรือการถวายคัมภีร์เวสสันดรส่วนบุคคล เป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่อานิสงส์มาก

แม้ปัจจุบันที่วัดผาแตกจะไม่ได้เทศน์คัมภีร์จุฬาลงกรณ์แล้ว เนื่องจากเป็น คัมภีร์ที่หายากแต่คติเรื่องการทานมหาปางก็ยังคงฝังรากลึกอยู่ในใจของกลุ่มชาติพันธุ์ ไท ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตกยังคงยินยอมจัดงานตั้งอัมมเวสสันดรเป็นประจำทุกปี และยังคงมีผู้เป็นเจ้าของภาพทานมหาปางอยู่เนือง ๆ ด้วยเชื่อว่าเวสสันดร เป็นชาตกเรื่องสำคัญ

สรุป

ที่วัดผาแตกมีคัมภีร์พระมาลัย ๓ พบ เรียก ปถมมาลัย ทุตติยมาลัย และ จุฬาลงกรณ์ แตกต่างจากชาวไทยวนในภาคเหนือและภาคอีสานที่มีคัมภีร์พระมาลัย เพียง ๒ ผูก ภาคอีสานเรียกว่า มาลัยหมื่น มาลัยแสน ภาคเหนือเรียกว่า ปฐมมาลัย และทุตติยมาลัย คนไทยวนในล้านนาเรียกคัมภีร์ปฐมมาลัยว่ามาลัยเค้า และเรียกคัมภีร์ ทุตติยมาลัยว่ามาลัยปลาย สะท้อนว่าคัมภีร์พระมาลัยที่ใช้ก่อนเทศน์มหาชาติของล้านนา มีเพียง ๒ ผูก

คัมภีร์ปฐมมาลัย-ทุตติยมาลัยหรือมาลัยหมื่น-มาลัยแสน เป็นที่รู้จักกันอย่าง แพร่หลาย หาดต้นฉบับได้ไม่ยาก แตกต่างจากคัมภีร์จุฬาลงกรณ์หรือพระมาลัยผูกที่ ๓ พบว่ามีต้นฉบับเหลือน้อย น่าสนใจว่าแหล่งที่พบต้นฉบับคัมภีร์จุฬาลงกรณ์คือสิบสอง ปันนา คัมภีร์จุฬาลงกรณ์ ที่บ้านผาแตกผู้วิจัยนำมาศึกษา ผู้ถวายคัมภีร์นำต้นฉบับคัมภีร์ จุฬาลงกรณ์มาจากเชียงตุง คัดลอกคัมภีร์แล้วนำมาถวายวัดผาแตก

เนื้อหาของคัมภีร์ปถมมालย์ ทุตติยมालย์ และจุฬาลงคัมภีร์เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกัน โดยคัมภีร์จุฬาลงคัมภีร์ มีชื่อตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องคล้ายคลึงกับนิทานเรื่องจุลคัลละซึ่งเป็นนิทานพื้นเมืองลังกาในหนังสือรสวาหินี

คัมภีร์พระมालย์ทั้ง ปถมมालย์ ทุตติยมालย์ และจุฬาลงคัมภีร์อธิบายมูลเหตุแห่งการเทศน์มหาชาติ การจัดเตรียมเครื่องพินทุชาวมหาชาติ กำหนดระยะเวลาในการเทศน์มหาชาติให้เสร็จสิ้นภายใน ๑ วัน และกล่าวถึงอานิสงส์การจัดเทศน์มหาชาติว่าจักได้พบพระศรีอาริย์ในอนาคต

ในอดีตที่วัดผาตากเทศน์พระมालย์ทั้ง ๓ พบ ได้แก่ ปถมมालย์ ทุตติยมालย์ และจุฬาลงคัมภีร์ ก่อนเทศน์มหาชาติ ทั้งประเพณีตั้งธัมมเวสสันดรและทานมหาปาง แต่ต่อมาคัมภีร์จุฬาลงคัมภีร์หายาก ปัจจุบันจึงไม่เทศน์คัมภีร์ดังกล่าว ที่วัดผาตากยังคงมีการจัดงานตั้งธัมมเวสสันดรเป็นประจำทุกปีและยังคงมีคู่สามี-ภรรยาแจ้งความประสงค์ทานมหาปางอย่างต่อเนื่อง

References

Manuscripts

- Anonymous. (1998). *Chunlangkha Malai. Phapsa 1 Phap. Sombun. Aksontham. Cho. So. 1360*. [Chunlangkha Malai. Folded Sa Paper. Complete. Aksontham Script.] Wat Pha Taek, Tambon Wiang Phang Kham, Amphoe Mae Sai, Changwat Chiang Rai.
- Anonymous. (1998). *Pathom Malai. Phapsa 1 Phap. Sombun. Aksontham. Cho. So. 1360*. [Pathom Malai. Folded Sa Paper. Complete. Aksontham Script.] Wat Pha Taek, Tambon Wiang Phang Kham, Amphoe Mae Sai, Changwat Chiang Rai.
- Anonymous. (1998). *Thutiya Malai. Phapsa 1 Phap. Sombun. Aksontham. Cho. So. 1360*. [Thutiya Malai. Folded Sa Paper. Complete. Aksontham Script.] Wat Pha Taek, Tambon Wiang Phang Kham, Amphoe Mae Sai, Changwat Chiang Rai.

Secondary Documents

- Anonymous. (1986). *Lam Maha Chat, Samnuan Changwat Chaiyaphum*. [Chaiyaphum Province Version of the Maha Chat Chant]. Bangkok: S. Thamma Phakdi Publisher.
- Duangchana, A. (1995). *A study of the tradition of the Phra Malai Recitation in Amphoe Chaiya, Changwat Surat Thani*. (Master's thesis). Srinakharinwirot University, Southern Campus, Songkhla, Thailand.
- Jaruworn, P. (1999). *The transmission and tradition of the Malai chant at Ban Nong Khao, Changwat Kanchanaburi*. (Master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Na-Nakorn, W. (1983). *Common Elements in Phra Malai Story in Folk Literature and Phra Malai Khamluang*. (Master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Nathalang, S. (2014). *Thritsadi Khatichon Witthaya: Withi Witthaya Nai Kan Wikhro Tamnan-Nithan Phuenban*. [Folklore Theory: Analysis Methodology of Myths and Folktales]. (3rd ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Pannyawamsa, S. (2007). *The Tham Vessantara-jataka A critical study of the Vessantara-jataka and its influence on Kengtung Buddhism, Eastern Shan State, Burma*. (Doctoral dissertation). The Postgraduate Institute of Pali and Buddhist University of Kelaniya, Sri Lanka.
- Petchaboon, C. (2016). *Belief and Role of Tan Tham Tradition of the Tai Peoples at Tambon Wiang Phang Kham, Amphoe Mae Sai, Changwat Chiang Rai*. (Doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Padpadee, O. (1978). *Prince Thammathibet's Works of The Khamluang Type*. (Master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Roger Peltier, A. (1987). *Tai Khoeun Literature*. Bangkok: Duang Kamol.

- Runggrueangsri, U. (1999). Tang Tham Luang. [The Major Sermon]. In *Encyclopedia of Northern Thai Culture, Volume 5*: (p. 2340-2350). Bangkok: The Thai Commercial Bank Foundation for the Encyclopedia of Thai Culture.
- Runggrueangsri, U. (2002). *Wetsandon Chadok Chabap Mai Phai Chae Reo Daeng*. [Wetsandon Chadok: Mai Phai Chae Reo Daeng Version]. Runggrueangsri, U. (Transliteration and Edition). Chiang Mai: Ming Mueang Printing.
- Sanpanich, C. (1981). *The Phra Malai : A Critical Study*. (Master's thesis). Silpakorn University, Bangkok, Thailand.
- Srisawad, B. (2004). *Thai Sipsongpanna* [Tai in Sipsongpanna]. (2nd ed.). Bangkok: Siam Publisher.
- Thatsananan, S. (1999). Phra Wet, Bun (Thet Maha Chat). [Phra Wetsandon, Merit (The Maha Chat Sermon)] In *Encyclopedia of Northeastern Thai Culture, Volume 9*: (p. 3033-3042). Bangkok: The Thai Commercial Bank Foundation for the Encyclopedia of Thai Culture.
- The Social Research Institute. (1982). *Raichue Nangsue Boran Lanna Thai : Ekkasan Maikhrofim* [A catalogue of Lanna Manuscripts Microfilm Copies in The Social Research Institute]. Chiang Mai: The Social Research Institute.
- Wachirayano, W., Thitavavisiddho, W., Piphitsutatorn and Inthanon, V. (2018). The Values of the Vessantara Jataka Recitation Ceremony of the Khun People in Keng Tung. *Journal of Buddhist Studies* 9(2), 54-68.

- Katô, K. and Yanatan, I. (2001). *A study of historical material on the Tai Lue People in China, Laos, and Thailand*. Nagoya: Nagoya University.

Personal Interview

Mahaviriyo, W. (2020, September 28). Personal interview.

Shung, Y. (2020, September 28). Personal interview.

Sriratanaban, T. (2020, September 30). Personal interview.

Sukkapanyo, S. (2014, February 14). Personal interview.

Thitathammo, S. (2013, October 23). Personal interview.

แม่ค้าตลาดหนองมน: กระบวนการสื่อสารอัตลักษณ์ผู้สูงอายุ ผ่านการสร้างละครแบบชีวประวัติ^๑

Submitted date: 9 October 2019

Revised date: 28 October 2019

Accepted date: 18 January 2020

อาทรี วณิชตระกูล^๒

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยบนฐานปฏิบัติการสร้างสรรค์งานศิลปะการละครที่มุ่งศึกษาอัตลักษณ์แม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้กระบวนการศิลปะการละครในการรวบรวมและศึกษาเรื่องเล่าชีวประวัติของแม่ค้าสูงอายุในตลาดหนองมน ตลอดจนสร้างสรรค์ละครจากเรื่องเล่าดังกล่าว เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตด้านจิตใจให้กับแม่ค้าสูงอายุในตลาดหนองมน และเพื่อให้ผู้ชมละครทั่วไปตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุในสังคม การดำเนินงานแบ่งเป็นสามส่วน ได้แก่ การเตรียมการก่อนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละครด้วยการสำรวจ การคัดเลือก และการสัมภาษณ์แม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน การปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละครด้วยการเขียนบทละครและการกำกับการแสดงละคร และการปฏิบัติงานหลังการจัดการแสดงละครด้วยการจัดการเสวนาหลังการแสดงละครและการแจกแบบสอบถามแก่ผู้ชมละคร ผลของการดำเนินงานยืนยันอัตลักษณ์ของแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนในฐานะที่เป็นผู้มุ่งมั่นฟันฝ่าอุปสรรคในชีวิตอย่างไม่ย่อท้อ ทำให้สรุปได้ว่ากระบวนการศิลปะการละคร

^๑ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง “แม่ค้าตลาดหนองมน: กระบวนการศึกษาอัตลักษณ์ผู้สูงอายุผ่านการสร้างละครแบบชีวประวัติ”

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาศิลปะการแสดง คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา

สามารถช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตด้านจิตใจให้กับผู้สูงอายุได้ อีกทั้งยังสามารถทำให้ผู้ชมละครทั่วไปตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุในสังคมได้อีกด้วย

คำสำคัญ ผู้สูงอายุ, อัตลักษณ์, ละครแบบชีวประวัติ, ตลาดหนองมน, จังหวัดชลบุรี

Nong Mon Market Female Vendors: Identity Communication Process of the Elderly through Biographical Play^๑

Arthri Vanichtrakul^๒

Abstract

The aim of this creative theatrical process, as practice based research, is to study the identities of elderly female vendors at Nong Mon market in Chonburi province. The objective of the research is to create a play based on the biographies of the elderly female vendors at Nong Mon market by using the theatrical process to compile their selected stories. This will not only strengthen the spirit of the elderly female vendors at Nong Mon market, but also encourage the audience to consider the value of the elderly in society. The working processes consisted of three stages: the pre-production process – surveying, classification and interviewing the elderly female vendors at Nong Mon Market; the production process – script writing and play directing; and the post-production process – post play talk and questionnaires given to the audience. The findings reveal that the elderly female vendors at Nong Mon market are ones who have inexorably overcome obstacles of life. In conclusion, the theatrical process can shape and strengthen the spirit of the elderly, and make the audience appreciate the value of the elderly in society as well.

Keywords: the elderly, identity, biographical play, Nong Mon market, Chonburi province

^๑ This article is part of the research report on “Nong Mon Market Female Vendors: Identity Communication Process of the Elderly through Biographical Play.

^๒ An assistant professor, Department of Performing Arts, Faculty of Music and Performing Arts, Burapha University.

บทนำ

ความเจริญทางการแพทย์และการสาธารณสุขในปัจจุบันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ รัฐบาลไทยตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการมีปริมาณประชากรผู้สูงอายุเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ อีกทั้งยังมีแนวโน้มจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเหตุนี้จึงกำหนดยุทธศาสตร์ “การเตรียมความพร้อมสังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุ” ให้เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ ๙ จนถึงฉบับที่ ๑๒ ด้วยการจัดให้มีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕-พ.ศ. ๒๕๖๔) สำหรับกำหนดทิศทางการนโยบายยุทธศาสตร์และมาตรการต่าง ๆ ที่ใช้ดำเนินนโยบายด้านผู้สูงอายุให้ชัดเจน (Bunphadug, 2011, p. 1) เพื่อเป็นแนวทางกำหนดนโยบายการบริหารประเทศให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม การเสริมสร้างจิตสำนึกและการปลูกฝังการรับรู้เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ประชากรไทยจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกภาคส่วนต้องตระหนักและเร่งรัดพัฒนาพร้อมกันเต็มกำลัง

ผู้สูงอายุได้รับการจัดกลุ่มให้เป็นหนึ่งในกลุ่มคนชายขอบ (Marginal) ของสังคมเนื่องจากเป็นกลุ่มที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจของสังคม อีกทั้งยังมีสถานภาพทางสังคมด้อยกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ เพราะอำนาจของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่กำหนดมาตรวัดคุณค่าและสถานภาพของคนในสังคมจากความสามารถในการทำงาน (Kaeothep, Suthamprasoeet, and Soemthong, 2011, p. 411-420) ด้วยข้อจำกัดด้านร่างกายซึ่งถดถอยตามวัย การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจึงมุ่งไปในทางการพัฒนาด้านร่างกายเป็นอันดับแรก (Bek-Koehem, 2007, p. 118-122) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเชื่อว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านจิตใจนั้นเป็นสิ่งสำคัญทัดเทียมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านร่างกาย สอดคล้องกับแนวคิดผู้สูงอายุผู้กระตือรือร้น (Active Aging) ขององค์การอนามัยโลก (WHO) ซึ่งจัดการประชุมที่ประเทศสเปนเมื่อ ค.ศ. 2002 ให้ความสำคัญกับมิติสองด้านของผู้สูงอายุ ได้แก่ ด้านสุขภาพร่างกายและสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณเพื่อให้เป็นผู้สูงอายุที่มีความสุข (Luiyaphong, 2013, p. 202-205) จากปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจกระบวนการเตรียมผู้สูงอายุให้มีความพร้อมด้านจิตใจ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม

ซึ่งถือเป็นสิ่งที่สังคมไทยในฐานะที่เป็นสังคมผู้สูงอายุต้องให้ความสำคัญอย่างเร่งด่วน

แนวทางหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้านจิตใจ ได้แก่ การเสริมสร้างความมั่นใจในคุณค่าของตนเองให้ผู้สูงอายุซึ่งมีอัตลักษณ์ของผู้มีประสบการณ์ชีวิตในด้านต่าง ๆ ผ่านการใช้กระบวนการทางศิลปะการละครเพื่อสร้างสรรค์การย้อนกลับไปหาตัวตนในอดีตของผู้สูงอายุ เรียนรู้อัตลักษณ์ และนำการเรียนรู้นั้นมาต่อยอดเป็นผลงานการแสดงเพื่อขับเน้นและยืนยันอัตลักษณ์ของบุคคลที่มีคุณค่าในตนเองให้ผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเอื้อให้บุคคลอื่นในสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตที่ก่อปรด้วยคุณค่าจากผู้สูงอายุ โดยกระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นจากการกำหนดให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมในกระบวนการได้ย้อนรำลึกถึงประสบการณ์ชีวิตเกี่ยวกับการฟันฝ่าอุปสรรคในชีวิตแล้วถ่ายทอดออกมาเป็นเรื่องเล่า ก่อนจะนำเรื่องเล่านั้นไปสร้างสรรค์เป็นบทละครและจัดการแสดงละครซึ่งถ่ายทอดโดยนักแสดงเป็นลำดับต่อไป

การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุย้อนรำลึกถึงประสบการณ์ในอดีตทำให้ผู้สูงอายุสามารถเชื่อมโยงอัตลักษณ์ของตนในปัจจุบันที่ร่างกายถดถอย จิตใจอ่อนล้าเข้ากับอัตลักษณ์ในอดีตที่แต่ละคนได้เคยก้าวข้ามผ่านอุปสรรคในชีวิตจนกลายเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในด้านใดด้านหนึ่ง ผลที่ได้รับจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวมีสองด้าน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดกำลังใจ ตระหนักถึงคุณค่าในชีวิตของตนและอีกด้านหนึ่งก็เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุดังกล่าว

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้มีทั้งผู้สูงอายุซึ่งเคยหรือกำลังประกอบอาชีพแม่ค้าในตลาดหนองมน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ตลาดหนองมนเป็นตลาดเก่าแก่ในภาคตะวันออกที่มีชื่อเสียงหลังการตัดถนนสุขุมวิทผ่านตลาดในราว พ.ศ. ๒๔๙๓ เพื่ออำนวยความสะดวกให้ประชาชนที่มาท่องเที่ยวชายทะเลบางแสน ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๘๖ ตลาดหนองมนมีร้านค้าที่มีชื่อเสียงหลายร้านและสืบทอดกิจการจากรุ่นสู่รุ่น

ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องเล่าชีวประวัติแม่ค้าสูงอายุเจ้าของร้านค้าสะท้อนให้เห็นตัวตนของผู้เล่าเรื่องแต่ละคนที่เคยมีบทบาทหลากหลายในสังคม ทว่าปัจจุบันอัตลักษณ์ในอดีตนั้นพราเลือนและถูกแทนที่ด้วยอัตลักษณ์ความเป็นผู้สูงอายุ ผู้วิจัยเชื่อว่า

พลังเสียงเรื่องเล่าของแม่ค้าสูงอายุที่ย้อนรำลึกถึงการฟันฝ่าอุปสรรคในชีวิตจะสามารถทำให้ตัวตนของผู้เล่าเรื่องได้รับการกระตุ้น ปลุกเร้าให้มีชีวิตขึ้นมาซ้อนทับกับตัวตนของความเป็นผู้สูงอายุที่อ่อนกำลังในปัจจุบัน ก่อให้เกิดตัวตนที่หลากหลายมากกว่าความเป็นผู้สูงอายุแต่เพียงประการเดียว ทั้งนี้ เพื่อเป้าประสงค์ในการแสดงให้เห็นการสร้างอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล ทำให้เห็นมิติความเป็นมนุษย์ที่สามารถมองได้ลึกซึ้งรอบด้านของปัจเจกบุคคล ก่อให้เกิดการตระหนักรู้และการยอมรับตัวตนของปัจเจกบุคคลในบทบาทที่แตกต่างและหลากหลายได้

งานวิจัย “แม่ค้าตลาดหนองมน: กระบวนการสื่อสารอัตลักษณ์ผู้สูงอายุผ่านการสร้างละครแบบชีวประวัติ” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่อยู่บนฐานปฏิบัติการสร้างสรรค์งานศิลปะการละคร มีจุดเด่นที่กระบวนการดำเนินการวิจัยซึ่งเป็นการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ศิลปะการละครเรื่อง ตัวแม่ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการดำเนินงานเน้นที่การปฏิบัติการสร้างสรรค์ศิลปะการละครสามส่วนสำคัญ ดังนี้ ส่วนแรกเป็นการเตรียมการก่อนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละคร ได้แก่ การสำรวจ การคัดเลือก และการสัมภาษณ์แม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนตลอดจนผู้ใกล้ชิดที่เกี่ยวข้องเพื่อนำเรื่องเล่าของแต่ละคนมาใช้ ส่วนที่สองเป็นการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละคร ได้แก่ การเขียนบทละครและการกำกับการแสดงละครชีวประวัติแม่ค้า และส่วนที่สามเป็นการปฏิบัติงานหลังการจัดการแสดงละคร ได้แก่ การจัดการเสวนาหลังการแสดงละครและการแจกแบบสอบถามแก่ผู้ชมละคร

การปฏิบัติงานสร้างสรรค์ศิลปะการละครมุ่งให้ผู้ชมเข้าใจเนื้อเรื่องเล่าชีวิตของตัวละครแต่ละตัว ตลอดจนแกนความคิดหลักเกี่ยวกับคุณค่าของมนุษย์ที่เกิดจากความเพียรพยายามเอาชนะอุปสรรคในชีวิต โดยมีการประเมินผลสัมฤทธิ์ด้วยการใช้แบบสอบถาม ด้วยเป้าประสงค์ดังกล่าว แนวคิดหลักที่ใช้ในงานวิจัยนี้จึงเป็นแนวคิดเรื่องการศึกษาอัตลักษณ์ของบุคคลเพื่อนำมาประกอบการสร้างสรรค์ตัวละครแต่ละตัวเพื่อประโยชน์ในการสื่อสารอัตลักษณ์ของแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ การเล่าเรื่องตามแนวคิดศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องเพื่อใช้ในการสร้างสรรค์เรื่องเล่าชีวประวัติของแม่ค้า การเขียนบทละครตามแนวคิดเกี่ยวกับการเขียนบทละครเพื่อใช้ประกอบการเขียนบทละครจากชีวประวัติแม่ค้า และการกำกับการแสดงละครตามแนวคิดเกี่ยวกับการกำกับการแสดงละครแนวสมจริง ประกอบกัน

ขึ้นเพื่อร่วมกันสื่อสารเรื่องเล่าชีวประวัติแม่ค้าสูงอายุที่อยู่ในรูปของบทละครเวทีออกมา เป็นการจัดการแสดงบนเวทีให้ได้รับผลสำเร็จเป็นละครซึ่งเป็นภาพแทนส่วนเลี้ยวชีวิต ในอดีตที่ยินย่นและขับเน้นอัตลักษณ์ความเป็นผู้เพียรพยายามต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตจนประสบความสำเร็จของแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน

ละครเรื่อง *ตัวแม่* ซึ่งเป็นผลจากการสร้างสรรค์เรื่องเล่าชีวิตของกลุ่มแม่ค้า สูงอายุตลาดหนองมนเป็นกระบวนการที่ขับเคลื่อนการนำเสนอช่วงเวลาแม่ค้าสูงอายุ ทุกคนเพียรพยายามเอาชนะอุปสรรคความยากลำบากในชีวิต เพื่อทำให้แม่ค้าสูงอายุ เจ้าของเรื่องเล่าเกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของตนและทำให้ผู้ชมทั่วไปตระหนักถึง คุณค่าของการมีชีวิต ตระหนักว่าผู้ที่ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคแม้จะมีชีวิตไม่ราบรื่นนั้น เป็นผู้ที่น่ายกย่องในความมานะอดทนเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังสามารถเป็นแบบอย่างให้ ผู้ชมได้รับข้อคิด สามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตของตนได้ อันจะส่งผลให้ประชากรทุกวัย ในสังคมไทยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อใช้กระบวนการศิลปะการละครในการรวบรวมและศึกษาเรื่องเล่า ชีวประวัติของแม่ค้าสูงอายุในตลาดหนองมน ตลอดจนสร้างสรรค์ละครจากเรื่องเล่า ดังกล่าว
๒. เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตด้านจิตใจให้กับแม่ค้าสูงอายุในตลาดหนองมน
๓. เพื่อให้ผู้ชมละครทั่วไปตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุในสังคม

วิธีการดำเนินการวิจัยและผลที่ได้รับ

หลังจากที่ได้กำหนดหัวข้องานวิจัยและทบทวนวรรณกรรมที่เป็นองค์ความรู้ สำหรับใช้ในการศึกษาทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิแล้วเสร็จ ผู้วิจัยได้เริ่มกระบวนการ สร้างสรรค์งานละครเรื่อง *ตัวแม่* โดยยึดหลักการสร้างอุปสรรคความขัดแย้งในชีวิต ตัวละครเพื่อนำไปสู่การนำเสนอแก่นความคิดหลักของละครเป็นแกนสำคัญในการ ปฏิบัติงาน โดยเริ่มงานในฐานะผู้เขียนบทละครด้วยการสำรวจ การคัดเลือก และการสัมภาษณ์แม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนและผู้ใกล้ชิด เพื่อนำเรื่องเล่าทั้งหมดมา เรียบเรียงให้เป็นบทละครชีวประวัติแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน จากนั้นจึงเป็น

การดำเนินงานในฐานะผู้กำกับการแสดงละครด้วยการจัดการซ้อมละครโดยใช้แนวทางการแสดงแบบสมจริงเพื่อนำผลที่ได้รับกลับมาพัฒนากระบวนการเขียนบทละครอีกครั้ง ก่อนนำบทละครที่พัฒนาแล้วเสร็จมาใช้ในการกำกับการแสดงให้ได้ละครที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เหตุที่ผู้วิจัยจัดกระบวนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นเป็นจำนวนสองครั้ง ก็เพื่อพัฒนาผลงานทั้งการเขียนบทละครและการกำกับการแสดงละครตามที่ได้รับคำวิจารณ์และข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นทั้งนักวิชาการและนักวิชาชีพสาขาศิลปะการละคร อีกทั้งยังมีการแจกแบบสอบถามแก่ผู้ชมละครเพื่อนำข้อคิดเห็นมาใช้พัฒนาละครด้วย โดยมีการจัดแสดงละครครั้งแรกที่โรงละครแบบลิบบ็อกซ์ คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี และมีการจัดการแสดงครั้งที่สองที่สตูดิโอบลูบ็อกซ์ ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ กรุงเทพมหานคร ดังได้กล่าวแล้วว่ากระบวนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ศิลปะการละครทั้งสองครั้งแบ่งเป็นสามส่วนเพื่อความสมบูรณ์ครบถ้วนของกระบวนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ศิลปะการละครไปสู่ผู้ชมตามเป้าหมายของงานวิจัย ดังรายละเอียดเปรียบเทียบกระบวนการปฏิบัติงานสามส่วนทั้งสองครั้งต่อไปนี้

๑. การเตรียมการก่อนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละคร

การเตรียมการก่อนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละครมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาข้อมูลมาใช้เขียนบทละครชีวประวัติ มีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

๑.๑ การสำรวจแม่ค้าสูงอายุตลาตหนองมน

ในการปฏิบัติงานครั้งแรก ผู้วิจัยสำรวจพื้นที่ในตลาดและชุมชนรอบตลาดหนองมนเพื่อสำรวจหาแม่ค้าสูงอายุ โดยตั้งเกณฑ์ดังนี้ เป็นผู้ประกอบอาชีพค้าขาย เพศหญิง มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปตามนิยามขององค์การสหประชาชาติที่ให้ไว้สำหรับคำว่า “ผู้สูงอายุ” (Phromphak, 2013, p. 1-2) และเป็นผู้ที่กำลังค้าขายหรือเคยค้าขายอยู่ในตลาดหนองมน โดยปัจจุบันยังมีภูมิลำเนาอยู่บริเวณตลาดหนองมน พบว่ามีจำนวนแม่ค้าสูงอายุที่เข้าเกณฑ์ดังได้กำหนดข้างต้นจำนวนทั้งสิ้น ๑๐ คน

๑.๒ การคัดเลือกแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน

ในการปฏิบัติงานครั้งแรก ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์เพื่อคัดเลือกแม่ค้าสูงอายุ ได้แก่ เรื่องเล่าชีวิตของแม่ค้าสูงอายุต้องมีความเป็นละครหรือสามารถดัดแปลงเรื่อง ให้มีความเป็นละครได้เท่านั้น กล่าวคือ แสดงให้เห็นการต่อสู้อุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิต อย่างไม่ย่อท้อ ทั้งนี้ สารสำคัญของการต่อสู้อุปสรรคในชีวิตนั้นมิได้คำนึงถึงผลที่ได้รับ ทว่าต้องแสดงให้เห็นความเป็นผู้ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคเป็นสำคัญ เพราะตามหลักการของการสร้างการกระทำของตัวละครนั้นเน้นที่ความพยายามต่อสู้อุปสรรคหรือความขัดแย้งในชีวิต มิใช่ที่ผลลัพธ์ของการต่อสู้

ผลการคัดเลือกพบว่าแม่ค้าสูงอายุที่เข้าเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้จำนวน ๖ คน ดังนี้ นางนิยม สร้อยสน “แม่นิยม” แม่ค้าขายข้าวหลาม นางบัว จารุสิริลาภ หรือบัว “เจ้บัว” แม่ค้าขายปาต่องไก่ นางสุภัทรา พุทธาดีสุข หรือเตี้ย “แม่จรินทร์” แม่ค้าขายอ้อยจ้อ นางสาวศรีเวียง สัมฤทธิ์ หรือดีดี “แม่ศรีเวียง” แม่ค้าขายกะปิ นางสัตตาวลัย บุญนาวงค์ หรือหนู “แม่เจริญ” แม่ค้าขายเย็นตาโฟกั้ง นางอัมพร จงเกษมไพบูลย์ หรือพร “พี่พร” แม่ค้าขายข้าวต้มปลา

สำหรับการปฏิบัติงานครั้งที่สอง ผู้วิจัยได้คงทั้งสองขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจ และการคัดเลือกแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนไว้ดังเดิม เนื่องจากมีความประสงค์จะพัฒนาข้อมูลเดิมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.๓ การสัมภาษณ์แม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน

การปฏิบัติงานสัมภาษณ์ครั้งแรกมีทั้งการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับไปพร้อมกันเพื่อความฉับไวทันต่อเหตุการณ์ขณะที่แม่ค้าแต่ละคนกำลังเล่าเรื่องชีวิตของตน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสร้างความสัมพันธ์กับแม่ค้าสูงอายุผู้ให้ข้อมูล เป็นการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การสังเกตปฏิกิริยาโต้ตอบ ตลอดจนสังเกตอารมณ์ความรู้สึกของแม่ค้าในขณะที่ฟังคำถามและกำลังเล่าเรื่อง อีกทั้งยังใช้การเทียบเคียงเพื่อโน้มน้าแม่ค้าสูงอายุให้สามารถรำลึกถึงอดีตได้ (Elliott, 2005, p. 18-21) อนึ่ง การออกแบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ทั้งหมดเน้นการใช้คำถามแบบเจาะลึกถึงช่วงเวลาแม่ค้าสูงอายุแต่ละคนต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคในชีวิต เพื่อให้ได้เรื่องเล่าชีวิต

ที่ตรงตามหลักการและวัตถุประสงค์ของการนำเสนอละครชีวิตประวัติ ตัวแม่ มากที่สุด

ในการปฏิบัติงานครั้งที่สองมีการสัมภาษณ์แม่ค้าสูงอายุทุกคนเพิ่มเติมเพื่อนำข้อมูลที่ได้รับมาพัฒนาการเขียนบทละคร โดยคำถามทั้งหมดที่ใช้เน้นให้แม่ค้าสูงอายุได้วิจารณ์ แสดงทัศนคติต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตและเหตุการณ์รอบตัวมากขึ้น และยังมีการถามเจาะรายละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกยิ่งขึ้นอีกด้วย

อนึ่ง ในการปฏิบัติงานครั้งที่สอง ได้มีการสัมภาษณ์นักแสดงหญิงทั้งหมด ๖ คนซึ่งเป็นขั้นตอนใหม่ที่ผู้วิจัยปฏิบัติ เนื่องจากเห็นว่าจำเป็นต้องได้รับข้อมูลชีวิตจริงของนักแสดงทุกคนมาใช้ในการเขียนบทละครเพื่อสร้างความเชื่อมโยงให้นักแสดงสามารถเข้าใจตัวละครแม่ค้าได้ดียิ่งขึ้น ขั้นตอนดังกล่าวมีจุดเด่นคือเป็นการเทียบเคียงเรื่องราวชีวิตจริงของนักแสดงเข้ากับเรื่องราวชีวิตของแม่ค้าสูงอายุเพื่อนำเรื่องราวทั้งที่เหมือนหรือต่างกันไปใช้พัฒนาบทละคร ผลที่ได้รับคือสามารถช่วยให้นักแสดงเข้าใจ และสามารถสวมบทบาทเป็นตัวละครแม่ค้าได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

จากผลการเตรียมการก่อนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละคร สามารถสรุปได้ว่าความสำเร็จในชีวิตที่ผู้หญิงปรารถนาเป็น ความสำเร็จในชีวิตครอบครัวเป็นสำคัญ ผู้หญิงให้ความสำคัญกับลูกมากกว่าสามี ส่วนความสำเร็จในด้านอาชีพการงานและฐานะเป็นเรื่องรอง ดังกรณีศึกษาจากแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปอัตลักษณ์ร่วมได้ว่าแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนเป็นผู้มีอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่เป็นเสาหลักของครอบครัว สามารถทำงานหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้เป็นอย่างดี ทว่าการเป็นผู้ประสบความสำเร็จด้านอาชีพนั้นเป็นปัจจัยที่อาจมีผลต่อการเป็นผู้ไม่ประสบความสำเร็จด้านการมีชีวิตคู่ สะท้อนให้เห็นว่าการเป็นผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จด้านอาชีพอาจมีผลทำให้ชีวิตครอบครัวมีความบกพร่องได้ และหากเป็นไปได้ แม่ค้าสูงอายุทุกคนมีความปรารถนาจะมีชีวิตครอบครัวที่สมบูรณ์ ทำให้เห็นว่าผู้หญิงให้ความสำคัญกับการมีชีวิตและการมีชีวิตครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม่ค้าสูงอายุทุกคนที่แต่งงานแล้วให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ที่ต้องดูแลลูกให้ดีที่สุด และให้ความสำคัญกับการศึกษาของลูกเป็นพิเศษ ส่วนแม่ค้าสูงอายุที่มีสถานภาพเป็นผู้หญิงโสด ทำให้ต้องสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ในขณะที่แม่ค้าสูงอายุที่ไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างฐานะว่าประสบความสำเร็จใน

ชีวิตคู่ ก็สร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่มีเพื่อนคู่ชีวิต มีครอบครัวอบอุ่น ทำให้มีกำลังใจ ในการฟันฝ่าอุปสรรคอื่น ๆ ในชีวิตต่อไป

๒. การปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละคร

การปฏิบัติงานในขั้นตอนนี้ทั้งสองครั้งมีจุดรวมคือ เป็นการนำเสนอช่วงชีวิต ของแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนที่ได้ฟันฝ่าอุปสรรคความยากลำบากของชีวิตเพื่อให้ แก่นความคิดหลักของละครสามารถสื่อสารไปถึงผู้ชมได้อย่างราบรื่น โดยในการปฏิบัติ งานครั้งที่สองเน้นการขยายรายละเอียดให้ผู้ชมเห็นการฟันฝ่าอุปสรรคของตัวละคร ให้ชัดเจนขึ้น เพื่อให้แก่นความคิดหลักของละครสามารถสื่อสารไปถึงผู้ชมได้อย่างมี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดการเขียนบทละครและการกำกับการแสดงละคร ต่อไปนี้

๒.๑ การเขียนบทละคร

แนวทางการเขียนบทละครในการปฏิบัติงานทั้งสองครั้งยึดหลักการสร้าง อุปสรรคความขัดแย้งในชีวิตตัวละครเพื่อนำไปสู่การนำเสนอแก่นความคิดหลักของ ละครดังกล่าวข้างต้น โดยขบเน้นการนำเสนอแก่นความคิดหลักของละครเพียง แก่นเดียว ได้แก่ คุณค่าในชีวิตของมนุษย์เกิดจากความเพียรพยายามเอาชนะอุปสรรค ในชีวิต การปฏิบัติงานครั้งแรกมีจุดเด่นคือการใช้กลวิธีนำเสนอแบบการเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้ชมเห็นสิ่งที่ต้องการนำเสนอได้ชัดเจนขึ้น ส่วนการปฏิบัติงานครั้งที่สองมี จุดเด่นคือ การเชื่อมโยงโลกของตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงเข้ากับโลกของตัวละคร แม่ค้า ดังรายละเอียดการปฏิบัติงานที่สำคัญสองส่วน ได้แก่ การสร้างโครงเรื่องและ การสร้างตัวละคร ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ การสร้างโครงเรื่อง

ในการปฏิบัติงานครั้งแรกเป็นการสร้างโครงเรื่องหลักซึ่งเน้นอุปสรรค และความพยายามเอาชนะอุปสรรคของแม่ค้าทุกคนควบคู่กับการสร้างโครงเรื่องรอง ซึ่งเน้นความพยายามของกลุ่มเด็กนักเรียนการแสดงในการเขียนบทละครชีวประวัติ แม่ค้าส่วนการปฏิบัติงานครั้งที่สองเป็นการสร้างโครงเรื่องหลักซึ่งนำเสนอเรื่องเล่า

ชีวิตของแม่ค้าสูงอายุควบคู่กับโครงเรื่องรองซึ่งนำเสนอเรื่องกลุ่มเด็กนักเรียน การแสดงกำลังร่วมกันฝึกซ้อมการแสดงที่เขียนบทละครขึ้นจากชีวประวัติของแม่ค้า โดยโครงเรื่องทั้งสองโครงเรื่องต่างเน้นการนำเสนออุปสรรคและความพยายามต่อสู้ เอาชนะอุปสรรคของแม่ค้าและของเด็กนักเรียนการแสดงเช่นเดียวกัน

สรุปผลการเขียนบทละครครั้งแรกจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ชมละคร พบว่าบทละครสามารถทำให้โครงเรื่องทั้งสองโครงเรื่องทำหน้าที่เดียวกัน ได้แก่ นำเสนอช่วงเวลา que แสดงให้เห็นความเพียรพยายามของตัวละครซึ่งก่อให้เกิดการ กระทำในละครได้ชัดเจนและสนับสนุนกันเป็นอย่างดี โดยผลของการเลือกนำเสนอ โครงเรื่องหลักเกี่ยวกับชีวิตแม่ค้าให้อยู่ในรูปเรื่องเล่าในอดีตของตัวละครโดยเล่าตาม ลำดับเวลาและการเลือกนำเสนอโครงเรื่องรองเกี่ยวกับชีวิตเด็กนักเรียนการแสดงให้อยู่ ในรูปการกระทำในปัจจุบันของตัวละครโดยเล่าตามลำดับเวลาเช่นกันนั้น ทำให้ผู้ชม บางส่วนสนใจโครงเรื่องรองมากกว่าโครงเรื่องหลัก นอกจากนี้ การเล่าเรื่อง ตามลำดับเวลามีผลทำให้เรื่องราวดำเนินไปเรียบเรื่อย ลดทอนความน่าติดตามของ ละครลง

ส่วนผลการเขียนบทละครครั้งที่สองสามารถทำให้โครงเรื่องทั้งสอง โครงเรื่องทำหน้าที่เดียวกัน ได้แก่ ขบเน้นความเพียรพยายามของตัวละครทั้งสอง กลุ่มได้อย่างชัดเจนและสนับสนุนกันเป็นอย่างดี สำหรับผลของการเลือกนำเสนอโครง เรื่องหลักเกี่ยวกับชีวิตแม่ค้าให้อยู่ในรูปเรื่องเล่าในอดีตของตัวละครโดยเล่าตามลำดับ ประเด็นและการเลือกนำเสนอโครงเรื่องรองเกี่ยวกับชีวิตเด็กนักเรียนการแสดงให้ อยู่ในการกระทำในปัจจุบันของตัวละครโดยเล่าตามลำดับประเด็นเช่นกันนั้น ทำให้ ผู้ชมสนใจใคร่ติดตามเรื่องราวในละครมากขึ้นกว่าการนำเสนอละครครั้งแรก ผู้ชมสามารถติดตามเรื่องได้ราบรื่นขึ้น เพราะทั้งสองโครงเรื่องนำเสนอเรื่องที่ละ ประเด็น อีกทั้งประเด็นต่าง ๆ ที่ได้รับการคัดสรรให้เรียงลำดับกันนั้นทวีความเข้มข้นขึ้น เมื่อเรื่องดำเนินไป แสดงให้เห็นภาวะคับขันของตัวละครทั้งตัวละครกลุ่มแม่ค้าและกลุ่ม เด็กนักเรียนการแสดงที่ทวีความเข้มข้นขึ้น เช่นกัน ทำให้เห็นว่าการเลือกใช้กลวิธี การนำเสนอละครโดยมิได้คำนึงถึงลำดับเวลานั้นไม่มีผลต่อความเข้าใจของผู้ชม

๒.๑.๒ การสร้างตัวละคร

ในการปฏิบัติงานครั้งแรก ได้มีการสร้างกลุ่มตัวละครหลัก ได้แก่ แม่ค้าตลาดหนองมนจำนวน ๖ คน ควบคู่กับการสร้างกลุ่มตัวละครรอง ได้แก่ เด็กนักเรียนการแสดงจำนวน ๖ คน โดยกำหนดบทบาทให้กลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องเล่าชีวิตของกลุ่มตัวละครแม่ค้าสูงอายุ ส่วนในการปฏิบัติงานครั้งที่สอง ได้คงจำนวนและการสร้างกลุ่มตัวละครหลักควบคู่กับกลุ่มตัวละครรองไว้เช่นเดิม ทว่าได้กำหนดให้นักแสดงทุกคนทำหน้าที่เป็นผู้สวมบทบาทเป็นตัวละครคนละ ๒ ตัว ได้แก่ ตัวละครแม่ค้าและตัวละครเด็กนักเรียนการแสดง

ผลการสร้างตัวละครในการปฏิบัติงานครั้งแรกทำให้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของตัวละครชัดเจน ทำให้ผู้ชมสามารถติดตามตัวละครได้อย่างราบรื่น ส่วนผลการสร้างตัวละครในการปฏิบัติงานครั้งที่สองซึ่งมีการเชื่อมโยงโลกของกลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงเข้ากับโลกของกลุ่มตัวละครแม่ค้า ทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจได้ว่ากลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงได้เรียนรู้การใช้ชีวิตผ่านการต่อสู้อุปสรรคในชีวิตของกลุ่มตัวละครแม่ค้าทั้งจากประสบการณ์ชีวิตของตัวละครแม่ค้าที่แต่ละคนสวมบทบาทและจากประสบการณ์ชีวิตของตัวละครแม่ค้าอื่น ๆ ร่วมด้วย ดังนั้น ผู้ชมจึงสามารถเข้าใจ เข้าถึง และมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมกับตัวละครทั้งสองกลุ่มได้มากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับผลการเขียนบทละครครั้งแรก

อนึ่ง ด้วยเหตุที่ในการปฏิบัติงานทั้งสองครั้งมีการกำหนดแก่นความคิดหลักของเรื่องเพียงแก่นความคิดเดียว มีผลให้แม้บทละครจะประกอบไปด้วยโครงเรื่องสองโครงเรื่องและตัวละครสองกลุ่ม ก็สามารถทำให้บทละครมีเอกภาพของเรื่องและเอื้อให้แก่นเรื่องสามารถสื่อสารถึงผู้ชมละครได้ราบรื่นตามสมควร

๒.๒ การกำกับการแสดงละคร

ในการปฏิบัติงานครั้งแรก ผู้วิจัยได้คัดเลือกนักแสดงหญิงจำนวน ๖ คน และกำหนดให้ทุกคนมีหน้าที่สวมบทบาทเป็นตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงและทำหน้าที่เป็นผู้เล่าเรื่องชีวิตตัวละครแม่ค้าสลับกันไปมาตลอดทั้งการดำเนินเรื่อง ดังนั้น นักแสดงจึงมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมกับตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงที่ตนสวมบทบาท ทว่า

นักแสดงไม่ต้องมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องเล่าของแม่ค้า อีกทั้งไม่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับตัวละครแม่ค้าอื่น ๆ บนเวที และตัวละครแม่ค้าสามารถพูดกับผู้ชมได้โดยตรงตามขอบของการเป็นผู้เล่าเรื่อง ผลของทางเลือกในการกำหนดแนวทางการแสดงดังกล่าว ทำให้ผู้ชมไม่มีใครมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมกับกลุ่มตัวละครแม่ค้าเท่าใดนัก

ในการปฏิบัติงานครั้งที่สอง ผู้วิจัยใช้นักแสดงหญิงกลุ่มเดิม จุดเด่นของการกำกับการแสดงในครั้งนี้เป็นการกำหนดให้นักแสดงทุกคนสวมบทบาทเป็นทั้งตัวละครแม่ค้าและตัวละครเด็กนักเรียนการแสดง และเน้นการนำเสนอปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวละครทั้งสองกลุ่มทุกตัวละคร นักแสดงจึงต้องมีความรู้สึกร่วมกับเรื่องและตัวละครทั้งสองกลุ่มทุกตัวละครอีกด้วย ผลของทางเลือกในการกำหนดแนวทางการแสดงดังกล่าว ทำให้นักแสดงมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับทั้งเรื่องของเด็กนักเรียนการแสดงและเรื่องของแม่ค้าที่ตนสวมบทบาท อีกทั้งนักแสดงยังมีปฏิสัมพันธ์กับตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงและตัวละครแม่ค้าอื่น ๆ บนเวทีอีกด้วย

ผลการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ศิลปะการละครทั้งการเขียนบทละครและการกำกับการแสดงละครนั้น สามารถขบเน้นความเพียรพยายามของตัวละครในการต่อสู้อุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตและสามารถนำเสนอแก่นความคิดหลักของเรื่องได้ตามวัตถุประสงค์ ทำให้สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนด้านความเป็นผู้หญิงที่มีความเพียรพยายามต่อสู้อุปสรรคในชีวิตได้ราบรื่นตามสมควร

๓. การปฏิบัติงานหลังการจัดการแสดงละคร

ขั้นตอนการปฏิบัติงานหลังการจัดการแสดงละครมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการศึกษาว่าผลงานการสร้างสรรค์ศิลปะการละครสามารถสื่อสารไปถึงแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน ตลอดจนผู้ชมทั่วไปได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือไม่ อย่างไร ผู้วิจัยจึงจัดให้มีการสำรวจผลที่ผู้ชมละครได้รับ โดยจัดให้มีการดำเนินงานทั้งการจัดการเสวนาหลังการแสดงละครโดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งนักวิชาการและนักวิชาชีพ อีกทั้งยังมีแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนเจ้าของเรื่องเล่ามาร่วมการเสวนาด้วย นอกจากนี้ มีการแจกแบบสอบถามแก่ผู้ชมละคร สามารถสรุปผลที่ได้รับดังนี้

ผลการเขียนบทละครในการปฏิบัติงานครั้งแรกสามารถทำให้แม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนเจ้าของเรื่องเล่ามีความภาคภูมิใจในการต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคในชีวิตของตน อีกทั้งยังสามารถทำให้ผู้ใกล้ชิดแม่ค้าที่มาชมละคร ตลอดจนผู้ชมทั่วไปเห็นพ้องว่าชีวิตของแม่ค้าสูงอายุทุกคนเป็นชีวิตที่น่าชื่นชม สามารถเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นได้ในแง่ของความอดทน การต่อสู้กับอุปสรรคและข้อจำกัดต่าง ๆ ในชีวิต ผู้วิจัยยังได้รับความเห็นว่าเรื่องราวชีวิตในโครงเรื่องหลักของกลุ่มตัวละครแม่ค้ามีความน่าสนใจ เนื่องจากเป็นชีวประวัติของบุคคลธรรมดาที่มีความเข้มข้น และยังได้รับความเห็นว่าเรื่องของแม่ค้ามีความยาวเกินไป ทำให้ค่อนข้างเป็นอุปสรรคต่อการติดตามอย่างต่อเนื่อง ส่วนการปฏิบัติงานครั้งที่สอง สามารถแก้ปัญหาของการเขียนบทละครในครั้งแรกได้ เนื่องจากผู้ชมเห็นว่าเรื่องราวชีวิตในโครงเรื่องหลักของกลุ่มตัวละครแม่ค้าและเรื่องราวชีวิตในโครงเรื่องรองของกลุ่มเด็กนักเรียนการแสดงมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน และยังสามารถนำเสนอเรื่องของแม่ค้าให้มาติดตามขึ้นได้ เนื่องจากปรับเปลี่ยนกลวิธีการลำดับเรื่องให้เป็นไปตามประเด็น มิใช่ตามลำดับเวลาดังปรากฏในการเขียนบทละครครั้งแรก

ผลการกำกับการแสดงละครในการปฏิบัติงานครั้งแรกสามารถขบเน้นความยากลำบากของกลุ่มตัวละครแม่ค้าและทำให้ผู้ชมเข้าใจการต่อสู้อุปสรรคของแม่ค้าได้ ความเห็นส่วนหนึ่งของผู้ชมพอใจกับกลวิธีการนำเสนอซึ่งกำหนดให้ตัวละครแม่ค้าทำหน้าที่เป็นผู้เล่าเรื่องของตนกับผู้ชมโดยตรงเนื่องจากเห็นว่าเป็นการนำเสนอที่เรียบง่าย ตรงไปตรงมาทว่ามีเสน่ห์ อย่างไรก็ดี ผู้ชมส่วนหนึ่งมีความเห็นต่างเนื่องจากเห็นว่ากลวิธีการนำเสนอดังกล่าวทำให้เรื่องค่อนข้างเรียบ เป็นอุปสรรคต่อการติดตามชมละครอย่างต่อเนื่อง ส่วนการปฏิบัติงานครั้งที่สองมีจุดเด่นที่สำคัญคือผู้ชมสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของตัวละครแม่ค้ากับตัวละครเด็กนักเรียนการแสดง ผู้ชมเห็นประจักษ์ว่าตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงได้เรียนรู้ชีวิตจากประสบการณ์ชีวิตของตัวละครแม่ค้า

สามารถสรุปได้ว่าผลของการสร้างสรรค์ละครชีวประวัติแม่ค้าตลาดหนองมน ตัวแม่ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่มุ่งขบเน้นการนำเสนอความเพียรพยายามต่อสู้อุปสรรคในชีวิตโดยไม่ย่อท้อของกลุ่มตัวละครแม่ค้าซึ่งผู้วิจัยนำเนื้อหาของโครงเรื่องมาจากชีวประวัติของกลุ่มแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน จังหวัดชลบุรี

เพื่อมุ่งถ่ายทอดอัตลักษณ์ของผู้มีความมานะ ต่อสู้อุปสรรคอย่างไม่ท้อถอยของแม่ค้า
สูงอายุเป็นสำคัญ ทำให้ได้รับผลว่ากระบวนการปฏิบัติงานที่ผู้วิจัยเลือกใช้สามารถ
ช่วยสนับสนุนให้แม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน ผู้ใกล้ชิด ตลอดจนผู้ชมละครทั่วไปตระหนัก
ถึงอัตลักษณ์ ความสำคัญในฐานะปัจเจกบุคคลของแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนได้
ตามวัตถุประสงค์

อภิปรายผลการวิจัย

แม้การปฏิบัติงานวิจัยเรื่อง “แม่ค้าตลาดหนองมน: กระบวนการสื่อสาร
อัตลักษณ์ผู้สูงอายุผ่านการสร้างละครแบบชีวประวัติ” ได้รับความสำเร็จตาม
วัตถุประสงค์ อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญของการสร้างสรรค์งานละคร ได้แก่ ความ
บกพร่องในการเขียนบทละครให้น่าสนใจแก่นความคิดหลักของเรื่องได้ชัดเจนเพื่อทำให้
เรื่องราวมีความเข้มข้นน่าติดตาม และความบกพร่องในการเลือกแนวทางนำเสนอละคร
เพื่อเอื้อให้แก่ความคิดหลักสามารถสื่อสารไปสู่ผู้ชมได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด
ดังจะได้อภิปรายต่อไป

จากผลของการศึกษาในแง่ของการใช้กระบวนการทางศิลปะการละครเพื่อ
ยืนยันและขับเน้นอัตลักษณ์ของแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน จังหวัดชลบุรี เจ้าของ
เรื่องเล่าชีวประวัตินั้นพบว่าในขั้นตอนการเตรียมการก่อนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์
ละครมีผลสัมฤทธิ์ที่ต่างกัน ดังนี้ ในขั้นตอนการสำรวจแม่ค้าในตลาดหนองมน
ยังค่อนข้างขาดความรัดกุม เนื่องจากไม่มีข้อมูลอ้างอิงที่เป็นเอกสาร ส่งผลให้ผู้วิจัย
ดำเนินการสำรวจหาข้อมูลของแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนได้ด้วยวิธีการเดียว ได้แก่
การสอบถามข้อมูลจากผู้ค้าขายในตลาดหนองมนตลอดจนประชาชนทั่วไปที่เป็นลูกค้า
ในตลาด วิธีการสำรวจแม่ค้าสูงอายุดังกล่าวส่งผลให้ขั้นตอนการคัดเลือกแม่ค้าสูงอายุ
เป็นไปได้ค่อนข้างลำบากและอาจไม่ทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ในขั้นตอนการสัมภาษณ์แม่ค้า
สูงอายุตลาดหนองมนที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกแล้วนั้น ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือ
จากแม่ค้าสูงอายุเจ้าของเรื่องเล่าชีวประวัติทุกคนตลอดจนผู้ใกล้ชิดเป็นอย่างดีทั้งด้าน
การให้ข้อมูลและการให้สัมภาษณ์ ส่งผลให้ผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่เพียงพอต่อการนำมา
สร้างสรรค์งานด้านการเขียนบทละครในที่สุด

จากผลของกระบวนการในขั้นตอนการเตรียมการก่อนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละครดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสนับสนุนให้มีการสร้างสรรค์งานเขียนบทละครดั้งเดิม (Original Plays) ให้แพร่หลายขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาในวงวิชาการและวงวิชาชีพศิลปะการละคร ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าผู้เขียนบทละครสามารถแสวงหาแรงบันดาลใจตลอดจนวัตถุดิบที่นำมาใช้ประกอบการเขียนได้จากหลากหลายแหล่งที่มา อนึ่ง การปฏิบัติงานในการศึกษานี้ยังพบว่าชีวประวัติของปัจเจกบุคคลนั้นน่าสนใจและมีคุณค่าในตนเอง อีกทั้งเรื่องราวของบุคคลที่เป็นคนธรรมดาสามัญในสังคมก็ยิ่งใหญ่และสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นได้อีกด้วย

สำหรับในขั้นตอนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละครพบว่าหลักการเขียนบทละครให้สอดคล้องกับแนวทางการยึดความขัดแย้งของตัวละครเป็นสำคัญนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เรื่องราวในละครขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังตัวอย่างจากการศึกษานี้ นับตั้งแต่การเลือกขบเน้นความพยายามต่อสู้อุปสรรคในชีวิตของกลุ่มตัวละครแม่ค้าตลาดหนองมนให้เป็นแกนหลักของบทละคร สามารถทำให้ผู้วิจัยคัดสรรเหตุการณ์ในชีวิตของแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนเพื่อนำมาเลือกใช้เป็นวัตถุดิบในการเขียนบทละครได้อย่างมีหลักเกณฑ์ กล่าวคือ เรื่องราวใดบ้างในชีวิตของแม่ค้าที่ได้รับการคัดเลือกหรือไม่ได้รับการคัดเลือกให้นำมาเล่าเป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ในบทละคร นอกจากนี้ การยึดความขัดแย้งของตัวละครเป็นสำคัญนั้นยังทำให้เรื่องราวดำเนินไปอย่างมีเอกภาพ ดังจะเห็นว่าแม้ตัวละครจะกล่าวถึงชีวิตของกลุ่มตัวละครแม่ค้าจำนวน ๖ คน และชีวิตของกลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงจำนวน ๖ คน รวมจำนวนเรื่องเล่าชีวประวัติทั้งสิ้น ๑๒ เรื่อง ทว่าการนำเสนอการต่อสู้อุปสรรคในชีวิตของตัวละครทั้งสองกลุ่มให้เป็นแกนหลักของบทละคร ส่งผลให้เรื่องราวทั้งหมดในละครเป็นเรื่องเดียวกัน ดำเนินไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ข้อบกพร่องของการนำเสนอเรื่องให้คู่ขนานกันไปสองโครงเรื่อง ได้แก่ โครงเรื่องของกลุ่มตัวละครแม่ค้าและโครงเรื่องของกลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงนั้นยังไม่สามารถนำเสนอความพยายามต่อสู้อุปสรรคในชีวิตของกลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงได้เข้มข้นรุนแรงทัดเทียมกับการนำเสนอความพยายามต่อสู้อุปสรรคในชีวิตของกลุ่มตัวละครแม่ค้า ทำให้เห็นว่าการเขียนบทละครยังมีข้อบกพร่องในด้านการสร้างความขัดแย้งของโครงเรื่องทั้งสองเรื่องให้ทัดเทียมกัน น่าสนใจเท่าเทียมกัน

ด้านการนำเสนอแก่นความคิดหลักของบทละคร ในการจัดการแสดงละครครั้งแรก ผู้ชมส่วนหนึ่งเห็นว่าการนำเสนอแก่นของบทละครยังไม่ชัดเจนนักแม้ผู้ชมสามารถเข้าใจเรื่องราวที่บทละครนำเสนอได้ดี แสดงให้เห็นว่าบทละครยังไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของตัวละครสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มตัวละครแม่ค้าและกลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงได้อย่างราบรื่น ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาการเขียนบทละครที่ใช้ในการจัดการแสดงละครครั้งที่สอง โดยเน้นการสร้างเรื่องราวของกลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงให้มากขึ้นจากเดิมที่เน้นการสร้างเรื่องของกลุ่มตัวละครแม่ค้าเป็นหลัก เพื่อแสดงให้เห็นให้ผู้ชมประจักษ์ว่ากลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงได้เรียนรู้ชีวิตผ่านการสวมบทบาทเป็นตัวละครแม่ค้า ทำให้การนำเสนอแก่นของบทละครชัดเจนขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น การเขียนบทละครในการจัดการแสดงครั้งที่สองยังสามารถทำให้ผู้ชมตระหนักได้ว่าความสำเร็จในชีวิตมนุษย์อาจเกิดขึ้นจากสิ่งเล็กน้อยซึ่งสามารถนำความสุขมาสู่ชีวิตได้โดยไม่ต้องวัดจากความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ อาทิ ด้านฐานะชื่อเสียง หรือการได้รับการยอมรับจากสังคมเสมอไป นอกจากนี้ ด้านการเขียนบทละครโดยปรับเปลี่ยนการเล่าเรื่องของกลุ่มตัวละครแม่ค้าจากการเล่าเรื่องตามลำดับเวลาในการจัดการแสดงครั้งแรกไปเป็นการเล่าเรื่องตามประเด็นในการจัดการแสดงครั้งที่สองนั้น มีผลให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องได้ชัดเจนขึ้นและยังสามารถติดตามเรื่องได้ราบรื่นขึ้นด้วย

สำหรับการกำกับการแสดงละครโดยมุ่งขบเน้นการนำเสนอแก่นความคิดหลักของเรื่องซึ่งมุ่งให้ผู้ชมตระหนักถึงความสำคัญของความเพียรพยายามเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตอย่างไม่ย่อท้อของมนุษย์ ส่งผลให้ผู้วิจัยปรับเปลี่ยนแนวทางการนำเสนอละครให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยยิ่งขึ้น จากการจัดการแสดงละครในครั้งแรก ซึ่งกำหนดให้นักแสดงสวมบทบาทเป็นตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงและเป็นผู้ถ่ายทอดชีวิตประวัติของตัวละครแม่ค้าในฐานะที่เป็นผู้เล่าเรื่อง ส่งผลให้ผู้ชมมีอารมณ์ร่วมกับกลุ่มตัวละครแม่ค้าค่อนข้างน้อย ทำให้แม้ผู้ชมจะสามารถเข้าใจกลุ่มตัวละครแม่ค้าได้ ทว่าผู้ชมกลับรู้สึกว่ามีมีส่วนได้ส่วนเสียกับชีวิตของตัวละครแม่ค้าเท่าที่ควร นอกจากนี้ ผู้ชมยังเห็นความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวละครแม่ค้าและกลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงได้ไม่ชัดเจนนัก ทำให้ผู้ชมเชื่อมโยงการเรียนรู้ชีวิตของกลุ่มตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงผ่านการถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตของกลุ่มตัวละคร

แม้คำได้ค่อนข้างน้อย ด้วยเหตุนี้ในการจัดการแสดงครั้งที่สอง ผู้วิจัยจึงปรับแนวทางการนำเสนอละครโดยกำหนดให้นักแสดงต้องสวมบทบาทเป็นทั้งตัวละครแม่ค้าและตัวละครเด็กนักเรียนการแสดง เพื่อให้เรื่องราวชีวิตของตัวละครทั้งสองกลุ่มดำเนินไปพร้อมกัน ทำให้เห็นชัดเจนว่าตัวละครเด็กนักเรียนการแสดงได้เรียนรู้ชีวิตผ่านประสบการณ์ของตัวละครแม่ค้าได้มากขึ้นตามวัตถุประสงค์ อีกทั้งยังสามารถทำให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมกับตัวละครทั้งสองกลุ่มได้มากขึ้นด้วย

จากผลของกระบวนการในขั้นตอนการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ละครนั้นดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า การเขียนบทละครควรคำนึงถึงเอกภาพของบทเป็นสำคัญ เพราะมีผลให้บทละครมีความชัดเจน ตรงประเด็น แม้ในบทละครจะประกอบไปด้วยโครงเรื่องหลายเรื่องและมีตัวละครมากมาย ทว่าโครงเรื่องทุกเรื่องต้องมุ่งไปสู่การนำเสนอแก่นความคิดหลักซึ่งมีความสำคัญที่สุดในเรื่อง นอกจากนี้ การเขียนบทละครโดยมุ่งยึดความขัดแย้งของตัวละครเป็นแกนหลัก ทำให้บทละครมีความเข้มข้นน่าติดตาม และทำให้ผู้ชมตระหนักถึงแก่นความคิดหลักของบทละคร สำหรับการกำกับแสดงละครนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การเลือกแนวทางการนำเสนอละครเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แก่นความคิดซึ่งละครต้องการนำเสนอสามารถสื่อสารกับผู้ชมได้อย่างราบรื่นหรือไม่ เพียงใด ในการศึกษาครั้งนี้ ทางเลือกในการนำเสนอละครชีวประวัติแม่ค้าสูงอายุด้วยแนวทางการนำเสนอแบบสมจริงตลอดทั้งการดำเนินเรื่องสามารถทำให้ผู้ชมเข้าใจแก่นความคิดของละครและเกิดความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครได้อย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เนื่องจากเป็นการขับเคลื่อนความจริงของความพยายามต่อสู้อุปสรรคในชีวิตของตัวละครโดยไม่พยายามปรุงแต่ง

สำหรับในขั้นตอนการปฏิบัติงานหลังการจัดการแสดงละครนั้น นับเป็นขั้นตอนสำคัญในการจัดการกระบวนการสื่อสารอัตลักษณ์ผู้สูงอายุผ่านการสร้างละครแบบชีวประวัติแม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมนให้ได้ครบถ้วนตามกระบวนการสื่อสาร ทำให้ผู้วิจัยได้รับทราบผลหลังการชมละคร ทั้งนี้ ด้วยเหตุที่ผู้วิจัยได้จัดให้มีการแสดงละครรวมทั้งสองครั้ง ผู้วิจัยจึงได้นำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ชมละครในการจัดการแสดงครั้งแรกมาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาละครให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในการจัดการแสดงครั้งที่สอง ทำให้ละครแบบชีวประวัติเรื่อง *ตัวแม่* สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นตามวัตถุประสงค์การวิจัย

อนึ่ง การสื่อสารอัตลักษณ์แม่ค้าสูงอายุตลาดหนองมน จังหวัดชลบุรีในการศึกษานี้มีข้อจำกัดเนื่องจากการศึกษาข้อมูลเพียงส่วนหนึ่งของประชากรผู้สูงอายุในสังคมไทย ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาจึงไม่อาจใช้เป็นตัวแทนของการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในสังคมไทยได้อย่างครอบคลุมรอบด้าน อย่างไรก็ตาม กระบวนการปฏิบัติงานทำให้ผู้วิจัยได้รับข้อสรุปเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของผู้หญิงในฐานะที่เป็นผู้ให้ความสำคัญกับชีวิตครอบครัวเป็นสำคัญ โดยบทบาทความรับผิดชอบที่ผู้หญิงให้ความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ ความเป็นแม่ ดังนั้น บุคคลที่มีความสำคัญต่อชีวิตของผู้หญิงมากที่สุดคือลูก ส่วนบทบาทความเป็นภรรยาเป็นบทบาทที่มีความสำคัญในฐานะที่ทำให้ผู้หญิงเห็นว่าทำให้ตนมีเพื่อนคู่ชีวิต คู่คิด เต็มเต็มชีวิตให้สมบูรณ์ นอกจากนี้ ผู้หญิงยังให้ความสำคัญกับบทบาทความเป็นลูกสาวของพ่อแม่ที่เน้นความกตัญญู ดูแลพ่อแม่เป็นสำคัญอีกด้วย สำหรับอัตลักษณ์ของความเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จด้านอาชีพการงานและฐานะนั้นเป็นสิ่งที่ผู้หญิงให้ความสำคัญรองลงมา อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จด้านอาชีพการงานและฐานะก็มีความสำคัญเพราะสามารถช่วยเกื้อหนุนให้ผู้หญิงสร้างความมั่นคงให้ครอบครัวได้ กล่าวคือ สามารถให้การศึกษากับลูกได้อย่างเต็มที่ สามารถดูแลพ่อแม่ให้สุขสบายได้ตามสมควร

จากการศึกษาอัตลักษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ แม่ค้าตลาดหนองมน จังหวัดชลบุรีดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าผู้หญิงในสังคมไทยมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายและไหลเลื่อนไปตามวัย เวลา สถานภาพ บทบาท และบริบทต่าง ๆ ในสังคม ผู้หญิงให้ความสำคัญกับบทบาทความรับผิดชอบในครัวเรือน ได้แก่ บทบาทความเป็นแม่ บทบาทความเป็นลูกสาว และบทบาทความเป็นภรรยา มากที่สุด รองลงมาคือบทบาทความรับผิดชอบนอกบ้าน ได้แก่ บทบาทในการประกอบอาชีพ ผู้มีความชำนาญในการประกอบกิจการงาน ทำให้เห็นพื้นที่ของผู้หญิงในสังคมซึ่งอาจเป็นทั้งสิ่งที่ผู้หญิงต้องการเป็นและสิ่งที่ผู้หญิงควรเป็นตามบรรทัดฐานของสังคม

งานวิจัยเรื่อง “แม่ค้าตลาดหนองมน: กระบวนการสื่อสารอัตลักษณ์ผู้สูงอายุผ่านการสร้างละครแบบชีวประวัติ” เป็นปฏิบัติการสร้างสรรค์ละครครบทั้งกระบวนการนับตั้งแต่การสำรวจ การคัดเลือก การสัมภาษณ์เจ้าของเรื่องเล่าเพื่อเก็บข้อมูลชีวประวัติมาเขียนบทละคร การจัดการฝึกซ้อมการแสดงละคร การจัดการแสดงละคร ไปจนถึงการนำความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้ชมมาพัฒนากระบวนการสร้างสรรค์

ละครให้สื่อสารกับผู้ชมได้ดียิ่งขึ้น นับเป็นก้าวหนึ่งในการสร้างสรรค์งานศิลปะการละครในสังคมไทย เป็นการต่อยอดองค์ความรู้ทางศิลปะการละคร สำหรับสาระสำคัญของกระบวนการปฏิบัติงานวิจัยสร้างสรรค์นั้น ผู้วิจัยมุ่งขบเน้นและยืนยันอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์การต่อสู้อุปสรรคในชีวิตมาเป็นเวลายาวนานด้วยความชื่นชม โดยมุ่งหวังให้ผู้ชมละครได้ยึดเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ผู้วิจัยหวังว่าแนวปฏิบัติตลอดจนข้อคิดที่ได้เรียนรู้จะมีประโยชน์กับผู้สร้างสรรคงานศิลปะการละครต่อไป

References

- Bek-koeheem, E. (2007). *Family in New Definition: Searching for New Life Style*. (W. Phurisinsit, Trans). Bangkok: Kobfai Project Press.
- Bunphadung, S. (2011). *Kan phatthana khunnaphap chiwit phu sung-ayu nai thongthin doi chai rongrian pen than tam lak setthakit phophiang (raya thi nueng)*. [Developing the Life Quality of the Elderly by Applying Sufficiency Economy-Based Schooling (Phase I)]. Bangkok: Suan Sunandha Rajabhat University Press.
- Elliot, J. (2005). *Using Narrative in Social Research Qualitative and Quantitative Approaches*. Great Britain: TJ International, Padstow, Cornwall.
- Kaothep, K., Suthamprasoet, N., Soemthong, E. (2011). *Phukhon thi laklai nai kan suesan: dek satri lae phusung wai*. [Diversity of People in Communication: Children, Women and the Elderly]. Bangkok: TRF Senior Research Scholar. Academic Research Division. The Thailand Research Fund (TRF).
- Luiyaphong, K. (2013). *Phapphayon kap kan prakopsang sangkhom phukhon prawattisat lae chat*. [Cinema and Cultivation of Society, Humans, History and Nation]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Phromphak, C. (2013). *The Aging Society of Thailand*. Academic Bureau,
The Secretariat of the Senate. 3(16), 1-2.

รายการอ้างอิงภาษาไทยบทความที่ ๑

คุณค่างานช่างดอกไม้สดแบบราชสำนักในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

บุญนาถ, ลลิตา. (๒๕๖๐). *วิถีปฏิบัติงานช่างฝีมือดอกไม้สด* : กรณีศึกษาโรงเรียน
ช่างฝีมือในวัง (หญิง). (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, นครปฐม, ประเทศไทย.

จันทนะพะลิน, มณีรัตน์. (๒๕๕๘). *เครื่องแขวนไทยดอกไม้สด*. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.

จันทนะพะลิน, มณีรัตน์. (๒๕๓๒). *มะลิ สัญลักษณ์วันแม่ของไทย*. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.

ศิลปากร, กรม. (๒๕๓๙). *เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และ
พระเมรุมาศ งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี*.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ศิลปากร, กรม. (๒๕๕๑). *จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เล่ม ๑*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์.

ศิลปากร, กรม. (๒๕๕๑). *เครื่องประกอบพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์*. กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์การพิมพ์.

ศิลปากร, กรม. (๒๕๕๕). *เครื่องประกอบพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ
เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์
การพิมพ์.

ศิลปากร, กรม. (๒๕๖๑). *เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ พระบรมศพพระบาท
สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร*. กรุงเทพมหานคร:
รุ่งศิลป์การพิมพ์.

อินทกุล, สกกุล (๒๐๐๙). *ดอกไม้ไทย (วัฒนธรรมดอกไม้ไทย)*. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์วัฒนธรรมดอกไม้.

เสฐียรโกเศศ. (๒๕๑๖). *วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย*. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์เจริญธรรม.

พรสุขสวัสดิ์, พรุพรรณ. (๒๕๕๕). การพัฒนารูปแบบการจัดดอกไม้แบบไทยในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวไทยภาคกลาง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม, ประเทศไทย.

ไถทอง, พนิดา. (๒๕๕๗). การสืบสานงานช่างฝีมือดั้งเดิม: กรณีศึกษาแผนกช่างฝีมือหัวโขน โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม, ประเทศไทย.

ตันติชูเวช, พัชราภา. (๒๕๖๐). เจเนอเรชันแอลฟา: เจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทยศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทองเจริญบัวงาม, บุญชัย. (๒๕๕๗). งานช่างดอกไม้สด. ใน รายงานพิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๗. กระทรวงวัฒนธรรม, ๖๘-๗๐.

อยู่มั่งมี, นนทพร. (๒๕๕๙). ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด.

สัมภาษณ์

คงสันเทียะ, บุญเตือน. (๒๕๖๐, ตุลาคม ๒๐). สัมภาษณ์.

เทพสิทธิ์, มติกา. (๒๕๖๐, ตุลาคม ๒๑). สัมภาษณ์.

ธนประดิษฐ์, มัณฑนา. (๒๕๖๐, ตุลาคม ๒๓). สัมภาษณ์.

พูนขุนทด, น้อย. (๒๕๖๐, ตุลาคม ๒๐). สัมภาษณ์.

มาลากุล ณ อยุธยา, อำไพ. (๒๕๖๐, ตุลาคม ๑๙). สัมภาษณ์.

หลุ่มบางลำ, รันทม. (๒๕๖๐, ตุลาคม ๒๒), สัมภาษณ์.

รายการอ้างอิงภาษาไทยบทความที่ ๒

ผ้าไหมไทยกับ “ความมั่นคงของมนุษย์” ในสมัยสงครามเย็น

อรรถากร, บุญชนะ (ม.ป.ป.). *บันทึกการปฏิวัติ ๑-๓ เมษายน ๒๕๒๔* กับข้าพเจ้า.

กรุงเทพฯ: ม.ป.ท..

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (๒๕๔๘). “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับ การอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมผ้าทอมือ” ใน *หอแสดง ผ้าไทยพื้นบ้าน เจริญพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ*.

กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.

ชินวรณ์, จุลชีพ. นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น. ใน จุลศิริวงศ์, ชัยโชค. บรรณาธิการ. (๒๕๓๖). *๕ ทศวรรษการต่างประเทศของไทย: จาก ความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติ และคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เดอ ลาลูแบร์, ซีมอน. (๒๕๕๒). *จดหมายเหตูลาลูแบร์: ราชอาณาจักรสยาม*. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ธรรมศักดิ์, สัญญา., อิศรางกูร ณ อยุธยา, จริญญาพันธ์ และ จุลละทรัพย์, ทวี. (๒๕๑๗). “การต่างประเทศกับความมั่นคงของประเทศ”. *เอกสารจากรายการ “พบประชาชน”*. วันพุธที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๑๗.

คันธิก, กุลนันท์. (๒๕๕๔). “Winning Hearts and Minds”. *จุลสารความมั่นคง ศึกษา* ๙๕, ๘.

กองบรรณาธิการมติชน. (๒๕๔๙). *นางแก้วคู่พระบารมี*. กรุงเทพฯ : มติชน.

มัดหมี่ไหมไทย ... สายใยชนบท. (ม.ป.ป.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ.

นาวิกมูล, เอนก. (๒๕๔๗). *การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

นพประเสริฐ, ศิบัติ. (๒๕๖๐). *อนุรักษ์นิยมไทยกับนโยบายต่างประเทศ (พ.ศ. ๒๕๑๖- พ.ศ. ๒๕๒๑)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย.

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. “บทสัมภาษณ์นายกรัฐมนตรีคนที่ ๑๒ นายสัญญา ธรรมศักดิ์” ใน *สำนักนายกรัฐมนตรี*. (๒๕๓๕). ๖๐ ปี *สำนักนายกรัฐมนตรี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.
(๒๕๓๕). สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระแม่เจ้าของชาวไทย
กับงานพัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และศิลปาชีพเพื่อพสกนิกร.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริ.

ประชุมทอง. (ม.ป.ป.). ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พันโท ณรงค์เดช
นันทโพธิ์เดช. กรุงเทพฯ: ประชุมทอง.

คณะทำงานพิพิธภัณฑสถานในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. (๒๕๕๕).
ราชศิลป์ปัสตราภรณ์. กรุงเทพฯ: พิพิธภัณฑสถานในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ.

พิพิธภัณฑสถานในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. (๒๕๕๙). งามสมบรม
ราชินีนาถ. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๐). กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๒.
กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, สมเด็จพระนางเจ้า. (๒๕๔๓). ความทรงจำในการตามเสด็จ
ต่างประเทศทางราชการ. กรุงเทพฯ: กีเลนการพิมพ์.

สมานชาติ, สิทธิชัย. (๒๕๖๒). มรดกภูมิปัญญาสิ่งทออีสาน. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริม
วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.

เกนหลง สนทวงศ์ ณ อยุธยา, ท่านผู้หญิง. (๒๕๓๕). เป็น อยู่ คือ: สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

พิจิตรต์ ศุภมิตร, ท่านผู้หญิง. (๒๕๔๖). ตามเสด็จฯ ต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: ไพลิน
บุ๊คเนต.

ธนประสิทธิ์พัฒนา, สุวดี. (๒๕๕๒). การแต่งกายสตรีกับหัตถกรรมทอผ้าในสังคมไทย
สมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรมหม่อนไหม. (๒๕๕๕). โครงการหมู่บ้านอนุรักษ์ไหมไทยพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ:
กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กลุ่มนักข่าวหญิง. (๒๕๒๔). พระราชกระแสสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
พระราชทานสัมภาษณ์แก่กลุ่มนักข่าวหญิง วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ สิงหาคม
๒๕๒๓. กรุงเทพฯ: กลุ่มนักข่าวหญิง.

สัมภาษณ์

บุญนาถ, เตช. (๒๕๕๙, เมษายน ๒๑), สัมภาษณ์.

รายการอ้างอิงภาษาไทยบทความที่ ๓

“จามรี” สัตว์ที่ไม่มีในประเทศไทย แต่ปรากฏในโบราณราชประเพณี

บุญประเสริฐ, จตุพร. (๒๕๕๖). *การวิเคราะห์ตำราวิว*. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต) สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จันทสโร, ศุภวดี. (๒๕๕๙). *ทำเนียบศาสตราจารย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปิปปี้.

จันทวิช, ณัฐภัทร. (๒๕๕๗). *คติความเชื่อในเรื่องช้างเผือก*. วารสารวิมานเมฆ, ๘, ๓ (มี.ย.-ก.ค. ๒๕๕๗).

ชินพงศ์, แพง. (๒๕๕๖). *กรมศิลปเผยแพร่เครื่องคชราภรณ์*. กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ.

ชุมพล, พงทิสาน. (๒๕๕๙). *การสังเคราะห์ประวัติศาสตร์บอกเล่าในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗*. กรุงเทพฯ: พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า.

ดวงวิเศษ, นฤพนธ์. (๒๕๖๐). *การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

กรมศิลปากร. (๒๕๕๐). *การสร้างเครื่องคชราภรณ์*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร

กรมศิลปากร. (๒๕๒๐). *จารึกในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ.

กรมศิลปากร. (๒๕๓๘). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี*. กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.

กรมศิลปากร. (๒๕๕๐). *ประมวลภาพประวัติศาสตร์ไทย พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

กรมศิลปากร. (๒๕๔๙). *เที่ยวเมืองพะม่า*. กรุงเทพฯ: วชิรญาณ.

กรมศิลปากร. (๒๕๕๒). *พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราช นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ : หอรัตนัยการพิมพ์.

จุลพรหม, จักริน. (๒๕๖๐). *การปรับเปลี่ยนรูปแบบและความหมายของสัญลักษณ์มงคลจากสมัยทวารวดีสู่สมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.

คำวัง, อภิรัฐ. (๒๕๖๐). ศาสดาในรูปพระมหากษัตริย์แห่งศาสนาซิกข์ ประวัติศาสตร์
ความหมาย และองค์ประกอบ (อรรถาธิบายเชิงเปรียบเทียบ). นครปฐม:
ศูนย์การศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
กองบรรณาธิการข่าวสด. (๒๕๕๗). ใต้พระประธาน ๗๗ จังหวัด. กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์ข่าวสด.

เกรียงไกร เกิดศิริ (๒๕๖๐). งานพระเมรุ: ศิลปสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์และ
วัฒนธรรมเกี่ยวเนื่อง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๕๙). พระไตรปิฎกเล่มที่ ๗ พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๗.
กรุงเทพฯ: กรมศาสนา.

มณีใส, โชชิตา. (๒๕๕๘). สมุทรโฆษคำฉันท์ช่วงที่แต่งสมัยอยุธยา: วิธีการด้านเนื้อเรื่อง.
วารสารราชบัณฑิตยสถาน ๓๐, ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๘)

กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๑). มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ ๑๓ กัณฑ์. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ฤทธิ์ศักดิ์, สมศักดิ์. (๒๕๖๐). เครื่องขบวนพระเสด็จอวลเดช พาหนะ เครื่องประดับ
ข้างต้นสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๙. กรุงเทพฯ: กรมอนารักษ์ กระทรวง
การคลัง.

เรื่องรักษ์ลิขิต, ชลดา. (๒๕๕๗). ปัญหา “กัมพูชภากย์” บางคำในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์.
กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สังจพันธุ์, รื่นฤทัย. (๒๕๕๒). อิเหนาร้อยแก้วฉบับถอดความสมบูรณ์. กรุงเทพฯ:
สถาพรบุ๊คส์.

แสงสินชัย, ทองย้อย. (๒๕๖๒). จามรี อ่านว่า จา-มะ-รี. กรุงเทพฯ: ธรรมะ เสรีชน.

ศรภัยวานิช, บุรยา. (๒๕๕๖). เครื่องประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสำหรับพระมหากษัตริย์
ที่ปรากฏในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ศิลป-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เนตรนิยม, สิทธิพร (๒๕๕๙). เครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้ง ๕ ของไทย และ พม่า. นครปฐม:
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย.

สุ่มจินดา, พิชญา. (๒๕๕๓). พลิกความรู้เรื่องแผ่นดินไหวจากหลักเครื่องราชกกุธภัณฑ์ใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย.” ศิลปวัฒนธรรม ๑๐ (สิงหาคม): ๑๒๒-๑๓๕.

ศรัวิฒนสาร, พิทยะ. (๒๕๕๓). ๓๙๕ ปี บันทึกของปิ่นโต : หลักฐานประวัติศาสตร์นิพนธ์ หรือนิยายผจญภัย. การประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ ๔๘.

ทองเจือ, เผ่าทอง. (๒๕๕๙). เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์: พระมหาพิชัยมงกุฏ. กรุงเทพฯ: เมืองไทยประกันชีวิต.

อุดมผล, พิสิทธิ์. (๒๕๕๖). ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และการอนุรักษ์ควายไทย: กรณีศึกษาชาวนาตำบลดอนปรู อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วชิรญาณ. (๒๕๐๒). บุณโณวาทคำฉันท์ และสุภาสิตอศิรญาณ. พระนคร: รุ่งเรืองธรรม.

รายการอ้างอิงภาษาไทยบทความที่ ๔

“ความเป็นชาติไทย” ใน “โคลนติดล้อ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง” : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์

บุญญาสถิตย์, วรรณพร. (๒๕๔๘). การตอบโต้และตอบสนองต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบตะวันตก ของเจ้านายฝ่ายในในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔ - พ.ศ. ๒๔๖๘). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เจริญธัญสกุล, อภิรตี. (๒๕๔๒). แนวทางการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมผ่านหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับรัฐบาลในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เกษมกล, มัทนา. (๒๕๑๗). การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครองในรัชกาลที่ ๖. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- หงส์ลดารมภ์, กฤชดาวรรณ. (๒๕๕๓). *ปริเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์*. รายงานผลการวิจัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แก้วพัทร, สุภัทร. (๒๕๕๙). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและระดับท้องถิ่น*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาดุขฎิบัณติต) ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นนทวัฒน์, ชาดา. (๒๕๓๓). *ประวัติศาสตร์และการเมืองสมัยรัชกาลที่ ๕ -๗ ก่อนประชาธิปไตยจะมาถึง ที่มาของประชาธิปไตยก่อนปิดฉากสมบูรณาญาสิทธิราชย์*. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๒๕). *โคลนติดล้อ ของ อัศวพาหุ ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม.
- ภมูทิสมัย, อัจฉราพร. (๒๕๓๒). *ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ ๒๔๗๕ : ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์*. รายงานการวิจัย สถาบัน [ไทยคดีศึกษา] มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพันธุ์วณิช, อิงอร. (๒๕๔๒). *ภาษาเพลงรักจากบทพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย, ๑๖ (ธ.ค. ๒๕๔๒) หน้า ๑๐๙-๑๓๒*.
- ติระวินิช, สุภัฏญา. (๒๕๓๑). *พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์ไทย*. รายงานผลการวิจัย ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. (๒๕๑๒). *งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร: กองทัพบก.

รายการอ้างอิงภาษาไทยบทความที่ ๕

ปถมมालย์ ทุตติยมาลย์ และจุฬาลงค-มาลย์ กับประเพณีเทศน์มหาชาติของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ไท ที่วัดผาแตก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

เอกสารต้นฉบับ

จุฬาลงคมาลย์. พับสา ๑ พับ. สมบูรณ์. อักษรธรรม. จ.ศ. ๑๓๖๐. วัดผาแตก
ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.

ปถมมมาลย์. พับสา ๑ พับ. สมบูรณ์. อักษรธรรม. จ.ศ. ๑๓๖๐. วัดผาแตก
ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.

ทุตติยมาลย์. พับสา ๑ พับ. สมบูรณ์. อักษรธรรม. จ.ศ. ๑๓๖๐. วัดผาแตก
ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.

เอกสารทุตติยภูมิ

ล้ามหาชาติ สำนวนจังหวัดชัยภูมิ. (๒๕๒๙). พระนคร: สำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี.

ด้วงชนะ, อร่ามรัศมี. (๒๕๓๘). การศึกษาประเพณีสวดพระมาลัยของชาวอำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, สงขลา, ประเทศไทย.

จารูวร, ปรมินท์. (๒๕๔๒). การสืบทอดทำนองสวดและประเพณีสวดพระมาลัยที่บ้าน
หนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต).
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย.

ณ นคร, วัฒนา. (๒๕๒๕). ลักษณะร่วมของเรื่องพระมาลัยในวรรณกรรมพื้นบ้านและ
พระมาลัยคำหลวง. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย.

ณ ถกลาง, ศิราพร. (๒๕๕๗). ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทาน
พื้นบ้าน. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพชรบูรณ์, จตุพร. (๒๕๕๙). ความเชื่อและบทบาทของประเพณีทานธัมม์ของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ไทที่ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. (วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย.

พัตพาดิ, อรอนงค์. (๒๕๒๒). พระนิพนธ์ประเภทคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร.
(วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ,
ประเทศไทย.

รุ่งเรืองศรี, อุดม. (๒๕๔๒). ตั้งอัมมทลวง. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ
เล่ม ๕ : น. ๒๓๔๐-๒๓๕๐. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร
ไทยพาณิชย์.

รุ่งเรืองศรี, อุดม. (๒๕๔๕). เวสสันดรชาดกฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดง. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
สรรพานิข, ขวาลักษณ์. (๒๕๒๔). พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. (วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย.

ศรีสวัสดิ์, บุญช่วย. (๒๕๔๓). ไทยสิบสองปันนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
สยาม.

สารทัศน์นันท, สาร. (๒๕๔๒). พระเวสส์, บุญ(เทศน์มหาชาติ). ในสารานุกรมวัฒนธรรม
ไทยภาคอีสาน เล่ม ๙ : น. ๓๐๓๓-๓๐๔๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรม
วัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (๒๕๒๕). รายชื่อหนังสือโบราณล้านนาไทย:
เอกสารไมโครฟิล์ม. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม.

พระมหาวชิระ วชิรญาโณ(จันทาพูน), พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสิทโธ, พระครูพิพิธ สุตาธรร และ
วิโรจน์ อินทนนท. (๒๕๖๑). คุณค่าการตั้งอัมมเวสสันดรชาดกของชาวไทขิน
ในเมืองเชียงใหม่. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ๙(๒), ๕๔-๖๘.

สัมภาษณ์

มหาวิทยาลัย พระมหาวชิระ (๒๕๖๓, กันยายน ๒๘). สัมภาษณ์.

อวัชวง. (๒๕๖๓, กันยายน ๒๘). สัมภาษณ์.

ศรีวิรัตน์บัลล์, อรรค. (๒๕๖๓, กันยายน ๓๐). สัมภาษณ์.

สุขขบัญญัติ, พระสุภาพ. (๒๕๕๗, กุมภาพันธ์ ๑๔). สัมภาษณ์.

ฐิตอัมโม, พระสิทธิชัย. (๒๕๕๖, ตุลาคม ๒๓). สัมภาษณ์.

รายการอ้างอิงภาษาไทยบทความที่ ๖

แม่ค้าตลาดหนองมน: กระบวนการสื่อสารอัตลักษณ์ผู้สูงอายุผ่านการสร้างละครแบบชีวประวัติ

เบค-เกอร์นส์แฮม, อี. (๒๕๕๐). *ครอบครัวในความหมายใหม่: การค้นหาวิถีชีวิตแบบใหม่* (วารุณี ภาวสินสิทธิ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

บุญผดุง, สุทธิพงศ์. (๒๕๕๔). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ ๑)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

แก้วเทพ, กาญจนา, สุธรรมประเสริฐ, นันทกา, และเสริมทอง, เอกธิดา. (๒๕๕๔). *ผู้คนที่หลากหลายในการสื่อสาร: เด็ก สตรี และผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัยอาวุโส ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

หลุยยะพงศ์, กำจร. (๒๕๕๖). *ภาพยนตร์กับการประกอบสร้างสังคม ผู้คน ประวัติศาสตร์ และชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรหมภักดี, ชมพูนุท. (๒๕๕๖). *การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย*. สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ๓(๑๖), ๑-๒.

- * หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารไทยศึกษา
- * รายชื่อหนังสือและสิ่งพิมพ์ของสถาบันไทยศึกษา
- * ใบสมัครสมาชิกวารสารไทยศึกษา
- * ประวัติผู้เขียนบทความในวารสารไทยศึกษานับนี้

หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัย เพื่อตีพิมพ์ในวารสารไทยศึกษา

๑. เป็นบทความทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวกับไท-ไทยศึกษาเพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่หรือทบทวนภูมิปัญญาของคนไท-ไทย ให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป
๒. เป็นบทความภาษาไทย ความยาวประมาณ ๓๐ หน้ากระดาษ A๕ ขนาดอักษร Angsana New ๑๔ พร้อมทั้งแฟ้มข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
๓. ส่งบทความพร้อมบทคัดย่อในรูปแบบของไฟล์ข้อมูล เลือกส่งได้หลายช่องทาง ดังนี้ โดยส่งบทความด้วยตนเอง ส่งไฟล์มาที่ E-mail : chula.its.journal@gmail.com หรือส่งบทความฉบับพิมพ์มาที่กองบรรณาธิการวารสารไทยศึกษา สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารประชาธิปไตย-ราไพพรรณี ชั้น ๙ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐
๔. วารสารไทยศึกษาเปิดรับบทความตลอดปี ทั้งนี้รอบการพิจารณาบทความโดยคณะบรรณาธิการ แบ่งเป็น ๒ รอบ ดังนี้
 ๑. บทความที่ตีพิมพ์ในฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม-เดือนมิถุนายน) พิจารณาราวเดือนพฤศจิกายนของปีก่อนหน้า
 ๒. บทความที่ตีพิมพ์ในฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม-เดือนธันวาคม) พิจารณาราวเดือนพฤษภาคมของปีเดียวกัน
๕. ต้องระบุชื่อบทความ ชื่อ-นามสกุลจริง และประวัติโดยย่อของผู้เขียนบทความ พร้อมวุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และสถานที่ทำงานอย่างชัดเจน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
๖. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีความยาวรวมกันไม่เกิน ๑ หน้า กระดาษ A๔ และกำหนดคำสำคัญ (Keywords) อย่างน้อย ๓-๕ คำ
๗. หากบทความมีตารางหรือแผนภูมิประกอบ ให้แนบไฟล์ภาพ ตาราง หรือแผนภูมิมาพร้อมกับบทความด้วย
๘. หากบทความมีตัวอักษร หรือสัญลักษณ์พิเศษ ให้แนบข้อมูลของตัวอักษรหรือสัญลักษณ์พิเศษนั้นมาพร้อมกับบทความด้วย

๙. ภาพถ่ายที่ใช้ประกอบในบทความ ควรระบุแหล่งที่มาในกรณีที่ผู้วิจัยถ่ายภาพเอง ให้ระบุวัน เดือน ปี ที่บันทึก
๑๐. การอ้างอิงในบทความใช้การอ้างอิงแบบนามปี (author date system) ระบุบรรณานุกรมเรียงตามลำดับตัวอักษร ตามระบบการอ้างอิง APA ทำย บทความ
๑๑. ทุกบทความจะได้รับการประเมินคุณภาพของบทความทั้งในด้านเนื้อหาและความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย ๒ ท่าน ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับบทความโดยระบบ double blind review
๑๒. กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการไม่ส่งคืนต้นฉบับ เปิดเผยชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ แก่ผู้เขียนบทความในทุกกรณี ยกเว้นการแก้ไขภาษาและระบบอ้างอิงของบทความ
๑๓. บทความทุกบทความเป็นลิขสิทธิ์ของวารสารไทยศึกษา การเผยแพร่หรือนำไปใช้ในการอ้างอิงแหล่งที่มาจากวารสาร ต้องได้รับคำยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจาก ผู้จัดการวารสารเท่านั้น

รายชื่อหนังสือและสิ่งพิมพ์ของสถาบันไทยศึกษา

หนังสือ

๑. จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. **สาระไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓. (ราคาเล่มละ ๑๕๐ บาท)
๒. จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. **ร้อยคำร้อยความ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓. (ราคาเล่มละ ๒๐๐ บาท)
๓. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ. **ทำเนียบผลงานวิจัยด้านไทยศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕. (ราคาเล่มละ ๑๘๐ บาท)
๔. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ. **ภาษาไทยที่ดีเป็นอย่างไรใครกำหนด**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕. (ราคาเล่มละ ๔๐ บาท)
๕. อรพรรณ บรรจงศิลป์ **ดุริยางคศิลป์ไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖. (ราคาเล่มละ ๒๕๐ บาท)
๖. ตรีศิลป์ บุญจรร. **กลอนสวดภาคกลาง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗. (ราคาเล่มละ ๒๕๐ บาท)
๗. ประคอง นิมนานเหมินท์. **ย้ายวัยข้าว**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙. (ราคาเล่มละ ๖๐ บาท)
๘. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. **พินิจไทยไตรภาค ปฐมภาค: ภาษา**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙. (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๙. ตรีศิลป์ บุญจรร, บรรณาธิการ. **พินิจไทยไตรภาค ทุตติยภาค: ศิลปวัฒนธรรมและวรรณคดี**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐. (ราคาเล่มละ ๒๐๐ บาท)
๑๐. ตรีศิลป์ บุญจรร, บรรณาธิการ. **พินิจไทยไตรภาค ตุตติยภาค: ประวัติศาสตร์และไทยศึกษา**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐. (ราคาเล่มละ ๒๐๐ บาท)
๑๑. กนก วงษ์ตระหง่าน. **แนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

(ราคาเล่มละ ๒๕๐ บาท)

๑๒. ประคอง นิมมานเหมินท์. **เจ้าเงาะหาญวีรบุรุษไทยลื้อ** ตำนาน มหาภาพย์
พิธีกรรม. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔. (ราคา
เล่มละ ๒๕๐ บาท)

วารสารระดับชาติ

๑. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑
กุมภาพันธ์-กรกฎาคม ๒๕๕๑ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๒. รุ่งอรุณ กุลธำรง, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับสมมติศิลป์
ภูมิปัญญาไทย** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๑-มกราคม ๒๕๕๒ (ราคา
เล่มละ ๑๐๐ บาท)
๓. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑
กุมภาพันธ์-กรกฎาคม ๒๕๕๒ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๔. รุ่งอรุณ กุลธำรง, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับสมมติภูมิปัญญา
อาหารไทย** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๒-มกราคม ๒๕๕๓ (ราคา
เล่มละ ๑๐๐ บาท)
๕. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับวรรณกรรม
พุทธศาสนาในสังคมไทย** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์-กรกฎาคม ๒๕๕๓
(ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๖. รุ่งอรุณ กุลธำรง, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับพุทธศิลป์ในสังคม
ไทย** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๓-มกราคม ๒๕๕๔ (ราคาเล่มละ
๑๐๐ บาท)
๗. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับวัฒนธรรมใน
เชิงวัตถุ** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์-กรกฎาคม ๒๕๕๔ (ราคาเล่มละ
๑๐๐ บาท)
๘. รุ่งอรุณ กุลธำรง, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับความหลากหลายทาง
วัฒนธรรมในสังคมไทย** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๔-มกราคม ๒๕๕๕
(ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๙. สุจิตรา จงสถิตยัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับพิธีกรรมและ
ความเชื่อในวิถีชีวิตไทย-ไท** ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์-กรกฎาคม ๒๕๕๕
(ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)

๑๐. สุจิตรา จงสถิตยัวัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับสมมติทางวัฒนธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน** ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๕-มกราคม ๒๕๕๖ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๑. สุจิตรา จงสถิตยัวัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับศาสนาและพระมหากษัตริย์กับการสร้างสรรค์สังคมไทย** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์-กรกฎาคม ๒๕๕๖ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๒. สุจิตรา จงสถิตยัวัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับพลวัตและการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมในสังคมไทย** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๖-มกราคม ๒๕๕๗ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๓. สุจิตรา จงสถิตยัวัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับการเผยแพร่คตินิยมพุทธศาสนาผ่านสื่อ** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์-กรกฎาคม ๒๕๕๗ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๔. สุจิตรา จงสถิตยัวัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับสรรพศิลป์ในสังคมไทย** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗-มกราคม ๒๕๕๘ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๕. สุจิตรา จงสถิตยัวัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา** ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๖. สุจิตรา จงสถิตยัวัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา** ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)

วารสารและหนังสือระดับนานาชาติ

วารสาร

๑. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.1/2008 (Price 150 baht)
๒. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.2/2009 (Price 200 baht)
๓. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.3/2010 (Price 200 baht)

๔. **RIAN THAI** International Journal of Thai Studies Vol.4/2011 (Price 200 baht)
๕. **RIAN THAI** International Journal of Thai Studies Vol.5/2012 (Price 200 baht)
๖. **RIAN THAI** International Journal of Thai Studies Vol.6/2013 (Price 200 baht)
๗. **RIAN THAI** International Journal of Thai Studies Vol.7/2014 (Price 200 baht)
๘. **RIAN THAI** International Journal of Thai Studies Vol.8/2015 (Price 200 baht)

หนังสือ

๖. **Essays on Thai Folklore** by Phraya Anuman Rajadhon Bangkok: Institute of Thai Studies, Chulalongkorn University, 2009 (Price 350 baht)

สิ่งพิมพ์พิเศษ

๑. รวมบทความวิจัยจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติเรื่อง “Buddhist Narratives in Asia and Beyond” เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเจริญพระชนมายุ ๕๕ พรรษา เมื่อวันที่ ๘-๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ เล่มที่ ๑
๒. รวมบทความวิจัยจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติเรื่อง “Buddhist Narratives in Asia and Beyond” เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเจริญพระชนมายุ ๕๕ พรรษา เมื่อวันที่ ๘-๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ เล่มที่ ๒

ประวัติผู้เขียน **Biographies of the authors**

ศิริธร สุตตานนท์

ศิริธร สุตตานนท์ ปัจจุบันเป็นนิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Siridhara Soottanon is currently student of Doctor in Department of Educational Policy, Management, and Leadership, Faculty of Education, Chulalongkorn University.

อาจารย์ ดร.พรทิพย์ อันทิวโรทัย

อาจารย์ ดร.พรทิพย์ อันทิวโรทัย ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Dr. Porntip Andhivarothai is currently a lecturer in Development Education Department, Faculty of Education, Chulalongkorn University.

อาจารย์ ดร.ศิบดี นพประเสริฐ

อาจารย์ ดร.ศิบดี นพประเสริฐ ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

Dr. Sibordee Nopprasert is currently a lecturer in Department of Social Science, Faculty of Arts, Silpakorn University Sanam Chandra Palace Campus.

อาจารย์ ดร.เกรียงไกร ฮ่องเฮงเส็ง

อาจารย์ ดร.เกรียงไกร ฮ่องเฮงเส็ง ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Dr. Kriangkrai Honghengseng is currently a lecturer in Faculty of Liberal Arts, Mahidol University.

อาจารย์ ดร.สุภัทร แก้วพัตร

อาจารย์ ดร.สุภัทร แก้วพัตร ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Dr. Suphat Kaewphat is currently a lecturer in Department of Thai for Communication, Faculty of Humanities and Social Science, Udon Thani Rajabhat University.

อาจารย์ ดร.จตุพร เพชรบูรณ์

อาจารย์ ดร.จตุพร เพชรบูรณ์ ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมวัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Dr. Chatuporn Petchaboon is currently a lecturer in Department of Society, Culture, and Human Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทริ วณิชตระกูล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทริ วณิชตระกูล ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขาศิลปะการแสดง คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา และเป็นอาจารย์พิเศษที่ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

An Assistant Professor Dr. Arthri Vanichtrakul is currently a lecturer in the Performing Arts Program, Faculty of Music and Performing Arts, Burapha University and a special lecturer in School of Communication Arts, Bangkok University.

ใบสมัครสมาชิกวารสารไทยศึกษา

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว)..... นามสกุล.....
สถานที่จัดส่งวารสารไทยศึกษา เลขที่.....ตรอก/ซอย.....
หมู่ที่.....หมู่บ้าน.....ถนน.....
แขวง/ตำบล.....เขต/อำเภอ.....
จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
โทรศัพท์.....โทรสาร.....
E-mail.....

มีความประสงค์สมัครเป็นสมาชิกวารสารไทยศึกษา

- ☐ ประเภทสมาชิก ๑ ปี / ๒ ฉบับ (๑๖๐ บาท) รวมค่าส่ง
ปีที่ฉบับที่.....เดือน.....พ.ศ.....
- ☐ ประเภทสมาชิก ๒ ปี / ๔ ฉบับ (๓๒๐ บาท) รวมค่าส่ง
ปีที่ฉบับที่.....เดือน.....พ.ศ.....
ปีที่ฉบับที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ชำระเงินโดย

- ☐ ชำระเงินสดด้วยตนเองที่สถาบันไทยศึกษา
- ☐ ชำระเงินผ่านธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขาธนาคารไทย
ประเภทบัญชี ออมทรัพย์ ชื่อบัญชีสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เลขที่บัญชี ๐๔๕ - ๒ - ๔๔๕๐๖๓
- ☐ ได้ส่งสำเนาหลักฐานการชำระเงินมาพร้อมนี้
วันที่ส่งหลักฐาน...../...../.....

ส่งใบสมัครสมาชิกและสอบถามรายละเอียดได้ที่

จันทิพย์ จำปาทิพย์งาม
สถาบันไทยศึกษา อาคารประชาธิปไตย - ราโพพรรณี ชั้น ๔
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๒๑๘ ๗๔๔๕ โทรสาร ๐ ๒๒๕๕ ๕๑๖๐

